W. Somerset Maugham

luna și doi bani jumate

Editura Meridiane

Luna
și doi bani
jumate

Biblioteca de artă
Biografii. Memorii. Eseuri

THE MOON AND SIXPENCE

W, Somerset Maugham

W. Somerset Maugham

luna şi doi bani jumate

Ediţia a II-a

Traducere de ELISABETA MARIAN
Prefaţă de PETRU COMARNESCU

EDITURA MERIDIANE
Bucureşti, 1971

Pe copertă:
PAUL GAUGUIN – **Arearea** (fragment)
Jeu de Paume, Paris
Diapozitiv color:
Scala,
Instituto Fotografico Editoriale, Firenze

PREFAȚA

Chinuita și măreața experiență a pictorului Paul Gauguin, condițiile cu totul neobișnuite în care acesta și-a descoperit cu întîrziere vocația și și-a realizat opera — sacrificînd totul pentru artă — au ispitit pe mulți psihologi și interpreți ai fenomenelor estetice să explice strania și contradictoria sa viață. Într-adevăr, este ispititor a încerca să lămurești motivele pentru care un om așezat și foarte onorat în ochii burgheziei, cu o familie căreia nu avea nimic să-i reproșeze și pe care o îndrăgea, întreținînd-o din activitatea sa ca agent de schimb la bursa din Paris, părăsește totul pentru a duce o singulară și chinuitoare viață de artist prea puțin înțeles și nerăsplătit, pentru a deveni din om „fericit“ în sens burghez, un paria, hăituit de năzuințe aparent ciudate și irealizabile.

În vremea lui și în societatea lui, gestul de a-și fi părăsit familia și lumea în care păruse a se simți atît de bine nu putea fi considerat decît ca un adevărat act de demență așa cum a și fost caracterizat. Totuși, omul nu dădea nici un semn de alienare mintală și purtarea lui a continuat să nedumerească, mai ales cînd s-a aflat cu ce nebănuite renunțări, chinuri și greutăți își crea operele, afundîndu-se în mizerie și insuccese. De pe la 1883, cînd evadează din lumea financiară — unde activase timp de unsprezece ani — pentru a se consacra exclusiv creației artistice, și pînă la moartea care l-a răpus în 1903, viața lui Gauguin, petrecută mai întîi în unele localități din Franța, iar apoi în Martinica, Tahiti și insulele Marchize, a scandalizat cercurile burgheziei la care nu a mai apelat niciodată, oricît l-a sfîrtecat mizeria.

Pentru a-i explica creaţia, mulţi artişti, scriitori şi critici de artă — unii chiar încă din timpul vieţii lui Gauguin — au simţit nevoia unor adînci incursiuni în biografia artistului, adeverindu-i spusele: „opera unui om înseamnă explicaţia acestuia". Dar analiza psihologică a unor asemenea cazuri ieşite din comun, şi nu lipsite de un anumit senzaţional, îi atrage de predilecţie pe romancieri, a căror imaginaţie, pornind de la o bază reală, intră în funcţiune, devenind un puternic instrument de scormonire în adîncuri de viaţă, unde descoperă uneori adevăruri, ipoteze şi semnificaţii care întrec, prin bogăţia şi forţa lor de concretizare, cercetările ştiinţifice.

Nu-i de mirare, aşadar, că viaţa lui Gauguin l-a atras pe romancierul englez William Somerset Maugham, stimulîndu-l tocmai ca psiholog şi om de imaginaţie, să încerce a explica procesul de transformare a unui prosper agent de bursă într-un pictor genial şi un radical înnoitor. Maugham a manifestat întotdeauna predilecţie pentru tălmăcirea unor situaţii şi conflicte puţin obişnuite, pentru dezvăluirea unor probleme psihologice cu o bună doză de senzaţional, pentru crearea cu ajutorul ficţiunii a unor caractere stranii. El însuşi şi-a precizat concepţia artistică — concepţie specifică artistului burghez — şi anume că un scriitor se cuvine să zugrăvească nu atît viaţa aşa cum este, cît să găsească efecte impresionante, căutînd să apară cît mai senzaţional în ceea ce exprimă.

Extraordinara experienţă a lui Gauguin i-a apărut ca o mină bună de explorat cu ajutorul ficţiunii, care îngăduie scriitorului să brodeze tot soiul de presupuneri şi ipoteze menite să lămurească, într-un fel sau altul, ceea ce a uimit, nedumerit, scandalizat ori, dimpotrivă, a stîrnit admiraţie în legătură cu omul ales ca erou de roman.

În prefaţa la ediţia engleză a romanului *Luna şi doi bani jumate*, W. Somerset Maugham mărturiseşte de la bun început că *„romanul acesta mi-a fost sugerat de viaţa lui Paul Gauguin"* şi aminteşte împrejurările în care l-a scris. Din prefaţă se desprinde că însuşi romancierul englez a încercat, la un moment dat, o experienţă oarecum similară cu aceea a lui Gauguin şi poate din această pricină s-a şi oprit asupra pictorului care a rupt cu o lume pentru a se realiza într-alta. Deşi deosebirea dintre cele două experienţe de viaţă este flagrantă, nu-i mai puţin adevărat că şi Maugham, după cum recunoaşte singur, a ţinut să rupă,

cînd a păşit pragul a treizeci de ani, cu traiul convenţional pe care-l ducea la Londra pentru a se consacra unei existenţe mai libere şi mai creatoare în mijlocul scriitorilor şi artiştilor din Paris.

Maugham nu afirmă că această schimbare s-ar fi petrecut sub influenţa lui Gauguin, dar, în orice caz, stabilirea sa la Paris, în 1904, deci la un an după moartea pictorului, i-a îngăduit să-şi dea seama, după cum declară în prefaţă, de *„prezenţa lui Cézanne, Van Gogh şi Gauguin. Dintre aceştia* — afirmă el — *eu cred că Cézanne este cel mai mare artist, dar Gauguin exercită un farmec neobişnuit asupra omului de litere. Cu toate că astăzi nu mai admir atît de mult pînzele lui, trebuie să recunosc că acestea au marea însuşire de a stîrni imaginaţia unui literat. Am cunoscut oameni care au fost în relaţii cu dînsul şi lucraseră împreună cu el la Pont-Aven* (localitate din Bretania, n.n.). *Am auzit vorbindu-se multe despre el. Mi s-a părut că în cele ce mi s-au povestit despre el s-ar găsi un subiect de roman şi am citit singura biografie a lui care fusese publicată pînă atunci. Am păstrat acest gînd în memorie. L-am păstrat vreo zece ani. Cînd am plecat în Tahiti, eram hotărît să cercetez tot ce aş putea descoperi în legătură cu viaţa lui Gauguin. Am găsit şi acolo o sumedenie de persoane care au fost în relaţii mai mult sau mai puţin apropiate cu dînsul. În cele din urmă, am avut simţămîntul că aş fi în stare să scriu romanul la care mă gîndisem atîta vreme. L-am scris în vara anului 1918, în timpul cît mi-am făcut convalescenţa pe culmea unei coline din Surrey, după ftizia pe care o contractasem în timpul războiului*".

Pentru realizarea acestei opere de ficţiune, i-au fost, aşadar, necesare romancierului pe de o parte un climat sufletesc oarecum similar cu acela al lui Gauguin, iar pe de alta o documentare mai temeinică în privinţa eroului său, documentare acumulată la Paris şi în Tahiti. În ce a constat climatul sufletesc similar cu al lui Gauguin? În nevoia de a schimba mediul social, nevoie destul de interesantă pentru un scriitor de formaţia şi concepţia lui Maugham.

Pentru a înţelege mai limpede pornirea lui de a scrie această carte este necesară cunoaşterea cîtorva crîmpeie din însăşi viaţa scriitorului. Născut în 1874 la Paris, unde tatăl său lucra la legaţia Angliei, William Somerset Maugham a copilărit în capitala Franţei, unde a revenit în mai multe

rînduri, mai tîrziu, după terminarea studiilor în patrie. Primul său roman *Liza of Lambeth* (Liza din Lambeth) (1897) o frescă, zugrăvită în stil naturalist, a moravurilor locuitorilor din mizerul cartier londonez Lambeth, are la bază experienţa scriitorului care a lucrat ca student în medicină la spitalul din acest cartier.

După apariţia cîtorva romane şi reprezentarea primei sale piese de teatru, Maugham ajunge destul de preţuit; duce la Londra o viaţă mondenă, pe cît de pretenţioasă şi costisitoare, faţă de veniturile sale destul de modeste, pe atît de convenţională şi neinteresantă, fiind ruptă de clocotul vieţii adevărate. Cînd împlineşte treizeci de ani, ia hotărîrea de a părăsi mediul „înaltei societăţi". *„Simţeam în mine un nestăpînit îndemn de a trăi. M-am hotărît să mă despart, fără păreri de rău, de prietenii mei de pînă atunci şi de plăcerile care mă robiseră"*, mărturiseşte Maugham în prefaţa la romanul sugerat de viaţa lui Gauguin.

Această schimbare s-a dovedit a fi oricum mai rodnică. Pentru a înţelege mai bine ceea ce a putut exprima sau ceea ce a ţinut să exprime, fără să izbutească pe deplin, în romanul de faţă, credem necesar să amintim că, în 1915, Maugham a publicat poate cel mai sincer, mai autentic şi mai definitoriu roman al său: *Of Human Bondage* (Robii). Ca în multe din lucrările scriitorului, şi aici există descrieri realiste ale feluritelor medii sociale în care trăieşte, activează şi năzuieşte eroul său, Philipp Carry. Se dezvăluie egoismul şi făţărnicia cercurilor burgheze şi clerului din Anglia — eroul fiind educat în casa unui unchi al său, pastor. De asemenea, sînt descrise mizeria şi nefericirile oamenilor de rînd, priviţi prin prisma lui Carry care, ca şi autorul, fiind student în medicină, face practica la spitalul din Lambeth. Romanul, cu bogate elemente autobiografice, înfăţişează nobilele aspiraţii ale eroului, dornic să-i ajute pe cei în nevoie şi schiţează chiar un început de răzvrătire împotriva convenţionalismului burghez. Dar strădaniile lui se dovedesc zadarnice şi eşecurile îl împing la o amară deziluzie şi la concluzia că năzuinţa spre marile valori ale existenţei, spre adevăr, bine şi frumos, este inutilă. Socotind în mod greşit că legile societăţii burgheze ar fi universale şi permanente, eroul, reflectînd optica limitată a autorului, renunţă la sentimentul răspunderii faţă de răul social şi se cufundă în relativismul scepticului.

Pornind de la o asemenea concepţie, dar atribuind artei

un rol mai semnificativ decît altor îndeletniciri umane, a scris Maugham peste puţini ani *Luna şi doi bani jumate.*

Cu darul său de a observa realitatea, de a scormoni psihologia umană şi de a crea personaje deosebit de vii, creionate uneori doar prin cîteva trăsături sau prin unele mărunte situaţii cotidiene, folosind din plin umorul şi caustica ironie ce-l caracterizează, Maugham a încercat în acest roman „sugerat" de viaţa lui Paul Gauguin să motiveze nevoia pe care o simte adevăratul artist de a evada din lumea burgheză. Unul din meritele cele mai de seamă ale romanului de faţă constă tocmai în sublinierea incompatibilităţii care există între artă şi convenţionalismul, filistinismul şi îngustimea prejudecăţilor societăţii burgheze, de care s-a lovit scriitorul însuşi. Dar protestul împotriva lumii burgheze, în concepţia lui Maugham, departe de a îmbrăca forme combative, militante, se traduce prin totala izolare a artistului faţă de societatea în care nu se poate integra, prin închistarea sa în carapacea unui individualism atroce.

Deşi scris în 1918, pentru cine adînceşte viaţa scriitorului şi viaţa pictorului, romanul *Luna şi doi bani jumate* apare totuşi în mare măsură tributar mentalităţii mai vechi despre omul Gauguin, oglindind comentariile şi nedumeririle tipic burgheze din timpul vieţii artistului şi care au mai stăruit imediat după moartea lui. Maugham îşi prezintă eroul aşa cum era acesta văzut în 1904, anul cînd stabilindu-se la Paris a putut afla mai multe despre pictor. Este drept că în contrast cu mentalitatea tipic burgheză, scriitorul accentuează tăria de caracter a pictorului, adevăratul eroism cu care acesta a întîmpinat necurmatul şir de suferinţe din ultimii douăzeci de ani ai vieţii. Aceasta constituie, de altfel, o altă trăsătură valoroasă şi semnificativă a romanului: înfăţişarea luptei eroice a lui Gauguin pentru crearea unei arte înnoitoare. În calitate de om de artă, Maugham doreşte să săvîrşească un act de dreptate faţă de Gauguin şi, în genere, faţă de artă şi de artiştii autentici, criticînd lipsa de înţelegere şi chiar duşmănia burgheziei faţă de tot ce este înnoire şi răzvrătire împotriva legilor ei. Din păcate, însă, scriitorul, substituindu-i lui Gauguin propria sa psihologie, explică adesea inconformismul şi răzvrătirea pictorului tot prin elemente caracteristice mentalităţii burgheze, anume printr-un subiectivism cras, printr-un egoism cu aspecte uneori monstruoase. Evadarea

spre artă a lui Gauguin apare la Maugham nu ca o autentică smulgere din lumea căreia îi aparținuse artistul, ci întrucîtva, ca o experiență asemănătoare cu aceea pe care a încercat-o romancierul însuşi, cînd, plictisit de convenționalismul cercurilor aristocratice şi burgheze din Londra, se mută la Paris, pentru a trăi în lumea unor artişti „mai interesanți" o viață boemă oricum mai deosebită și, prin anarhia ei, opusă mentalității burgheze.

Eroul romanului *Luna și doi bani jumate* nu este francez, ci englezul Charles Strickland, căruia autorul îi atribuie, în linii mari şi apăsate, o parte din experiența lui Paul Gauguin, și anume elementele cele mai senzaționale din viața acestuia. Ne-am întrebat de ce a recurs scriitorul la această soluție şi răspunsul ar putea fi următorul: făcîndu-l englez, plasîndu-l în burghezia cu principii şi mai rigide a Londrei şi trecîndu-l apoi în atmosfera Parisului, a Marsiliei şi în Tahiti, Maugham a putut realiza un contrast mai ascuțit, a putut sublinia mai puternic conflictul dintre artistul care îşi găseşte cu întîrziere vocația şi concepțiile închistate ale clasei din care făcea parte. În felul acesta Maugham a asimilat oarecum cazul Gauguin cu cazul său, Charles Strickland este de fapt în mai mare măsură Somerset Maugham decît Gauguin, iar explicațiile pe care le întîlnim în roman — motivarea transformării unui agent de bursă într-un artist cutezător — aparțin mai curînd psihologiei individualiste cu care Maugham îşi construieşte de obicei personajele, apăsînd pe aspectele stranii şi pe problemele ce incită de obicei interesul unui anumit public. Prin Strickland, Maugham încearcă să sugereze drama creației şi a artistului potrivit concepțiilor estetice burgheze: artistul autentic este un damnat, un posedat, un exaltat pînă la demență, care, pentru a se putea realiza, trebuie să sfărîme orice lanț care-l leagă de colectivitate, de semenii săi. Arta ar fi incompatibilă cu morala, cu valorile sociale, cu sentimentele umane comune; în procesul creației, artistul, propulsat de propriile sale forțe lăuntrice, striveşte şi nimiceşte tot ce-i stă în cale, tot ce-ar putea să-l îndepărteze de sferele eterice ale realizării artistice şi l-ar apropia de relațiile şi necesitățile materiale omeneşti. Actul creației artistice se consumă, după Maugham, deasupra oricăror contingențe cu realitatea socială şi are un caracter oarecum inuman. Artistul nu cere de la omenire altceva decît să-l lase în pace. Strickland, sadic, pentru a se putea 10

realiza își lasă familia pe drumuri, îl distruge pe Stroeve, o împinge la sinucidere pe Blanche, calcă în picioare orice sentiment, orice valoare, și numai astfel, punînd un zid între el și societate, izbutește să atingă desăvîrșirea creației.

Or viața și arta lui Gauguin nu s-au consumat în acest mod în care nu va putea trăi niciodată un artist adevărat.

Ne aflăm, așadar, în fața unei opere de ficțiune, a unui roman care nu numai că nu constituie o biografie documentată și fidelă, dar nici măcar un roman istoric, gen în care imaginația face loc în mare măsură faptelor și oamenilor așa cum au fost în realitate. Dimpotrivă, în cartea sugerată de viața lui Gauguin, ca și în romanul *Cakes and Ale* (Prăjituri și bere), scris în 1930 — în care sub figura scriitorului Driffield este zugrăvit romancierul Thomas Hardy — Maugham se depărtează de realitate, conducînd acțiunea după concepțiile și predilecțiile sale, simplificînd și modificînd în voie datele reale ale celor care i-au inspirat romanele

Cu toate acestea, cartea prezintă însemnătate pentru ascuțimea cu care dezvăluie conflictul — singurul conform cu realitatea — dintre artist și societatea burgheză, pentru vigoarea cu care înfățișează lupta eroică a unui om ce a pus arta mai presus de viața și bunăstarea lui, un om care a știut să se dezbare de minciună și convenționalism. Prin aceste trăsături, Strickland se suprapune cu Gauguin.

Deoarece personalitatea lui Paul Gauguin este deosebit de atrăgătoare și mulți dintre cititori, urmărind viața lui Charles Strickland, vor fi mereu cu gîndul la genialul pictor, socotim de folos a aminti — măcar în linii mari — cine a fost adevăratul Gauguin și în ce măsură figura și experiența lui Charles Strickland corespund staturii monumentale și experienței mult mai bogate și mai semnificative a lui Gauguin.

Chiar și pînă la existența aventuroasă pe care a dus-o în urma renunțării la situația prosperă de la bursă, viața lui Paul Gauguin s-a desfășurat pe o scenă mult mai largă și mai variată decît cea a lui Strickland. Născut la 7 iunie 1848, Gauguin nu a aparținut unei familii burgheze cu mentalitate conformistă. Dimpotrivă, tradițiile progresiste ale familiei îl așază dintr-o dată într-o lume mai deschisă marilor adevăruri sociale și nevoii de schimbări importante. Bunica dinspre mamă, Flora Tristan, îmbrățișase cauza
 muncitorimii franceze și își cheltuise averea pentru unele

acţiuni sociale. Muncitorii i-au ridicat un monument în cimitirul din Bordeaux. Flora Tristan se născuse în Peru, pe atunci colonie spaniolă, şi fusese crescută în idei republicane şi anticolonialiste. Orientarea ei progresistă a constituit pentru Paul Gauguin un strălucit antecedent de rupere cu lumea învechită şi de apropiere de lumea viitorului.

Tatăl pictorului, Clovis Gauguin, era un ziarist cu idei republicane şi care, după prăbuşirea revoluţiei de la 1848, s-a expatriat din Franţa, S-a stabilit la Lima, în Peru, unde a întemeiat un ziar şi unde şi-a cunoscut viitoarea soţie, Aline-Marie Cazal. Tatăl a murit de timpuriu şi mama a revenit cu copiii în Franţa, stabilindu-se la Orléans. Ar fi putut fi bogată, dar nu a înţeles să cadă la compromis cu neamurile şi a renunţat la o moştenire, crescîndu-şi copiii în sărăcie dar inoculîndu-le simţul mîndriei şi independenţei. Paul a fost nevoit să-şi întrerupă studiile şi să intre, la şaptesprezece ani, în marina comercială. Se afla în Indii cînd maică-sa s-a stins în necaz şi boală. A fost bucuros să se elibereze din serviciul maritim şi, în 1871, datorită unor relaţii familiale, intră ca funcţionar la banca domnului Bertin, de pe strada Laffitte din Paris. S-a iniţiat foarte repede în complicatele operaţii de bursă, în comerţul cu bani, rămînînd timp de unsprezece ani agent de schimb. Cu timpul îşi făuri o situaţie prosperă.

În 1873, s-a căsătorit cu o frumoasă şi inteligentă daneză, Mette Gad. Soţii Gauguin au avut cinci copii, o fiică Alina-Pola şi patru băieţi. Pola Gauguin a publicat mai tîrziu o foarte valoroasă biografie *Paul Gauguin, tatăl meu* (apărută în 1938, în limba franceză şi tradusă din limba norvegiană), în care se restabilesc o seamă de lucruri asupra relaţiilor de familie şi, în genere, asupra marelui pictor. Trebuie să menţionăm că încă din timpul vieţii artistului, fuseseră publicate studii şi articole, unele conţinînd interesante amănunte biografice. Monografii, însă, nu au apărut pînă în 1906, cînd Jean de Rotonchamp publică la Weimar lucrarea pe care a folosit-o şi autorul cărţii de faţă. (Operele documentare asupra lui Gauguin pe care le citează Maugham în text, sugerînd gravitatea expunerilor ştiinţifice, sînt inventate, constituind o parte voit umoristică a cărţii.)

Înainte de a preciza evoluţia relaţiilor familiale ale pictorului, se cuvine să amintim importantul fapt că înainte de „evadarea“ de la bancă şi de la bursă, petrecută în ianu-

arie 1883 — deci la aproape zece ani după căsătorie şi la unsprezece ani de la intrarea în banca domnului Bertin — Gauguin avusese o mai dezvoltată activitate artistică decît apare în romanul de faţă. Om de mare inteligenţă şi frămîntat de felurite probleme, Gauguin se „distra" pictînd sau sculptînd duminicile. Dar nici chiar această activitate de amator nu o îndeplineşte în mod arbitrar şi izolat, făcînd abstracţie de arta vremii. Dimpotrivă, contrar celor afirmate de Maugham, el se interesează de ceea ce este mai înnoitor şi îndrăzneţ în creaţia contemporană şi caută, în anii cînd funcţiona încă la bancă, să-i cunoască pe pictorii impresionişti. Chiar faptul că a preferat să se apropie de impresionişti şi nu de pictorii consacraţi academişti sau naturalişti, arată că Gauguin ştia să se orienteze spre nou. Face mai întîi cunoştinţă cu Pissarro, apoi cu Guillaumin, Monet, Cézanne, poftindu-i acasă la el sau petrecînd serile cu ei la faimoasa cafenea Guerbois, cartierul general al tinerilor pictori impresionişti. Îşi face o galerie de artă cumpărîndu-le lucrările şi pătrunde din ce în ce mai mult noile lor teorii. Treptat „distracţia" duminicală devine o preocupare şi o pasiune. Aşadar apropierea lui de artă nu are caracterul unei subite „revelaţii" sau „convertiri", iar practicarea artei nu se săvîrşeşte într-un vid social.

Un neajuns al romanului de faţă constă tocmai în ignorarea atmosferei sociale în care s-a format ca artist Gauguin (sau Strickland) şi în singularizarea eroului, în izolarea lui continuă de realitatea socială şi artistică a vremii — cu diferitele ei şcoli, curente şi ţeluri, cu luptele şi contradicţiile ei. Gauguin nu ar fi putut înnoi arta, dacă nu cunoştea ceea ce se crease pînă atunci şi nici nu ar fi dat ascultare vocaţiei sale de pictor, dacă nu ar fi avut în faţă uluitoare pilde de combativitate socială şi de lupte date pentru înnoirea mesajului artistic.

De cum a început să se intereseze de pictură ca amator, s-a apropiat de impresioniştii persecutaţi de către oficialităţile burgheze şi a participat la efervescenţa lor creatoare, la bătăliile date împotriva artei academiste şi naturaliste. Şi-a dat prea bine seama că a crea înseamnă a lupta, a risca să fii prigonit, batjocorit, neînţeles de către susţinătorii artei învechite a unei societăţi învechite. Mai toate curentele înnoitoare ale secolului său cunoscuseră aprige lupte şi tot soiul de piedici pînă să se impună. Pictorii

 de la Barbizon, care promovaseră pictura în aer liber şi un

mai viu contact cu viața oamenilor simpli în sînul naturii, nu fuseseră și ei persecutați? Theodore Rousseau și Millet nu fuseseră respinși de la saloanele oficiale? Realistul Courbet, luptător al Comunei din Paris, nu cunoscuse tot felul de piedici și nu dăduse bătălii pentru a-și impune arta? După prăbușirea Comunei, fusese izgonit din patrie, iar lupta pentru înnoirea artei rămăsese pe umerii lui Edouard Manet. Prietenii acestuia combăteau „imbecilitatea burgheză" în numele lor și al lui. Cu puțini ani înainte ca Gauguin să înceapă a practica arta, Manet, respins de la expoziția universală din 1867, își prezentase lucrările într-o simplă baracă.

Cu toate excesele, limitele și neajunsurile lui — pe care Gauguin le va depăși — impresionismul a însemnat nu numai o înnoire tehnică, ci și un nou mod pictural de a valorifica realitatea, de a vedea lumea, izgonind temele „nobile" și convenționale ale academismului sau înregistrarea insensibilă a omului și a naturii, caracteristică naturalismului. Viața cea largă, viața străzii și a oamenilor de rînd au pătruns în artă datorită impresioniștilor sau a celor apropiați de ei, ca Daumier, Degas, Toulouse-Lautrec. Impresioniștii au împins realismul pînă la înregistrarea celor mai subtile variațiuni ale luminii și atmosferei. Noua tehnică a fost prielnică mai ales peisajului, căruia i s-a descoperit infinitul joc de reverberații solare sau de cețuri și vaporozitate. În schimb, pentru compoziții și portrete a însemnat uneori o sărăcire a semnificației umane, noii pictori căutînd și aici efectele de lumină și acordînd prea puțină importanță conținutului de idei.

Edouard Manet a relevat, primul, viața în plină lumină punînd un ton clar peste alt ton clar, alăturînd tonuri directe și limpezi, reducînd semitonurile și nuanțele de tranziție, țesînd totul parcă din lumină diferit colorată, izgonind umbrele și negrul. Umbra însăși devine la impresioniști lumină, fiind transparentă, aeriană, fluidă. La Claude Monet, conturul formelor este suprimat, obiectele nu mai au o culoare proprie, ci primesc un infinit joc de reflexe, care uneori irizează și pulverizează formele într-o fluiditate generală. Manet i-a revelat lui Pissarro pictura directă și fără umbre, iar acesta l-a dus pe Manet la virtuosul grupului, la Claude Monet. Pissarro — singurul maestru de la care Gauguin a primit sfaturi directe — picta cu culorile spectrului solar, înlăturînd amestecul lor și inte-

resîndu-se, ca şi Monet, mai mult de jocul suprafeţelor decît de consistenţa obiectelor.

Împotriva exceselor impresionismului au reacţionat pictorii numiţi „post-impresionişti", mai cu seamă Cézanne, Van Gogh şi Gauguin, care au trecut şi ei prin arta impresionistă. Păstrînd cîştigurile în materie de lumină şi culoare, aceşti trei mari pictori au redat realităţii consistenţa concretă, structura şi construcţia ei materială, iar Van Gogh şi Gauguin au reîncetăţenit înaltele semnificaţii umaniste, pe care le-au exprimat cu pasiune şi forţă.

Gauguin, încă agent de schimb, participă în 1880 la cea de a cincea expoziţie a impresioniştilor şi de pe atunci începe să se convingă că arta va fi singura preocupare a vieţii sale. Debutul ca pictor nu a fost de loc impresionant. A expus peisaje în stilul lui Pissarro. În anul următor, nudul feminin prezentat tot la salonul impresioniştilor, încîntă, prin realismul său, pe scriitorul Huysmans care şi scrie elogios despre această lucrare, menţionînd totodată şi *„o statuetă în lemn, gotic-modernă, un medalion în ghips vopsit"*, lucrări tot de ale lui Gauguin, care va aduce nu numai picturii, dar şi sculpturii şi ceramicii înnoiri însemnate. În 1883, însă, critica nu mai este elogioasă faţă de Gauguin, despre care se afirmă că *„nu mai este — vai — în progres"*. În realitate, pictorul se eliberase de feluritele influenţe şi căuta ceva propriu.

Aşadar, ruperea de o lume şi trecerea într-alta nu s-a făcut fără contactul stimulator cu ceea ce era mai viu şi mai îndrăzneţ în arta vremii lui şi fără o lucidă chibzuinţă. Gauguin nu şi-a părăsit brusc familia, ca un pustnic sau un aventurier oarecare. A crezut la început că îşi va putea întreţine familia din munca de artist şi de aceea, după ce călătoreşte în Normandia spre a picta, pleacă împreună cu ai săi la Copenhaga, unde spera, datorită relaţiilor soţiei, să-şi înjghebeze un rost ca artist. Numai după ce combinaţiile plănuite dau greş, Gauguin se hotărăşte să se despartă de familie.

Toate acestea se cunoşteau prea bine cînd Maugham se gîndea să scrie viaţa lui Charles Strickland. Mai tîrziu, Pola, fiica lui Gauguin, a adus unele date preţioase în plus. Mama ei, soţia lui Paul Gauguin, nu l-a înţeles niciodată — mărturiseşte Pola — pe artist, ci doar pe bancherul inteligent şi harnic. Nu putea înţelege, în sinea ei,
 cum un om cu darurile şi perspectivele lui a putut să se

consacre unui „lucru atît de zadarnic“ ca profesiunea de artist. A admis însă că soțul ei avea dreptul să acționeze așa cum i se părea potrivit și despărțirea a avut loc în termeni foarte rezonabili. Ca și doamna Strickland din roman, soția lui Gauguin a dovedit tărie de caracter și a știut să-și întrețină copiii, nu deschizînd un birou de dactilografie, ci traducînd romane franceze în limba daneză, pentru unele ziare din Copenhaga. Ultima întîlnire între cei doi soți a avut loc în 1894 la Copenhaga, căci Gauguin nu și-a uitat familia și în repetate rînduri a trimis acasă tablouri, pe care soția le vindea, fără a-i da nici o parte autorului (cf. René Huyghe, *Gauguin*, 1959). Pola Gauguin avea șapte ani cînd și-a văzut pentru ultima oară tatăl. Tot ea amintește că atunci cînd a citit biografiile publicate de Charles Morice și Jean de Rotonchamp *„care, de altfel, oferă o imagine destul de diferită asupra caracterului lui Gauguin atît ca om cît și ca artist, mama mea mi-a declarat că Gauguin, ca om, nu a fost așa cum l-au descris cei doi, iar în romanul lui Somerset Maugham «Luna și doi bani jumate», ea nu a găsit că Strickland ar avea măcar cea mai mică trăsătură comună cu soțul ei“*. Doamna Gauguin își vedea soțul ca un om calm, stăruitor, lipsit de fanatism.

În cei douăzeci de ani cît s-a consacrat trup și suflet artei, viața lui Gauguin a fost foarte zbuciumată și patetică. A cunoscut cea mai cumplită mizerie (în 1885 a lipit afișe pe străzile Parisului; în 1898, lucra pentru șase franci pe zi la cadastrul din Papeete, capitala insulei Tahiti; în 1897, a încercat să se sinucidă din pricina mizeriei și bolii). A avut mari necazuri: în 1887, în Martinica, a contractat o gravă afecțiune, care l-a silit să se înapoieze în patrie; în 1894, aflîndu-se la Concarneau, în Bretania, niște marinari insultă femeia cu care se afla și, în încăierarea ce urmează, Gauguin este lovit în fluierul piciorului, lovitură de pe urma căreia a rămas beteag. S-au adunat apoi și alte numeroase boli, care, laolaltă, l-au răpus înainte de a împlini vîrsta de cincizeci și cinci de ani. Nu a orbit, însă, și nu a murit de lepră ca Strickland.

Dar Gauguin a avut parte și de zile mai luminoase, de satisfacții morale și chiar bănești. A avut prieteni care l-au ajutat în fel și chip, de la pictorul Emile Schuffenecker, fost coleg de bursă cu dînsul și care asemeni lui a părăsit-o pentru a se dedica artei, la pictorii Charles Morice și Daniel de Montfreid, cărora le-a trimis foarte interesante

scrisori şi care l-au ajutat să-şi vîndă unele tablouri sau să-şi pregătească expoziţiile. Scriitori ca August Strindberg, Octav Mirbeau, Mallarmé, pictori ca Eugène Carrière au scris elogios despre dînsul, iar la banchetul dat în cinstea lui înaintea plecării în Tahiti au participat oameni de seamă din viaţa literară şi artistică a Franţei.

Dacă spiritele înaintate ale vremii l-au preţuit şi uneori l-au putut ajuta, în schimb oficialitatea i-a fost mereu vrăjmaşă, dispreţuindu-l şi supunîndu-l la umilinţe.

Gauguin nu s-a speriat de mizerie şi persecuţii şi le-a înfruntat cu o demnitate exemplară, trăsătură relevată de altfel şi de romanul lui Maugham. *„Am cunoscut mizeria extremă* — mărturiseşte pictorul — *adică foamea şi toate celelalte. Aceasta nu înseamnă nimic sau aproape nimic. Te obişnuieşti şi, cu ajutorul voinţei, isprăveşti prin a-ţi rîde de ele. Dar cel mai groaznic este să fii împiedicat de a lucra, de a-ţi dezvolta facultăţile intelectuale. Este drept că suferinţa ascute geniul. Dar prea multă suferinţă nu-i bună, căci te ucide.*“ Altă dată, tot în clipe de nefericire, scria: *„Nu sînt totuşi dintre aceia care blestemă viaţa*“. Iar viaţa o înţelegea ca *„o muncă fără de sfîrşit*“.

Gauguin a fost nu numai un om de mare sensibilitate, dar şi un gînditor. Dacă Strickland nu a fost înzestrat de autorul său cu darul de a se exprima uşor şi nici cu prea multă inteligenţă, autenticul Paul Gauguin a fost un gînditor în stare să-şi exprime cu scăpărătoare luciditate concepţiile şi experienţa. El a publicat eseuri şi articole foarte valoroase în legătură cu diferitele arte, iar în cartea sa Noa-Noa (scrisă în colaborare cu Charles Morice şi apoi modificată de el) se găsesc impresionante consideraţii asupra vieţii indigenilor din Tahiti, asupra pitorescului oamenilor şi a naturii, asupra obiceiurilor băştinaşilor. A elaborat teorii noi despre artă, a ridicat probleme de tehnică şi a lăsat preţioase sfaturi pentru pictori în privinţa folosirii mijloacelor picturii, mai alea a culorilor. Scrisorile sale, adresate unor prieteni — pictori şi publicişti — sau familiei, cuprind mărturisiri de viaţă şi consideraţii estetice deosebit de preţioase pentru cunoaşterea pictorului. Scrisorile aduc mărturii nu numai în ce priveşte dramatica existenţă a artistului, dar şi atitudinea acestuia faţă de societatea vremii lui. Cunoaşterea scrisorilor, ca şi a altor izvoare mai recente. schimbă mai mult din felul în care l-au văzut cei din apropierea sa În cazul lui Gauguin, a cărui

existență s-a desfășurat în locuri și situații atît de diferite, aproape nici unul dintre cunoscuții săi nu a putut avea distanța și elementele necesare pentru a-l cuprinde într-o imagine de ansamblu. Iar apropierea de dînsul, în momente discontinue ale existenței lui, a dus uneori la formarea unor imagini false sau diformate. Din nefericire acestea au fost folosite de Maugham, întrucît scrisorile lui Gauguin și alte materiale semnificative au fost publicate *după* apariția romanului *Luna și doi bani jumate.*

Ca mulți alți creatori, Gauguin a fost un om dificil pentru cei din preajma sa. Orgoliul său, mult amintit de biografi, era de fapt dovada încrederii în sine, în menirea sa. Chiar dacă uneori era violent și brutal, iar alteori distant cu cei care nu-l înțelegeau (și totdeauna tăios în conversație), omul și-a păstrat mereu o nobilă demnitate. Mîndria l-a oprit să ceară ajutorul celor care nu-l înțelegeau sau cu care rupsese legăturile. Mai important încă este faptul că Gauguin nu a fost un izolat, care a detestat, în genere, specia umană și nici un egoist feroce. Am văzut că la Paris nu a trăit „mai izolat decît un anahoret în deșertul Thebaidei", ci, dimpotrivă, a căutat tovărășia artiștilor înnoitori. La Pont-Aven a format chiar o școală, despre care Maurice Denis scrie că a inaugurat o nouă perioadă în artă. Și în Tahiti, dorise să formeze o școală. Cu gîndul la artiștii viitorului, a lăsat maxime. confesii, sfaturi.

Dar nu numai viața sa, ci mai ales mesajul artei sale, concepția lui artistică — atît de legată de existența pe care, voit, a dus-o — ni-l arată un iubitor al vieții și al oamenilor autentici. Conținutul operelor sale reprezentative — acelea create în Bretania, dar mai ales cele din Martinica, Tahiti și insulele Marchize — îi invederează concepția socială și estetică. Scîrbit de cercurile financiare și de însăși viața burgheză, în coordonatele ei tipice, Gauguin a preferat lumea primitivă a indigenilor din îndepărtatele insule. Nu a plecat acolo doar pentru lumina mai puternică și coloritul strident al naturii prielnice picturii, și nici numai pentru pitorescul exterior. Gauguin a fost pictorul oamenilor, nu al naturii din care omul este izgonit. La baza activității sale din insulele Pacificului, există o concepție despre om și despre viitorul artei.

Ca și Jean-Jacques Rousseau el a idealizat orînduirea primitivă, a crezut că soluția răului social se găsește în „starea naturală" în care oamenii sînt egali, și nu cunosc

asuprirea, mizeria și nedreptatea. Și a fost, prin excelență, pictorul care a redat această concepție, urmărind deci să valorifice o idee, dincolo de simplele satisfacții ale retinei. Urmașul peruvienilor, în a căror ascendență s-au amestecat piei roșii cu spaniolii, a fost primul care a adus în pictură nu numai imaginile unor țări „exotice" (aceasta o făcuseră și alți pictori înaintea lui), ci o concepție despre lume, în care Europa nu mai era realitatea centrală. Era primul pictor european, care renunța la „europocentrism" și care detesta nu numai burghezia europeană, dar și stăruința orgolioasă a europenilor față de cultura greco-latină, care și-a atins apogeul. Gauguin, care amintea de „indianul" dintr-însul, sfătuia pe artiști: *„gîndiți-vă mereu la persani, la cambodgieni și puțin la egipteni. Marea noastră greșeală este elementul grec, oricît de frumos ar fi el"*. Pentru crearea unei arte noi, Gauguin, socotea că trebuie mers la rădăcinile vieții, la un anumit primitivism, care apoi să fie dezvoltat. *„În artă, nu există decît revoluționari sau plagiatori"*, iar el a luptat să fie un artist revoluționar.

Gauguin vedea răul, dar nu cunoștea soluțiile, care, în mod inevitabil, trebuiau să-l înlăture. El a ajuns la concluzia că *„în societate orice om are dreptul de a trăi și de a trăi bine, proporțional cu munca sa. Artistul nu poate trăi. Deci societatea este criminală și rău organizată*[1]". Neînțelegînd că „societatea criminală" trebuie să fie inevitabil înlocuită de o societate în care munca să nu mai fie exploatată și în care artistul să se bucure de prețuire, Gauguin, în semn de protest și ca o soluție, a evadat în insulele acelea unde mai existau rămășițele unei orînduiri primitive.

Viața petrecută în Tahiti și în Marchize ne dezvăluie însă nu numai pe artistul iubitor al oamenilor umili, ci și pe cutezătorul luptător democrat, prea puțin valorificat în biografiile scrise din perspective burgheze, scrieri care, totuși, menționează lupta sa cu autoritățile colonialiste, de la cler pînă la jandarmii călări.

Maugham care, în general, în operele sale pe teme coloniale își părăsește poziția de sceptic, descriind realist suferințele indigenilor și nedreptățile colonialiștilor și care, pentru romanul de față s-a documentat în Tahiti, nu a întîlnit, probabil, persoanele care i-ar fi putut povesti despre conflictele lui Gauguin cu autoritățile colonialiste. Ce

[1] Citat după Charles Morice (1920).

material epic, măreț și semnificativ, oferă unui viitor romancier tocmai această luptă din ultimii ani ai vieții lui Gauguin !

Încă de la sosirea în Tahiti, pictorul fusese dezamăgit găsind la Papeete *„Europa, de care crezusem că mă voi dezrobi... Europa, sub înfățișările mai agravante ale snobismului colonial, ale unei imitații puerile și grotești..."* (*Noa-Noa*). Nu rămîne la Papeete, ci se stabilește într-un loc mai depărtat, în prejma pădurii, bucurîndu-se că *„Vecinii mi-au devenit aproape prieteni. Mă îmbrac, mănînc ca ei; cînd nu lucrez, le împărtășesc viața... Civilizația dispare treptat din mine. Încep să gîndesc simplu, să nu mai am nici o ură față de semenul meu, mai mult chiar: încep să-l iubesc"*.

Cu ce încîntare descrie și pictează el frumusețea femeilor și, în genere, a populației din îndepărtatele insule; cum integrează oamenii în fascinanta splendoare a naturii, descoperind relații de colorit și formă între frumusețea naturii și cea umană, interschimbînd reflexele cromatice ale unora și ale altora, sărbătorind frumusețea fizică și curățenia sufletească, suflul luminos al vieții și ritmul ei ! Este conștient de ceea ce caută și redă în tablourile sale: *„acordul vieții umane și vegetale, în compoziții unde las o parte importantă chemării pămîntului"*.

Prin aceasta Gauguin depășește impresionismul, care cultiva mai mult impresiile retinei. Ducînd mai departe soluțiile cromatice, el ajunge la armonii decorative foarte puternice și foarte vii, cerute de realitatea locală. Dar toate sînt subordonate vieții primitive. Aici se află înnoirea adusă de Gauguin în pictură. În tratarea monumental-decorativă a oamenilor și naturii, în forme stilizate și într-un colorit puternic, care laolaltă să simbolizeze suflul vieții. *„Ochiul ignoranței atribuie fiecărui obiect o culoare fixă și imuabilă. Păziți-vă de această primejdie."*

Gauguin, care respecta realitatea, nu făcea decît s-o interpreteze mai subtil și mai puternic, avînd omul în centrul preocupărilor sale. El păstrează netezimea contururilor și structura ființelor sau obiectelor, avînd mereu în minte expresivitatea și proporțiile corpului uman, nestăruind asupra volumelor, ci sugerîndu-le cu mijloacele caracteristice artei monumental-decorative, deci prin simplificare, ritm continuu și sinteză. Astfel, virtutea și frumusețea umană sînt cîntate în puritatea și măreția lor, sînt proiectate în splendoarea naturii locale și a aerului liber,

străbătut adesea de gloria solară. Stilizarea și ritmica sînt conforme cu tipologia băștinașilor, cu configurația și coloritul naturii, cu obiectele create de ei. Sesizînd schimbul de reflexe al obiectelor care, mai ales în lumina insulară, este mereu variabil în funcție de intensitatea luminii, Gauguin a adus viziuni artistice cu totul noi și încîntătoare, ce concentrează în simboluri viața concretă a oamenilor. Opera sa, rod al concepției lui despre viață și despre artă, este o operă atît de inteligență cît și de sensibilitate.

Este interesant de semnalat că, în compozițiile din insulele Pacificului, Gauguin folosește cele mai înaintate mijloace ale picturii moderne, adică ale post-impresionismului-dezvoltat și de el și totodată recurge la, povețele străvechii arte populare din insulă. Aceasta tot cu gîndul de a reda cît mai mult nota locală. El a studiat arta polineziană și era furios pe jandarmii care confiscau sau luau pe p-eț de batjocură obiectele de artă populară spre a le specula. La fel de mînios era și pe misionarii care „civilizau" pe indigeni, desființîndu-le folclorul și denaturîndu-le spontaneitatea. Clerul a distrus sculptura indigenilor, în care vedea doar fetișism și, poate ca o compensație, Gauguin a creat și în insule sculpturi, cioplite sau modelate în stilul local.

Contactul cu arta indigenilor din Tahiti și Marchize i-a fost de folos, căci aceștia aveau un remarcabil simțămînt al decorativului. *„Înainte de Picasso și Derain, «descoperitorii» artei negre, Gauguin s-a inspirat de la popoarele care duceau o viață primitivă"* — observă René Huyghe.

Ce departe sîntem de vaga „viziune" mistică, sau de izolarea de pustnic, atribuite lui Gauguin! Cerea el celorlalți doar să-l lase în pace și ura pe toți oamenii, laolaltă? Am văzut pe cine ura și pe cine iubea, ce iubea și ce ura. Gauguin era iubitor de oameni și de dreptate și de aceea a fost iubit de unii și urît, prigonit, chinuit de alții. Încheiem cu lupta pe care a dus-o în ultimii ani, apărîndu-i pe băștinași împotriva colonialiștilor, deoarece aceasta completează și potențează cu adevărat statura monumentală a acestui om autentic și artist înnoitor.

Maugham, care nu a avut la îndemînă documentația din prezent și nici nu a ținut să scrie un roman istoric sau o biografie reală, are deplină dreptate cînd afirmă că eroul său s-a găsit pe sine în Tahiti. Numai că acest „sine" a fost mult mai combativ și mai uman decît apare la Charles Strickland.

 În Tahiti și în insulele Marchize se afirmă luptătorul

democrat, de-o energie și o cutezanță greu de conceput pentru cei care se rezumă la vechile izvoare. Urmașul anticolonialiștilor din Peru și nepotul luptătoarei socialiste Flora Tristan a combătut din răsputeri colonialismul. A editat și o publicație, *Le Sourire*, unde „în numele coloniei" protesta împotriva abuzurilor săvîrșite de autorități.

„*Ce putreziciune sînt coloniile noastre*!" conchide Gauguin în scrisoarea din 22 februarie 1899 adresată prietenului Daniel de Montfreid. Cu doi ani mai înainte, scrisese: „*Există de altfel aici* (în Tahiti, n.n.), *ca și în Franța, o pătură de oameni care mă consideră un revoltat și, ca peste tot, — aici mai mult decît în alte părți — omul lipsit de bani este tratat cu multă asprime. Bineînțeles că nu mă refer decît la europenii din Papeete, deoarece aici, în colțul meu, indigenii sînt, ca întotdeauna, foarte buni și respectuoși față de mine*".

Cu cît suferă mai mult, cu atît se simte mai apropiat de populația în suferință. Scîrbit de colonialiști, părăsește Tahiti în 1901 și se instalează ia Atuanaun, sat din Hiva-Hoa, una din insulele Marchize. Spera să vină în contact doar cu băștinașii, nemaiavînd sub ochi autoritățile colonialiste, care educau pe indigeni cu biciul și codul Napoleon în mînă, aplicînd concepția proprietății și ordinii burgheze. Dar și în noua insulă, biserica romano-catolică poseda totul, iar jandarmeria franceză „civiliza" în felul ei pe băștinași.

În pasiunea lui pentru dreptate și din dragoste pentru om, Gauguin, deși bolnav, vlăguit, îmbătrînit înainte de vreme, ia în mod activ partea indigenilor deposedați, disprețuiți și molestați de funcționarii coloniali și de jandarmerie. Ori de cîte ori indigenii sînt insultați, furați sau înșelați, Gauguin reclamă tribunalului cazurile. El și indigenii capătă la început cîștig de cauză, dar jandarmii își iau revanșa. Este, la rîndul său, dat în judecată de către autorități și condamnat la închisoare și amendă. Gauguin trimite plîngeri în Franța, la inspectorii coloniilor. În februarie 1903, îi scrie lui Morice: „*Includ aici copia unei cereri făcute inspectorilor coloniilor. Am de susținut aici, în Marchize... o cumplită luptă împotriva administrației și jandarmeriei. Te rog să faci, cu talentul pe care îl ai, mare zgomot în presă. Aici... se petrec lucruri monstruoase și, așa cum mă cunoști, mă aflu pe punctul de a fi expulzat. Sînt acuzat că împing la revoltă pe indigeni, spunîndu-le care le*

sînt drepturile... Ai o mare cauză în mînă. Procedează repede...".

În ultima scrisoare către Charles Morice (aprilie 1903), îl vestește că a fost condamnat și va face apel. Îi cere mai departe sprijinul. „*Dacă învingem, înseamnă că lupta a fost frumoasă și am îndeplinit o mare operă în Marchize. Multe nedreptăți vor fi abolite iar acest lucru merită suferința pe care am îndurat-o. Sînt la pămînt, dar nu încă învins... Hotărît, sălbaticul e mai bun decît noi. Te-ai înșelat, spunîndu-mi într-o zi că nu avem dreptate atunci cînd mă declaram un sălbatic. Totuși, este adevărat: sînt un sălbatic. Iar civilizații o presimt, deoarece în operele mele nimic nu surprinde și nedumerește mai mult decît sălbaticul care sînt în pofida mea. De aceea, opera este inimitabilă. Opera unui om înseamnă explicația acestuia...*"

O anchetă ulterioară a stabilit că Gauguin avusese dreptate și, de sigur, ar fi cîștigat procesul în apel, scrie Morice. Dar așteptînd să fie chemat la Curtea de apel din Papeete, Paul Gauguin a murit.

Cea mai cutremurătoare dovadă a omeniei lui Gauguin, a dragostei lui pentru artă și pentru oameni o constituie — pe lîngă opera lăsată — cuvintele pe care le-au strigat mulți indigeni, în ziua de 8 mai 1903, cînd au aflat de moartea pictorului: *Ua mate Gauguin, ua pete enata*! (Gauguin a murit! Sîntem pierduți!).

În timp ce contemporanii săi din Europa nu au știut să-i aprecieze geniul și l-au împins în ghearele disperării, „sălbaticii" din insulele Pacificului i-au cunoscut și i-au îndrăgit forța și măreția.

PETRU COMARNESCU

I

Mărturisesc că atunci cînd l-am întîlnit pe Charles Strickland pentru prima oară, nu mi-am dat nici o clipă seama că aș avea de-a face cu un om deosebit. Astăzi, însă, ai găsi cu greu pe cineva care să nu-i recunoască genialitatea. Nu-i vorba de genialitatea aceea care se asociază de obicei cu persoana unui politician norocos, sau a unui militar victorios; soiul acesta de genialitate se datorește mai degrabă postului ocupat decît omului care-l ocupă și orice schimbare de împrejurări o poate reduce la proporții foarte modeste. Un „fost" prim-ministru se dovedește deseori a nu fi decît un demagog pompos, iar un general fără armată devine adesea blajinul erou al vreunui orășel de provincie. Geniul lui Charles Strickland, însă, a fost autentic. S-ar putea să nu-ți placă maniera lui de a picta, dar în orice caz, trebuie să admiți că-ți stîrnește interesul, te tulbură și te ține locului. A trecut vremea cînd lumea își bătea joc de el și astăzi nu te mai acuză nimeni de excentricitate dacă îi iei apărarea, sau de perversitate dacă îl lauzi, iar greșelile lui sînt considerate ca o completare necesară a meritelor. Desigur că se mai poate încă discuta locul pe care îl ocupă în artă, și adulațiile admiratorilor nu sînt mai puțin capricioase decît defăimările detractorilor săi, dar nimeni nu se mai poate îndoi de faptul că a fost un geniu.

După părerea mea, lucrul cel mai interesant în artă este personalitatea artistului; or, cînd

această personalitate este deosebită, sînt dispus să-i iert o mie de greșeli. Presupun că Velázquez a fost un pictor mai bun decît El Greco. Dar faptul că ne-am obișnuit cu arta celui dintîi ne răcește entuziasmul. Cretanul, senzual și tragic, ne oferă adîncurile de mister ale sufletului său ca o jertfă permanentă. Artistul, fie el pictor, poet sau muzician, ne satisface simțul estetic prin opera sa sublimă sau numai frumoasă; artistul se dăruiește pe sine însuși, și dezvăluirea treptată a tainei sale îți trezește ceva din fascinația lecturii unui roman polițist.

Cea mai neînsemnată dintre lucrările lui Strickland denotă o personalitate stranie, zbuciumată și complexă. Desigur că acesta este motivul pentru care, chiar acei ce nu gustă picturile lui nu pot rămîne indiferenți în fața lor. Aceasta este și pricina pentru care viața și caracterul lui au stîrnit un interes atît de neobișnuit.

De-abia la patru ani după moartea lui Strickland, Maurice Huret a publicat în *Mercure de France* articolul menit să dezgroape din uitare pe acest pictor necunoscut și să deschidă calea pe care au bătătorit-o apoi, cu mai multă sau mai puțină docilitate, o serie întreagă de scriitori. De ani și ani nu se bucurase vreun critic în Franța de o mai necontestată autoritate decît Huret și era greu să nu rămîi impresionat de afirmațiile lui, care pe atunci păreau extravagante, dar mai tîrziu au fost întărite de aprecierea posterității. Astăzi faima lui Strickland se înalță temeinic pe bazele puse de Huret, iar felul în care s-a făurit această faimă constituie unul din episoadele cele mai romantice ale istoriei artelor. Nu am de gînd să mă ocup de opera lui Strickland decît în măsura în care aceasta este legată de caracterul său.

Nu pot fi de aceeași părere cu pictorii care afirmă cu dispreț că profanii nu înțeleg nimic în ceea ce privește pictura și ca atare ar face mai bine să-și manifeste aprecierea numai prin tăcere și un carnet de cecuri. Această afirmație denotă o grotescă lipsă de înțelegere, în care arta apare doar ca un meșteșug ce nu poate fi pe deplin însușit decît

de cei ce sînt de meserie. Arta este o manifestare a emoțiilor, iar aceste emoții vorbesc o limbă pe care oricine o poate înțelege. Admit însă că acel critic, care nu posedă cunoștințe practice în tehnica picturii, nu va fi în stare decît rareori să sesizeze valoarea reală a unei creații. În ceea ce mă privește, sînt extrem de ignorant în pictură. Din fericire, însă, nu este nevoie să mă aventurez în domeniul criticii, riscînd vreo afirmație greșită din moment ce prietenul meu, Edward Leggatt, scriitor de talent și pictor admirabil, a comentat pe larg opera lui Strickland într-o cărticică[1], fermecătoare pildă a unui stil care în general se cultivă cu mai puțin succes în Anglia decît în Franța.

În celebrul său articol, Maurice Huret a conturat în linii mari viața lui Strickland scontînd să stimuleze interesul celor curioși. Mînat de o pasiune dezinteresată pentru artă, el a dorit să atragă atenția cunoscătorilor asupra acestui talent cît se poate de original; dar era prea bun ziarist ca să nu-și dea seama cît de mult îl va ajuta „curiozitatea etern umană" să-și ajungă scopul.

Cînd cei ce pe vremuri veniseră în contact cu Strickland — scriitori care îl cunoscuseră la Londra, sau pictori care îl întîlniseră prin cafenelele din Montmartre — își dădură uimiți seama că omul considerat de ei un pictor oarecare, mediocru și lipsit de succes, fusese un geniu autentic, în revistele din America și Franța își făcură apariția o sumedenie de articole: unii își publicară amintirile, alții îi comentară opera, mărind astfel notorietatea lui Strickland și hrănind curiozitatea publicului, fără s-o satisfacă însă. Subiectul era plăcut, și laboriosul domn Weitbrecht-Rotholz a reușit în impozanta sa monografie[2] să

---

[1] *Un artist modern*, note despre opera lui Charles Strickland de E. Leggatt. A.R.H.A., Ed. Martin Secker, 1917 (n. a.).

[2] *Karl Strickland, sein Leben und seine Kunst (Carol Strickland, viața și arta sa)* de Hugo Weitbrecht-Rotholz. Ph. D. Schwingel-Hanisch, Leipzig, 1914 (n.a.).

ne furnizeze o listă remarcabilă a izvoarelor de informații.

Facultatea de a crea mituri este o calitate înnăscută a rasei umane. Oamenii se reped cu aviditate asupra oricăror incidente mai neobișnuite sau mai tainice, din viața celor ce s-au deosebit cît de cît de semenii lor și născocesc în legătură cu ei o legendă, în care cred apoi cu fanatism. Este protestul romantismului împotriva banalității vieții. Faptele din legendă îi asigură eroului ei cel mai valabil pașaport pentru a intra în nemurire. Un filozof ironic ar face, zîmbind, reflecția că omenirea își amintește numele lui Sir Walter Raleigh[1] mai degrabă pentru faptul că și-a așternut pelerina în chip de covor la picioarele „reginei fecioare"[2] decît pentru cel de a fi răspîndit faima Angliei pe meleaguri necunoscute pînă atunci.

Charles Strickland a dus o viață obscură, făcîndu-și mai curînd dușmani decît prieteni. Nu este deci de mirare ca cei ce-au scris despre el să-și fi întregit puținele lor amintiri cu date din domeniul fanteziei. Dar chiar și puținul care se cunoștea despre el era suficient pentru a stîrni pana unui scriitor romantic. În viața lui s-au petrecut foarte multe lucruri stranii și teribile, caracterul său avea ceva tulburător, iar soarta i-a fost de multe ori patetică. În jurul lui s-a creat cu timpul o legendă atît de convențională, încît istoricul înțelept ezită să o atace.

Preotul Robert Strickland este însă tocmai contrariul unui istoric înțelept. El a scris biografia tatălui său[3], după cum singur mărturisește, pentru a „înlătura unele idei greșite care s-au acreditat în public" în legătură cu ultima parte a vieții pictorului și care au „pricinuit adîncă mîh-

---

[1] *Walter Raleigh* (1552–1618), om de stat englez, favorit al reginei Elisabeta a Angliei.

[2] Porecla dată reginei Elisabeta a Angliei (1533–1603), care nu s-a căsătorit niciodată.

[3] *Strickland, The Man and his Work (Strickland, omul și opera)*, de fiul său, Robert Strickland. Wm. Heinemann, 1913 (n. a.).

nire unor persoane ce sînt încă în viață". Este adevărat că povestirile care circulau în legătură cu viața lui Strickland cuprindeau lucruri de natură să poată pune în încurcătură o familie de oameni respectabili. Am citit lucrarea lui Robert Strickland și m-am amuzat foarte mult, fapt pentru care mă felicit, întrucît este o carte plicticoasă și fără viață. Domnul Strickland ne-a făcut portretul unui excelent soț și părinte, al unui om blînd, harnic și de o înaltă moralitate. Modernul cleric și-a însușit în studiile sale în domeniul științei, care dacă nu mă înșel se numește exegeză, o uimitoare ușurință în a expedia faptele fără să le adîncească. Subtilitatea dovedită de preotul Robert Strickland în a „interpreta" toate evenimentele din viața tatălui său, pe care un fiu respectuos mai degrabă ar găsi de cuviință să le uite, îl va duce desigur, cu timpul, la cele mai înalte demnități ecleziastice. Parcă-l văd purtînd ghetrele episcopale. Gestul său, deși bine intenționat, a fost totuși hazardat, deoarece este probabil că legenda care circula în legătură cu Strickland a contribuit în mare măsură la creșterea faimei sale. Sînt mulți acei care s-au lăsat atrași de arta lui, datorită faptului că îi detestau caracterul, ori datorită milei cu care i-au privit moartea. Astfel încît eforturile bine intenționate ale fiului provocară o ciudată răceală în rîndurile admiratorilor tatălui. Scăderea cu 235 de lire sterline a prețului uneia dintre cele mai importante opere ale lui Strickland: „Femeia din Samaria"[1], vîndută la sala de licitație *Christie* puțin timp după polemica provocată de publicarea biografiei scrisă de domnul Strickland-junior, nu a fost întîmplătoare. Tabloul ajunsese la licitație din cauza morții subite a unui distins colecționar, care îl cumpărase cu nouă luni în urmă.

Poate că vigoarea și originalitatea lui Strickland n-ar fi fost de ajuns ca să îndrepte cumpăna

[1] Acest tablou era descris în catalogul sălii *Christie* după cum urmează: Nudul unei femei indigene din insula *Society*, culcată pe marginea unui pîrîu. În fund se vede un peisaj tropical de palmieri, banani etc. 60×48 inci (n. a.).

în favoarea sa dacă n-ar fi intervenit acea facultate remarcabilă a omenirii de a crea legende, grație căreia a fost grăbit înlăturată o poveste ce dezamăgea setea de senzațional a publicului. Curînd, însă, apăru lucrarea doctorului Weitbrecht-Rotholz, care în sfîrșit puse capăt neliniștii tuturor iubitorilor de artă.

Dr. Weitbrecht-Rotholz aparține acelei școli de istorici care cred că firea omenească este cît se poate de viciată — ba chiar detestabilă — și de aceea cititorul va găsi un prilej mai sigur de distracție în cărțile acestora decît în cele ale scriitorilor care își fac o plăcere răutăcioasă din a înfățișa marile figuri romantice drept modele de virtuți domestice.

În ceea ce mă privește, mi-ar părea rău să cred că între Antoniu și Cleopatra n-a existat altceva decît un raport de ordin pur economic; și, din fericire, nimeni nu va găsi vreodată destule dovezi ca să mă convingă că Tiberiu a fost un monarh tot atît de cumpătat ca și George al V-lea. Inocenta biografie scrisă de Robert Strickland a fost etichetată cu asemenea termeni de către dr. Weitbrecht-Rotholz, încît este imposibil să nu încerci o oarecare simpatie față de bietul preot. Reticența decentă a acestuia este stigmatizată drept ipocrizie, perifrazele îi sînt calificate pur și simplu minciuni, iar tăcerea sa este considerată o trădare. Pe baza unor neînsemnate greșeli reproșabile unui biograf, dar scuzabile cînd este vorba de un fiu, rasa anglo-saxonă este acuzată de falsă pudoare, de șarlatanie, îngîmfare, fraudă, șiretenie și — de bucătărie proastă. După părerea mea, Robert Strickland a procedat pripit atunci cînd, respingînd zvonurile despre anumite „neînțelegeri" între părinții săi, a afirmat că, într-o scrisoare trimisă de Charles Strickland de la Paris, acesta își descria soția ca o „femeie excelentă"; pripit, deoarece dr. Weitbrecht-Rotholz a fost în măsură să publice acea scrisoare în facsimil. Astfel s-a putut constata că pasajul la care se referea fiul era în realitate următorul: *S-o ia dracu pe soția mea! Este o femeie excelentă. Aș*

dori s-o știu în iad! Nu astfel ar fi procedat biserica, în epoca ei de glorie, cu o dovadă inoportună.

Dr. Weitbrecht-Rotholz era un admirator entuziast al lui Charles Strickland și din partea lui nu exista pericolul să-l reabiliteze, întrucît avea un talent special de a descoperi întotdeauna motivele josnice ce se pot ascunde în spatele unei acțiuni aparent inocente. Fiind în același timp psihopatolog și cunoscător în domeniul artei, subconștientul era pentru el o carte deschisă. Nici un mistic n-a descoperit vreodată înțelesuri mai profunde în lucrările de toate zilele. Misticul vede lucruri care nu s-au spus, iar psihopatologul lucruri care nu se spun. Este fascinant să urmărești ardoarea cu care acest erudit autor scoate în relief orice amănunt ce l-ar putea discredita pe eroul său și cum îi crește inima cînd poate prezenta vreun exemplu de cruzime sau de meschinărie comisă de acesta. Întocmai ca un inchizitor la autodafeul unui eretic, el exultă cînd, cu ajutorul vreunei povești dată uitării, poate zădărnici pietatea filială a lui Robert Strickland. Rîvna sa este uimitoare. Nici cel mai mic amănunt nu-i scapă și poți fi sigur că dacă Charles Strickland ar fi lăsat vreo notă neplătită spălătoresei, biograful său ar fi reprodus-o *„in extenso“*, iar dacă ar fi uitat să-și plătească vreo datorie cît de neînsemnată, nici un amănunt al acestei tranzacții nu ar fi fost omis.

II

...De vreme ce s-a scris atît de mult despre Charles Strickland, ar părea de prisos să mai adaug și eu ceva. Monumentul unui pictor este însăși opera sa. E adevărat că eu l-am cunoscut mai îndeaproape decît alții: l-am întîlnit înainte de a-i da în gînd să devină pictor și l-am văzut destul de des la Paris, în anii cînd o ducea greu;

dar dacă urmările războiului nu m-ar fi mînat la Tahiti, nu cred că aş fi pornit să aştern pe hîrtie amintirile ce mă leagă de el. Acolo, după cum ştie toată lumea, şi-a petrecut Strickland ultimii ani ai vieţii şi acolo am întîlnit oameni care l-au cunoscut în intimitate. Prin urmare sînt în măsură să arunc o lumină tocmai asupra părţii celei mai puţin cunoscute din tragica lui carieră. Dacă cei ce cred în geniul lui Strickland sînt îndreptăţiţi să creadă, amintirile intime ale oamenilor care l-au cunoscut în carne şi oase nu pot fi de prisos. Ce n-am da astăzi pentru memoriile lăsate de cineva care să-l fi cunoscut pe El Greco tot atît de intim cum l-am cunoscut eu pe Strickland!

Eu nu caut, însă, să mă ascund după scuze de felul acesta. Nu mai ştiu cine a recomandat oamenilor ca, pentru mîntuirea sufletului, să îndeplinească zilnic două fapte ce nu le sînt pe plac. În orice caz a fost un înţelept, şi eu i-am urmat sfatul cu sfinţenie, pentru că în fiecare zi mă dau jos din pat şi în fiecare seară mă duc la culcare. Dar, întrucît vădesc o înclinare spre ascetism, îmi supun, în fiecare săptămînă, trupul la cazne şi mai severe: nu omit de pildă niciodată să citesc suplimentul literar al ziarului *The Times*. Este o disciplină salutară să urmăreşti imensul număr de cărţi care se scriu, frumoasele speranţe pe care le nutresc autorii la publicarea lor şi soarta care le aşteaptă. Ce şansă există ca vreuna dintre toate aceste cărţi să răzbească prin noianul celorlalte? Chiar şi cărţile de succes n-au viaţă mai lungă de un sezon. Cine ştie cîte strădanii a depus autorul, prin ce experienţe dureroase a trecut şi cîte strîngeri de inimă a încercat numai ca să-i procure unui cititor ocazional cîteva ceasuri de destindere, sau să-i alunge plictiseala unei călătorii. Şi, judecînd după ceea ce scriu revistele, se pare că multe dintre aceste cărţi sînt scrise bine şi cu îngrijire, multe dintre ele au necesitat ani de trudă, ba unele reprezintă chiar munca sîrguitoare a unei vieţi. Morala care poate fi trasă din toate acestea este că scriitorul trebuie

să-și caute răsplata doar în bucuria creației și în plăcerea de a-și ușura sufletul de povara gîndurilor, fără să se sinchisească de laudă sau de critică, de faptul că opera sa are sau nu are succes.

A trecut peste noi războiul și a adus cu el o nouă concepție de viață. Tineretul s-a îndreptat spre noi idealuri, necunoscute generației noastre, și este ușor de prevăzut drumul pe care vor apuca cei ce vin după noi. Generația tînără, impetuoasă și conștientă de forța sa, nu vrea să mai aștepte în fața ușilor închise; a năvălit înăuntru și s-a așezat pe locurile noastre. Aerul freamătă de strigătele lor. Cîțiva dintre cei vîrstnici, căutînd să maimuțărească tineretul, încearcă să se convingă pe ei înșiși că nu le-a trecut încă timpul. Ei strigă la rînd cu tinerii cei mai viguroși, dar strigătul de luptă sună fals în gura lor de bieți desfrînați care încearcă cu ajutorul creionului de sprîncene, al fardului și al pudrei, într-o veselie stridentă, să recupereze iluzia primăverii. Înțelepții își văd de drum cu o demnitate decentă și din zîmbetul lor senin se desprinde o îngăduitoare ironie. Își amintesc că și ei au călcat odinioară în picioare cu aceeași larmă și același dispreț o generație stătută și prevăd că la rîndul lor vitejii făclieri de azi vor ceda și ei locul. Nu există un ultim cuvînt. Noua evanghelie era învechită cînd cetatea Ninive își ridica măreția pînă la cer. Vorbele îndrăznețe care par atît de noi celor ce le rostesc azi au mai fost pronunțate de sute de ori înainte, cu vagi schimbări de nuanță. Pendulul se leagănă încoace și încolo. Roata vieții se-nvîrtește mereu...

Se întîmplă cîteodată ca un om să supraviețuiască o bună bucată de timp epocii în care și-a avut locul și să treacă în cea următoare, care îi este cu totul străină, oferind astfel curioșilor cel mai ciudat spectacol din comedia vieții. Cine își mai aduce astăzi aminte, de pildă, de George Crabbe[1]? În zilele lui, Crabbe a fost un poet re-

---

[1] *Crabbe George* (1754—1832), poet clasic englez, unul dintre primii maeștri ai literturii realiste.

numit al cărui talent a fost recunoscut cu o unanimitate cu care nu ne mai prea întîlnim astăzi, căci viața modernă devine din ce în ce mai complexă. Făcuse ucenicie la școala lui Alexander Pope[1] și scria istorioare morale sub forma unor cuplete versificate. Veni apoi Revoluția Franceză și războaiele napoleoniene și poeții începură să cînte imnuri noi. Domnul Crabbe, însă, continua să-și scrie istorioarele morale sub forma de cuplete versificate. Cred că citise și el versurile tinerilor care stîrniseră atîta vîlvă în omenire și îmi închipui că le-a găsit proaste, cum și erau, de fapt, multe dintre ele. Însă odele lui Keats[2] și ale lui Wordsworth[3], un poem sau două de Coleridge[4] și cîteva de Shelley[5] dezvăluiră vaste regiuni ale spiritului, pe care nimeni nu le explorase pînă atunci. Domnul Crabbe era acum un mort între vii, cu toate acestea, domnul Crabbe continua să scrie istorioare morale sub forma de cuplete versificate.

Am citit și eu, destul de superficial, scrierile tinerei generații de astăzi. S-ar putea ca printre ei, un Keats mai arzător, un Shelley mai eterizat să fi publicat un număr de poezii de care omenirea își va aminti cîndva cu plăcere. N-aș putea să spun. Admir rafinamentul acestor tineri, de pe acum atît de desăvîrșiți încît ar fi absurd să spui că „promit". Mă minunez de verva fericită a stilului lor; dar cu toată bogăția limbajului (vocabularul lor îți dă impresia că au răsfoit încă din leagăn *Roget's Thesaurus*[6]) mie nu-mi spun nimic. După părerea mea, ei știu prea mult și

---

[1] *Pope Alexander* (1688–1744), poet clasic, unul dintre primii iluminiști englezi, a satirizat aristocrația britanică.

[2] *Keats John* (1796—1822), poet romantic englez; după Revoluția Franceză, alături de Shelley și de Byron, a avut o atitudine negativă față de societatea burgheză. Idealul lui estetic constă însă în întoarcerea spre frumusețea artei Greciei antice.

[3] *Wordsworth William* (1770—1850), poet romantic englez.

[4] *Coleridge Samuel Taylor* (1772–1834), poet romantic, critic și filozof englez, entuziast admirator al Revoluției Franceze.

[5] *Shelley Percy Bysshe* (1792–1822), celebru poet romantic revoluționar englez.

[6] Culegere de texte vechi, filozofice și arheologice.

sînt prea ostentativi. Nu pot suferi cordialitatea cu care mă bat pe umăr şi nici exuberanţa cu care îmi sar de gît; pasiunile lor mi se par puţin cam anemice şi visurile lor oarecum şterse. Mie nu-mi plac. Eu m-am alterat. Voi continua totuşi să scriu istorioare morale sub forma de cuplete versificate, dar aş fi un mare prost dacă le-aş scrie pentru altceva decît pentru plăcerea mea personală.

III

Toate acestea sînt însă în afara subiectului. Eram foarte tînăr cînd am scris prima mea carte. Printr-o întîmplare fericită, ea a atras atenţia publicului, şi diferite persoane căutară să mă cunoască.

Nu fără oarecare melancolie îmi depăn amintirile despre lumea literelor din Londra, aşa cum era pe atunci, cînd pentru prima oară, timid, dar plin de zel, am încercat s-o cuceresc. A trecut multă vreme de cînd am frecventat-o şi dacă ar fi să dau crezare romanelor care zugrăvesc ciudăţeniile ei actuale înseamnă că s-a schimbat mult de atunci. Şi locurile s-au schimbat. Azi artiştii nu mai preferă suburbiile Chelsea şi Bloomsbury, ci şi-au mutat reşedinţele în cartierele elegante Hampstead, Notting Hill Gate, High Street şi Kensington. Pe acea vreme era un fapt deosebit să fii scriitor înainte de a fi împlinit patruzeci de ani — pe cînd astăzi pare absurd dacă ai trecut de douăzeci şi cinci. Îmi amintesc că, în zilele de-atunci, ne sfiam să ne dăm în vileag emoţiile, iar teama de a deveni ridicoli ne tempera orice manifestare de teribilism. Nu cred ca în lumea boemă de odinioară să se fi practicat cultul castităţii dar în orice caz nu-mi amintesc să fi existat o promiscuitate atît de vulgară ca aceea care, pare-se, este practicată azi. Nu ni se părea o ipocrizie să tragem perdeaua tăcerii

peste escapadele noastre. Nu trebuia neapărat să spui „mişto“ în loc de „grozav“ ca să fii în ton, iar femeile încă nu-şi dăduseră cu totul arama pe faţă.

Locuiam în apropierea gării Victoria şi îmi amintesc lungile călătorii cu autobuzul pînă la locuinţele primitoare ale oamenilor de litere. În timiditatea mea mă plimbam în sus şi în jos prin faţa casei, pînă să îndrăznesc să sun la uşă, ca după aceea, înfrigurat de teamă, să fiu poftit într-o încăpere neaerisită şi ticsită de oameni. Eram prezentat diferitelor celebrităţi ale căror cuvinte amabile despre cartea mea mă făceau să mă simt extrem de jenat. Simţeam că toţi se aşteptau să spun lucruri inteligente, dar nu-mi venea nimic în gînd decît după ce se termina sindrofia. Încercam să-mi ascund stîngăciile, ajutînd gazdei să împartă invitaţilor ceştile de ceai şi feliile de pîine cu unt, grosolan tăiate. Doream ca nimeni să nu mă bage în seamă, pentru a putea observa în tihnă aceste ilustre personaje şi asculta cuvintele iscusite pe care le rosteau.

De la astfel de întîlniri mi-au rămas în minte cîteva figuri de femei, înţepate, cu nasul mare şi priviri hrăpăreţe, care îşi purtau rochiile ca pe nişte armuri, sau de fete bătrîne, cu mutre de şoricei, cu glas mieros şi priviri viclene. Mă fascina încăpăţînarea cu care îşi mîncau tartinele cu unt fără să-şi scoată mănuşile şi le admiram nepăsarea cu care îşi ştergeau degetele de stofa fotoliilor, în momentul cînd îşi închipuiau că nu le observă nimeni. Desigur că fotoliile sufereau în urma unui asemenea tratament, dar presupun că gazda se răzbuna pe prietenele ei, ştergîndu-şi la rîndul ei degetele de mobila lor, atunci cînd le vizita. Unele dintre aceste femei erau îmbrăcate după ultima modă şi spuneau că nu văd nici un motiv pentru care o femeie romancier trebuie neapărat să aibă o înfăţişare şleampătă. Erau de părere că dacă eşti bine făcută trebuie să pui cît mai mult în valoare acest avantaj, şi faptul că o scriitoare are piciorul mic şi frumos încălţat nu va împiedica desigur niciodată vreun editor să-i

accepte lucrarea. Altele însă considerau o asemenea atitudine drept frivolă: acestea își croiau rochiile din țesături de casă și purtau bijuterii barbare. Rareori se întîmpla ca vreunul dintre bărbați să fie îmbrăcat în mod excentric. În general bărbații căutau să aibă cît mai puțin aspect de scriitori. Doreau să fie luați drept oameni de lume și puteau să treacă oriunde drept funcționari superiori ai unei firme din „City". Întotdeauna arborau un aer puțin obosit. Eu nu mai întîlnisem scriitori pînă atunci și îi găseam foarte ciudați; nu cred însă că i-am considerat vreodată ca ființe reale. Îmi amintesc cît de strălucitoare îmi părea conversația lor și cît de mult mă uimea umorul caustic cu care sfîșiau pe cîte un confrate, de îndată ce acesta își întorcea spatele. Avantajul artiștilor asupra celorlalți muritori este că își pot bate joc nu numai de înfățișarea și caracterul prietenilor, ci și de operele lor. Eram disperat la gîndul că nu voi fi niciodată în stare să mă exprim cu atîta ușurință și îndemînare. În vremea aceea, conversația încă mai era cultivată ca o artă, și o replică spirituală valora mai mult decît o mîncare aleasă. Epigrama încă nu devenise un mijloc mecanic de a da proștilor prilejul să pară spirituali și înviora micile bîrfeli ale celor din lumea bună. Din păcate nu-mi mai pot aminti nici măcar o singură frază din toată acea vorbărie sclipitoare. Niciodată, însă, conversația nu devenea atît de gravă și potolită ca atunci cînd era vorba despre valoarea comercială a meseriei ce-o practicam. După ce terminam discuțiile asupra meritelor ultimei cărți apărute, ne întrebam în mod firesc cîte exemplare fuseseră vîndute, ce sumă primise autorul drept avans și cît îi va produce tirajul. Apoi începeam să vorbim despre editori, comparînd generozitatea unuia cu zgîrcenia altuia. Ne întrebam dacă este preferabil să ducem manuscrisele unui editor care dă procentaje mari, sau unuia care știe să facă reclamă cărții și „s-o bage pe gît" publicului. Unii
 editori știau să facă reclamă, alții nu; unii erau

moderni, alții de modă veche. Apoi începeam să discutăm meritele diferiților agenți de publicitate și ofertele pe care le obținuseră pentru noi, ca pe urmă să ne întoarcem iar la problema editorilor și la preferințele acestora în domeniul contribuțiilor literare, la sumele pe care le plăteau pe mia de exemplare, la obiceiul lor de a plăti la timp, sau a te face să aștepți. Toate aceste discuții îmi păreau romantice și-mi dădeau senzația că aș face parte dintr-o frăție mistică.

IV

Dintre toate persoanele întîlnite în acea vreme, Rose Waterford mi-a arătat cea mai multă bunăvoință. Avea în felul ei de-a fi un amestec de inteligență masculină și perversitate femeiască, iar romanele ei erau originale și tulburătoare. În casă la ea am întîlnit-o într-o bună zi pe soția lui Charles Strickland. Domnișoara Waterford invitase la ceai o mulțime de cunoștințe și odăița unde primea era înțesată de lume. Toți vorbeau de-a valma, iar eu, stînd tăcut deoparte, mă simțeam stingher și prea timid ca să mă alătur vreunui grup absorbit în discutarea problemelor proprii. Domnișoara Waterford era o gazdă atentă și, dîndu-și seama de stîngăcia mea, veni către mine.

— Aș dori să stai puțin de vorbă cu doamna Strickland, spuse ea, e entuziasmată de cartea dumitale.

— Dar dînsa cu ce se ocupă?

Conștient de ignoranța mea, doream ca, înainte de a-i face cunoștința, să aflu dacă nu cumva doamna Strickland era vreo autoare binecunoscută.

Rose Waterford plecă ochii cu prefăcută umilință, ca să dea un efect mai ironic răspunsului ei:

— Doamna are obiceiul să dea mese. Nu e nevoie decît să-ți faci auzit glasul și te va invita și pe dumneata.

Rose Waterford era o cinică. Pentru ea viaţa nu însemna decît un prilej de a scrie romane, iar publicul nu constituia decît materia primă. Din cînd în cînd invita cîteva specimene din acest public, cu condiţia ca aceştia să-i aprecieze talentul sau să o primească la ei acasă cu fastul potrivit. Privea slăbiciunea lor pentru „celebrităţi" cu un dispreţ binevoitor, ceea ce n-o împiedica însă ca în faţa lor să joace rolul de scriitoare distinsă.

Am fost prezentat doamnei Strickland şi timp de zece minute am stat de vorbă împreună. Nu am remarcat nimic deosebit la ea, decît timbrul plăcut al glasului. Avea un apartament în cartierul Westminster, cu vederea spre catedrală — pe atunci neterminată încă — şi deoarece locuiam în acelaşi cartier, am simţit o simpatie reciprocă. Marile magazine fac un fel de legătură între cei care locuiesc între Tamisa şi Parcul St. James. Doamna Strickland îmi ceru adresa şi peste cîteva zile am primit o invitaţie la dejun.

Cum relaţiile mele erau foarte restrînse, invitaţia mi-a făcut multă plăcere. Am sosit ceva mai tîrziu, pentru că de teamă să nu fiu printre primii veniţi, am înconjurat de trei ori catedrala, şi cînd am intrat am găsit toată lumea adunată. Printre invitaţi erau şi Rose Waterford, Richard Twining şi George Road. Mă găseam, de altfel, numai printre scriitori. Era o zi frumoasă de început de primăvară, toată lumea se arăta bine dispusă şi am vorbit cîte în lună şi în stele. Domnişoara Waterford, şovăind pe de o parte între ascetismul primei tinereţi cînd se ducea la petreceri îmbrăcată în rochiţe cuminţi de culoare verde, ţinînd în mînă o narcisă, şi frivolitatea vîrstei mai mature care tindea spre pantofi cu tocuri înalte şi rochii de la Paris, arbora în ziua aceea o pălărie nouă şi, în consecinţă, bună dispoziţie. Niciodată n-o mai auzisem făcînd atîtea glume răutăcioase pe socoteala prietenilor noştri comuni. Doamna
 Jay, convinsă fiind că glumele deocheate sînt şi

cele mai spirituale, spunea în șoaptă unele lucruri la auzul cărora ar fi roșit și albul imaculat al feței de masă. Richard Twining debita absurdități amuzante, iar George Road, conștient că verva sa spirituală devenise aproape proverbială, nu deschidea gura decît cu scopul de a mînca. Doamna Strickland vorbea puțin; avea însă admirabila facultate de a întreține conversația generală și ori de cîte ori discuțiile stagnau, găsea întotdeauna cuvîntul potrivit ca să le reanime. Era o femeie de 37 de ani, înaltă și plinuță fără să fie grasă. Nu era frumoasă, dar avea o față plăcută și te atrăgea îndeosebi privirea blîndă a ochilor ei căprui. Avea tenul palid, iar părul negru și-l aranjase într-o coafură complicată. Dintre cele trei femei prezente, era singura care nu se farda, ceea ce, prin contrast cu celelalte, îi dădea un aer de simplitate și naturalețe.

Sufrageria decorată în gustul epocii avea o înfățișare foarte austeră. Deasupra lambriului înalt, din lemn alb, se întindea un tapet verde pe care atîrnau gravuri de Whistler în rame simple negre. Draperiile verzi, cu un desen de păuni, cădeau în falduri țepene, iar covorul verde, în desenul căruia iepuri de culoare deschisă se jucau printre copaci înfrunziți, sugerau influența lui William Morris[1]. Pe consola căminului se găseau cîteva vase de Delft din porțelan albastru. În acea epocă trebuie să fi existat la Londra cel puțin cinci sute de sufragerii decorate exact ca aceasta: sobre, artistice și banale.

Am plecat împreună cu domnișoara Waterford. Vremea frumoasă și pălăria ei nouă ne-au convins să facem o plimbare prin parc.

— Ce societate agreabilă ! exclamai eu.

— Ți s-a părut bună mîncarea? I-am spus dinainte că dacă vrea să fie în relații cu scriitori trebuie să le dea mîncare bună.

— Un sfat admirabil, răspunsei, dar de ce ține neapărat să fie în relații cu ei?

Domnișoara Waterford dădu din umeri.

---

[1] *Morris William* (1834—1896), poet și pictor decorator englez

— Genul acesta de oameni o amuză și ea ține să fie la curent cu viața literară. Am impresia că este cam simplă sărăcuța, și își închipuie că sîntem toți niște ființe minunate. În definitiv îi face plăcere să ne invite la dejun, și pe noi nu ne deranjează. O găsesc simpatică tocmai din acest motiv.

Cînd îmi aduc aminte de toate acestea îmi vine să cred că doamna Strickland era cea mai inofensivă dintre toți cei care vînau celebrități și își urmăreau prada din sferele eterice de la Hampstead pînă în cele mai întunecoase ateliere din Cheyne Walk. În tinerețe dusese o viață liniștită, la țară, și cărțile primite de la biblioteca de împrumut „Mudie" îi aduceau, pe lîngă romantismul cuprins în filele lor, și parfumul romantic al Londrei. Avea o adevărată pasiune pentru lectură (lucru neobișnuit la persoanele de soiul ei, pe care de obicei le interesează mai mult autorul decît cartea, sau pictorul decît tabloul) și își crease o lume imaginară, în care se mișca mai în voie decît în lumea de toate zilele. Cînd începu să facă cunoștință cu scriitori, i se păru că s-a aventurat pe o scenă de teatru, pe care pînă atunci n-o cunoscuse decît dincoace de luminile rampei. Dramatiza întîlnirile cu acești oameni și i se părea că viața ei a căpătat amploare prin faptul că îi primea la ea și îi vizita în vizuinile lor. Accepta felul lor de viață ca potrivit pentru ei, dar niciodată nu i-ar fi trecut prin gînd să-l adopte. Excentricitățile lor morale, ciudățenia cu care se îmbrăcau, teoriile deșucheate și paradoxurile lor constituiau pentru dînsa un spectacol amuzant, care nu avea însă nici cea mai mică influență asupra convingerilor sale.

— Există oare și un domn Strickland? întrebai eu.

— Sigur că da, are o slujbă în City. Mi se pare că e agent de schimb. Un om foarte plicticos.

— Se împacă bine împreună?

— Se adoră. Dacă ai să cinezi vreodată acolo, ai să-l cunoști. Dar ea nu invită decît rareori lume la cină. Soțul este un om foarte potolit, care nu

se interesează cîtuși de puțin de artă și de literatură.

— De ce oare femeile drăguțe se mărită întotdeauna cu bărbați plicticoși?

— Pentru că bărbații inteligenți nu vor să se însoare cu femei drăguțe...

Cum nu găseam nici o replică la această afirmație, întrebai dacă doamna Strickland avea și copii.

— Da, un băiat și o fată. Amîndoi sînt la școală.

Subiectul fiind epuizat, începurăm să vorbim despre altceva.

V

În timpul verii am văzut-o destul de despe doamna Strickland. Din cînd în cînd mă invita la cîte un dejun agreabil într-un cerc restrîns, sau la cîte un ceai mai pretențios. Între noi se născu o caldă simpatie. Eram foarte tînăr și pe ea probabil o tenta ideea de a-mi îndruma primii pași pe drumurile spinoase ale literaturii. Pentru mine era plăcut să am pe cineva căruia să-i pot împărtăși micile mele necazuri, sigur că voi găsi o ureche binevoitoare și un sfat înțelept. Doamna Strickland avea darul compasiunii — o calitate fermecătoare de care, însă, din păcate, cei conștienți că o posedă abuzează deseori. Se reped cu o aviditate diabolică asupra oricărei nenorociri a unui prieten pentru a-și exercita dexteritatea. Solicitudinea lor țîșnește ca petrolul din sondă și simpatia sa revarsă într-o dăruire care uneori stînjenește bietele victime. Există persoane la al căror piept s-au vărsat atîtea lacrimi, încît nu m-aș încumeta să mai adaug potopului și roua lacrimilor mele.

Doamna Strickland, însă, își folosea cu tact darul compasiunii. Simțeai că-i face o adevărată plăcere să-i accepți simpatia. Cînd, în entuzias-

mul tinereții mele, făcui domnișoarei Waterford o observație în acest sens, îmi răspunse:

— Laptele e foarte gustos, mai ales amestecat cu un pic de coniac, totuși vaca se bucură cînd a scăpat de el. Un uger umflat e foarte neplăcut.

Rose Waterford avea o limbă usturătoare. Nimeni nu putea spune lucruri atît de veninoase, dar, în același timp, nimeni nu putea să aibă gesturi mai încîntătoare.

Doamna Strickland îmi era simpatică și prin faptul că știa să creeze în jurul ei o anumită atmosferă de eleganță. Apartamentul ei era întotdeauna plăcut și ordonat, abundența de flori îi dădea o notă veselă, iar cretoanele perdelelor și ale mobilei, cu toate că aveau un desen sobru, erau frumoase prin coloritul lor viu. Mesele pe care le dădea în mica sufragerie, artistic mobilată, erau delicioase; masa frumos aranjată, cele două subrete drăguțe și corect îmbrăcate, iar mîncarea bine gătită. Ar fi fost imposibil să nu-ți dai seama că doamna Strickland e o bună gospodină și, cu siguranță, și o mamă admirabilă. În salon se găseau fotografii de-ale copiilor — un băiat și o fată. Fiul, Robert, avea 16 ani și urma colegiul la Rugby. O fotografie îl reprezenta în costum de flanelă cu șapcă de *cricket*, iar alta în frac și guler tare. Avea fruntea candidă a mamei sale și ochi frumoși, gînditori. Părea un băiat curat, sănătos și normal.

— Nu știu dacă e foarte deștept, îmi spuse doamna Strickland într-o zi, cînd tocmai priveam fotografiile, dar are un suflet bun și un caracter admirabil.

Fata avea 14 ani. Părul negru și bogat ca al mamei i se revărsa pe umeri, fața avea aceeași expresie blîndă ca și a doamnei Strickland și ochii aceeași privire calmă și senină.

— Amîndoi copiii seamănă perfect cu dumneavoastră, observai eu.

— Da, cred că seamănă mai mult cu mine decît cu tatăl lor.

— De ce nu mi-ați dat niciodată ocazia să-l cunosc?

— Ţi-ar face plăcere?

Zîmbi şi roşi uşor; avea într-adevăr un zîmbet dulce. Mi se păru curios că o femeie la vîrsta ei putea să roşească atît de lesne. Poate că tocmai această naivitate constituia cel mai mare farmec al ei.

— Să ştii însă că el nu simte nici o atracţie pentru literatură. Este un adevărat filistin. Îmi spuse asta nu cu dispreţ, ci mai degrabă cu afecţiune, ca şi cum, recunoscîndu-i defectul cel mai de seamă, dorea să-l apere de calomniile prietenilor ei. Lucrează la Bursă şi este prototipul agentului de schimb. Cred că te-ar plictisi de moarte.

— Pe dumneavostră nu vă plictiseşte? întrebai eu.

— Vezi, eu sînt nevasta lui şi ţin foarte mult la el.

Zîmbi ca să-şi ascundă timiditatea. Probabil se temea să nu fac vreo remarcă sarcastică, aşa cum desigur ar fi replicat Rose Waterford la o asemenea mărturisire. Ezită o clipă şi ochii i se umeziră de duioşie.

— Nu are pretenţia să fie un geniu. Nici măcar nu cîştigă prea mulţi bani la Bursă, dar e extrem de bun şi de gentil.

— Am impresia că e un om pe placul meu.

— Am să te invit într-o seară la masă. Vom fi în cerc intim, dar, te previn, că vii pe riscul dumitale; să nu dai vina pe mine, dacă ai să petreci o seară plicticoasă.

VI

Cînd, în cele din urmă, l-am cunoscut pe Charles Strickland, întîlnirea a avut loc în împrejurări care nu mi-au îngăduit mai mult decît să fac cunoştinţă cu el. Într-o dimineaţă m-am pomenit cu un bileţel de la doamna Strickland. Mă anunţa că la dineul din acea seară avea nevoie

de cineva care să înlocuiască pe unul dintre invitați. Mă ruga să fiu eu acela. În bilet scria:

„Găsesc de datoria mea să te previn că te vei plictisi de moarte, deoarece va fi o reuniune monotonă. Totuși, dacă te decizi să vii, îți voi fi din cale-afară de recunoscătoare. Noi doi ne vom putea retrage să schimbăm cîteva cuvinte“.

În calitate de bun vecin nu puteam refuza.

Cînd doamna Strickland mă prezentă, soțul ei îmi întinse o mînă indiferentă. Întorcîndu-se voioasă spre el, doamna încercă să glumească:

— L-am invitat pentru a-i dovedi că am într-adevăr un soț. Mi se pare că începuse să se îndoiască de acest lucru.

Strickland rîse din politețe, ca orice om cînd aude o glumă căreia nu-i vede hazul, dar nu spuse nimic. Sosirea altor invitați acapară atenția gazdei, iar eu am rămas singur. Cînd în sfîrșit toți oaspeții se adunară, așteptînd ca masa să fie servită, și în timp ce stăteam de vorbă cu doamna pe care trebuia s-o „conduc“ în sufragerie, făceam în sinea mea reflecția că omul civilizat născocește cu o stranie ingeniozitate tot felul de exerciții plicticoase cu care își irosește scurtul răstimp al vieții. Dineul era una dintre acele reuniuni care te fac să te miri de ce gazda s-a deranjat să-i invite pe oaspeți și de ce oaspeții s-au deranjat să vină. Cei zece invitați se întîlniseră cu indiferență și aveau să se despartă cu ușurare. Era fără îndoială doar o obligație socială. Soții Strickland se considerau „obligați“ față de acești oameni, la care fuseseră și ei invitați la masă, dar care nu-i interesau cîtuși de puțin; așa că i-au invitat, și respectivele persoane acceptaseră invitația. De ce? Ca să scape de plictiseala de a cina în *tête-à-tête*, sau pentru ca servitorii lor să poată avea o seară liberă; ori poate pentru că nu exista nici un motiv să refuze avînd în vedere că li se „datora“ o masă...

În sufragerie stăteam cam înghesuiți, ceea ce nu putea fi plăcut. Printre invitați se afla un consilier regal cu soția, un funcționar de minister și consoarta, sora doamnei Strickland cu soțul ei,

colonelul McAndrew, şi soţia unui membru al Parlamentului. Eu fusesem invitat în locul acestuia din urmă, reţinut la Parlament. Domina o respectabilitate generală, care avea ceva sinistru. Femeile erau prea serioase ca să fie îmbrăcate cu gust şi prea pătrunse de rangul lor pentru a fi amuzante. Bărbaţii erau oameni cu greutate. Peste toţi plutea un aer de satisfacţie şi prosperitate.

Din dorinţa instinctivă de a da recepţiei mai multă animaţie, toată lumea vorbea ceva mai tare ca de obicei şi sufrageria vuia de larmă. Cu toate acestea, conversaţia nu era generală. Fiecare vorbea numai cu vecinul: cu cel din dreapta, în timp ce se servea supa, peştele şi aperitivele, şi cu cel din stînga, în timpul fripturii, desertului şi brînzeturilor. Discutau despre situaţia politică, despre golf, despre copiii lor şi despre ultima piesă de teatru, apoi despre tablourile expuse la „Royal Academy", despre vreme şi despre planurile fiecăruia pentru vacanţă. Conversaţia continua fără întrerupere şi larma creştea mereu. Doamna Strickland putea să se felicite pentru succesul vădit al recepţiei. Soţul ei îşi juca rolul cu multă demnitate. Poate însă că vorbea prea puţin şi spre sfîrşitul mesei mi se păru că observ o expresie de oboseală pe feţele celor două femei aşezate în dreapta şi în stînga lui. Îl găseau greoi. O dată sau de două ori în timpul mesei, am surprins privirile îngrijorate pe care i le arunca doamna Strickland.

În sfîrşit, stăpîna casei se ridică şi conduse pe celelalte doamne afară din sufragerie. Strickland închise uşa în urma lor şi, trecînd în celălalt capăt al mesei, se aşeză între consilierul regal şi funcţionarul din minister. Ne îndemnă să mai bem Porto şi ne oferi ţigări de foi. Consilierul lăudă vinul şi Strickland îi dădu adresa furnizorului. Începurăm să vorbim despre diferite soiuri de vin şi despre tutunuri. Consilierul ne povesti de un proces în care era angajgt, iar colonelul vorbi despre polo. Eu nu aveam nimic de spus şi în consecinţă tăceam, căutînd în mod politicos să

manifest interes pentru conversaţia celorlalţi, dar observînd că nimeni nu se preocupa de mine am profitat de ocazie şi l-am examinat în tihnă pe Strickland. Era mult mai voluminos decît mă aşteptam. Nu ştiu ce mă făcuse să mi-l închipui zvelt şi cu o înfăţişare ştearsă. În realitate era voinic şi greoi, cu mîinile şi picioarele mari şi îşi purta fracul cu stîngăcie. Îţi dădea impresia unui vizitiu îmbrăcat în haine de sărbătoare. Era un bărbat la 40 de ani, nici frumos, dar nici urît, pentru că avea o faţă destul de atrăgătoare; trăsăturile însă îi erau toate ceva mai mari decît ar fi fost normal, ceea ce crea un ansamblu supărător. Figura lui disproporţionat de mare, fiind complet ras, părea prea goală. Avea părul roşcat, tuns foarte scurt, şi ochii mici, albaştri sau cenuşii. Era un om cu o înfăţişare banală, aşa că-mi dădui seama de ce doamna Strickland se jena cu el. Un asemenea soţ nu putea reprezenta o mîndrie pentru o femeie care dorea să-şi creeze o situaţie în lumea literară şi artistică. Era evident că el n-avea darul de a se face agreabil în societate — un om se poate însă lipsi de asta — dar Strickland nu avea nimic mai deosebit care să-l scoată din comun; nu era decît un om cumsecade, politicos, onest şi simplu, unul dintre acei oameni a căror tovărăşie o eviţi cu toate că le admiri calităţile excelente — cu alte cuvinte: o nulitate. Chiar admiţînd că ar fi fost un cetăţean respectabil, un bun tată şi soţ, un agent de schimb cinstit, nu merita să-ţi pierzi timpul cu el.

VII

Veniseră căldurile şi toate cunoştinţele mele se pregăteau de plecare. Doamna Strickland plănuia să plece cu familia pe litoralul comitatului Norfolk. În felul acesta copiii aveau posibilitatea să se bucure de mare, iar soţul ei să poată

 juca golf. Ne luarăm rămas bun, convenind să

ne întîlnim în toamnă. Şi eu mă pregăteam să plec din oraş. În ajunul plecării, însă, ieşind dintr-un mare magazin, o întîlnii pe doamna Strickland însoţită de copiii ei. Ca şi mine îşi făcea ultimele cumpărături înainte de a părăsi oraşul şi amîndoi ne simţeam obosiţi şi încălziţi, aşa că îi propusei să mergem cu toţii în parc să luăm cîte o îngheţată.

Probabil doamnei Strickland îi părea bine că are prilejul să-mi prezinte odraslele, căci acceptă invitaţia fără şovăire. Copiii erau şi mai simpatici în realitate decît mi se păruseră în fotografii şi avea dreptate să fie mîndră de ei. Faptul că eram foarte tînăr le inspiră încredere şi începură să-mi povestească voioşi tot felul de întîmplări. Erau doi copii extrem de drăguţi şi sănătoşi şi ne simţirăm bine acolo, la umbra copacilor.

O oră mai tîrziu, doamna Strickland sui cu ei într-o trăsură, pornind spre casă, iar eu mă îndreptai agale spre clubul al cărui membru eram. Mă simţeam destul de singur şi mă gîndeam cu oarecare invidie la plăcuta viaţă de familie pe care o întrezărisem. Păreau că ţin foarte mult unul la altul. Aveau micile lor glume intime, de neînţeles pentru cineva din afara cercului lor restrîns şi de care se amuzau enorm. Charles Strickland era, poate, plicticos, judecat după standardul unei societăţi ce pretindea omului în primul rînd un limbaj scînteietor, dar gradul lui de inteligenţă corespundea mediului propriu şi acest lucru îi asigura nu numai succesul, ci şi fericirea. Doamna Strickland era o femeie fermecătoare şi îl iubea. Îmi închipuiam că viaţa lor, desfăşurîndu-se la adăpost de orice aventură neprevăzută, trebuia să aibă o semnificaţie mai adîncă. O viaţă onestă şi demnă, menită, evident, să fie transmisă şi generaţiilor viitoare prin aceşti doi copii drăguţi şi bine crescuţi, meniţi să continue cu demnitate tradiţiile familiale şi condiţiile lor sociale. Soţii Strickland vor începe să îmbătrînească fără să-şi dea seama, îşi vor vedea copiii ajunşi la vîrsta înţelepciunii şi căsătoriţi la rîndul lor. Băiatul va lua o fată drăguţă, viitoarea mamă a unor

copii sănătoşi, fata se va mărita cu un bărbat frumos şi robust, fără îndoială un ofiţer. Şi, îmbătrînind, vor duce o viaţă prosperă şi demnă în mijlocul urmaşilor şi îndrăgiţi de aceştia; după o existenţă utilă şi fericită se vor stinge, la adînci bătrîneţi.

Aceasta trebuie să fie povestea a nenumărate căsnicii, şi felul lor de viaţă are un farmec special. Îţi aminteşte de rîuleţul ce curge liniştit prin păşuni verzi, pe sub umbra plăcută a copacilor ca pînă la urmă să se reverse în imensitatea mării. Dar marea este atît de calmă, atît de tăcută şi indiferentă, încît te simţi deodată copleşit de o vagă nelinişte. Poate că această senzaţie a ceva ce lipseşte totuşi într-o existenţă comună majorităţii oamenilor se datora unui capriciu al caracterului meu, vijelios încă de pe atunci. Recunoşteam valoarea ei socială; vedeam că este sursa unei fericiri cumpătate — dar ceva în sîngele meu cerea un ritm de viaţă mai impetuos. Mi se părea că sub aparenţa acestor bucurii domoale se ascundea o ameninţare. Simţeam în mine dorinţa de-a trăi o viaţă plină de primejdii. Eram pregătit să-mi conduc corabia printre stînci colţuroase şi peste bancuri înşelătoare, cu condiţia ca această cale să-mi ofere variaţie şi emoţia neprevăzutului.

VIII

Recitind cele ce am scris despre soţii Strickland, îmi dau seama că ei trebuie să apară cititorului ca nişte umbre. N-am fost în stare să-i înzestrez cu nici una din acele trăsături care dau personajelor unei cărţi viaţă reală. Şi, întrebîndu-mă dacă vina este numai a mea, îmi frămînt creierii să-mi amintesc vreo particularitate de-a lor, în stare să le dea mai multă viaţă. Sînt sigur că dacă aş insista asupra vreunui tic de vorbire sau a unei

 ciudăţenii, le-aş putea da o oarecare individuali-

tate. Aşa cum i-am descris sînt însă ca figurile dintr-o tapiserie veche: nu se disting de fond şi de la distanţă îşi pierd contururile, şi nu-ţi mai îngăduie să desluşeşti decît un colorit plăcut. Singura mea scuză ar fi că aceasta este tocmai impresia pe care mi-au făcut-o. Viaţa lor avea acea lipsă de contur pe care o găseşti în existenţa celor ce trăiesc în — şi prin — societatea noastră. Sînt aidoma celulelor corpului omenesc: absolut necesare, dar numai atît timp cît rămîn sănătoase şi integrate într-un important tot. Soţii Strickland erau o familie ca toate celelalte din mica burghezie. Ea, o femeie plăcută, ospitalieră, avînd mania — de altfel inofensivă — de a colecţiona „celebrităţi" de la periferia lumii literare; el, un bărbat oarecum plicticos, care îşi făcea datoria în pătura socială unde îl aşezase o „providenţă" binevoitoare — şi, pe lîngă ei, cei doi copii, drăguţi şi sănătoşi. Deci o familie ca toate celelalte. Nu-mi amintesc despre ei nimic ce-ar fi putut să atragă atenţia unui om curios.

Cînd mă gîndesc la tot ce s-a întîmplat mai tîrziu mă întreb dacă nu cumva am fost eu opac la minte de nu mi-am dat seama că în Charles Strickland exista măcar ceva care-l deosebea de cei din jurul său. Tot ce se poate. În anii care s-au scurs de la prima noastră întîlnire, am învăţat să cunosc mai bine oamenii. Însă, chiar dacă aş fi avut experienţa pe care o am astăzi atunci cînd i-am cunoscut eu pe soţii Strickland, cred că tot nu i-aş fi judecat în alt fel. Cum, între timp, am învăţat însă că niciodată nu poţi şti ce surprize îţi rezervă natura umană, astăzi n-aş mai fi atît de mirat ca atunci de noutăţile ce mă aşteptau pe la începutul toamnei, cînd m-am întors la Londra.

Nu trecuseră nici douăzeci şi patru de ore de la sosirea mea cînd o întîlnii pe Rose Waterford în Jermyn Street.

— Arăţi foarte veselă şi încîntată, ce s-a întîmplat cu dumneata?

Zîmbi, şi în ochii ei apăru sclipirea aceea malițioasă pe care i-o cunoşteam bine. Însemna că

aflase ceva scandalos în legătura cu vreuna dintre prietenele sale și că instinctul de scriitoare era la pîndă.

— L-ai cunoscut pe Strickland, nu-i așa?

Nu numai fața, ci și toată ființa ei dădea impresia de trepidantă animație. Dădui din cap în semn de aprobare. Mă întrebam ce i s-o fi întîmplat nenorocitului de Strickland: a fost dat afară de la Bursă, sau o fi fost călcat de un autobuz?

— Și-a părăsit nevasta! Nu e îngrozitor?

Rose Waterford își dădu probabil seama că un subiect atît de interesant nu putea fi dezvoltat la justa lui valoare pe trotuarul străzii Jermyn. De aceea, ca o adevărată artistă, nu-mi expuse decît faptul în sine, declarînd că realmente nu cunoaște nici un detaliu. Nu puteam s-o nedreptățesc presupunînd că într-adevăr un motiv atît de neînsemnat ar fi împiedicat-o să-mi dea amănunte. Dar orice insistență din partea-mi se dovedi inutilă, căci era încăpățînată.

— Ți-am spus că nu cunosc amănuntele, răspunse ea la întrebările mele agitate, ridicînd indiferent din umeri. Cred că este vorba de o chelneriță dintr-o ceainărie din City care și-a părăsit și ea de curînd postul.

Apoi îmi aruncă un zîmbet și, pretextînd o consultație la dentist, se îndepărtă cu pas sprinten. Eram mai curînd intrigat decît întristat. Pe vremea aceea experiența mea de viață era redusă, și mă pasiona faptul că un incident petrecut în existența unor oameni pe care îi cunoșteam se putea asemăna atît de mult cu cele citite în cărți. Trebuie să mărturisesc că timpul m-a deprins cu astfel de întîmplări în viața cunoștințelor mele. Mă simțeam și oarecum scandalizat. Strickland avea fără îndoială 40 de ani și mi se părea dezgustător ca un om la vîrsta lui să se mai ocupe de afaceri amoroase. Cu aroganța celor extrem de tineri, decretasem că vîrsta de 35 de ani este limita maximă la care un bărbat se mai poate îndrăgosti, fără să se facă de rîs. Știrea ce-o primisem mă puse oarecum în încurcătură,

 pentru că îi scrisesem de la țară doamnei Strick-

land, informînd-o de întoarcerea mea şi prevenind-o că, în cazul cînd nu voi primi din partea ei o notă de contramandare, voi veni într-o anumită zi să iau ceaiul la ea. Ziua aceasta sosise, şi eu nu primisem nici un rînd din parte-i. Voia oare să mă vadă, sau nu? Se putea foarte bine, ca din pricina emoţiilor trăite în ultimele zile, să fi uitat de scrisoarea mea. Poate că aş face mai bine să nu mă duc la dînsa. Dar, pe de altă parte, poate că dorea să treacă sub tăcere acest incident neplăcut şi într-un asemenea caz ar părea foarte indiscret din partea mea să arăt că sînt la curent cu cele întîmplate. Mă zbăteam între teama de a jigni sentimentele unei femei sensibile, şi frica de a o deranja prin prezenţa mea nedorită. Bănuiam că trebuie să sufere şi nu doream să văd o durere pe care n-o puteam alina; dar în sufletul meu încercam dorinţa, de care mă ruşinam, de-a vedea cum se comportă în această situaţie. Nu ştiam ce să fac.

În cele din urmă am hotărît să mă duc, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, şi să întreb prin servitoare dacă este dispusă să mă primească. În felul acesta avea posibilitatea să evite întîlnirea cu mine. În momentul cînd am început să-i bîigui servitoarei fraza pe care mi-o pregătisem, m-am simţit copleşit de timiditate, şi a trebuit să-mi adun tot curajul ca să nu o rup la fugă din săliţa întunecoasă unde aşteptam răspunsul. Servitoarea se întoarse. Din felul ei de a se purta imaginaţia mea înfierbîntată deducea că este întru totul la curent cu nenorocirea domestică a stăpînilor.

— Vă rog, poftiţi pe aici.

O urmai în salon. Obloanele erau puţin lăsate, iar doamna Strickland şedea cu spatele spre lumină. Colonelul McAndrew, cumnatul ei, stătea în picioare, în faţa căminului şi se încălzea la un foc imaginar. Cînd am păşit în cameră, m-am simţit extrem de stîngaci. Mi se părea că-i luasem prin surprindere şi doamna Strickland mă primise numai pentru că uitase să contramandeze vizita ce i-o anunţasem. Aveam impresia că pe colonelul

McAndrew îl contraria sosirea mea, care le întrerupea conversația.

— Nu eram sigur că vă mai amintea{i de promisiunea mea de a vă vizita, spusei eu căutînd să par cît mai indiferent.

— Sigur că țineam minte. Anna va servi îndată ceaiul.

Cu tot întunericul din salon, băgai de seamă că fața doamnei Strickland era umflată de plîns. Tenul ei, care niciodată nu fusese prea strălucitor, era acum pămîntiu.

— Îți mai aduci aminte de cumnatul meu, nu-i aşa? L-ai întîlnit într-o seară înainte de vacanță.

Am dat mîna. Eram atît de jenat, încît nu ştiam ce să spun, dar doamna Strickland îmi veni în ajutor. Mă întrebă ce-am făcut în timpul verii, așa că reuşii să leg puțină conversație pînă să vină ceaiul. Colonelul ceru *whisky* cu sifon.

— Ar fi bine, Amy, să bei şi tu un pahar, zise el.

— Nu, prefer ceaiul.

Acesta fu primul semn că s-ar fi întîmplat ceva neplăcut. M-am făcut că nu bag de seamă şi-mi dădui toată osteneala să închgheb o conversație cu doamna Strickland. Colonelul sta nemișcat în fața căminului și nu scotea un cuvînt. Mă întrebam de ce oare doamna Strickland mă primise şi cum m-aș fi putut retrage mai repede fără să par nepoliticos. În cameră nu erau flori, iar diversele bibelouri, puse la adăpost pe timpul verii, nu fuseseră încă așezate la locul lor obişnuit. Încăperea, de obicei atît de prietenoasă, avea în ea ceva trist şi rigid; îți făcea o impresie stranie, ca și cum în camera de alături s-ar fi aflat un mort. Mi-am golit ceaşca.

— Vrei o țigară? întrebă doamna Strickland. Se uită în jur după cutia cu țigări, dar cutia nu mai era la locul ei.

— Mi-e teamă că nu sînt țigări, spuse ea și, izbucnind într-un hohot de plîns, ieși repede din cameră.

Am rămas încremenit. Bănuiesc că lipsa țigă-
 rilor, pe care de obicei le aducea în casă soțul ei,

o făcu să se gîndească la el, și acest gînd, îmbinat cu sentimentul nou că de aci înainte va fi lipsită de modestul confort cu care fusese obișnuită, o săgetă brusc. Își dădu seama că vechiul fel de viață se sfîrșise definitiv.

Era imposibil să continuăm a ne preface de dragul politeții.

— Cred că ați prefera să mă retrag, spusei colonelului, ridicîndu-mă în picioare.

— Bănuiesc că ai aflat: ticălosul acela a părăsit-o, strigă el bufnind.

Am ezitat.

— Știți cît de mult le place oamenilor să bîrfească, răspunsei. Mi s-a spus ceva vag despre o neînțelegere.

— A fugit. S-a cărat cu o femeie la Paris și a lăsat-o pe biata Amy fără nici un ban.

— Îmi pare foarte rău, zisei, neștiind ce să mai adaug.

Colonelul dădu pe gît paharul cu *whisky*. Era un om înalt și slab de vreo 50 de ani, cu părul cărunt și mustăți pleoștite. Avea ochi albaștri spălăciți și gura unui om lipsit de energie. Îmi adusei aminte de prima noastră întîlnire: avea o mutră de prostănac și se mîndrea cu faptul că înainte de-a ieși din armată jucase de trei ori pe săptămînă polo, timp de zece ani.

— Nu cred că doamnei Strickland îi arde de vizita mea tocmai acum. Vă rog să-i spuneți cît de rău îmi pare de tot ce s-a întîmplat. Aș fi fericit dacă aș putea să-i fiu cu ceva de folos.

Colonelul nu mă băgă în seamă.

— Nu știu ce-o să se facă. Afară de asta, mai sînt și copiii. Să trăiască din vînt? Șaptesprezece ani...

— Ce șaptesprezece ani?

— Șaptesprezece ani de căsătorie, se răsti colonelul. Omul acesta nu mi-a plăcut niciodată. Bineînțeles, fiindu-mi cumnat, m-am străduit să mă înțeleg cu el. Dumitale ți s-a părut un gentleman? Amy n-ar fi trebuit să se mărite cu el niciodată.

— Și credeți că ruptura este definitivă?

— Ea nu poate face decît un singur lucru: să divorţeze. E tocmai ceea ce îi spuneam în momentul cînd ai sosit dumneata. „Datoria faţă de copii şi faţă de tine însăţi este să intentezi imediat divorţ", spuneam eu. Să nu dea domnul să-mi iasă vreodată în cale, că am să-l snopesc în bătaie... pînă o să-şi dea sufletul.

Nu m-am putut opri să gîndesc că probabil colonelului îi va veni cam greu să facă acest lucru, căci Strickland, după cît văzusem, era un om vînjos; dar n-am scos o vorbă. Mă întristează întotdeauna cînd văd că moralitatea ultragiată nu posedă suficientă forţă fizică pentru a aplica ea însăşi vinovatului pedeapsa meritată.

Tocmai mă hotărîsem să fac o nouă tentativă de plecare cînd doamna Strickland se înapoie. Îşi ştersese lacrimile şi se pudrase.

— Îmi pare rău că nu m-am putut stăpîni, zise ea, sînt foarte mulţumită că n-ai plecat încă.

Se aşeză într-un fotoliu. Nu ştiam de loc ce trebuia să spun. Simţeam o oarecare jenă să vorbesc despre lucruri care nu mă priveau cîtuşi de puţin. Pe atunci încă nu cunoşteam stînjenitoarea pasiune a femeilor de a-şi discuta problemele personale cu oricine e dispus să le asculte. Doamna Strickland părea că face un efort ca să se stăpînească.

— Se vorbeşte mult despre asta în oraş?

Rămăsei surprins de certitudinea ei că eu aş şti totul despre nefericirea conjugală ce-o lovise.

— De-abia m-am întors. Singura persoană pe care am întîlnit-o este Rose Waterford.

Doamna Strickland îşi încleştă mîinile.

— Repetă-mi exact ceea ce ţi-a spus.

Văzîndu-mă că ezit, insistă.

— Ţin în mod special să ştiu.

— Doar ştiţi cum vorbeşte lumea. Rose nu e prea demnă de încredere. Mi-a spus că soţul dumneavoastră v-ar fi părăsit.

— Atîta tot?

Nu intenţionam să repet ceea ce Rose Waterford îmi spusese la despărţire referitor la fata de
 la ceainărie. Am minţit.

— Nu ţi-a spus că a plecat împreună cu cineva?

— Nu!

— Asta e tot ce voiam să ştiu.

Am rămas cam nedumerit, dar în orice caz mi-am dat seama că venise momentul să-mi iau rămas bun. Strîngînd mîna doamnei Strickland, îi spusei că aş fi fericit dacă i-aş putea fi de folos. Ea schiţă un surîs.

— Îţi mulţumesc, dar nu cred că mă mai poate ajuta cineva.

Eram prea timid ca să găsesc cuvinte pentru a-mi exprima simpatia, aşa că mă întorsei spre colonel să-mi iau rămas bun. Nu-mi dădu mîna.

— Vin şi eu. Dacă o iei pe strada Victoria, te însoţesc.

— Perfect, îi răspunsei, să mergem.

IX

— E o poveste îngrozitoare, spuse colonelul de cum ieşirăm în stradă.

Îmi dădui seama că plecase o dată cu mine, numai ca să discute din nou tot ce discutase ore întregi cu cumnată-sa.

— Nu ştiu cine e femeia cu care a fugit, declară el. Ştim doar că ticălosul a plecat spre Paris.

— Credeam că menajul lor e fericit.

— Chiar aşa şi era. Înainte de sosirea dumitale, Amy tocmai îmi povestea că în tot timpul căsniciei nu s-au certat nici măcar o singură dată. O cunoşti pe Amy; nu cred că există în toată lumea o femeie mai cumsecade.

Din moment ce mă silea să-i ascult confidenţele, nu vedeam de ce n-aş fi pus şi eu, la rîndul meu, cîteva întrebări.

— Vrei să spuneţi că doamna Strickland nu bănuia nimic?

— Nimic! Luna august şi-a petrecut-o în Norfolk, cu ea şi cu copiii. Purtarea lui era aceeaşi ca şi în trecut. Soţia mea şi cu mine ne-am dus

să-i vizităm pentru cîteva zile și am jucat golf cu el. În septembrie s-a întors singur la Londra, pentru ca asociatul lui să poată și el pleca, iar Amy a rămas la țară. Închiriaseră casa pentru șase săptămîni și la expirarea termenului Amy i-a scris să-i anunțe ziua cînd vor sosi la Londra. I-a răspuns de la Paris. Spunea că a hotărît să se despartă de ea.

— Și ce explicație a dat?

— Dragul meu, nu a dat nici o explicație. Am văzut scrisoarea: nu erau mai mult de zece rînduri.

— E nemaipomenit!

În clipa aceea tocmai traversam strada și circulația ne-a întrerupt discuția. Ceea ce îmi povestise colonelul McAndrew mi se părea de necrezut și bănuiam că doamna Strickland, din motive personale, îi ascunsese unele fapte. Era evident, că după șaptesprezece ani de căsnicie, un bărbat nu-și părăsește nevasta fără să se fi petrecut în prealabil anumite lucruri, care să-i dea soției de înțeles că viața lor comună nu era în regulă. Colonelul mă ajunse din urmă.

— Desigur că nu putea oferi altă explicație, decît aceea că a fugit cu o femeie. Și-o fi spus însă că lucrul ăsta îl va descoperi ea și singură. Asemenea soi de om era!

— Și doamna Strickland ce are de gînd să facă?

— În primul rînd trebuie să adunăm dovezile. Am să plec chiar eu la Paris.

— Și ce se va alege de afacerile lui?

— Tocmai, în privința asta a fost foarte viclean. De un an tot lichidează pe furiș partea lui.

— I-a mărturisit asociatului său că are intenția să plece?

— Nici un cuvînt!

Colonelul McAndrew n-avea decît cunoștințe vagi în materie de bursă, iar eu nu mă pricepeam de loc la așa ceva, de aceea nu prea înțelegeam în ce situație și-a lăsat Strickland afacerile. Înțelesei că asociatul părăsit era furios și amenința cu darea în judecată. Se pare că după lichidarea

completă, rămînea păgubit cu patru-cinci sute de lire sterline.

— Din fericire mobilierul apartamentului e cumpărat pe numele lui Amy, așa că în orice caz îi va rămîne ei.

— E adevărat ce-mi spuneați adineauri, că va rămîne fără nici un ban?

— Sigur că da. Nu mai are decît două-trei sute de lire și mobilierul.

— Și din ce-o să trăiască?

— Dumnezeu știe.

Povestea părea să devină din ce în ce mai complicată și colonelul cu exclamațiile și indignarea lui mai mult mă încurca decît mă lămurea. Am fost bucuros cînd, privind la ceasornicul magazinului „*Army and Navy*", își aminti de o partidă de cărți la club și mă părăsi luînd-o prin parcul St. James.

X

O zi sau două mai tîrziu, doamna Strickland îmi trimise un bilet, rugîndu-mă să trec pe la ea în aceeași seară după cină. Cînd am intrat în salon, era singură. Rochia neagră, de o simplitate aproape austeră, sugera starea deprimantă în care se afla, și în inocența mea am rămas mirat de faptul că doamna Strickland, în ciuda necazurilor ei, avusese grijă să se îmbrace așa cum cerea rolul pe care trebuia să-l joace conform cu noțiunile ei de „bunăcuviință".

— Mi-ai spus că dacă aș avea nevoie de dumneata... ai fi dispus să mă ajuți, începu ea.

— Este foarte adevărat.

— Vrei să pleci la Paris să-l vezi pe Charles?

— Eu?

Am rămas surprins. Mă gîndeam că nu-l întîlnisem decît o singură dată și nu izbuteam să-mi închipui ce mi-ar fi putut cere să fac acolo.

— Fred ține neapărat să se ducă (Fred era colonelul McAndrew). Dar sînt sigură că el nu este omul indicat pentru o astfel de misiune. N-ar face decît să înrăutățească lucrurile. Nu știu cui altcuiva i-aș putea cere acest lucru.

Vocea îi tremura ușor și mă simțeam o brută că mai ezitam.

— Dar eu n-am schimbat nici zece cuvinte cu soțul dumneavoastră. Nici nu mă cunoaște. Probabil că o să mă trimită la dracu și nimic altceva.

— Asta n-o să te doară, spuse ea zîmbind.

— Ce anume doriți să fac?

Nu-mi dădu un răspuns direct la întrebare.

— După părerea mea faptul că nu te cunoaște este un avantaj. Trebuie să știi că Fred nu i-a fost niciodată prea simpatic; îl lua drept un prost; nu-i putea înțelege pe militari. Fred s-ar înfuria și s-ar isca o ceartă, așa că în loc să îndrepte lucrurile, mai mult le-ar strica. Dacă dumneata însă i-ai spune că vii din partea mea, nu va refuza să te asculte.

— Eu nu vă cunosc de prea multă vreme și nu văd cum cineva s-ar putea ocupa de un asemenea caz fără a fi la curent cu toate amănuntele. N-aș vrea să mă amestec în lucruri care nu mă privesc. De ce nu vă duceți chiar dumneavoastră să-l vedeți?

— Ai uitat că nu e singur?

N-am răspuns. Mă vedeam ducîndu-mă să-l vizitez pe Charles Strickland și trimițîndu-i cartea de vizită. Îl vedeam intrînd în cameră cu cartea de vizită între degetul cel mare și arătător. „Cărei întîmplări datorez această onoare?“ „Am venit să discutăm ceva în legătură cu soția dumneavoastră.“ „Nu mai spune! Cînd ai să mai îmbătrînești puțin, ai să înveți că nu e bine să-ți bagi nasul unde nu-ți fierbe oala. Dacă ai să fii atît de bun să-ntorci puțin capul spre stînga, ai să vezi ușa. Îți spun bună ziua.“

Presimțeam că îmi va fi greu să mă retrag cu demnitate și o să-mi blestem zilele că m-am întors la Londra înainte ca doamna Strickland să-și fi
 rezolvat dificultățile. Mă uitai la ea pe furiș și o

văzul profund îngîndurată. După cîteva clipe ridică ochii spre mine, oftă adînc şi îmi zîmbi.

— Totul a fost atît de neaşteptat, începu ea. Eram căsătoriţi de şaptesprezece ani. Niciodată nu mi-aş fi închipuit că Charlie ar putea fi scos din minţi de o femeie. Ne-am înţeles întotdeauna foarte bine. Evident, pe mine mă interesau multe lucruri de care el nu se sinchisea.

— Aţi aflat cine este... Nu prea ştiam cum să mă exprim — cine este persoana, cine e aceea cu care a plecat?

— Nu . S-ar zice că nimeni nu ştie cine ar putea fi. Mi se pare atît de ciudat. De obicei, cînd un om însurat se îndrăgosteşte de cineva, lumea îi vede împreună prin restaurante sau cine ştie pe unde şi prietenele soţiei vin întotdeauna să o informeze. Eu însă n-am primit nici un avertisment — nimic. Scrisoarea lui a venit ca un trăsnet. Îmi închipuiam că e cît se poate de fericit. Începu să plîngă, sărmana, şi m-am simţit cuprins de milă.

După un timp se mai calmă.

— Nu-mi foloseşte la nimic să mă fac de rîs, zise ea, ştergîndu-şi lacrimile. Mai bine să hotărîm ce ne rămîne acum de făcut.

Continuă să-mi vorbească, povestindu-mi la întîmplare mai întîi despre trecutul apropiat, apoi despre prima întîlnire şi căsătoria lor. În curînd, începui să-mi formez o imagine destul de clară asupra vieţii lor în comun şi-mi dădeam seama că ceea ce îmi închipuisem nu era lipsit de temei. Doamna Strickland era fiica unui funcţionar din administraţia civilă a Indiei, care, după ce ieşise la pensie, se întorsese în Anglia, stabilindu-se la ţară, într-un colţ retras. Avea însă obiceiul ca în fiecare an, în luna august, să-şi ducă familia la Eastbourne pentru a mai schimba decorul; aici, la vîrsta de 20 de ani, îl întîlnise pe Strickland. El avea 23. Jucau tenis împreună, se plimbau pe faleză şi ascultau melodiile interpretate de cîntăreţi negri. Cu o săptămînă înainte ca el să o fi cerut în căsătorie, doamna Strickland se decisese să-l accepte. Locuiră la Londra, la

început în cartierul Hampstead, și apoi, cînd afacerile lui începură să prospere, în centrul orașului. În acest interval se născură cei doi copii.

— Mi s-a părut întotdeauna că ține foarte mult la ei. Chiar dacă se săturase de mine, mă mir cum de l-a lăsat inima să-i părăsească pe copii. Totul pare atît de ireal, încît nici acum nu-mi vine să cred că s-a întîmplat aievea.

În cele din urmă îmi arătă scrisoarea lui. Eram curios s-o citesc, dar nu îndrăznisem să i-o cer.

„Dragă Amy,

Cred că în apartamentul nostru vei găsi totul în perfectă ordine. I-am transmis Annei dispozițiile date de tine și, la sosirea voastră, masa va fi pregătită pentru tine și pentru copii. Eu nu voi fi de față să vă primesc. Am hotărît ca de azi înainte să trăiesc despărțit de tine și voi pleca la Paris mîine dimineață. La sosirea mea acolo voi expedia această scrisoare. Nu mă mai întorc. Hotărîrea mea este irevocabilă.

Intotdeauna al tău

Charles Strickland"

— Nici un cuvînt de explicație sau de regret. Nu găsești că este lipsit de omenie?

— În împrejurările actuale, găsesc că este o scrisoare foarte ciudată, am răspuns eu.

— Nu există decît o singură explicație: omul acesta și-a ieșit din minți. Nu știu cine este femeia care a pus stăpînire pe simțurile lui, dar a făcut din el un alt om. Este evident că această legătură durează mai de mult.

— Ce vă face să credeți?

— A descoperit-o Fred. Soțul meu îmi spunea că merge de trei-patru ori pe săptămînă la club să joace *bridge*. Fred cunoaște pe unul dintre membrii clubului și într-o zi a făcut o aluzie la Charles, care ar fi un mare jucător de *bridge*. Omul păru surprins și i-a spus că nu l-a văzut niciodată pe Strickland intrînd în sala de joc. Prin urmare este sigur că, atunci cînd eu îl credeam pe Charles la club, în realitate era la femeia aceea.

Am tăcut o clipă, apoi m-am gîndit la copii.

— Cred că v-a venit foarte greu să-i explicați lui Robert cele întîmplate.

— Copiilor nu le-am spus nici o vorbă. Vezi, ne-am întors la Londra cu o zi înainte de plecarea lor la școală. Am avut prezența de spirit să le spun că tatăl lor a fost chemat undeva într-o chestiune de afaceri.

Desigur că nu i-a venit ușor doamnei Strickland să pară veselă și nepăsătoare în fața copiilor, cînd purta această taină în suflet. Și cît de greu i-o fi venit să se ocupe cu toate amănuntele legate de bagajele copiilor, care trebuiau să plece la școală. Glasul i se stinse din nou de emoție.

— Ce-o să se întîmple cu bieții de ei? Din ce-o să mai trăim?

Se strădui să se stăpînească, încleștîndu-și și descleștîndu-și spasmodic mîinile. Situația era dureroasă.

— Bineînțeles că voi pleca la Paris, dacă aveți convingerea că voi putea să realizez ceva, dar trebuie să-mi explicați amănunțit ce am de făcut.

— Vreau să se întoarcă acasă.

— Din cele ce-mi spunea colonelul McAndrew am înțeles că ați hotărît să divorțați.

— Nu voi divorța niciodată! replică ea cu neașteptată violență. Să i-o spui din partea mea. Nu se va putea însura niciodată cu femeia aceea. Sînt tot atît de încăpățînată ca și el și nu voi divorța niciodată. Trebuie să mă gîndesc și la copiii mei.

Cred că ultimele cuvinte le adăuagase ca să-și explice atitudinea, dar eu am atribuit-o mai curînd unui sentiment de gelozie — foarte îndreptățită de altfel — decît solicitudinii materne.

— Îl mai iubiți?

— Nu știu. Vreau să se întoarcă la mine. Dacă o va face, vom uita amîndoi cele întîmplate, nu trebuie pierdut din vedere că sîntem căsătoriți de șaptesprezece ani. Eu sînt o femeie cu vederi largi. Mi-ar fi fost indiferent ce face, atîta timp cît nu-mi ajungea la urechi. Trebuie să-și dea seama că pasiunea lui pentru femeia aceea nu

va dura. Dacă se întoarce acum, putem mușamaliza totul și nimeni nu va afla nimic.

Faptul că în clipele acelea se gîndea la ce va zice lumea mă impresiona cam neplăcut, căci pe atunci încă nu știam cît de important este rolul pe care îl joacă opinia publică în viața femeilor. Teama de gura lumii aruncă o umbră de nesinceritate asupra celor mai profunde emoții ale lor.

Adresa lui Strickland era cunoscută. Într-o scrisoare violentă adresată băncii sale, asociatul lui îl acuza că se ascunde; în răspunsul cinic și plin de umor pe care i-l trimise, Strickland îi comunica exact unde poate fi găsit. Se pare că locuia la un hotel.

— N-am auzit niciodată de acest hotel, zise doamna Strickland, dar Fred îl cunoaște bine și spune că e unul foarte scump.

Sîngele îi năvăli în obraji. Bănuiesc că își vedea soțul instalat într-un apartament luxos, luînd masa la cele mai elegante restaurante, petrecîndu-și zilele la cursele de cai și serile la teatru.

— Nu o va putea duce mult la vîrsta lui. La urma urmei are 40 de ani. Aș mai înțelege la un om tînăr, dar la un om de vîrsta lui, tată a doi copii mari, îmi pare oribil. Nici sănătatea n-o să reziste.

Pe fața ei puteam citi lupta între durere și mînie.

— Spune-i că-l reclamă căminul nostru. Toate lucrurile sînt la locul lor, dar totul e schimbat... Nu pot trăi fără el. Mai curînd mă sinucid. Vorbește-i despre trecut și despre toate greutățile pe care le-am înfruntat împreună. Ce să le spun copiilor cînd vor întreba de el? Camera lui îl așteaptă. Este exact cum a lăsat-o. Cu toții îl așteptăm.

Îmi repetă tot ce trebuia să-i spun. Îmi pregăti răspunsuri chibzuite la toate observațiile pe care el ar fi putut eventual să mi le opună.

— Vei face pentru mine tot ce-ți va sta în putință, nu-i așa? mă întrebă ea cu un aer trist. Spune-i în ce stare mă găsesc.

Am înțeles că voia să fac apel la sentimentul lui de milă prin toate mijloacele ce-mi stăteau la îndemînă. Acum plîngea fără a mai încerca să se ascundă de mine și mă simțeam extrem de mişcat. Eram indignat de cruzimea lui Strickland şi i-am făgăduit că voi face tot posibilul pentru a-l aduce înapoi. Am convenit să plec peste două zile la Paris şi să rămîn acolo pînă ce voi izbuti să realizez ceva. Apoi, ora fiind înaintată şi noi amîndoi epuizați de atîtea emoții, mi-am luat rămas bun.

XI

În tot timpul călătoriei spre Paris, m-am gîndit cu strîngere de inimă la misiunea pe care o luasem asupră-mi. Acum, cînd nu mai aveam în fața mea spectacolul unei femei deznădăjduite, puteam privi situația cu mai mult calm. Eram nedumerit de atitudinile contrarii pe care le vădise doamna Strickland. Fără îndoială că era nefericită, dar nu ezitase să se dea în spectacol pentru a-mi cîştiga simpatia. Era evident că se pregătise să plîngă în fața mea, căci avusese grijă să aibă la îndemînă un stoc suficient de batiste. Pe moment îi admirasem prevederea, dar acum, revăzînd scena filtrată prin timp, lacrimile ei îmi păreau mai puțin înduioșătoare. Nu-mi puteam da seama dacă dorea întoarcerea soțului pentru că-l iubea sau pentru că-i era frică de un scandal provocat de gurile rele. Eram tulburat de bănuiala că în inima ei durerea dragostei dispreţuite se confunda cu durerea loviturii aduse amorului propriu; şi asta îmi părea josnic. Încă nu învățasem cît de contradictorie este firea omenească: nu știam cîtă poză există în sinceritate, cîtă josnicie se ascunde în spatele nobleței, sau cîtă bunătate în spatele viciului.

Călătoria mea, însă, avea o notă de aventură şi, cu cît mă apropiam de Paris, cu atît mă sim-

ţeam mai bine dispus. Rolul meu de prieten devotat, care-l readuce pe soţul rătăcit soţiei iubitoare, mă satisfăcea din punct de vedere dramatic. M-am decis să-l vizitez pe Strickland în seara următoare, simţind instinctiv că ora acestei întîlniri trebuie aleasă cu băgare de seamă. Este puţin probabil că un apel la sentimentele mai înalte ale omului, făcut înainte de masă, poate avea efectul dorit. În acea vreme gîndurile mele erau mereu stăpînite de problemele dragostei, dar niciodată nu mi-aş fi putut imagina fericirea conjugală decît după ora ceaiului.

La sosire am întrebat portarul hotelului meu pe ce stradă se găsea „*Hôtel des Belges*", unde locuia Strickland şi am rămas surprins cînd mi-a răspuns că n-a auzit niciodată de un asemenea hotel. Din spusele doamnei Strickland, înţelesesem că trebuie să fie mare şi somptuos şi că ar fi aşezat în apropiere de *Rue de Rivoli*. Consultarăm un ghid al oraşului: singurul hotel cu acest nume se găsea în *Rue des Moines*, într-un cartier care nu era nici elegant şi nici măcar respectabil.

Am rămas nedumerit.

— Sînt sigur că nu-i ăsta, răspunsei eu.

Portarul ridică din umeri. În tot Parisul nu exista un alt hotel cu acelaşi nume. Îmi dădu prin gînd că poate Strickland şi-a ascuns totuşi adresa, şi îi jucase o farsă asociatului său, dîndu-i o adresă falsă. Nu ştiu de unde îmi veni ideea că Strickland s-ar distra grozav la gîndul de a-l face pe furiosul său partener să vină la Paris într-o misiune fără rost şi să bată la uşa unei case rău famate dintr-o mahala sordidă. M-am gîndit totuşi că ar fi mai bine dacă m-aş duce să mă conving. A doua zi, pe la 6, am luat o trăsură care m-a dus în *Rue des Moines*. I-am dat însă drumul la colţul străzii, căci preferam să merg pe jos pînă în faţa hotelului şi să-l privesc înainte de a intra. De-a lungul străzii se înşirau prăvălioare pe măsura cerinţelor populaţiei sărace, iar pe la mijloc, pe partea stîngă, se găsea „*Hôtel des Belges*". Hotelul unde locuiam eu era
 destul de modest, dar în comparaţie cu cel din

fața mea, părea un palat. „Hôtel des Belges“ era o clădire înaltă, sărăcăcioasă, care nu mai fusese spoită de ani de zile. Avea un aspect atît de murdar, încît casele ce se înșirau de ambele părți păreau curate și îngrijite. Ferestrele murdare erau toate închise. N-ar fi fost cu putință ca acesta să fie lăcașul ales de Charles Strickland ca să trăiască în splendoarea desfrîului alături de sirena misterioasă, de dragul căreia își uitase și de cinste și de datorie! Mă simțeam ofensat, gîndind că m-am făcut de rîs și era cît pe aci să plec, fără să mai cercetez. Am intrat totuși numai pentru a-i putea spune doamnei Strickland că am făcut tot ce mi-a stat în putință.

Intrarea se afla alături de o prăvălie. Ușa era deschisă și, imediat ce pătrundeai înăuntru, te întîmpina o inscripție: *Bureau au premier*[1]. Am urcat o scară strîmtă care ducea la etaj și pe palier am văzut un fel de cabină cu ferestre de jur împrejur, unde se găseau un birou și două scaune. În fața cabinei era o bancă pe care, probabil, își petrecea nopți chinuite portarul de noapte. Nu se vedea nimeni în apropiere, dar sub butonul unei sonerii scria: *Garçon*[2]. Sunai, și îndată apăru un tînăr cu ochi vicleni și mutră morocănoasă. Era numai în cămașă, iar în picioare purta papuci. Nu știu ce mă făcu să par cît se poate de indiferent cînd îl întrebai:

— Nu cumva locuiește un domn Strickland la dumneavoastră?

— Numărul treizeci și doi, etajul șase.

Fui atît de surprins, încît nu putui răspunde imediat.

— E acasă?

Băiatul se uită la planșeta cu chei, care se găsea în cabină.

— Văd că nu și-a lăsat cheia. Urcați pînă sus și o să vedeți.

Mă gîndii că poate ar fi bine să-i mai pun o întrebare.

---

[1] Biroul este la primul etaj. (În limba franceză.)
[2] Om de serviciu. (În limba franceză.)

— *Madame est là?* [1]

— *Monsieur est seul* [2].

Băiatul mă urmări cu priviri bănuitoare pe cînd urcam scările întunecoase şi neaerisite. Plutea un miros greţos de mucigai. Trei etaje mai sus o femeie cu părul ciufulit, îmbrăcată într-un capot, deschise o uşă şi se uită la mine în tăcere pe cînd urcam. În sfîrşit am ajuns la etajul al şaselea şi am bătut la uşa cu numărul treizeci şi doi. Dinăuntru se auzi un zgomot uşor şi cineva întredeschise uşa. În faţa mea era Charles Strickland. Nu rosti nici un cuvînt. Era evident că nu ştia cine sînt.

Îi spusei cum mă cheamă, silindu-mă să vorbesc cu dezinvoltură.

— Nu vă mai aduceţi aminte de mine. Am avut plăcerea să cinez la dumneavoastră în iulie.

— Intră, spuse el vesel. Îmi face plăcere că te văd. Ia un scaun.

Intrai. Era o cameră foarte mică, supraîncărcată cu mobilă în stilul pe care francezii îl numesc *Louis Phillippe*: un pat mare de lemn cu o pilotă roşie aruncată neglijent, un dulap la fel de mare, o masă rotundă, un lavabou mititel şi două scaune tapisate cu rips roşu. Totul era vechi şi murdar. Nici urmă de luxul pe care colonelul McAndrew îl descrisese cu atîta convingere. Strickland aruncă pe podea hainele îngrămădite pe unul din cele două scaune şi mi-l oferi.

— Cu ce-ţi pot fi de folos? întrebă el.

Camera mică îl făcea să pară şi mai înalt decît mi-l aminteam. Era îmbrăcat într-o haină sport veche şi părea neras de cîteva zile. În ziua cînd îl văzusem ultima oară arăta destul de spilcuit, dar îmi dăduse impresia că nu se simţea în largul său; acuma, neîngrijit şi nepieptănat, părea cu totul în apele lui. Mă întrebam cum va primi fraza introductivă pe care o pregătisem dinainte.

— Am venit din partea soţiei dumneavoastră.

---

[1] Doamna este acasă? (În limba franceză.)

[2] Domnul este singur. (În limba franceză)

— Tocmai mă duceam să beau înainte de masă. Ar fi mai bine să vii şi dumneata. Îţi place absintul?

— Îl pot bea.

— Atunci haide.

Îşi puse o pălărie tare, care avea mare nevoie să fie periată.

— Am putea lua masa împreună. Îmi datorezi o cină, ştii asta?

— Bineînţeles. Sînteţi singur?

Mă felicitam că strecurasem această întrebare importantă într-un mod atît de firesc.

— O, da. De fapt n-am schimbat o vorbă cu un suflet de om în ultimele trei zile. Franţuzeasca mea nu-i tocmai strălucită.

În timp ce coboram scările în faţa lui, mă întrebam ce s-o fi întîmplat cu acea chelnăriţă de ceainărie. Se şi certaseră, ori îi şi trecuse nebunia? Nici una dintre aceste ipoteze nu părea probabilă, cînd te gîndeai că timp de un an de zile îşi pregătise fuga.

O luarăm pe *Avenue de Clichy* şi ne aşezarăm la una dintre măsuţele înşirate pe trotuarul din faţa unei mari cafenele.

XII

Pe *Avenue de Clichy* era mare îmbulzeală la ora aceea şi un om cu fantezie ar fi putut să recunoască în trecători personajele unor romane realiste. Treceau funcţionari şi vînzătoare de magazin; bătrîni ce păreau desprinşi din romanele lui Honoré de Balzac; bărbaţi şi femei din breasla celor ce îşi cîştigă existenţa de pe urma slăbiciunilor morale ale omenirii. În cartierele mai sărace ale Parisului pulsează o vitalitate care îţi încălzeşte sîngele şi îţi pregăteşte sufletul pentru întîmplări neaşteptate.

— Cunoaşteţi bine Parisul? întrebai eu.

— De loc. Am fost aici în voiajul de nuntă, dar de atunci nu l-am mai văzut.

— Cum Dumnezeu aţi descoperit hotelul unde locuiţi?

— Mi-a fost recomandat. Căutam ceva ieftin.

Absintul sosi şi, după ceremonialul obişnuit, începurăm să turnăm apă, picătură cu picătură, peste zahărul ce se topea.

— Cred că ar fi mai bine să vă spun imedită scopul vizitei mele, începui eu, puţin jenat.

Ochii îi sclipiră de veselie.

— Bănuiam eu că mai curînd sau mai tîrziu trebuie să vină cineva, căci am primit o groază de scrisori de la Amy.

— În cazul acesta ştiţi prea bine ce-am de gînd să vă spun.

— Nici nu le-am citit!

Aprinsei o ţigară ca să cîştig timp. Nu prea ştiam cum să-mi încep misiunea. Găseam că frazele patetice sau pline de indignare pe care le preparasem de mai înainte ar fi părut deplasate pe *Avenue de Clichy*. Deodată Strickland începu să rîdă pe înfundate.

— Afurisită însărcinare ţi-au mai dat, nu-i aşa?

— De... Ştiu eu...?

— Haide, spune ce ai de spus şi după aceea vom petrece împreună o seară plăcută.

Ezitai.

— Nu v-aţi gîndit că soţia dumneavoastră se simte tare nenorocită?

— O să-i treacă.

Nu pot descrie profunda indiferenţă cu care rosti aceste cuvinte. Răspunsul lui mă descumpăni, dar m-am străduit să nu i-o arăt. Am adoptat tonul pe care îl folosea unchiul meu Henry, preotul, cînd cerea uneia dintre rudele sale o subscripţie pentru „Societatea Vicarilor".

— Îmi daţi voie să vă vorbesc cu toată sinceritatea?

Dădu din cap zîmbind.

— A meritat soţia dumneavoastră să fie tratată în felul acesta?

— Nu.

— Aveţi să-i reproşaţi ceva?

 — Nimic.

— Ei bine, nu e monstruos să o părăsiţi în acest fel, după şaptesprezece ani de căsătorie, cînd nu găsiţi nimic să-i reproşaţi?

— Ba e monstruos.

L-am privit uimit. Felul cordial cu care aproba tot ce-i spuneam îmi lua apa de la moară. Situaţia mea deveni complicată, ca să nu zic caraghioasă. Îmi propusesem să fiu convingător, duios, dojenitor, povăţuitor, să-l mustru — ba la nevoie chiar să-l înjur — să fiu indignat şi sarcastic; dar cum naiba să se mai poarte mentorul faţă de un păcătos care nici măcar nu încearcă să-şi nege păcatele? N-aveam încă experienţa unui astfel de caz, deoarece tactica mea personală, dintotdeauna, a fost să neg orice acuzaţie mi s-ar fi adus.

— Şi mai departe? întrebă Strickland.

Am zîmbit sarcastic.

— Păi dacă dumneavoastră recunoaşteţi toate acestea, cred că nu mai am nimic de adăugat.

— Sînt de aceeaşi părere.

Simţeam că nu-mi îndeplinesc misiunea cu prea multă dibăcie şi acest lucru mă irita.

— Dă-o naibii de treabă ! Nu se face să lăsaţi o femeie fără un ban în casă.

— De ce nu?

— Din ce-o să trăiască?

— Timp de şaptesprezece ani am întreţinut-o eu. De ce nu s-ar întreţine şi singură, aşa, ca o variaţie?

— Nu poate.

— N-are decît să încerce.

Fără îndoială aş fi putut să-i răspund multe la această replică. Aş fi putut să-i vorbesc despre situaţia economică a femeii, despre contractul tacit şi precis pe care îl acceptă bărbatul în momentul căsătoriei şi despre multe altele, dar simţeam că în fond nu există decît un singur punct esenţial.

— Nu mai ţineţi la ea?

— Nici un pic.

Chestiunea era extrem de gravă pentru cei interesaţi, dar cu toate acestea răspunsurile obraz-

nice ale lui Strickland aveau ceva atît de amuzant, încît trebui să-mi muşc buzele ca să-mi stăpînesc rîsul. A fost nevoie să-mi amintesc că purtarea lui era execrabilă, pentru a izbuti să mă montez şi să-i arăt indignarea mea morală.

— Orice-ar fi, trebuie să vă gîndiţi la copiii dumneavoastră. Ei nu v-au făcut nici un rău şi nu v-au cerut să-i aduceţi pe lume. Dacă lăsaţi totul baltă, vor fi azvîrliţi în stradă.

— Ani de zile s-au bucurat de tot confortul. Au trăit mai bine decît majoritatea copiilor. De altfel se va găsi cineva care să aibă grijă de ei. La rigoare chiar soţii McAndrew îi vor întreţine la studii.

— Dar nu vă sînt dragi? Sînt copii atît de drăguţi! Nu cumva vreţi să spuneţi că nu mai doriţi să aveţi de-a face cu ei?

— Ţineam la ei cînd erau mici, dar acum cînd au crescut, nu le mai păstrez vreun sentiment deosebit.

— Este ceva absolut inuman.

— Se poate.

— Bine, dar nu vă ruşinaţi de loc?

— De loc!

Încercai un alt argument.

— Toată lumea vă va considera un porc.

— N-are decît.

— Vreţi să spuneţi că puţin vă pasă de ura şi de dispreţul lumii?!

— Nu-mi pasă cîtuşi de puţin.

Răspunsul fu atît de dispreţuitor, încît întrebarea mea, deşi foarte firească, păru absurdă. Rămăsei cîteva clipe pe gînduri.

— Poate oare cineva să trăiască pe deplin satisfăcut cînd e conştient de dezaprobarea semenilor săi? Sînteţi sigur că peste cîtăva vreme gîndul acesta nu va începe să vă roadă? Orice om are o conştiinţă care, mai curînd sau mai tîrziu, trebuie să se trezească. Să presupunem că soţia dumneavoastră ar muri, nu veţi fi torturat de remuşcări?

Nu răspunse. Am așteptat cîteva clipe să spună ceva, dar pînă la urmă am fost silit să rup tot eu tăcerea.

— La asta n-aveți nimic de spus?

— Ba da: că ești un dobitoc!

— În orice caz puteți fi obligat să vă întrețineți soția și copiii, ripostai eu cam enervat. Presupun că legea le oferă oarecare protecție.

— Poate oare legea să stoarcă sînge dintr-o piatră? Nu am bani; n-am decît vreo sută de lire.

Mă simțeam din ce în ce mai intrigat. Într-adevăr, hotelul în care locuia era o dovadă că se găsea la cea mai mare strîmtoare.

—Și ce aveți de gînd să faceți după ce veți termina acești bani?

— Să cîștig alții.

Era foarte calm și ochii lui păstrau acea sclipire batjocoritoare care făcea să mi se pară ridicol tot ce spuneam. M-am gîndit cîteva clipe ce-ar trebui să mai adaug, dar mi-o luă el înainte.

—De ce nu se recăsătorește Amy? E încă destul de tînără și nu e lipsită de farmec. Aș putea s-o recomand ca o soție excelentă. Dacă vrea să divorțeze, sînt gata să-i ofer motivele necesare.

Acum era rîndul meu să zîmbesc. Era foarte viclean, dar mi se părea că tot timpul nu urmărise decît să ajungă la această chestiune. Avea vreun motiv să ascundă faptul că fugise cu o femeie și se folosea de orice precauție pentru a ține secret locul unde se afla ea. Îi răspunsei pe un ton categoric:

— Soția dumneavoastră spune că indiferent ce ați face, nimic nu o va decide să divorțeze. Hotărîrea ei este definitivă, prin urmare să vă iasă din minte vreo asemenea posibilitate.

Mirarea cu care se uită la mine nu putea fi prefăcută. Zîmbetul i se șterse de pe buze și-mi răspunse foarte serios:

— Bine, dragul meu, mie mi-e totuna. Puțin îmi pasă dacă divorțează sau nu.

— Ei haide, replicai eu rîzînd, nu trebuie să ne credeți chiar atît de proști. Știm din întîmplare că ați fugit cu o femeie.

Avu o tresărire și apoi izbucni într-un hohot de rîs. Rîdea atît de zgomotos, încît lumea din jurul nostru se uită la el, iar unii începură chiar să rîdă.

— Nu văd ce vă amuză atît.

— Biata Amy, rînji el, dar deodată pe fața lui apăru o expresie de profund dispreț. Ce minți mărginite au femeile! Dragostea! Întotdeauna dragostea! Ele cred că un bărbat nu le părăsește decît pentru că vrea o alta. Îți închipui că sînt atît de nebun, încît să fac ceea ce-am făcut de dragul unei femei?

— Nu cumva vreți să spuneți că nu v-ați părăsit nevasta pentru altă femeie?

— Bineînțeles că nu.

— Îmi dați cuvîntul de onoare?

Nu știu ce m-a făcut să-i cer cuvîntul de onoare. Era desigur ceva foarte naiv din partea mea.

— Pe onoarea mea.

— Atunci pentru numele lui dumnezeu, de ce ați părăsit-o?

— Simt nevoia să mă apuc de pictură.

L-am privit un timp destul de îndelungat. Nu mai înțelegeam nimic. Credeam că o fi înnebunit. Trebuie să vă amintesc că eram foarte tînăr și că vedeam în el un om matur. Uitasem orice altceva și nu simțeam decît uimire.

— Dar aveți 40 de ani!

— Tocmai de aceea m-am gîndit că ar fi timpul să încep.

— Ați mai pictat vreodată?

— Cînd eram copil aș fi vrut să mă fac pictor, dar tatăl meu m-a îndemnat să intru în afaceri, pe motivul că nu se cîștigă bani cu pictura. Acum un an, am început pentru prima dată să pictez cîte puțin. Tot anul am urmat niște cursuri serale de pictură.

— Va să zică, acolo vă duceați în serile cînd doamna Strickland credea că jucați *bridge* la clubul dumneavoastră?

— Exact.

 — De ce nu i-ați spus unde vă duceați?

— Preferam să păstrez acest secret numai pentru mine.

— Ştiţi să pictaţi?

— Încă nu, dar voi învăţa. De aceea am şi venit aici. La Londra nu puteam găsi ceea ce doream, probabil însă că aici voi reuşi să găsesc.

— Credeţi că este cu putinţă ca un om care începe la vîrsta dumneavoastră să mai poată izbuti? Majoritatea artiştilor încep să picteze pe la 18 ani.

— Cred că acum pot învăţa mai repede decît aş fi putut învăţa la 18 ani.

— Ce vă face să credeţi că aveţi talent?

Rămase cîteva clipe pe gînduri privind la învălmăşeala străzii, dar sînt sigur că nu vedea nimic. Răspunsul nu se referea la întrebarea mea.

— Eu trebuie să pictez!

— Nu riscaţi prea mult?

Se uită lung la mine. În ochi îi licărea ceva straniu, care mă făcu să mă simt jenat.

— Cîţi ani ai? 23?

Întrebarea mi se păru deplasată. Pentru un tînăr de vîrsta mea era firesc să risc; el însă trecuse de tinereţe, era agent de schimb cu o situaţie respectabilă în societate, cu soţie şi doi copii. Ceea ce eu puteam face în mod firesc ar fi fost absurd să facă el. Doream totuşi să fiu obiectiv.

— Desigur că s-ar putea întîmpla o minune şi aţi putea deveni un mare pictor, dar trebuie să recunoaşteţi că şansele sînt una la un milion. Ar fi o mare deziluzie dacă pînă la urmă va trebui să recunoaşteţi că v-aţi ratat viaţa.

— Trebuie să pictez! repetă el.

— Să presupunem că nu veţi reuşi să deveniţi decît un pictor de mîna a treia, credeţi că merită să sacrificaţi totul pentru atîta lucru? În definitiv, în orice altă carieră nu contează dacă nu străluceşti, poţi trăi destul de bine chiar dacă eşti mediocru, dar în cariera de artist este cu totul altceva.

— Eşti un prost fără pereche! exclamă el.

— Nu văd de ce, în afară de cazul că e o prostie să spui ceea ce este evident.

— Înţelege o dată: eu trebuie să pictez. Dorinţa aceasta este mai tare decît mine. Cînd un om cade în apă, nu se mai pune întrebarea dacă înoată bine sau prost, trebuie să iasă la mal, fiindcă altminteri se duce la fund.

Glasul lui vibra de o pasiune sinceră şi fără să vreau m-am simţit impresionat. Îmi dădeam seama că în sufletul său se zbate o forţă tumultuoasă; aveam senzaţia a ceva foarte puternic, covîrşitor, care îl subjugase împotriva voinţei sale. Nu puteam înţelege. Părea într-adevăr posedat de un demon care la un moment dat s-ar fi putut întoarce împotriva lui şi să-l sfîşie. Cu toate acestea, avea aerul unui om normal. Privirile mele mirate nu-i provocară nici un fel de jenă. Mă întrebam drept ce l-ar lua un străin dacă l-ar vedea stînd acolo, îmbrăcat cu haina lui sport învechită şi cu melonul jegos pe cap; pantalonii îi erau necălcaţi şi mîinile nespălate. Faţa părea grosolană şi vulgară, cu ţepii roşcaţi ai bărbii nerase, cu ochii mici şi nasul puternic, agresiv. Gura îi era mare, cu buzele groase şi senzuale. Nu, eu unul n-aş fi ştiut în ce categorie de oameni să-l clasez.

— Va să zică nu vreţi să vă mai întoarceţi la soţia dumneavoastră? întrebai eu într-un tîrziu.

— Niciodată.

— E dispusă să ierte tot ce s-a întîmplat şi să înceapă o viaţă nouă. Nu vă va face nici cel mai mic reproş.

— Să se ducă dracului!

— Nu vă pasă dacă lumea vă va considera un ticălos? Nu vă pasă dacă soţia şi copiii dumneavoastră vor fi siliţi să cerşească o bucată de pîine?

— Cîtuşi de puţin.

Tăcui cîteva clipe pentru a da mai multă putere frazei următoare, pe care am rostit-o cît se poate de răspicat.

— Eşti un nemernic înveterat!

— În sfîrşit, bine că ţi-ai uşurat sufletul! Acum haidem la masă.

XIII

Desigur că ar fi fost mai decent din partea mea să refuz această propunere. Poate că ar fi trebuit să-mi manifest indignarea pe care realmente o simţeam şi sînt sigur că cel puţin colonelul McAndrew m-ar fi aprobat dacă aş fi raportat mai tîrziu refuzul meu categoric de-a mă aşeza la aceeaşi masă cu un astfel de individ. Mă intimida însă întotdeauna gîndul că nu voi izbuti să arborez pînă la capăt stindardul moralităţii, iar în cazul de faţă eram atît de sigur că lui Strickland îi păsa prea puţin de sentimentele mele, încît mă jenam să i le exprim. Numai un poet sau un sfînt poate avea convingerea că, stropind cu stăruinţă asfaltul străzii, va face să răsară crini, care îi vor răsplăti străduinţa.

Am plătit consumaţia şi am plecat împreună spre un restaurant ieftin, înţesat de lume şi vesel, unde am luat o cină agreabilă. Eu aveam pofta de mîncare a tinereţii, iar el pe acea a omului cu conştiinţa împietrită. Ne duserăm apoi într-o tavernă să bem lichioruri şi cafea.

Spusesem tot ce aveam de spus în legătură cu misiunea care mă adusese la Paris dar, deşi încercam sentimentul unei trădări faţă de doamna Strickland pentru că nu stăruiam în continuare, simţeam că mi-e imposibil să mai lupt împotriva indiferenţei soţului ei. Trebuie să ai temperament de femeie ca să poţi repeta de trei ori acelaşi argument cu aceeaşi însufleţire. Mă consolam la gîndul că ar fi fost util să aflu tot ce puteam afla cu privire la starea de spirit a lui Strickland — lucru care de altfel mă interesa cel mai mult. Nu era însă treabă uşoară, pentru că Strickland nu era vorbăreţ. Părea că se exprimă cu greutate, ca şi cum mintea sa nu lucra prin mijlocirea cuvintelor. Trebuia să-i ghiceşti gîndurile din fraze întretăiate, presărate cu jargon, şi din gesturi vagi, abia schiţate. Cu toate că nu spunea nimic interesant, exista în personalitatea lui ceva care te împiedica să-l găseşti plicticos. Poate, since-

ritatea. Parisul, pe care îl vedea pentru prima oară (vizita făcută cu soţia nu conta) nu părea să-i placă prea mult, şi accepta fără mirare aspecte care trebuie sa-i fi părut bizare. Am fost la Paris de o sută de ori şi de fiecare dată acest oraş mă aţîţă: nu pot păşi pe străzile sale fără să mă simt în pragul unei aventuri. Pe Strickland însă îl lăsa rece. Astăzi îmi dau seama că acest om era orb la orice în afară de viziunea tulburătoare pe care o purta în sufletul său.

În seara aceea se petrecu un incident oarecum absurd. În tavernă se aflau cîteva prostituate. Unele stăteau la masă cu bărbaţi, altele singure. La un moment dat, observai că una dintre ele ne privea cu insistenţă. Cînd întîlni privirea lui Strickland, începu să-i zîmbească, dar cred că el nici n-o observă. După cîtva timp ieşi din local, dar se întoarse curînd şi cînd trecu pe lîngă masa noastră, ne rugă, foarte politicoasă, să-i oferim ceva de băut. Se aşeză lîngă noi şi am început să pălăvrăgesc cu ea, dar era evident că Strickland o interesa. I-am explicat că el de-abia putea să lege două cuvinte franţuzeşti. Fata încercă să discute cu el, parte prin semne, parte într-o franţuzească stîlcită, care, gîndea ea, îi va fi mai uşor s-o înţeleagă. Lega şi cîteva fraze englezeşti şi mă punea să-i traduc, ceea ce nu-i putea spune decît în limba ei, aşteptînd cu nerăbdare răspunsurile. Strickland era destul de amabil, puţin amuzat, dar se vedea limpede că fata îl lăsa indiferent.

— Mi se pare că ai făcut o cucerire, îi spusei rîzînd.

— Nu mă simt măgulit.

Eu în locul lui m-aş fi simţit jenat şi mai puţin calm. Fata era tînără, cu ochii jucăuşi şi o gură fermecătoare. Mă întrebam ce-o fi găsit atît de atrăgător la Strickland. Nu făcea nici un secret din dorinţele ei şi mă rugă să i le traduc lui Strickland.

— Fata vrea s-o conduci acasă.

 — Nu mă tentează, răspunse el.

Căutai să-i traduc răspunsul în cuvinte mai puţin jignitoare. Mi se părea cam nepoliticos să refuzi o invitaţie de felul acesta şi atribuiam refuzul său numai lipsei de bani.

— Spune-i că o fac din dragoste. Îmi place prietenul dumitale.

Cînd îi tradusei aceasta lui Strickland, el ridică din umeri enervat şi replică:

— Spune-i să se ducă dracului!

Răspunsul subliniat de atitudinea lui era destul de clar şi fata îşi înalţă capul într-un gest brusc. Poate că roşise sub fard. Se ridică de la masă, spunînd:

— *Monsieur n'est pas poli!* [1] şi ieşi din tavernă.

— Nu văd de ce era nevoie s-o insulţi? mă adresai cam vexat lui Strickland, la urma urmei ţi-a făcut un fel de compliment cu invitaţia ei.

— Astfel de lucruri mă scîrbesc, răspunse el brutal.

L-am privit mirat. Faţa lui de om vulgar şi senzual exprima în acest moment un profund dezgust. Cred că fata fusese atrasă tocmai de brutalitatea acestui chip.

— Puteam să am femei cîte doream şi la Londra. N-am venit aici pentru aşa ceva.

XIV

În timpul călătoriei de întoarcere mă gîndeam într-una la Strickland. Încercam să-mi coordonez în minte ceea ce urma să-i spun soţiei sale. Ştirile pe care i le aduceam nu erau satisfăcătoare şi mă aşteptam să fie nemulţumită de mine. În fond nici eu nu eram mulţumit. Strickland mă nedumerise. Nu puteam înţelege motivul pentru care plecase. Cînd l-am întrebat de unde i-a venit ideea să se facă pictor, n-a vrut, sau n-a putut să-mi răspundă. Nu ştiam ce să gîndesc despre el. În-

[1] Domnul este lipsit de politeţe! (În limba franceză.)

cercam să mă conving că în mintea lui greoale s-a copt treptat un sentiment obscur de revoltă, care a culminat cu fuga. Pe de altă parte, însă, era indiscutabil faptul că niciodată nu-şi manifestase nemulţumirea faţă de monotonia vieţii pe care o dusese. Dacă, sub povara unei oboseli de nesuportat, s-ar fi hotărît să devină pictor numai ca să scape de jugul vieţii conjugale, atitudinea lui ar fi fost banală şi de înţeles. Dar acest om n-avea într-însul nimic banal. În sfîrşit, fiind un romantic, am inventat o explicaţie destul de puţin verosîmilă , recunosc, dar singura care mă putea satisface. Iat-o: probabil că purtase în sufletul său un instinct creator adînc înrădăcinat pe care condiţiile lui de viaţă îl înăbuşiseră, dar care, cu timpul, a crescut necruţător, cum creşte cancerul în ţesuturile vii, pînă ce a pus stăpînire pe întreaga lui fire şi l-a împins, fără ca el să fi putut opune vreo rezistenţă, să facă pasul acela uluitor. Aşa procedează şi cucul: îşi depune ouăle în cuib străin, şi puiul cînd iese îşi face loc izgonindu-i pe fraţii lui vitregi, distrugînd pînă la urmă şi cuibul care l-a adăpostit.

Ce ciudat însă ca instinctul creator să izbucnească tocmai la acest insipid agent de schimb, poate spre propria sa ruină şi spre nenorocirea celor ce depindeau de el; totuşi nu mai puţin ciudat decît felul în care spiritul mistic a pus stăpînire pe unii oameni puternici şi bogaţi şi şi-a săpat drum în sufletul lor cu atîta înverşunare pînă ce, lăsîndu-se în cele din urmă invinşi, au renunţat la bucuriile vieţii şi la dragostea femeilor, pentru dureroasa austeritate a unei mănăstiri. Conversiunea se poate manifesta sub diferite forme şi se poate înfăptui în mai multe feluri. La unii oameni ia proporţii de cataclism, ca o stîncă sfărîmată de furia unui torent; la alţii însă se înfăptuieşte treptat, ca stînca măcinată lent de picătura care cade fără încetare. Strickland întrunea într-însul sinceritatea fanaticului cu ferocitatea apostolului.

Dar eu, om cu spirit practic, simţeam nevoia
 să mă conving dacă operele sale vor justifica

pasiunea ce pusese stăpînire pe el. Cînd îl întrebasem ce părere aveau camarazii de la cursurile serale despre pictura lui, îmi răspunsese rînjind:

— O consideră drept o glumă.

— Aţi început să frecventaţi vreun atelier, aici la Paris?

— Da. Azi-dimineaţă otrăvitul acela — vreau să zic maestrul — şi-a făcut turul prin atelier şi cînd a văzut desenul meu a ridicat doar din sprîncene şi a trecut mai departe.

Strickland rîse pe înfundate. Nu părea de loc descurajat. Nu-i păsa de părerea celorlalţi şi tocmai această atitudine a lui mă nedumerea în relaţiile dintre noi.

Cînd oamenii afirmă că nu le pasă ce gîndeşte lumea despre ei, în majoritatea cazurilor se amăgesc singuri. În general asta înseamnă că vor să procedeze cum îi taie capul, convinşi fiind că nimeni nu va afla de isprăvile lor, iar în cel mai rău caz, bravează opinia majorităţii, pentru că se ştiu susţinuţi de cei din imediata lor apropiere. Nu este greu să nu te sinchiseşti de convenţiile sociale, cînd această lipsă de convenţionalism este tocmai convenţia cercului în care trăieşti. Ea îţi trezeşte un sentiment excesiv de autoadmiraţie. Încerci satisfacţia curajului fără inconvenientul primejdiei. Dar dorinţa de a cîştiga aprobarea celor din jur constituie poate cel mai adînc înrădăcinat instinct al omului civilizat. Nimeni nu se grăbeşte mai mult să se ascundă la adăpostul respectabilităţii decît femeia care a încălcat convenţiile şi s-a expus astfel „săgeţilor“ bunei cuviinţe ultragiate. Nu-i cred pe oamenii care susţin că nu le pasă nici cît negru sub unghie de opinia publică. Această afirmaţie reprezintă fanfaronada ignoranţei. Înseamnă doar că nu se tem să le fie reproşate micile lor aventuri, deoarece sînt convinşi că vor rămîne nedescoperite.

Dar iată un om căruia realmente nu-i pasă de părerea lumii şi din această pricină convenţiile sociale nu aveau nici o influenţă asupră-i. Era ca un luptător care şi-a uns corpul cu ulei: îţi luneca din mîini. Această nepăsare a lui Strick-

iand față de opinia publică îi dădea o independență care mi se părea o insultă la adresa omenirii. Îmi amintesc că i-am spus la un moment dat:

— Știți, dacă toți oamenii ar proceda ca dumneavoastră, asta ar însemna sfîrșitul lumii.

— Vorbești prostii. Nu fiecare dorește să procedeze ca mine. Marea majoritate a oamenilor sînt deplin mulțumiți cu viața de toate zilele.

Altă dată am încercat să fiu ironic:

— Evident că nu vă conformați maximei: „Poartă-te în așa fel, încît oricare dintre faptele tale să poată deveni o regulă universală de conduită".

— N-am auzit niciodată această maximă, dar găsesc că este o tîmpenie.

— Cu toate acestea îi aparține lui Kant.

— Nu-mi pasă cui aparține, tot o tîmpenie rămîne.

Nu te puteai aștepta ca un apel făcut la conștiința unui astfel de om să aibă vreun ecou. Era ca și cum ai fi încercat să-ți vezi chipul fără să te uiți în oglindă. După părerea mea, conștiința omului este paznicul lăuntric al legilor elaborate de comunitate spre propria ei apărare; este polițistul instalat în sufletul fiecăruia dintre noi, pentru a ne împiedica să înfrîngem vreuna dintre aceste legi; este spionul furișat în fortăreața centrală a *ego*-ului. Dorința omului de-a fi aprobat de semenii lui este atît de puternică și teama de cenzura acestora atît de violentă, încît el însuși și-a introdus dușmanul în fortăreață. Și acum dușmanul îl pîndește, mereu treaz în interesul stăpînului său, gata să zdrobească orice dorință, de-abia mijită, de a se îndepărta de semeni. Il va forța să pună interesele societății mai presus de interesele lui proprii. Conștiința este lanțul puternic care leagă individul de colectivitate. iar omul, supus intereselor colective de care e convins că sînt mai presus decît ale sale, devine un fel de rob al stăpînului său, și-l așază pe acesta la locul de onoare. Pînă la urmă, ca și curteanul ce se gudură pe lîngă sceptrul regal care-l lovește, omul se mîndrește cu sensibili-

tatea conștiinței sale. O dată ajuns aici, nu găsește cuvinte destul de tari ca să veștejească pe acela ce nu vrea să recunoască dominația tiranului; devenit acum un membru al colectivității, își dă seama destul de bine că este neputincios față de cel care s-a revoltat și a rămas liber. Cînd am înțeles că Strickland este realmente indiferent față de dezaprobarea generală stîrnită de purtarea lui, n-am putut decît să mă retrag îngrozit, ca din fața unui monstru care de-abia mai seamănă a om. Cînd m-am despărțit de el în seara aceea, ultimele sale cuvinte au fost:

— Spune-i lui Amy că e inutil să alerge după mine. În orice caz îmi voi schimba hotelul, așa că nu mă va putea găsi.

— După părerea mea ar trebui să fie fericită că a scăpat de dumneata, îi răspunsei.

— Dragul meu, singura mea nădejde este că vei reuși s-o convingi și pe ea de acest lucru. Femeile sînt însă foarte mărginite.

XV

Ajuns la Londra, am găsit un bilet din partea doamnei Strickland, prin care mă ruga cu insistență să trec pe la ea imediat după cină. Era împreună cu soții McAndrew. Sora doamnei Strickland, mai vîrstnică, semăna cu dînsa, dar era mai trecută. Avea un aer important, de parcă ar fi purtat în buzunar întreg Imperiul Britanic, aer pe care nevestele de ofițeri superiori îl dobîndesc din conștiința că aparțin unei caste superioare. Era vioaie, și buna ei creștere îi ascundea cu greu convingerea că dacă nu ești ofițer, faci parte din categoria rîndașilor. Detesta ofițerii din „Garda Regală", pe care îi găsea îngîmfați; cît despre soțiile lor, care neglijau să-ți întoarcă vizita, nici nu merita să-și mai bată gura. Purta o rochie scumpă, dar lipsită de gust.

Doamna Strickland nu-şi mai putea ascunde nervozitatea.

— Haide, spune ce noutăţi ne-ai adus, zise ea.

— L-am văzut pe soţul dumneavoastră. Mi-e teamă că este ferm hotărît să nu se mai întoarcă. După o scurtă pauză adăugai: Vrea să se apuce de pictură.

— Ce vrea să facă?! strigă doamna Strickland surprinsă la culme.

— N-aţi bănuit niciodată că îl pasiona aşa ceva?

— Trebuie să fie bun de legat! exclamă colonelul.

Doamna Strickland încruntă puţin sprîncenele. Încerca să-şi aducă aminte de ceva.

— Îmi amintesc că pe vremea cînd eram logodiţi îşi făcea de lucru cu o cutie de culori. Nu cred să mai fi văzut vreodată cineva astfel de mîzgăleli, iar noi îl tachinam mereu din cauza lor. N-avea pic de talent.

— Bineînţeles, este numai un pretext, declară doamna McAndrew.

Doamna Strickland rămase cîtva timp pe gînduri. Era evident că nu ştia cum să interpreteze vestea pe care i-o adusesem. Instinctul ei de gospodină fusese mai tare decît deznădejdea, căci observai că îşi aranjase salonul; nu mai plutea acel aer părăsit, de casă mobilată rămasă mult timp neînchiriată, care mă izbise la prima mea vizită după catastrofă. Dar acum, după ce îl văzusem pe Strickland la Paris, îmi venea greu să mi-l închipui în acest interior. Mă miram cum se face că nici unul dintre membrii familiei nu băgase de seamă că omul acesta era cu totul neobişnuit.

— Dacă ţinea să se facă artist, de ce nu ne-a spus şi nouă? întrebă doamna Strickland după cîtva timp. Cred că aş fi fost cea din urmă care să se fi opus unor... unor aspiraţii de acest fel.

Doamna McAndrew îşi ţuguie buzele. Îmi închipuiam că niciodată nu fusese de acord cu simpatia ce-o manifesta sora ei pentru persoanele care se dedicau artei. Vorbea cu dispreţ despre cultură.

— La urma urmei, continuă doamna Strickland, dacă ar fi avut cît de puțin talent, eu l-aș fi încurajat cea dintîi. N-aș fi ezitat în fața nici unui sacrificiu, căci aș fi preferat să fiu soția unui pictor decît a unui agent de schimb. De n-ar fi copiii, nu mi-ar păsa de nimic. Aș putea fi la fel de fericită într-un atelier sărăcăcios din Chelsea ca și în acest apartament.

— Dragă, mă scoți din răbdări, exclamă doamna McAndrew . Nu cumva vrei să spui că dai crezare unei astfel de absurdități?

— Cred că e adevărul, intervenii eu domol.

Mă privi cu un zîmbet plin de dispreț.

— Un om la 40 de ani nu-și lasă afacerile baltă și nu-și părăsește nevasta și copiii pentru a se apuca de pictură, fără amestecul unei femei. Eu bănuiesc că vreuna dintre prietenele tale „artistice“ l-a scos din minți.

Pe obrajii palizi ai doamnei Strickland apărură brusc două pete roșii.

— Cum arată? mă întrebă ea.

Ezitai o clipă, știind bine că răspunsul meu va cădea ca o bombă.

— Nu există nici o femeie!

Colonelul McAndrew și soția lui scoaseră strigăte de îndoială, iar doamna Strickland sări în picioare.

— Vrei să spui că n-ai dat niciodată ochii cu ea?

— N-aveam cu cine da ochii. Este absolut singur.

— E absurd! strigă doamna McAndrew.

— Știam că ar fi trebuit să plec eu. Paricz pe orice că aș fi descoperit-o cît ai clipi din ochi, zise colonelul.

— Păcat că nu v-ați dus, replicai eu cam înțepat, căci ați fi văzut că fiecare dintre presupunerile dumneavoastră era falsă. Strickland nu locuiește într-un hotel de lux, ci duce cea mai mizeră viață într-o cămăruță jalnică. Dacă și-a părăsit căminul, n-a făcut-o pentru a duce o viață de plăceri, căci are foarte puțini bani.

— Nu crezi că o fi comis ceva de care noi nu știm nimic și s-a dat la fund de frica poliției? întrebă colonelul.

Această sugestie îi făcu să întrezărească o rază de speranță, dar eu m-am opus categoric.

În cazul acesta n-ar fi făcut prostia să dea asociatului său adresa, replicai pe un ton tăios. Un fapt este însă cert: a plecat neînsoțit. Nu este îndrăgostit și nimic în lume nu-i mai departe de el decît acest gînd.

Se așternu tăcerea. Toți frămîntau în gînd ceea ce le spusesem.

— Ei bine, dacă afirmațiile dumitale sînt exacte, interveni doamna McAndrew, atunci lucrurile nu stau chiar atît de rău cum mi-aș fi închipuit.

Doamna Strickland se uită la ea fără să rostească nici un cuvînt. Era foarte palidă și fruntea ei frumoasă se întunecase. Nu puteam să-i înțeleg expresia feței. Doamna McAndrew continuă:

— Dacă totul nu e decît un capriciu, o să-i treacă.

— De ce nu te duci la el, Amy? riscă o întrebare colonelul. Nu văd de ce n-ai sta un an la Paris împreună cu el. Vom avea noi grijă de copii. I s-o fi acrit și lui. Mai curînd sau mai tîrziu se va decide totuși să se întoarcă la Londra, așa că răul se va mai putea repara.

— Eu n-aș face așa ceva, interveni nevastă-sa, ci i-aș da mînă liberă. Într-o bună zi se va întoarce cu coada între picioare și își va relua din nou viața obișnuită. Aruncîndu-i surorii ei o privire rece, adăugă: Poate că n-ai fost întotdeauna prea înțeleaptă față de el. Bărbații sînt ființe ciudate și trebuie să știi cum să-i iei.

Doamna McAndrew împărtășea părerea generală a sexului ei, că bărbatul care părăsește o femeie este întotdeauna o bestie, dar că și femeia poartă o parte din vină. „*Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas*“[1].

---

[1] Inima are rațiunile ei, pe care rațiunea nu le cunoaște. (În limba franceză.)

Doamna Strickland se uită lung la fiecare dintre noi şi spuse:

— Nu se va mai întoarce niciodată.

— Draga mea, gîndeşte-te la tot ce ai aflat. Soţul tău este obişnuit cu confortul şi cu cineva care să-l îngrijească. Cît timp crezi că va putea rezista în camera aceea infectă, într-un hotel infect? Afară de asta, n-are nici bani. Trebuie să se-ntoarcă!

— Cît timp mi-am închipuit că a plecat cu o femeie, îmi ziceam că tot mai există o nădejde, căci astfel de lucruri nu durează niciodată. După trei luni s-ar fi săturat de ea pînă peste cap. Dar dacă n-a fugit pentru că era îndrăgostit, atunci totul s-a terminat.

— Ah, ideea mi se pare extrem de „subtilă", zise colonelul, pronunţînd cuvîntul cu tot dispreţul ce-l simţea pentru o calitate atît de străină tradiţiilor profesiei sale. Nici prin gînd să nu-ţi treacă aşa ceva. Se va întoarce şi, cum spune Dorothy, nu-i va fi stricat cu nimic dacă şi-a făcut şi el puţin de cap.

— Dar nu mai ţin de loc să se-ntoarcă.

— Amy!

Doamna Strickland fu cuprinsă de mînie şi pe faţa ei se aşternu paloarea unei furii reci şi subite. Începu să vorbească repede şi cu fraze întretăiate:

— L-aş fi iertat dacă ar fi făcut vreo pasiune pentru o femeie şi ar fi fugit cu ea. Aş fi găsit că e firesc şi nu i-aş fi făcut nici un reproş. Mi-aş fi spus că s-a lăsat tîrît de simţuri. Bărbaţii sînt atît de slabi şi femeile atît de lipsite de scrupule! Dar lucrurile stau într-alt fel. Îl urăsc. N-am să-l iert niciodată!

Colonelul McAndrew şi soţia lui erau uimiţi şi începură să-i vorbească amîndoi deodată, spunîndu-i că e nebună. Ei nu puteau înţelege. Doamna Strickland se întoarse spre mine, disperată, exclamînd:

— Nici *dumneata* nu mă-nţelegi?

— Nu sînt sigur. Vreţi să spuneţi că l-aţi fi iertat dacă ar fi plecat cu o femeie, nu însă dacă

v-a părăsit de dragul unei idei? Vă simţiţi capabilă să luptaţi cu cea dintîi, dar în faţa celeilalte vă declaraţi neputincioasă?

Doamna Strickland îmi aruncă o privire lipsită de prietenie, dar nu-mi răspunse. Probabil nimerisem în plin. Apoi continuă cu glas încet şi tremurînd:

— Nu mi-aş fi închipuit că cineva poate urî aşa cum îl urăsc eu pe omul acesta. Mă mîngîiam la gîndul că oricît ar dura povestea asta pînă la urmă va avea nevoie de mine. Ştiam că va trimite după mine cînd va fi pe patul de moarte şi aş fi fost gata să mă duc. L-aş fi îngrijit ca o mamă şi în clipa din urmă i-aş fi spus că nu sînt de loc supărată, că l-am iubit întotdeauna şi i-am iertat totul.

Întotdeauna m-a nedumerit pasiunea femeilor de-a se comporta admirabil la patul de moarte al celor care le sînt dragi. Uneori îţi fac chiar impresia că pizmuiesc longevitatea acestora, pentru că le amînă prilejul de-a juca o scenă de mare efect.

— Dar acum, acum s-a terminat. Mi-e tot atît de indiferent ca şi cînd ar fi un străin. Aş vrea să moară nenorocit, sărac, chinuit de foame şi fără un prieten la căpătîi. Îi doresc să putrezească carnea pe el de o boală îngrozitoare. Am sfîrşit cu el.

M-am gîndit că ar fi bine să-i spun cele ce sugerase Strickland.

— Dacă doriţi să divorţaţi, el este dispus să facă orice e necesar pentru a înlesni formalităţile.

— Pentru ce i-aş reda libertatea?

— Nu cred că el şi-o doreşte. Îşi închipuia doar că dumneavoastră v-ar conveni mai bine în felul acesta.

Doamna Strickland ridică nerăbdătoare din umeri. Probabil mă cam decepţionase, pentru că, mai mult decît astăzi, pe atunci mă aşteptam ca oamenii să fie dintr-o bucată şi mă întrista să constat că o femeie atît de atrăgătoare poate fi atît de vindicativă. În vremea aceea nu-mi
 dădeam încă seama cît de contradictorii sînt cali-

tățile care compun o ființă omenească. Acum însă știu foarte bine că meschinăria și măreția, răutatea și generozitatea, ura și dragostea pot conviețui în inima aceluiași om.

Mă întrebam ce i-aș putea spune doamnei Strickland ca să mai îndulcesc sentimentul de profundă umilință care o chinuia. Încercai în felul următor.:

— Doamnă Strickland, eu am impresia că soțul dumneavoastră nu este deplin responsabil de acțiunile sale. Se găsește într-o stare de spirit anormală, ca și cum s-ar afla în puterea unei forțe care îl folosește pentru propriile ei țeluri și în mîna căreia e tot atît de neputincios ca o muscă prinsă în pînza unui păianjen. Îți face impresia unui om vrăjit. Cazul lui îmi amintește de acele stranii povești , pe care le auzi uneori, despre un om în sufletul căruia și-a făcut loc o a doua personalitate, izgonind-o pe cea veche. Sufletul omului este nestatornic și capabil de prefaceri misterioase. Pe vremuri s-ar fi spus despre Charles Strickland că e posedat de diavoli.

Doamna McAndrew își netezi rochia și această mișcare făcu brățările ei de aur să lunece peste încheietura mîinii.

— Toate acestea îmi par cam trase de păr, zise ea caustic. Admit că Amy a fost poate prea sigură de bărbatul ei. Dacă n-ar fi fost atît de absorbită de propriile ei preocupări, ar fi bănuit — sînt sigură — că lucrurile nu stau așa cum trebuie. Nu cred că Alec ar putea fi frămîntat timp de un an de o anumită problemă fără ca eu să-mi pot face o idee destul de precisă cam despre ce e vorba.

Colonelul privea în gol și mi-am pus întrebarea dacă e oare posibil ca cineva să fie în realitate atît de pur și necomplicat pe cît părea el.

— Dar asta nu exclude faptul că Charles Strickland e o brută lipsită de suflet, continuă ea, privindu-mă cu severitate. Să-ți spun eu de ce și-a părăsit nevasta — pur și simplu din egoism.

— Desigur că aceasta este cea mai simplă explicație, am răspus eu, dar în același timp mă

gîndeam că vorbele ei nu explicau nimic. Cînd mă ridicai să plec, pretextînd că sînt obosit, doamna Strickland nu încercă să mă reţină.

XVI

Cele ce urmară dovediră că doamna Strickland era, totuşi, o femeie de caracter. Oricît de puternică i-ar fi fost durerea, izbutea să o ascundă. Avea o judecată destul de pătrunzătoare pentru a-şi da seama că lumea se plictiseşte repede să asculte nenorocirile altora şi preferă să-i ocolească pe cei amărîţi. De cîte ori ieşea în oraş — şi prietenii ei, din compătimire pentru necazurile prin care trecuse, se grăbeau s-o invite — avea o atitudine ireproşabilă. Era curajoasă, dar nu cu ostentaţie, era veselă, dar fără exagerare, şi părea că preferă să asculte văicărelile altora decît să le înşire pe ale ei. De cîte ori pomenea despre soţul plecat, o făcea cu o notă de compătimire. La început atitudinea ei în legătură cu Strickland mă uimi. Într-o zi îmi spuse:

— Să ştii, sînt convinsă că te-ai înşelat, crezînd că Charles era singur. După cîte am aflat din anumite surse pe care nu ţi le pot divulga, n-a părăsit singur Anglia.

— În cazul acesta trebuie să fi avut un real talent de-a nu lăsa nici o urmă.

Privi în altă parte, roşind uşor.

— Vreau să spun că, dacă vine vorba despre acest lucru şi cineva afirmă că a fugit cu o femeie, te rog să nu-l contrazici.

— Bineînţeles că nu.

Apoi schimbă vorba, de parcă n-ar fi acordat nici o importanţă subiectului despre care vorbisem. Foarte curînd am descoperit că în cercul prietenilor ei circula un zvon ciudat, anume că Charles Strickland s-ar fi îndrăgostit de o dansatoare franceză pe care o văzuse pentru prima dată la baletul prezentat la „*Empire*" şi că plecase după

ea la Paris. N-am putut afla de unde pornise acest zvon, dar, lucru ciudat, el stîrnise un val de simpatie pentru doamna Strickland, dîndu-i în același timp un oarecare prestigiu, care pînă la urmă îi prinse foarte bine în cariera hotărîtă pentru viitor. Colonelul McAndrew nu exagerase cînd mi-a afirmat că Amy rămăsese fără un ban și că era nevoită să înceapă cît mai repede să-și cîștige existența. Doamna Strickland, profitînd de relațiile din lumea literară, se hotărî fără a pierde vremea să învețe stenodactilografia. Grație educației pe care o avea, promitea să devină o dactilografă mai bună decît cele obișnuite și trista ei poveste avea s-o ajute să-și găsească de lucru. Prietenii îi făgăduiră să-i trimită lucrări și avură grijă s-o recomande și cunoștințelor.

Soții McAndrew, oameni cu stare și fără copii, își luară sarcina să îngrijească de cei doi nepoți, așa că doamnei Strickland nu-i rămînea decît grija propriei sale existențe. Își închirie apartamentul și vîndu mobila. Se instală în două odăițe în cartierul Westminster și luă viața de la capăt. Era o femeie atît de capabilă, încît nu încăpea îndoială că va izbuti să iasă la liman.

XVII

Cam la vreo cinci ani după aceste întîmplări, luai hotărîrea să mă mut pentru un timp la Paris. Începusem să lîncezesc la Londra. Obosisem să fac zilnic aceleași lucruri. Prietenii mei își urmau cursul monoton, de nimic întrerupt, al vieții de toate zilele; nu-mi mai puteau oferi nici o surpriză, și cînd îi întîlneam, știam dinainte ce-aveau să-mi spună. Pînă și aventurile lor de dragoste erau de o banalitate obositoare. Eram cu toții ca niște vagoane de tramvai care își fac cursa de la un capăt la celălalt al liniei. dînd posibilitatea de a se calcula dinainte, cu exactitate aproape matematică, numărul pasagerilor trans-

portaţi. Viaţa era prea ordonată. M-am simţit cuprins de panică. Am renunţat la micul meu apartament, am vîndut puţinele lucruri ce-mi aparţineau, şi am pornit să încep o viaţă nouă.

Înainte de plecare am trecut s-o văd pe doamna Strickland. N-o mai întîlnisem de cîtva timp şi îmi păru schimbată: nu numai că arăta îmbătrînită, slăbită, ofilită, dar şi caracterul i se transformase. Izbîndise în noua ei meserie şi avea acum un birou în *Chancery Lane*. Nu mai bătea singură la maşină, ci îşi petrecea timpul corectînd lucrările celor patru dactilografe pe care le angajase. Se gîndise să dea lucrărilor ei un aspect atrăgător, de aceea folosea mult cerneala roşie şi albastră. Lega copiile în coperte din hîrtie groasă, în tonuri deschise, care imita vag mătasea moarată. Îşi crease reputaţia că lucrează cu îngrijire şi acurateţe şi cîştiga bine. Cu toate acestea nu putea să scape de obsesia că este ceva umilitor în faptul de a-şi cîştiga singură existenţa, şi era totdeauna gata să-şi amintească de genealogia ei distinsă. Nu se putea abţine să nu aducă vorba despre personalităţile pe care le cunoştea, pentru a te convinge că nu coborîse nici o treaptă pe scara socială. Se simţea puţin ruşinată de curajul şi priceperea ei în afaceri, dar era încîntată că în seara următoare urma să cineze la un avocat de seamă, care locuia în cartierul *South Kensington*. Îi plăcea să spună că fiul ei era la Cambridge şi zîmbea cu satisfacţie povestindu-ţi la cîte baluri fusese invitată fiica ei, care abia anul acesta îşi făcuse intrarea în societate. Cred că am făcut o mare prostie cînd am întrebat-o:

— O veţi lăsa pe fiica dumneavoastră să lucreze la birou?

— Nici gînd! Pentru nimic în lume n-aş lăsa-o să facă aşa ceva. E atît de frumuşică, încît sînt sigură că va face o partidă bună.

— Mă gîndeam că v-ar fi de ajutor.

— Numeroase cunoştinţe ne-au sugerat ideea de a o lăsa să se facă actriţă, dar bineînţeles nu pot consimţi la aşa ceva. Cunosc pe toţi autorii dramatici de seamă şi i-aş putea obţine chiar mîine

un rol, dar nu mi-ar plăcea să intre în relații cu oameni de tot soiul.

Snobismul doamnei Strickland mă impresionă destul de neplăcut.

— Despre soțul dumneavoastră ați mai auzit ceva?

— Nu, absolut nimic. Poate că a și murit.

— S-ar putea ca la Paris să-l întîlnesc. V-ar face plăcere dacă v-aș trimite vești despre el?

Ezită cîteva clipe.

— Dacă este într-adevăr strîmtorat, sînt gata să-l ajut într-o mică măsură. Ți-aș trimite o anumită sumă de bani, din care i-ai da pe măsura trebuințelor lui.

— E foarte frumos din partea dumneavoastră, răspunsei eu.

Îmi dădeam seama însă că această ofertă nu era izvorîtă din generozitate. Nu e adevărat că suferința înnobilează caracterul; cîteodată fericirea poate avea o astfel de consecință; în general, suferința îl face pe om meschin și răzbunător.

XVIII

De fapt, nu trecuseră nici două săptămîni de la sosirea mea la Paris, cînd l-am întîlnit pe Strickland.

Găsisem destul de repede un mic apartament la etajul al cincilea al unei case din *Rue des Dames* și pentru cîteva sute de franci cumpărai de ocazie de la un negustor mobila necesară pentru a-l face locuibil. Am stabilit cu portăreasa să-mi prepare dimineața cafeaua și să îngrijească de curățenia apartamentului. M-am dus apoi să-l văd pe prietenul meu Dirk Stroeve.

Dirk Stroeve era unul dintre acei oameni la care nu te poți gîndi fără să rîzi batjocoritor sau să ridici jenat din umeri — după cum ți-e firea. Era predestinat să fie bufon, dar se apucase de pictură; ieșise însă un pictor foarte prost.

Prima dată îl întîlnisem la Roma şi-mi aduceam încă aminte de tablourile lui. Avea un entuziasm sincer pentru lucrurile banale. Însufleţit de dragoste pentru artă, picta modelele care hoinăreau pe scara Bertini din *Piazza di Spagna*. Pitorescul prea strident al acestor modele nu-l speria şi atelierul lui era plin de pînze înfăţişînd ţărani mustăcioşi cu ochi mari şi pălării ţuguiate, copii de stradă îmbrăcaţi în zdrenţe (care le stăteau însă foarte bine) şi femei în fuste de culori vii. Uneori aceste modele erau reprezentate şezînd pe treptele unei biserici, altă dată le vedeai plimbîndu-se printre chiparoşi, profilaţi pe un cer senin; uneori se priveau cu ochi de îndrăgostiţi lîngă o fîntînă în stilul Renaşterii sau mergeau pe un drum din Campagna pe lîngă un car cu boi. Toate erau desenate meticulos şi colorate cu grijă. Nici o fotografie nu putea fi mai exactă. Unul dintre pictorii de la Villa Medici îl poreclise *Le maître de la Boîte à Chocolats* [1]. Privindu-i tablourile, îţi venea să crezi că Monet, Manet şi ceilalţi impresionişti nici n-au existat vreodată.

— Nu pretind că sînt un mare pictor, spunea el, nu sînt un Michelangelo, dar am eu ceva. Şi apoi lucrările mele se vînd. Eu aduc romantismul în căminul oamenilor de diverse categorii. Ştii că lucrările mele se vînd nu numai în Olanda, dar şi în Suedia şi Danemarca? În majoritatea cazurilor le cumpără negustorii şi comercianţii bogaţi. Nici nu-ţi poţi închipui cît de lungi, de reci şi de întunecoase sînt iernile în aceste ţări! Oamenilor acelora le place să-şi închipuie că Italia arată aşa cum apare în tablourile mele. În felul ăsta o văd ei. Aşa o vedeam şi eu înainte de a veni aici.

Cred că viziunea aceea i-a rămas mereu prezentă, orbindu-l pînă într-atît, încît nu mai putea să vadă realitatea. În ciuda adevărului crud, continua să vadă cu ochii sufletului o Italie populată de briganzi romantici şi presărată cu ruine pitoreşti. Picta un ideal ieftin, banal şi învechit,

[1] Maestrul de cutii cu bomboane. (În limba franceză.)

totuşi un ideal care dădea caracterului său un anumit farmec.

Pentru că simţeam acest lucru, Dirk Stroeve nu însemna pentru mine, aşa ca pentru ceilalţi, numai un obiect de batjocură. Colegii lui nu se fereau să-şi manifeste dispreţul faţă de picturile sale totuşi, nu ezitau să facă apel la punga lui, ştiind că el cîştigă bine. Era un om generos, şi cînd împrumutau de la el prietenii cereau cu neruşinare, ba îşi mai şi băteau joc de naivitatea cu care credea poveştile despre nenorocirile lor. Era un emotiv, şi emoţia lui, foarte uşor de stîrnit, avea ceva absurd în ea, astfel încît îi acceptai gentileţea fără să simţi recunoştinţă. A lua bani de la el, era ca şi cum ai fi furat de la un copil. Îl dispreţuiai pentru că era atît de naiv. Îmi închipui că un hoţ de buzunare, mîndru de îndemînarea lui, trebuie să simtă un fel de indignare în prezenţa femeii distrate , care îşi uită în taxi poşeta cu toate bijuteriile.

Natura făcuse din Stroeve ţinta batjocurii tuturor, dar nu-l înarmase şi cu insensibilitate. Suferea grozav din cauza farselor şi glumelor răutăcioase care se făceau necontenit pe socoteala lui, şi totuşi nu înceta să se expună într-una acestora, parcă în mod voit. Tot timpul se simţea jignit, dar era atît de bun, încît nu putea să poarte cuiva pică. Experienţa nu i-a folosit niciodată la nimic, căci îndată ce se vindeca de muşcătura viperei, o şi îmbrăţişa din nou la sîn. Viaţa lui era o tragedie scrisă în termenii unei farse de bîlci. Pentru că eu nu-mi băteam joc de el, îmi era recunoscător şi obişnuia, ca răsplată pentru simpatia ce i-o purtam, să-mi istorisească nenumăratele lui necazuri. Din nenorocire avatarurile lui erau groteşti şi cu cît păreau mai patetice, cu atît mai mult îţi stîrneau rîsul.

Deşi era un pictor slab, avea multă fineţe în înţelegerea artei şi era o adevărată plăcere să vizitezi împreună cu el galeriile de tablouri. Entuziasmul său era sincer şi critica lui pătrunzătoare. Avea nu numai o sinceră apreciere pentru pictorii clasici, dar şi simpatie pentru modernişti.

Își dădea imediat seama cînd se găsea în fața unui talent real și-l lăuda cu generozitate. Cred că n-am întîlnit niciodată un om a cărui judecată să fie mai sigură. Fiind mai cult decît majoritatea pictorilor, nu ignora, ca aceștia, alte ramuri de artă, și gustul său pentru muzică și literatură dădea mai multă profunzime și varietate înțelegerii pentru pictură. Un tînăr de seama mea putea găsi în sfaturile și îndrumările sale valori neasemuite.

După plecarea mea din Roma, am rămas în corespondență cu el și o dată la două luni primeam cîte o scrisoare lungă, într-o engleză stîlcită, care îmi evoca în mod viu conversația lui explozivă și entuziastă, punctată de gesticulații bogate. Cîtva timp înainte de sosirea mea la Paris, se însurase cu o englezoaică și se stabilise într-un atelier din Montmartre. Nu-l mai văzusem de patru ani, iar pe soția sa n-o cunoșteam.

XIX

Nu-l anunțasem pe Stroeve de sosirea mea, și cînd sunai la ușa atelierului, îmi deschise chiar el. În primul moment nu mă recunoscu, apoi scoase un strigăt de surprindere și bucurie și mă trase înăuntru. Te simțeai bine cînd erai întîmpinat cu atîta plăcere. Soția lui era așezată lîngă sobă și cosea ceva; la intrarea mea se ridică în picioare, iar Stroeve mă prezentă spunîndu-i:

— Îți mai aduci aminte? Ți-am vorbit deseori despre el. Apoi, întorcîndu-se spre mine, adăugă:

— Dar de ce nu m-ai anunțat că vii? De cînd ești aici? Cît ai de gînd să stai? De ce n-ai venit cu un ceas mai devreme, am fi luat masa împreună!

Mă bombarda cu întrebări. Mă așeză pe un scaun, bătîndu-mă pe umăr, de parcă aș fi fost pernă, și îmi oferi cu stăruință țigări, prăjituri și vin. Nu-mi mai dădea pace. Era dezolat că n-avea
 whisky în casă, voia să-mi pregătească o cafea și

își frămînta creierii pentru a descoperi ce-ar mai putea face pentru mine. Radia și rîdea, iar exuberanța îl făcea să transpire prin toți porii.

— Nu te-ai schimbat de loc, spusei eu, privindu-l și zîmbind.

Avea aceeași înfățișare absurdă pe care mi-o aminteam: mărunt și gras, cu picioarele scurte, și cu toate că era încă tînăr — nu putea să aibă mai mult de 30 de ani — avea o chelie prematură. Fața, perfect rotundă, era foarte rumenă: pielea albă, pomeții îmbujorați și buzele roșii. Ochii albaștri erau și ei rotunzi. Purta ochelari mari cu ramă de aur, iar sprîncenele erau atît de blonde, încît nu le puteai distinge. Înfățișarea lui îți amintea de negustorii veseli și grași pe care îi picta Rubens.

După ce i-am comunicat că aveam de gînd să mă stabilesc pentru cîtva timp la Paris și închiriasem un apartament, îmi făcu reproșuri amare din cauză că nu-l anunțasem mai înainte. Mi-ar fi găsit chiar el un apartament și mi-ar fi împrumutat mobila necesară — oare cheltuisem într-adevăr bani ca să mi-o cumpăr? — și mi-ar fi ajutat să mă instalez. Consideră o dovadă de lipsă de prietenie faptul că nu-i dădusem ocazia să-mi fie de folos. În tot timpul acesta, doamna Stroeve stătea liniștită pe scaunul ei, cîrpind ciorapi. Cu un zîmbet senin pe buze asculta tăcută la tot ce spunea el.

— După cum vezi, sînt însurat, spuse el pe neașteptate. Cum o găsești pe soția mea?

Aruncă nevestei o privire radioasă și își ridică pe nas ochelarii care din cauza transpirației alunecau mereu.

— Pentru numele lui dumnezeu, ce-aș putea să răspund la o astfel de întrebare? replicai rîzînd.

— Nu zău, Dirk, interveni doamna Stroeve zîmbind.

— Nu-i așa că e minunată? Ascultă-mă, băiete, nu pierde timpul, însoară-te cît poți de curînd. Sînt cel mai fericit om din lume. Ia uită-te la ea, cum stă aici în fotoliu, nu-i ca un tablou? Un Chardin, ce zici? Am văzut cele mai celebre fru-

muşeţi ale omenirii, dar n-am văzut pînă acum una care să fi fost mai frumoasă decît doamna Stroeve.

— Dirk, dacă nu te astîmperi, să ştii că plec.

— *Mon petit chou*[1], zise el.

Femeia roşi puţin, jenată de pasiunea care îi vibra în glas. Aflasem din scrisorile lui Stroeve că era foarte îndrăgostit de soţia sa şi acum vedeam că nu-şi mai putea lua ochii de la ea. Nu-mi puteam da seama dacă şi ea îl iubeşte. El, sărmană paiaţă, nu era omul care să inspire dragoste; cu toate acestea zîmbetul ei era plin de afecţiune şi se putea foarte bine ca purtarea-i rezervată să ascundă un sentiment foarte profund. Nu era fiinţa încîntătoare pe care o vedea imaginaţia lui de îndrăgostit, dar părea o femeie serioasă şi plăcută. Era înaltă, şi rochia ei simplă, cenuşie, destul de bine croită, nu ascundea faptul că avea un trup frumos, care ar fi tentat mai degrabă un sculptor decît un croitor. Părul castaniu şi foarte bogat era aranjat într-o coafură simplă. Avea faţa foarte palidă, cu trăsături regulate, fără a fi distinse. Avea ochi cenuşii, blînzi. Nu-i lipsea decît foarte puţin pentru a fi frumoasă, dar din cauza acestui „puţin" nu era nici măcar drăguţă. Stroeve, vorbind de Chardin, avea mare dreptate, căci înfăţişarea ei purta o asemănare ciudată cu acea gospodină drăguţă, cu scufia-n cap şi şorţul alb, pe care a imortalizat-o marele pictor. Mi-o imaginam în mijlocul oalelor şi tingirilor, transformîndu-şi îndatoririle de gospodină într-un rit care capătă, în felul acesta, o semnificaţie morală. Nu mi se părea nici deşteaptă, nici amuzantă, dar în sîrguinţa ei gravă exista ceva care îmi stîrnea interesul. Purtarea rezervată nu era lipsită de o notă de mister şi mă întrebam cum de s-a măritat cu Stroeve. Cu toate că era englezoaică, nu o puteam situa în nici o clasă socială, şi nu-mi puteam da seama ce fel de educaţie primise şi ce viaţă dusese înainte de

[1] Expresie de alintare, în sensul „puişorul meu". (În limba franceză.)

căsătorie. Era foarte tăcută, dar cînd vorbea, glasul ei avea un timbru plăcut și în întreaga-i purtare nu se observa nimic forțat.

L-am întrebat pe Stroeve dacă lucra la vreo pînză.

— Dacă lucrez? Pictez acum mai bine decît am pictat vreodată.

Ne găseam în atelier și îmi arătă cu mîna un tablou neterminat așezat pe un șevalet. Ceea ce văzui mă făcu să tresar, căci tabloul la care lucra Stroeve reprezenta un grup de țărani italieni, îmbrăcați în portul provinciei Campagna, tolăniți pe scările unei biserici din Roma.

— La asta lucrezi acum?

— Da, pot găsi modelele tot atît de bine aici ca și la Roma.

— Nu găsești că e minunat? interveni doamna Stroeve.

— Prostuța asta de nevastă-mea crede că sînt un mare artist.

Rîsul lui jenat nu putu ascunde plăcerea ce o resimțea. Privirile îi rămaseră ațintite asupra tabloului. Era de necrezut cum simțul lui critic, atît de precis și lipsit de orice idei preconcepute cînd era vorba de lucrările altora, putea fi satisfăcut de propriile sale lucrări, peste măsură de banale și vulgare.

— Mai arată-i și alte tablouri de-ale tale, zise doamna Stroeve.

— Să i le arăt?

Cu toate că suferise atîta din cauza batjocurii prietenilor, Dirk Stroeve, dornic de elogii și mulțumit de sine în mod naiv, nu putea să reziste niciodată dorinței de a-și etala operele. Scoase o pînză, care înfățișa doi ștrengăruși italieni cu părul buclat, jucînd bile.

— Nu-i așa că sînt adorabili? întrebă doamna Stroeve.

Îmi mai arătă și alte pînze. Într-adevăr, Stroeve pictase la Paris aceleași lucruri răsuflate, de un pitoresc bătător la ochi, pe care le pictase ani de zile la Roma. Totul era fals, nesincer, vulgar; și

totuşi nimeni nu era mai cinstit, mai sincer decît Dirk Stroeve. Cine ar putea să explice o astfel de contradicţie? Nu ştiu ce mă îmboldi să-l întreb:

— Spune-mi, nu cumva ai întîlnit din întîmplare un pictor cu numele Charles Strickland?

— Vrei să spui că-l cunoşti? strigă Stroeve.

— Bestia aceea! exclamă soţia lui.

Stroeve începu să rîdă.

— *Ma pauvre chérie*[1], o alintă el sărutîndu-i mîinile. Soţia mea nu-l poate suferi. Mi se pare atît de ciudat că îl cunoşti pe Strickland.

— Nu-mi plac oamenii care nu ştiu să se poarte, declară doamna Stroeve.

Rîzînd, Dirk se întoarse spre mine să-mi explice.

— Uite ce, l-am rugat să vină într-o zi la mine şi să-mi vadă tablourile. Ei bine, a venit şi i-am arătat tot ce aveam.

Jenat, Dirk şovăi un moment. Nu ştiu de ce s-o fi apucat să-mi povestească o întîmplare care îl punea într-o lumină proastă; ezita s-o termine.

— Mi-a privit tablourile fără să rostească un cuvînt. Mă gîndeam că poate vrea să-şi formuleze părerea la urmă. La sfîrşit i-am spus: „Asta-i tot ce am". Dar el n-a răspuns decît: „Am venit la dumneata să te rog să-mi împrumuţi douăzeci de franci".

— Şi închipuie-ţi că Dirk i-a dat banii! exclamă soţia lui indignată.

— Eram atît de surprins. Nu puteam să-l refuz. A băgat banii în buzunar, a dat din cap, a zis „mulţumesc" şi a plecat.

În timp ce-mi povesti întîmplarea, pe faţa lui rotundă şi prostuţă se răspîndise o nedumerire atît de totală, încît îmi era peste putinţă să nu izbucnesc în rîs.

— Nu m-aş fi sinchisit dacă ar fi spus că tablourile mele sînt proaste, dar n-a spus nimic — nimic!

— Şi totuşi insişti să povesteşti întîmplarea, îl mustră doamna Stroeve

[1] Sărăcuţa de tine (în limba franceză)

Jalnic era faptul că mai puţin te revolta felul brutal în care Strickland îl tratase pe sărmanul olandez, decît te amuza postura ridicolă a acestuia.

— Sper că nu-l voi mai vedea niciodată, întări doamna Stroeve.

Dirk zîmbi şi ridică din umeri. Îi şi revenise buna dispoziţie.

— Contează faptul că-i un mare artist — un foarte mare artist.

— Strickland?! exclamai eu, nu poate fi vorba de aceeaşi persoană.

— Un om voinic cu barba roşie. Charles Strickland. Un englez.

— Pe vremea cînd l-am cunoscut eu, nu purta barbă, dar, dacă şi-a lăsat-o, probabil că e roşie. Omul despre care vorbesc eu a început să picteze abia acum cinci ani.

— Ăsta-i! E un mare artist.

— Imposibil!

— M-am înşelat eu vreodată? întrebă Dirk. Îţi spun că este un geniu. Sînt convins de acest lucru. Dacă se va mai vorbi despre noi peste o sută de ani, va fi numai pentru că l-am cunoscut pe Charles Strickland.

Eram surprins şi în acelaşi timp foarte surexcitat. Mi-am amintit deodată ultima convorbire pe care o avusesem cu Strickland.

— Unde pot fi văzute lucrările lui? întrebai eu. Are succes? Unde locuieşte?

— Nu, n-are succes. Nu cred să fi vîndut pînă acum vreun tablou. Cînd le vorbeşti oamenilor despre el, nu fac decît să rîdă. Dar eu *ştiu* că este un mare artist. La urma urmei lumea a rîs şi de Manet. Corot n-a vîndut niciodată vreun tablou. Nu ştiu unde locuieşte, dar te pot duce să-l vezi. Are obiceiul să meargă în fiecare seară la ora 7 la o cafenea din *Avenue de Clichy*. Dacă vrei, putem trece mîine pe acolo.

— Nu sînt sigur dacă doreşte să mă vadă. Cred că i-aş aduce aminte de vremuri pe care

preferă să le uite. Dar cu toate acestea voi veni. Există vreo posibilitate să vedem vreun tablou de-al lui ?

— Nu arată nimănui nimic. Un mic negustor pe care îl cunosc are însă două-trei tablouri de-ale lui. Dar să nu te duci fără mine, că n-ai să le înţelegi. Trebuie să ţi le explic eu.

— Dirk, mă scoţi din sărite, strigă doamna Stroeve, cum poţi vorbi astfel despre tablourile lui, după ce s-a purtat atît de urît cu tine? Inchipuie-ţi, continuă ea, întorcîndu-se spre mine, cînd au venit o dată nişte olandezi la noi, să cumpere tablouri de-ale lui Dirk, el a încercat să-i convingă să le cumpere pe ale lui Strickland. A insistat să le aducă aici ca să le arate.

— Dar *dumitale* cum ţi s-au părut? o întrebai zîmbind.

— Sînt îngrozitoare.

— Ah, iubito, tu nu înţelegi !

— Ei bine, olandezii erau furioşi pe tine şi credeau că-ţi baţi joc de ei.

Dirk Stroeve îşi scoase ochelarii şi îi şterse. Faţa-i infierbîntată strălucea de însufleţire.

— De ce să crezi că frumosul, care-i lucrul cel mai preţios din lume, zace ca o piatră pe malul mării, pentru ca un trecător indiferent s-o ridice din plictiseală? Frumosul este un lucru minunat şi straniu, pe care artistul îl plămădeşte din haosul lumii prin frămîntarea sufletului său. Iar după ce l-a zămislit, nu oricui îi este dat să-l cunoască. Pentru a-l putea pătrunde, trebuie să încerci şi tu trăirile artistului. E o melodie care te învăluie, şi pentru a o putea asculta în inima ta ai nevoie de înţelegere, simţire şi fantezie.

— Atunci cum se face, Dirk, că eu am găsit întotdeauna tablourile tale minunate? Le-am admirat de prima dată cînd le-am văzut.

Buzele lui Stroeve tremurară uşor.

— Du-te şi te culcă, scumpa mea. Ies cu prietenul nostru să-l conduc cîţiva paşi şi mă

 întorc curînd.

XX

Dirk Stroeve se învoi să treacă pe la mine în seara următoare ca să mergem la cafeneaua unde s-ar fi putut să-l găsim pe Charles Strickland. M-a interesat să constat că era aceeași cafenea la care Strickland și cu mine luasem un absint cînd venisem la Paris să stau de vorbă cu el. Faptul că rămăsese credincios aceluiași local sugera o indolență care, după părerea mea, era caracteristică acestui om.

— Uite-l acolo, zise Stroeve, cînd ajunserăm la cafenea.

Cu toate că ne aflam în octombrie, seara era caldă și mesele de pe trotuar ticsite. Le cercetai cu privirea, dar pe Strickland nu-l vedeam nicăieri.

— Uite-l colo, în colț. Joacă șah.

Observai un om aplecat asupra unei table de șah, dar nu izbutii să disting decît o pălărie mare de fetru și o barbă roșcovană. Ne făcurăm loc printre mese pînă ce ajunserăm la el.

— Strickland!

Își ridică privirea.

— Alo, grăsunule, ce vrei?

— Ți-am adus un vechi prieten care voia să te vadă.

Strickland îmi aruncă o privire, dar era evident că nu mă recunoscuse. Se aplecă din nou cu atenție asupra tablei de șah.

— Stați jos și nu faceți gălăgie, ne spuse el.

Mută o piesă și se cufundă de îndată în joc. Bietul Stroeve îmi aruncă o privire jenată, dar nu mi-am pierdut cumpătul pentru atîta lucru. Am comandat ceva de băut și am așteptat liniștit ca Strickland să-și termine partida. Eram mulțumit că aveam prilejul să-l examinez în tihnă. Sînt sigur că nu l-aș fi putut recunoaște. În primul rînd, barba roșie, lățoasă și neîngrijită, îi acoperea o mare parte din obraz; părul îl purta

lung. Dar cea mai surprinzătoare schimbare se datora faptului că slăbise foarte mult. Din cauza aceasta, nasul său mare se profila cu mai multă aroganţă; pomeţii îi erau mai proeminenţi; ochii păreau mult mai mari, iar tîmplele i se adînciseră. Trupul îi era scheletic. Purta acelaşi costum în care îl văzusem cu cinci ani în urmă; era rupt, soios, tocit şi atîrna pe el de parcă ar fi fost croit pentru altcineva. Observai că avea unghiile netăiate, mîinile murdare, şi atît de slabe, încît erau numai piele şi os. Erau mîini mari şi puternice, dar uitasem cît erau de frumos modelate. Văzîndu-l astfel, concentrat asupra jocului, îmi dădu impresia bizară a unei forţe deosebite şi mă întrebam de ce oare uscăciunea trupului accentua şi mai mult această forţă.

După cîtva timp mută o piesă şi, rezemîndu-se de spătarul scaunului, se uită cu o curioasă nepăsare la adversarul său. Acesta, un francez gras şi bărbos, examină situaţia şi izbucni deodată în flecăreli joviale, apoi, cu un gest nervos, strînse piesele şi le aruncă în cutia lor. Îl înjură pe Strickland fără jenă şi, chemînd chelnerul, plăti consumaţiile şi plecă. Stroeve îşi trase scaunul mai aproape de masă, spunînd:

— Cred că acum putem sta de vorbă.

Strickland îi aruncă o privire răutăcioasă. Eram sigur că se pregătea să-i răspundă cu o glumă usturătoare, cum însă nu-i veni nici una în minte, fu obligat să tacă.

— Ţi-am adus un vechi prieten care voia să te vadă, repetă Stroeve radios.

Strickland mă privi gînditor, timp de aproape un minut. Eu păstram tăcerea.

— Nu l-am văzut în viaţa mea, declară el.

Nu ştiu de ce afirma acest lucru, pentru că în ochii lui zărisem o licărire de recunoaştere. Dar de astă dată nu mă mai lăsam intimidat, ca acum cîţiva ani.

— Zilele trecute am întîlnit-o pe soţia dumitale, spusei eu, sînt sigur că ai dori să afli cum o mai

 duce.

Strickland rîse sarcastic și privirile i se animară.

— Am petrecut o seară veselă împreună, răspunse el. Cîtă vreme să fie de atunci?

— Cinci ani.

Mai comandă un absint. Stroeve, volubil, istorisi cum ne cunoscusem noi doi și cum se întîmplase să descoperim că amîndoi îl cunoșteam pe Strickland. Nu știu dacă el asculta. O dată sau de două ori se uită gînditor la mine, dar mai tot timpul părea preocupat de propriile sale gînduri. Fără limbuția lui Stroeve, conversația ar fi fost greu de întreținut. După o jumătate de oră, olandezul se uită la ceas și ne declară că trebuie să plece. Mă întrebă dacă vreau să vin și eu. M-am gîndit însă că, rămînînd singur cu Strickland, l-aș putea face să vorbească, așa încît i-am răspuns lui Stroeve că vreau să mai rămîn.

După ce plecă Stroeve, spusei:

— Dirk Stroeve e de părere că ești un mare artist.

— La dracu! Și ce-mi pasă mie?

— Vrei să-mi arăți și mie tablourile dumitale ?

— Nu văd pentru ce.

— Poate aș dori să cumpăr vreunul.

— Poate că nu aș dori să ți-l vînd.

— Cîștigi bine? întrebai zîmbind.

Rîse pe înfundate.

— Îți fac această impresie?

— Pari pe jumătate mort de foame.

— Sînt pe jumătate mort de foame.

— Atunci hai să luăm masa împreună.

— Pentru ce mă inviți?

— Fii sigur că nu din milă, răspunsei pe un ton rece, puțin îmi pasă dacă mori sau nu de foame.

Privirile îi scînteiară din nou.

— Bine, hai să mergem, zise el ridicîndu-se, mi-ar plăcea să mănînc o masă cumsecade.

XXI

Îl lăsai să aleagă singur restaurantul, iar pe drum cumpărai un ziar. După ce comandarăm masa, am rezemat ziarul de o sticlă de St. Galmier[1] și mă apucai să citesc. Mîncarăm în tăcere. Simțeam că din cînd în cînd se uita la mine, dar nu-i dădui nici o atenție. Voiam să-l silesc să înceapă el conversația.

— E ceva interesant prin ziar? întrebă el cînd cina noastră tăcută se apropiase de sfîrșit.

Mi se păru că în tonul lui vibra o nuanță de exasperare.

— Îmi place să citesc regulat foiletonul teatral, replicai eu. Am împăturit ziarul și l-am așezat alături de farfurie.

— Mi-a făcut plăcere cina, remarcă el.

— Nu ești de părere să luăm și cafeaua aici?

— Ba da.

Ne aprinserăm țigările și fumam în tăcere. Băgai de seamă că din cînd în cînd mă examina, purtînd pe buze un zîmbet amuzat. Așteptam răbdător. În cele din urmă întrebă:

— Ce-ai mai făcut de cînd te-am văzut ultima dată?

Nu prea aveam multe de povestit. Viața mea din ultimii ani fusese o perioadă de muncă asiduă și aventură puțină: de experimente în felurite direcții și de acumulare treptată de cunoștințe despre cărți și oameni. Avui grijă să nu-l întreb pe Strickland nimic despre activitatea lui. Nu am manifestat nici cel mai mic interes pentru persoana sa și pînă la urmă răbdarea îmi fu recompensată. Începu să vorbească despre el. Se exprima cu atîta greutate, încît nu putu decît să-mi schițeze dificultățile prin care trecuse, iar eu trebuia să completez cu imaginația ceea ce omitea el. Pentru mine era un chin să nu pot obține mai mult decît informații vagi în legătură cu un caracter care mă interesa atît de mult.

[1] O renumită apă minerală.

Încercam senzaţia pe care o ai cînd te munceşti să descifrezi un manuscris mutilat. Mi-a făcut impresia că viaţa lui consta într-o luptă acerbă împotriva a tot felul de dificultăţi, dar îmi dădui seama că multe lucruri care pentru un altul ar fi fost îngrozitoare, pe el nu-l impresionau de loc. Strickland se deosebea de majoritatea englezilor prin totala sa indiferenţă faţă de tot ce putea fi numit confort. Pe el nu-l deranja că trăieşte într-o cameră mizeră; nu simţea nevoia să fie înconjurat de lucruri frumoase. Nu cred să-şi fi dat vreodată seama cît de murdar era tapetul camerei în care îl găsisem la prima mea vizită. N-avea nevoie de fotolii în care să se tolănească, fiindcă se simţea mai în largul său pe un scăunel de bucătărie. Mînca cu poftă, dar îi era indiferent ce mînca; pentru el însemna doar hrana pe care o devora ca să-şi astîmpere chinul foamei, iar dacă se întîmpla să nu aibă de mîncare, era în stare să se şi lipsească de ea. Am aflat că trăise timp de şase luni cu o pîine şi o sticlă de lapte pe zi. Era un om senzual şi cu toate acestea părea indiferent la plăcerile simţurilor. Nu considera privaţiunea ca o suferinţă. Era ceva impresionant în felul lui de viaţă concentrată numai pe preocupări ale spiritului.

Cînd se terminase mica sumă de bani pe care şi-o adusese de la Londra, nu-şi pierdu cumpătul. Nu vîndu nici un tablou şi nici nu cred că-şi dădea prea multă osteneală să le vîndă. Începu să caute altă cale de a scoate ceva bani. Îmi povesti cu un umor întunecat despre epoca în care făcuse pe ghidul pentru mahalagiii din Londra care doreau să cunoască „viaţa de noapte a Parisului". Era o ocupaţie potrivită cu firea lui sardonică şi reuşise într-un fel sau altul să-şi însuşească o vastă cunoştinţă a cartierelor rău famate ale oraşului. Mi-a povestit cum se plimba ceasuri întregi pe *Boulevard de la Madeleine*, pîndind englezi, de preferinţă beţi, care doreau să vadă tocmai lucrurile interzise de lege. Cînd avea noroc, reuşea să ciupească o sumă rotunjoară. Pînă la urmă însă, turiştii se speriaseră de aspec-

tul jerpelit al hainelor sale şi nu mai izbuti să găsească oameni destul de curajoşi ca să i se încredinţeze lui. După un timp găsi, din întîmplare, o slujbă ca traducător de reclame a unor medicamente patentate, care se transmiteau la radio pentru medicii din Anglia. Într-un timp găsise de lucru ca zugrav.

Niciodată nu încetă să picteze, dar plictisindu-se curînd de atelierele maeştrilor, începu să lucreze de unul singur. Nu fusese chiar atît de sărac, încît să nu-şi poată cumpăra pînză şi culori, căci realmente nu avea nevoie de nimic altceva. După cît îmi puteam da seama, lucra cu foarte multă greutate, căci încăpăţînarea lui de a nu primi ajutor de la nimeni îl făcea să piardă mult timp cu rezolvarea unor probleme tehnice, pe care generaţii precedente de pictori le rezolvaseră una cîte una. Năzuia spre ceva, nu ştiam spre ce anume şi poate că nici el nu ştia; din nou îmi făcu impresia — de astă dată însă şi mai copleşitoare — unui posedat. Părea să nu mai fie în toate minţile. Înţelesei că nu voia să-şi arate tablourile pentru că lui însuşi îi erau indiferente. Trăia într-un fel de vis, şi realitatea nu avea nici o semnificaţie pentru el. Simţeam că atunci cînd lucra la o pînză se dăruia cu toată forţa personalităţii sale violente, ignorînd orice altceva în efortul de a materializa pe pînză ceea ce vedea cu ochii spiritului; dar că o dată consumat — nu tabloul, căci îmi închipui că rareori termina ceva — ci impulsul care-l biciuia, îşi pierdea orice interes pentru pînza respectivă. Niciodată nu era mulţumit de ceea ce realizase, căci i se părea lipsit de importanţă în comparaţie cu viziunea care îl obseda.

— De ce nu-ţi expui niciodată lucrările? îl întrebai. Îmi închipui că te-ar interesa să ştii ce gîndeşte lumea despre ele.

— Aşa-ţi închipui?

Nu pot descrie dispreţul profund cu care rosti aceste cuvinte.

— Nu vrei să devii celebru? Celebritatea este un lucru după care tînjesc toţi artiştii.

— Sînt copii. Cum poate să-ţi pese de părerea mulţimii, cînd nu dai doi bani pe părerea individului?

— Nu toţi sîntem fiinţe rezonabile, răspunsei eu rîzînd.

— Cine creează faima? Criticii, scriitorii, samsarii și femeile.

— N-ai încerca o senzaţie plăcută dac-ai şti că operele create de mîna dumitale stîrnesc emoţii subtile sau pasiuni tulburătoare în sufletul unor necunoscuţi, al unor oameni pe care nu i-ai văzut niciodată? Fiecăruia dintre noi îi place puterea și nu-mi pot imagina un mod mai plăcut de-a o exercita decît mișcînd sufletele oamenilor, inspirîndu-le milă sau teroare.

— Melodramă!

— Dumitale îţi pasă totuşi dacă pictezi bine sau prost?

— Nu-mi pasă de loc. Nu doresc decît să pictez ceea ce văd.

— Nu cred că eu aș putea crea pe o insulă pustie, cu certitudinea că nimeni nu va citi vreodată ceea ce am scris.

Strickland rămase mult timp tăcut, dar în ochii lui licărea o lumină stranie, ca și cum ar fi întrezărit ceva care îi înălţa sufletul pînă la culmile extazului.

— Uneori m-am gîndit și eu la o insulă pierdută în nemărginirea mărilor, unde aș putea trăi în liniște, într-o vale ascunsă, printre copaci exotici. Cred că acolo aş putea găsi ceeea ce caut.

Nu se exprimase întocmai aşa. Adjectivele le înlocuia prin gesturi şi vorbea sacadat. N-am făcut decît să redau cu propriile mele cuvinte ceea ce cred că voia el să exprime.

— Cînd treci în revistă ultimii cinci ani, găsești oare că merita osteneala?

Se uită la mine şi-mi dădui seama că nu înţelegea ce vreau să spun; de aceea îi explicai:

— Ai renunţat la un cămin confortabil și la o viaţă fericită. Îţi mergea destul de bine. Or, viaţa dumitale la Paris pare să fi fost mizerabilă. Dacă

ai mai putea să întorci vremea înapoi ai proceda la fel?

— Te cred.

— Îţi dai seama că nu m-ai întrebat nimic despre soţia şi copiii dumitale? Nu te mai gîndeşti de loc la ei?

— Nu.

— De ce dracu eşti atît de monosilabic? N-ai regretat niciodată, nici o clipă, suferinţa pe care le-ai pricinuit-o?

Clătină capul şi un zîmbet îi apăru pe buze.

— Mi-aş fi închipuit că din cînd în cînd te mai gîndeşti la trecut. Nu mă refer la ultimii şapte sau opt ani, ci la trecutul mai îndepărtat, la vremea cînd ai întîlnit-o pentru prima oară pe soţia dumitale, cînd ai iubit-o şi te-ai căsătorit cu ea. Nu-ţi aminteşti bucuria cu care ai strîns-o în braţe prima dată?

— Eu nu mă gîndesc la trecut. Singurul lucru care are importanţă este eternul prezent.

Cugetai cîtva timp asupra acestui răspuns. Era poate obscur, dar întrezăream vag ceea ce voia el să spună şi-l întrebai:

— Eşti fericit?

— Da.

Tăcui, uitîndu-mă gînditor la el. Mă privi drept în ochi şi în ochii lui scînteie o licărire sardonică.

— Mă tem că mă dezaprobi.

— Prostii, răspunsei prompt. Nu dezaprob nici şarpele boa constrictor: din contra, mă interesează procesul lui mintal.

— Prin urmare persoana mea te interesează numai din punct de vedere profesional?

— Numai din acest punct de vedere.

— Faci foarte bine că mă dezaprobi. Ai un caracter abject.

— Probabil că tocmai din acest motiv te simţi bine alături de mine, replicai eu.

Zîmbi fără veselie, dar nu spuse nimic. Aş da mult să pot descrie surîsul său. Nu s-ar putea spune că era atrăgător, dar îi ilumina faţa, transformîndu-i expresia, de obicei întunecată, într-una

de malițiozitate oarecum binevoitoare. Era un surîs lenevos care uneori se năștea și se stingea în ochii lui; un surîs foarte senzual, nici crud, dar nici binevoitor, sugerînd mai degrabă veselia animalică a satirului. Surîsul acesta mă făcu să-l întreb:

— Ai fost vreodată îndrăgostit de cînd ai venit la Paris?

— N-am timp pentru fleacuri de-astea. Viața nu-i destul de lungă ca să te poți ocupa și de dragoste și de artă.

— Totuși nu faci de loc impresia unui anahoret.

— Toate lucrurile astea mă scîrbesc.

— Natura omenească e o pacoste, nu-i așa?

— De ce rînjești la mine?

— Pentru că nu cred ce-mi spui.

— Atunci ești un idiot.

Tăcui un moment și îl cercetai cu privirea.

— De ce încerci să mă induci în eroare? l-am întrebat în cele din urmă.

— Nu-nțeleg ce vrei să spui.

— Ei bine, am răspuns, zîmbind, am să-ți explic. Îmi închipui că luni de zile problema sexuală nu te preocupă și lucrul ăsta te face să crezi că ai terminat definitiv și irevocabil cu amorul. Ești încîntat de această eliberare și simți că în sfîrșit ai ajuns stăpîn pe propriu-ți suflet. Parcă ai umbla cu capul în nori. Dar într-o bună zi, cu totul pe neașteptate, ai senzația că nu mai poți îndura și îți dai seama că tot timpul ai umblat de fapt cu picioarele prin noroi, ba mai mult, simți chiar nevoia să te tăvălești în noroi. Atunci îți cauți o tîrîtură, grosolană și vulgară, o ființă bestială în care urlă toate oroarea sexului și te repezi asupra ei ca o fiară. Te adăpi din licoarea asta pînă ce te orbește furia.

Strickland mă privea fix fără să facă nici cea mai mică mișcare. Ochii mei îi ațineau privirea. Continuai, vorbind foarte încet:

— Am să-ți mai spun ce trebuie să-ți pară foarte ciudat și anume faptul că după ce totul s-a terminat te simți foarte purificat. Ai senzația

că ești imaterial, ca un spirit desprins de trup și că ai putea atinge frumosul ca pe un lucru palpabil. Te simți contopit cu adierea vîntului, cu pomii ce înfrunzesc și cu refluxul străveziu al apelor. Te simți ca un zeu. Poți să-mi lămurești această senzație?

Tot timpul cît vorbisem, se uitase fix în ochii mei. După ce am terminat, întoarse capul și pe fața lui apăru o expresie stranie. Îmi tecu prin minte că astfel trebuia să arate fața unui om care a murit în chinuri. Nu spuse nici o vorbă și înțelesei că luase sfîrșit conversația noastră.

XXII

M-am instalat la Paris și m-am apucat să scriu o piesă de teatru. Duceam o viață foarte ordonată: dimineața lucram, după-masă mă plimbam prin grădina Luxembourg sau hoinăream pe străzi. Cîteodată petreceam ceasuri întregi la Luvru, cea mai prietenoasă dintre toate galeriile de artă și cea mai indicată pentru meditație. Altă dată mă plimbam agale de-a lungul cheiurilor Senei, răsfoind cărți vechi, pe care nu intenționam să le cumpăr vreodată. Astfel, citind cîte o pagină ici, colo, făcui cunoștință cu un mare număr de autori, limitîndu-mă la acest contact sporadic cu operele lor. Seara mă duceam să-mi vizitez prietenii. Deseori treceam să-i văd pe soții Stroeve și cîteodată mă ospătam și eu din modesta lor cină. Dirk Stroeve se mîndrea cu priceperea lui de a găti mîncăruri italienești și recunosc că avea mai mult talent să prepere *spaghetti* decît să picteze tablouri. Era un adevărat ospăț domnesc, cînd aducea din bucătărie castronul enorm de *spaghetti* cu sos de tomate pe care le mîncam cu pîine de casă și le udam cu o sticlă de vin roșu. Începui să mă împrietenesc mai de aproape cu Blanche Stroeve; se bucura întotdeauna

 să mă vadă, probabil pentru că eram englez și ea

nu prea cunoştea englezi la Paris. Era o femeie plăcută şi modestă, dar cam tăcută şi nu ştiu din ce pricină îmi făcea impresia că ar avea ceva de ascuns. Pe de altă parte mă gîndeam că s-ar putea să nu fie vorba decît de o rezervă firească, accentuată de franchețea zgomotoasă a soțului ei. Dirk nu ascundea niciodată nimic. Discuta problemele cele mai intime fără nici o jenă. Uneori își punea soția într-o situație delicată și singura dată cînd am văzut-o pierzîndu-și cumpătul, a fost cînd el a insistat să-mi spună că fusese nevoit să ia un purgativ, dîndu-mi tot felul de amănunte naturaliste în legătură cu această întîmplare. Gravitatea cu care îmi istorisi neplăcerile prin care trecuse mă făcu să mă tăvălesc de rîs, ceea ce o irită și mai mult pe doamna Stroeve.

— Am impresia că-ți place să te faci de rîs, spuse ea.

Ochii lui rotunzi se rotunjiră și mai mult și fruntea i se încreți de îngrijorare cînd o văzu supărată.

— Iubito, te-am supărat? Altă dată n-am să mai iau purgativ. L-am luat numai din cauză că eram constipat. Duc o viață sedentară și nu fac destulă mișcare. De trei zile nu avusesem...

— Taci din gură pentru Dumnezeu! îl întrerupse ea, atît de enervată, încît ochii i se umplură de lacrimi.

Fața lui se lungi și își țuguie buzele ca un copil dojenit. Îmi aruncă o privire rugătoare ca să dreg eu lucrurile, dar neputînd să mă stăpînesc, continuai să rîd cu hohote.

Într-o zi plecarăm amîndoi la negustorul de tablouri, în prăvălia căruia Stroeve spera să-mi poată arăta cel puțin două-trei pînze de-ale lui Strickland. Cînd sosirăm însă acolo, negustorul ne spuse că acesta venise personal să le ridice. Negustorul nu cunoștea pricina.

— Dar să nu vă închipuiți că-mi fac sînge rău din cauza asta. Le-am primit numai ca să-l servesc pe domnul Stroeve și am făgăduit că voi încerca să le vînd. Totuși... Negustorul ridică din

umeri. Mă interesează tinerii, dar *voyons*[1], nici dumneata, domnule Stroeve, nu cred că-l socotești talentat pe acest om.

— Îți dau cuvîntul meu de onoare că nu există nici un pictor contemporan de al cărui talent să fiu mai convins. Ascultă-mă ce-ți spun, lași să-ți scape o afacere bună. Cîndva tablourile acelea vor valora mai mult decît tot ce ai acum în prăvălia dumitale. Adu-ți aminte de Monet care nu putea găsi pe nimeni să-i dea măcar o sută de franci pe un tablou! Și ce valoare au astăzi!

— Foarte adevărat. Dar pe vremea aceea mai erau cel puțin o sută de pictori de talia lui Monet ale căror tablouri nu se vindeau nici atunci și nu se vînd nici azi. Cum poți să știi? E suficient oare numai talentul ca să asigure succesul? Să nu crezi așa ceva! *Du reste*[2] rămîne de dovedit dacă acest prieten al dumitale are vreun merit. Nu i-l atribuie nimeni afară de *monsieur* Stroeve.

— Și atunci cum recunoști dumneata talentul? întrebă Dirk roșu de mînie.

— Există numai un singur mod — după succes.

— Ești un filistin! strigă Dirk.

— Dar gîndiți-vă la marii pictori din trecut: Rafael, Michelangelo, Ingres, Delacroix: toți au avut succes.

— Hai să mergem, mă îmboldi Stroeve, că altfel îl omor.

XXIII

Pe Strickland îl vedeam destul de des, și din cînd în cînd jucam șah cu el. Era un om cu toane: uneori rămînea pe gînduri, tăcut, fără să acorde nici cea mai mică atenție celor din jur, alteori, cînd era bine dispus, îți vorbea în felul lui șo-

[1] În sensul „să fim serioși". (În limba franceză.)
[2] De altfel. (În limba franceză.)

văitor. Nu spunea niciodată vreun lucru interesant, dar avea o vînă de sarcasm brutal, care mergea la ţintă şi întotdeauna spunea exact ceea ce gîndea. Susceptibilitatea altora îl lăsa complet indiferent, ba chiar îl amuza să-i jignească. Pe Dirk Stroeve îl ofensa mereu şi atît de amarnic, încît acesta pleca furios jurînd că nu-i va mai vorbi niciodată; dar în Strickland exista o forţă extraordinară care îl atrăgea pe olandezul dolofan împotriva voinţei sale, aşa că de fiecare dată revenea gudurîndu-se ca un cîine, deşi ştia, prea bine, că în chip de salut va fi întîmpinat cu o nouă lovitură.

Nu ştiu cum se făcea că pe mine Strickland mă suporta. Relaţiile noastre erau ciudate. Într-o zi mă rugă să-i împrumut cincizeci de franci.

— Nici nu mă gîndesc, răspunsei eu.

— De ce nu?

— Pentru că nu mă amuză s-o fac.

— Sînt la mare strîmtoare, crede-mă.

— Puţin îmi pasă.

— Va să zică nu-ţi pasă dacă mor de foame?

— De ce să-mi pese? întrebai la rîndul meu.

Mă privi în tăcere cîteva clipe, trăgîndu-se de barba lui neîngrijită. I-am zîmbit.

— Ce te amuză? întrebă el cu ochii scăpărînd de mînie.

— Eşti atît de naiv. Din moment ce nu-ţi recunoşti nici o obligaţie faţă de altul, nimeni nu are nici o obligaţie faţă de dumneata.

— N-ai avea remuşcări dacă m-aş spînzura acum pentru că, neputînd plăti chiria, am fost zvîrlit în stradă?

— Nicidecum

Rîse înfundat.

— Te lauzi. Dacă aş face aşa ceva sînt sigur că ai fi copleşit de remuşcări.

— Încearcă şi ai să vezi, replicai eu

În ochi îi licări un zîmbet. Amesteca în tăcere absintul cu linguriţa.

— Vrei să jucăm şah? îl întrebai.

— Dacă ţii...

Așezarăm piesele și, cînd tabla fu completă, o examină mulțumit. Îți dă oarecare satisfacție să-ți vezi pionii toți gata de lupta.

— Credeai într-adevăr că am să-ți împrumut banii? întrebai eu

— Nu vedeam de ce n-ai face-o.

— Mă surprinzi.

— De ce?

— Mă dezamăgește să descopăr că în fond ești un sentimental. Mi-ai fi plăcut mai mult dacă nu făceai acest apel naiv la generozitatea mea.

— Te-aș fi disprețuit dacă te lăsai impresionat.

— Așa e mai bine, răspunsei eu rîzînd.

Începurăm partida și jocul ne absorbi pe amîndoi.

După ce terminarăm îi spunei:

— Ascultă, dacă ai nevoie de bani, arată-mi tablourile dumitale. Dacă-mi place vreunul dintre ele, îl cumpăr.

— Du-te dracului! se răsti el și se ridică să plece, dar îl oprii, spunîndu-i zîmbind:

— Nu ți-ai plătit absintul.

Aruncînd banii pe masă, îmi trînti o înjurătură și plecă.

După asta nu l-am mai văzut vreo cîteva zile, dar într-o seară, pe cînd îmi citeam ziarul la aceeași cafenea, veni și se așeză lîngă mine.

— Văd că încă nu te-ai spînzurat, remarcai eu.

— Nu. Am primit o comandă. Fac portretul unui fost instalator pentru două sute de franci.

— Cum ai reușit să obții comanda?

— M-a recomandat femeia de la care îmi cumpăr pîinea. Tipul îi spusese că e în căutarea cuiva care să-i facă portretul. Trebuie să-i dau și ei douăzeci de franci.[1]

— Și cum arată?

— Splendid! Are o față mare și roșie ca o pulpă de berbec și pe obrazul drept un neg enorm din care cresc fire lungi de păr.

---

[1] Acest tablou, aflat inițial în posesia unui fabricant bogat din Lille, care la apropierea armatelor germane s-a refugiat din oraș, se află în prezent la Galeria Națională din Stockholm. Suedezii sînt adepți ai plăcutei ocupații de a pescui în apă tulbure (n. a.)

Strickland era bine dispus, și cînd apăru Dirk Stroeve și se așeză la masa noastră începu să-și bată joc de el într-un mod fioros. Cu o abilitate pe care niciodată nu i-aș fi bănuit-o, descoperea punctele cele mai sensibile ale sărmanului olandez. Strickland nu întrebuința bisturiul sarcasmului, ci măciuca invectivelor. Atacul fusese atît de neașteptat încît Stroeve, luat prin surprindere, rămăsese lipsit de apărare. Îți amintea de o oaie speriată care fuge de colo pînă colo fără nici o țintă. Era uluit și încremenit și pînă la urmă începură să-i șiroiască lacrimile. Mai grav în toată povestea asta era faptul că nu te puteai abține să nu rîzi, cu toate că Strickland era odios, și întreaga exhibiție, oribilă. Dirk Stroeve făcea parte dintre acele nefericite persoane la care pînă și cele mai sincere emoții dau impresia de ridicol.

La urma urmelor cînd mă gîndesc la acea iarnă petrecută în Paris, amintirea lui Dirk Stroeve rămîne cea mai plăcută.

Micul lui menaj avea un farmec deosebit. El și soția formau un tablou asupra căruia imaginația se oprea recunoscătoare, iar simplitatea dragostei pe care i-o purta soției avea o grație reconfortantă. Cu toate că rămăsese absurd, sinceritatea pasiunii lui îți stîrnea simpatia.

Înțelegeam sentimentele pe care soția le nutrea pentru el și eram bucuros că afecțiunea ei se dovedea atît de duioasă. Dacă ar fi avut cît de cît simțul umorului, trebuie s-o fi amuzat faptul că o ridicase pe un piedestal și o adora ca pe un idol; însă chiar dacă rîdea de el, trebuie să fi fost mișcată și mulțumită. Dirk era prototipul amantului constant. În ochii lui, cu siguranță că soția nu avea să se schimbe niciodată, chiar dacă ar fi îmbătrînit și ar fi pierdut rotunjimea trupului și drăgălășenia ei de blondă. Pentru el, va rămîne întotdeauna cea mai frumoasă femeie din lume. Viața ordonată pe care o duceau avea un farmec aparte. Locuința lor se compunea doar din atelier, un dormitor și o bucătărie minusculă. Doamna Stroeve făcea singură tot menajul și, în timp ce Dirk picta tablouri proaste, se ducea

după tîrguieli, gătea prînzul, cosea și muncea toată ziua ca o furnică harnică. Seara ședea în atelier iarăși, cosînd, în timp ce Dirk cînta la pian bucăți care, sînt convins, depășeau cu mult înțelegerea ei. Stroeve cînta cu gust, dar uneori cu mai mult sentiment decît ar fi fost justificat, descărcîndu-și în muzică tot sufletul lui cinstit, exuberant și sentimental. Viața pe care o duceau era o idilă de o deosebită frumusețe. Absurditatea inerentă oricărui lucru legat de Dirk Stroeve îi împrumuta nota ciudată a unui dezacord nerezolvat, dar prin aceasta îi dădea un caracter oarecum mai modern, mai uman; ca o glumă grosolană strecurată într-o scenă patetică, accentua dramatismul mereu prezent în frumos.

XXIV

Puțin înainte de crăciun, Dirk Stroeve veni la mine și mă invită să petrec ajunul la el. Era legat de această zi cu un sentimentalism caracteristic lui și dorea să și-o petreacă în mijlocul prietenilor, respectînd tot ceremonialul. Nici unul dintre noi nu-l mai văzusem pe Strickland de vreo două-trei săptămîni. Eu, pentru că fusesem ocupat cu niște prieteni veniți să petreacă un scurt timp la Paris, iar Stroeve, pentru că se hotărîse, după o ceartă mai violentă ca de obicei, să nu mai aibă a face cu dînsul. Strickland era imposibil și Stroeve se jurase să nu-i mai vorbească niciodată. Dar apropierea Crăciunului îl predispunea la generozitate și nu putea suferi gîndul că Strickland ar putea să-și petreacă seara de ajun de unul singur Îi atribuia acestuia propriile sale emoții și nu putea suporta ideea ca, într-o zi închinată petrecerii și bucuriei, un pictor singuratic să fie lăsat pradă melancoliei. Își instalase în atelier un pom de crăciun și prevedeam că vom găsi mici cadouri absurde agățate de ramurile împodobite. Dar
 Stroeve se cam temea să-l revadă pe Strickland;

era umilitor să ierți atît de ușor insulte grave, și de aceea dorea să fiu de față la împăcarea pe care o hotărîse.

Pornirăm împreună pe *Avenue de Clichy*, dar nu-l găsirăm pe Strickland la cafenea. Era prea frig să stăm afară și ne așezarăm înăuntru pe banchetele capitonate cu piele. În cafenea era foarte cald, aerul îmbîcsit și fumul de țigară se așternea ca o pîclă. Strickland nu se arătă, dar peste cîtva timp apăru acel pictor francez cu care juca din cînd în cînd cîte o partidă de șah. Mă împrietenisem oarecum cu el. Se așeză la masa noastră. Stroeve îl întrebă dacă nu cumva îl văzuse pe Strickland.

— E bolnav, răspunse el, nu știați?

— E ceva grav?

— Foarte grav, după cîte am auzit.

Stroeve păli.

— De ce nu mi-a scris să mă anunțe și pe mine? Ce prostie din partea mea să mă cert cu el !Trebuie să mergem numaidecît să-l vedem. Sînt sigur că n-are cine să-l îngrijească. Unde locuiește?

— Habar n-am, răspunse francezul.

Ne dădurăm seama că nici unul dintre noi nu știam cum să-l găsim. Stroeve se întristă din ce în ce mai mult.

— Este îngrozitor. Ar putea să moară și nimeni să nu știe. Nu pot suporta gîndul ăsta. Trebuie să-l găsim numaidecît.

Încercai să-l fac să înțeleagă că ar fi absurd să colindăm tot Parisul la întîmplare, în căutarea lui Strickland. Înainte de toate trebuia să ne alcătuim un plan.

— Da, dar în timpul ăsta el poate să-și dea sufletul și pînă ajungem la el o să fie prea tîrziu să mai putem face ceva.

— Stai liniștit să ne gîndim, îi spusei, nerăbdător. Singura adresă a lui Strickland pe care o cunoșteam era *Hôtel des Belges*, dar de acolo se mutase de mult și personalul hotelului nu și-ar mai fi amintit de el. Cu hotărîrea lui ciudată de a nu-și divulga adresa, era puțin probabil să fi spus la plecare unde se mută. Afară de asta, trecuseră de atunci mai mult de cinci ani. Eram

aproape sigur că se mutase undeva tot prin apropiere. Faptul că frecventa aceeaşi cafenea ca pe vremea cînd locuise la hotel însemna că aceasta îi era cel mai la îndemînă.

Deodată îmi amintii că femeia de la care îşi cumpăra pîine îi procurase comanda pentru un portret şi îmi dădui seama că de la ea am putea să-i aflăm adresa. Cerui un ghid şi cercetai adresele brutăriilor. Erau cinci în imediata apropiere şi nu ne rămînea decît să mergem la fiecare în parte. Stroeve mă urmă în silă. Planul său era să cutreiere fiecare stradă ce dădea în *Avenue de Clichy* şi să întrebe la fiecare casă dacă nu cumva Strickland locuia acolo. Planul meu însă, mai practic, se dovedi foarte eficace, căci intrînd în a doua brutărie, femeia de după tejghea ne spuse că-l cunoaşte. Locuia într-una din cele trei case de peste drum, dar nu ştia sigur în care dintre ele. Norocul ne favoriză şi chiar la prima casă unde ne informarăm, portarul ne răspunse că Strickland locuieşte la ultimul etaj.

— Mi se pare că e bolnav, zise Stroeve.

— Se prea poate, răspunse portarul cu indiferenţă. *En effet*[1], nu l-am mai văzut de cîteva zile.

Stroeve o rupse la fugă pe scări înaintea mea şi cînd ajunsei şi eu la ultimul etaj, îl găsii stînd de vorbă cu un muncitor în cămaşă ce deschisese uşa la care bătuse Stroeve. Ne indică o altă uşă. După cîte ştia, locatarul de acolo era pictor. Nu-l văzuse de o săptămînă. Stroeve se pregătea să bată la uşă, dar se întoarse spre mine cu un gest de neputinţă. Îmi dădui seama că intrase în panică.

— Dar dacă a murit?

— Iarba rea nu piere, zisei eu.

Am bătut, dar n-am primit nici un răspuns. Am apăsat pe clanţă şi am constatat că uşa nu era încuiată. Am păşit înăuntru cu Stroeve în urma mea. În cameră era întuneric. Puteam să

[1] Într-adevăr. (În limba franceză.)

desluşesc doar că era o mansardă cu tavanul înclinat. Prin ferestruica din tavan pătrundea o rază slabă de lumină.

— Strickland! strigai eu.

Nici un răspuns. Totul părea într-adevăr foarte sinistru și aveam impresia că Stroeve, care stătea în spatele meu, tremura ca varga. Ezitai un moment să aprind un chibrit. Distingeam vag un pat așezat într-un colț și mă întrebam dacă nu cumva lumina va dezvălui un cadavru lungit în el.

— N-ai un chibrit, idiotule?

Vocea aspră a lui Strickland, izbucnind din întuneric, mă făcu să tresar. Stroeve strigă:

— Doamne sfinte, credeam că ai murit!

Aprinsei un chibrit și mă uitai prin cameră să găsesc o lumînare. Dintr-o privire rapidă cuprinsei minuscula încăpere, pe jumătate dormitor, pe jumătate atelier, în care nu se aflau decît un pat, niște pînze întoarse cu fața spre perete, un şevalet, o masă și un scaun. Nu era covor pe jos şi nici sobă nu avea. Pe masa plină cu tuburi de culori, cuţite de palete și mărunţişuri de tot felul, se găsea un muc de lumînare, pe care îl aprinsei. Strickland zăcea ghemuit în patul prea mic pentru lungimea lui și-și trîntise pe el toate ţoalele pe care le avea ca să se încălzească. Se vedea cît de colo că are febră mare. Stroeve, cu glasul înecat de emoţie, se apropie de el.

— Ce-i cu dumneata, sărmane prieten? Habar n-am avut că ești bolnav. De ce nu mi-ai trimis vorbă? Ştii foarte bine că aș face orice pentru dumneata. Ești supărat de ce ţi-am spus ultima dată? Am vorbit fără să mă gîndesc. Am greșit. A fost o prostie din partea mea să mă supăr.

— Du-te dracului, spuse Strickland.

— Hai, fii om de înţeles. Dă-mi voie să te îngrijesc. Nu e nimeni aici care să vadă de dumneata? întrebă Stroeve. Apoi se uită consternat la mansarda murdară. Încercă să aranjeze așternutul. Strickland respira cu greutate și tăcea cu furie. Îmi aruncă o privire dușmănoasă. Eu stăteam perfect nemişcat, privindu-l.

— Dacă vrei să-mi faci un serviciu, adu-mi nişte lapte, spuse el în cele din urmă. De două zile n-am mai putut ieşi din casă.

Lîngă pat era o sticlă goală, în care fusese lapte şi o bucată de ziar cu cîteva firimituri de pîine.

— Ai mîncat ceva? îl întrebai.

— Nimic.

— De cînd? exclamă Stroeve. Vrei să spui că de două zile n-ai avut ce mînca, nici ce bea? Dar asta e îngrozitor!

— Am avut apă.

Privirile lui se îndreptară spre o cană mare, pe care o putea ajunge întinzînd braţul.

— Plec imediat, zise Stroeve. Ce ţi-ar face plăcere să-ţi aduc?

Îi propusei să cumpere un termometru, cîţiva struguri şi pîine. Stroeve coborî scara cu zgomot, fericit că poate fi de folos.

— Dobitocul, mormăi Strickland.

I-am pipăit pulsul. Bătea repede şi slab.

I-am pus cîteva întrebări, dar n-a vrut să-mi răspundă şi, cînd am stăruit, s-a întors cu faţa spre perete. Nu-mi rămînea altceva de făcut decît să aştept în tăcere. Peste zece minute Stroeve se întoarse gîfîind. Afară de ce-i spusesem eu, mai adusese lumînări, supă de carne şi o maşină de spirt. Era un omuleţ cu mult simţ practic şi fără să piardă timpul se apucă să fiarbă laptele. Îi luai lui Strickland temperatura, avea peste patruzeci de grade. Era evident că se afla într-o stare gravă.

XXV

Curînd îl părăsirăm. Dirk trebuia să se întoarcă acasă la cină, iar eu îmi propusesem să găsesc un doctor şi să-l aduc la Strickland. Ajunşi în strada care părea răcoroasă după mansarda îmbîcsită, olandezul mă rugă să merg numaidecît
 cu el la atelier. Îşi pusese în gînd ceva ce nu voia

să-mi spună, insistînd doar să-l însoțesc neapărat. Am consimțit, gîndindu-mă că pentru moment nici doctorul nu putea face mai mult decît ceea ce făcusem noi. O găsirăm pe Blanche Stroeve așternînd masa pentru cină. Dirk se repezi la ea și-i apucă amîndouă mîinile, zicînd:

— Scumpa mea, te rog să-mi faci o favoare.

Femeia îl privi cu acea voioșie gravă care constituia unul din farmecele ei. Fața lui roșie lucea de sudoare și avea un aer de agitație caraghioasă, iar ochii rotunzi și mirați îi străluceau de nerăbdare.

— Strickland e grav bolnav. Poate că moare. E singur într-o mansardă infectă și nu are pe nimeni să-l îngrijească. Lasă-mă să-l aduc aici.

Blanche Stroeve își retrase iute mîinile — n-o văzusem niciodată făcînd o mișcare atît de bruscă — și se aprinse la față.

— Ah, nu!

— Vai, draga mea, nu refuza. N-aș putea suporta să-l las acolo unde este. N-aș putea să închid ochii toată noaptea, gîndindu-mă la el.

— N-am nimic împotrivă să te duci să-l îngrijești. Vocea îi era rece și distantă.

— Dacă moare?

— N-are decît.

Stroeve trăsări. Își șterse obrajii. Se întoarse spre mine ca să-i vin în ajutor, dar nu știam ce să spun.

— E un mare artist.

— Puțin îmi pasă. Îl urăsc.

— Draga mea, scumpa mea, nu gîndești ceea ce spui. Te implor, lasă-mă să-l aduc aici, unde putem să-l îngrijim. S-ar putea să-l salvăm. Nu te va deranja cu nimic, am să mă ocup eu singur de el. O să-i punem un pat în atelier. Nu-l putem lăsa să moară ca un cîine. Ar fi inuman.

— De ce nu se duce la spital?

— La spital! Dar omul ăsta are nevoie de o îngrijire devotată. Trebuie tratat cu un tact desăvîrșit.

Mă surprinse cît era de emoționată. Continua să pună masa, dar mîinile îi tremurau.

— Mă scoţi din sărite. Crezi că dacă tu te-ai îmbolnăvi, el ar mişca un deget să te-ajute?

— Ce importanţă are asta? Nici n-aş avea nevoie de ajutorul lui, căci te-aş avea pe tine să mă îngrijeşti. Afară de asta, eu nu mă pot compara cu el. Eu nu am nici o importanţă.

— N-ai mai multă demnitate decît o jigodie de cîine. Te trînteşti la pămînt şi rogi lumea să te calce în picioare.

Stroeve zîmbi pe ascuns. Îşi închipuia că înţelege motivul pentru care soţia sa luase această atitudine.

— Oh, sărăcuţa de tine, te mai gîndeşti la ziua cînd a venit aici să-mi vadă tablourile? Ce importanţă are faptul că lui nu i-au plăcut? A fost o prostie din partea mea să i le arăt. Mă tem că nu sînt prea grozave.

Cuprinse cu o privire jalnică întregul atelier. Pe şevalet se afla o pînză neterminată, înfăţişînd un ţăran italian, care ţinea, zîmbind, un ciorchine de struguri deasupra capului unei fete oacheşe.

— Chiar dacă nu i-au plăcut, ar fi trebuit să fie politicos. N-avea nevoie să te insulte. El ţi-a arătat dispreţ, iar tu îi lingi mîinile. Oh, îl urăsc.

— Fetiţo dragă, este un geniu. Ştii bine că eu nu-mi închipui că sînt un geniu. Aş fi vrut să fiu. Dar cînd întîlnesc genialitatea, o recunosc şi o cinstesc din toată inima. Este lucrul cel mai minunat din lume, dar o mare povară pentru cei ce-l posedă. Trebuie să fim indulgenţi şi foarte răbdători faţă de ei.

Stăteam deoparte, oarecum jenat de această scenă conjugală şi mă întrebam de ce oare insistase Stroeve să-l însoţesc. Vedeam că soţia lui era gata să plîngă.

— Nu numai pentru că e un geniu te rog să mă laşi să-l aduc aici, dar pentru că e o fiinţă omenească. E bolnav şi sărac.

— N-am să-l primesc niciodată în casa mea. Niciodată!

Stroeve se întoarse spre mine:

— Spune-i că e vorba de viaţă şi de moarte.
 Nu-l putem lăsa în maghernița aceea mizerabilă.

— Fără îndoială că ar fi mult mai ușor să fie îngrijit aici, am intervenit eu, dar bineînțeles că ar însemna un mare deranj. Cred că va trebui să-l vegheze cineva zi și noapte.

— Draga mea, nu ești tu ființa care să se sperie de puțin deranj.

— Dacă vine el aici, plec eu, declară doamna Stroeve pe un ton violent.

— Nu te mai recunosc, tu cea de obicei atît de bună și blîndă.

— Of, pentru dumnezeu, lasă-mă în pace! Mă aduci în pragul nebuniei.

În cele din urmă veniră și lacrimile. Se lăsă într-un fotoliu și-și acoperi fața cu mîinile. Umerii i se zguduiau convulsiv. Într-o clipă Dirk era în genunchi lîngă ea, cuprinzînd-o cu brațele, copleșind-o cu sărutări și alintînd-o cu tot felul de nume drăgăstoase, în timp ce lacrimile, care lui îi izvorau atît de ușor, i se prelingeau pe obraz. Curînd femeia se desprinse din brațele lui și-și șterse ochii.

— Lasă-mă, îi spuse, dar fără răutate. Apoi se întoarse spre mine, încercînd să zîmbească.

— Ce-o să-ți închipui despre mine?

Stroeve o privi mirat, șovăind, cu fruntea încrețită și țuguindu-și buzele roșii. Îmi evoca în mod bizar un cobai agitat.

— Va să zică rămîne nu, iubito? întrebă în cele din urmă.

Blanche făcu un gest obosit. Era istovită.

— Atelierul este al tău. Totul îți aparține. Dacă vrei să-l aduci aici, cum aș putea să te împiedic?

Fața lui Dirk se lumină de un zîmbet.

— Atunci consimți? Știam eu! O, scumpa mea!

Se reculese, brusc. Se uită la el cu ochii rătăciți. Își duse mîinile la inimă, ca și cum bătăile ei deveniseră de nesuportat.

— Dirk, de cînd ne-am cunoscut nu ți-am cerut niciodată să faci ceva pentru mine.

— Stii bine că pentru tine aș face orice pe lume.

— Te rog să nu-l lași pe Strickland să vină aici. Poți aduce pe oricine vrei, un hoț, un bețiv, un vagabond cules de pe drumuri și îți promit că voi face tot ce-mi stă în putință pentru el, cu dragă inimă. Dar te implor să nu-l aduci pe Strickland în casa noastră.

— Dar pentru ce?

— Mi-e frică de el. Nu știu de ce, dar omul acesta are ceva care mă îngrozește. De la omul ăsta ni se va trage un mare rău. O știu. Dacă îl aduci aici se va sfîrși prost.

— Ce copilărie!

— Nu, nu. Știu că am dreptate. Ni se va întîmpla ceva îngrozitor.

— Pentru că facem o faptă bună?

Blanche respira acum cu greutate și pe față i se zugrăvise o groază inexplicabilă. Nu știu la ce se gîndea, dar simțeam că era stăpînită de o spaimă care o făcea să-și piardă cumpătul. De obicei era atît de calmă, încît agitația ei părea cu totul neobișnuită. Stroeve o privi cîtva timp consternat.

— Ești soția mea și-mi ești mai scumpă decît orice pe lume. În casa asta nu va intra nimeni fără consimțămîntul tău.

Blanche închise ochii o clipă și crezui că o să leșine. Purtarea ei mă cam irita. N-aș fi bănuit că era o femeie cu nervii atît de slabi. Apoi am auzit din nou glasul lui Stroeve care părea că irupe bizar în liniștea ce ne învăluia.

— Nu te-ai găsit și tu o dată într-o situație deznădăjduită cînd și ție ți-a fost întinsă o mînă care să te ajute? Știi doar ce înseamnă acest lucru. N-ai dori să faci și tu la rîndul tău o faptă bună cînd ți se oferă prilejul?

Cuvintele erau destul de banale, dar mi se păru că aveau în ele ceva atît de insinuant, încît îmi veni să zîmbesc. Rămăsei surprins de efectul pe care îl avură asupra doamnei Stroeve. Tresări și apoi se uită lung la soțul ei, care stătea cu ochii în pămînt. Părea jenat și nu înțelegeam pentru care motiv. Obrajii doamnei Blanche se împurpurară ușor, apoi fața îi deveni albă, mai mult

decît albă, cadaverică; pînă și mîinile îi păliră. Un fior o cutremură toată. Tăcerea din atelier părea că se materializează, devenea aproape o prezență palpabilă. Eram tulburat.

— Adu-l aici pe Strickland. Voi face pentru el tot ce-mi va sta în putere.

Stroeve zîmbi:

— Scumpa mea!

Vru s-o cuprindă în brațe dar ea se feri.

— Renunță la dovezi de afecțiune în fața oamenilor străini. Dirk. Mă faci să mă simt ridicolă.

Purtarea ei devenise iarăși normală și nimeni n-ar fi putut bănui că, numai cu cîteva clipe în urmă, fusese zguduită de o emoție atît de violentă.

XXVI

În ziua următoare îl mutarăm pe Strickland. A fost nevoie de multă fermitate și de multă răbdare pentru a-l convinge să vină cu noi. Era însă prea bolnav ca să poată opune o rezistență dîrză rugăminților lui Stroeve și hotărîrii mele. L-am îmbrăcat în timp ce, neputincios, ne blestema și l-am coborît în stradă. L-am urcat apoi într-o birjă și l-am transportat la atelierul lui Stroeve. Cînd am ajuns acolo, era atît de epuizat, încît ne lăsă să-l instalăm în pat fără să mai rostească un cuvînt. Zăcu timp de șase săptămîni. La un moment dat părea că n-o duce mai mult de cîteva ore și sînt convins că, dacă a scăpat, acest lucru se datorește numai stăruințelor olandezului. În viața mea n-am văzut un bolnav mai dificil. Nu pentru că ar fi fost exigent sau sîcîitor, dimpotrivă, nu se plîngea niciodată, nu cerea nimic, tot timpul tăcea, în schimb părea că ia în nume de rău toate îngrijirile ce i se dădeau, și cînd îl întrebai cum se simte sau dacă dorește ceva, îți răspundea cu o zeflemea, o răutate sau o înju-

rătură. Îl găseam destestabil și de îndată ce se află în afară de pericol nu ezitai să i-o spun.

— Du-te dracului! răspunse el laconic.

Dirck Stroeve nu mai lucra nimic, ca să-l poată îngriji pe Strickland cu dragoste și milă. Se pricepea să-l facă să se simtă bine și, cu o șiretenie de care nu l-aş fi crezut niciodată capabil, îl silea să ia doctoriile prescrise de medic. Nimic nu părea prea obositor pentru el. Cu toate că avea un venit suficient pentru a face față nevoilor lui şi ale soției, Dirk nu avea bani de risipit. Acum însă cheltuia cu o ușurință absurdă pe tot felul de trufandale care ar fi putut ispiti pofta de mîncare capricioasă a lui Strickland. Nu voi uita niciodată răbdarea plină de tact cu care îl convingea să se hrănească. Nu se lăsa descurajat de mojiciile lui Strickland: cînd era numai morocănos, se făcea că nu observă, iar cînd era agresiv, se mulțumea să zîmbească. Cînd Strickland, restabilit și mai bine dispus, se distra făcînd haz pe socoteala olandezului, el făcea intenționat tot felul de pozne ca să se acopere de ridicol. În acest timp îmi arunca priviri fericite, ca să-mi atragă atenția asupra faptului că pacientul său se simțea mai bine. Stroeve era sublim. Ceea ce mă surprinse însă în mod deosebit fu Blanche. Se dovedi a fi o infirmieră nu numai capabilă, ci chiar devotată. Nimic din purtarea ei nu ți-ar fi amintit că se împotrivise cu atîta vehemență dorinței soțului ei de a-l aduce pe Strickland în atelier. Acum insista să ia și ea parte la îngrijirile de care avea nevoie bolnavul. Îl spăla, îi aranja așternutul în așa fel, încît să poată schimba cearșaful fără să-l deranjeze.

Cînd făcui o remarcă referitoare la pricepere cu care îl îngrijea, îmi zîmbi în felul ei plăcut și-mi răspunse că odinioară lucrase cîtva timp într-un spital. Nu dădea în vileag nimic din ura atît de violentă ce-o simțea pentru Strickland. Nu îi vorbea mult, dar căuta întodeauna să-i ghicească orice dorință. Timp de două săptămîni trebui ca bolnavul să fie vegheat toată noaptea, așa încît ea și soțul ei făceau cu schimbul de gardă

la căpătîiul lui. Mă întrebam la ce s-o fi gîndit ea oare în lungile nopţi de veghe, pe cînd stătea lipită de patul bolnavului. Aşa cum zăcea acolo, Strickland avea o înfăţişare stranie: mai slab ca oricînd, cu barba lui roşie şi încălcită şi cu ochii dilataţi de febră, aţintiţi în gol; boala părea să-i fi făcut mai mari şi aveau o strălucire neobişnuită.

— Îţi vorbeşte vreodată în timpul nopţii? o întrebai într-un rînd.

— Niciodată.

— Ţi-e tot atît de antipatic ca şi înainte?

— Chiar mai mult, dacă e posibil.

Se uita la mine cu ochii ei calmi, cenuşii. Faţa îi exprima atîta blîndeţe, încît nu-ţi venea să crezi că e capabilă de o pornire atît de violentă ca aceea la care asistasem.

— Ţi-a mulţumit vreodată pentru ceea ce faci?

— Nu, zise ea şi zîmbi.

— E inuman.

— E odios.

Stroeve, bineînţeles, era încîntat de ea. Nu ştia cum să-şi arate recunoştinţa pentru devotamentul cu care acceptase povara ce i-o impusese.

Era însă puţin intrigat de felul cum soţia sa şi Strickland se purtau unul faţă de celălalt.

— Închipuieşte-ţi, i-am văzut stînd ceasuri întregi unul lîngă altul fără să-şi spună un cuvînt.

O dată, cînd Strickland se simţea mai întremat, urmînd ca peste o zi sau două să părăsească patul, ne găseam cu toţii în atelier. Eu stăteam de vorbă cu Dirk, iar doamna Stroeve cîrpea o cămaşă, pe care o recunoscui ca fiind a lui Strickland. Bolnavul zăcea culcat pe spate şi nu rostea nici un cuvînt. La un moment dat, observai că ochii îi erau aţintiţi asupra lui Blanche Stroeve cu o expresie de ciudată ironie. Simţindu-i privirea, ea înălţă capul şi o clipă se uitară fix unul la celălalt. În ochi i se reflecta o stranie perplexitate şi poate — dar de ce oare? — chiar teamă. Strickland întoarse capul şi începu să privească distrat în tavan, ea însă continuă să-l fixeze şi privirea

ei era cu totul inexplicabilă. Peste cîteva zile Strickland începu să coboare din pat. Era numai piele și os. Hainele atîrnau pe el ca zdrențele pe o sperietoare de ciori. Avea un aspect extraordinar cu barba lui neîngrijită, cu părul netuns și cu trăsăturile obrazului — care și înainte păruseră anormal de mari — reliefate și mai mult în urma bolii. Dar înfățișarea lui era prea stranie pentru a putea fi urîtă. Era ceva monumental în sălbăticia lui. Nu știu cum să descriu exact impresia pe care o făcea asupra mea. Deși trupul îi părea aproape transparent, ceea ce mă izbea la el nu se putea numi spiritualitate, din pricina senzualității excesive pe care o exprima chipul. Cu toate că sună absurd, senzualitatea lui părea curios de spiritualizată.

Se vedea în el ceva primitiv, ca și cum înlăuntrul lui clocoteau acele forțe obscure ale naturii, personificate de grecii antici în făpturi pe jumătate omenești, pe jumătate animalice: satirul și faunul. Îmi aducea aminte de Marsyas care fusese jupuit de viu de către Apolo pentru că îndrăznise să se măsoare cu el la cîntat. Strickland părea că poartă în sufletul său armonii ciudate și forme încă nemodelate și presimțeam că va cunoaște un sfîrșit chinuit și plin de deznădejde. Îmi făcu din nou impresia unui om posedat de un demon — dar nu puteam spune dacă era un duh al răului; era acea forță primitivă care existase înainte de apariția binelui și răului.

Se simțea încă prea slăbit pentru a picta și zăcea în atelier fără să spună o vorbă, cufundat în cine știe ce visuri, sau citind. Îi plăceau cărțile stranii. Cîteodată îl găseam absorbit în poemele lui Mallarmé, pe care le citea frămîntîndu-și buzele, așa cum fac copiii; mă întrebam ce emoții neobișnuite îi stîrneau cadențele acelea subtile și frazele acelea obscure. Altă dată îl găseam cufundat în lectura romanelor polițiste ale lui Gaboriau[1]. Mă amuza gîndul că în alegerea lecturilor își manifesta aspectele irecon-

[1] *Gaboriau Emile* (1835—1873), părintele romanului polițist francez.

ciliabile ale naturii lui fantastice. Era interesant de observat că nici chiar în starea de slăbiciune în care se afla nu se sinchisea de confort. Lui Stroeve îl plăcea să stea comod, și în atelierul său se aflau vreo două fotolii confortabile și o canapea mare. Strickland nu se apropia niciodată de ele, dar nu pentru că ar fi vrut să pozeze în stoic — căci o dată cînd l-am găsit singur în atelier ședea tot pe un taburet cu trei picioare — ci pentru că nu îi plăcea moliciunea. Se așeza de obicei pe un scaun de bucătărie fără brațe. Deseori mă exaspera. Nu am cunoscut niciodată un om atît de indiferent față de tot ce-l înconjura.

XXVII

Trecură două sau trei săptămîni. Într-o dimineață, oprindu-mă din lucru, mă gîndii că n-ar strica să-mi iau o zi de vacanță și mă dusei la Luvru. Mă plimbam agale prin săli, privind tablourile pe care le cunoșteam atît de bine și lăsîndu-mi imaginația să cocheteze în voie cu emoțiile ce mi se iveau în suflet. Intrai în galeria cea mare și acolo dădui deodată peste Stroeve. Am zîmbit, pentru că înfățișarea lui dolofană și în același timp atît de speriată îmi provoca întotdeauna un zîmbet. Cînd mă apropiai de el băgai însă de seamă că era neobișnuit de amărît. Avea un aer copleșit de durere și totuși ridicol, ca un om care a căzut îmbrăcat în apă și fiind salvat de la moarte, tremurînd încă de spaimă, își dă seama că nu-i decît o figură caraghioasă. Întorcîndu-se, își aținti privirea asupra mea, dar îmi dădui seama că nu mă vede. Sub ochelarii mari, ochii lui albaștri și rotunzi aveau o privire rătăcită.

— Stroeve! strigai eu.

Tresări ușor, apoi zîmbi, dar zîmbetul lui era lugubru.

— Cum de-ţi pierzi timpul în felul acesta ruşinos? îl întrebai eu vesel.

— N-am mai fost de multă vreme la Luvru şi m-am gîndit să trec pe aici să văd dacă s-a expus ceva nou.

— Dar mi-ai spus că săptămînă asta trebuie să termini un tablou.

— Strickland lucrează la mine în atelier.

— Cum asta?

— Eu i-am propus. Nu e încă destul de zdravăn să se întoarcă la el acasă. Mă gîndeam că am putea lucra amîndoi în atelierul meu. Sînt o mulţime de pictori în Cartierul Latin care îşi împart cîte un atelier. Îmi închipuiam că va fi amuzant. Întotdeauna m-am gîndit că ar fi plăcut să ai cu cine schimba o vorbă cînd vrei să te mai odihneşti. Uitîndu-se fix la mine, îmi spuse toate acestea încet, în fraze sacadate, rupte de cîte o scurtă pauză stîngace, iar ochii lui blînzi şi naivi erau plini de lacrimi.

— Nu prea înţeleg, replicai eu.

— Strickland nu poate lucra cu altcineva în atelier.

— Ei comedie, asta îl priveşte. La urma urmei este atelierul dumitale.

Se uită deznădăjduit la mine şi buzele începură să-i tremure.

— Ce s-a întîmplat? îl întrebai răstit.

Ezită şi se roşi la faţă. Apoi răspunse, uitîndu-se cu ochii întristaţi la un tablou de pe perete...

— Nu mă mai lasă să continui cu pictura. M-a dat afară din atelier.

— Dar de ce nu i-ai spus să se ducă dracului?

— M-a zvîrlit afară. Nu mă puteam lua la bătaie cu el. Mi-a aruncat pălăria după mine şi a încuiat uşa.

Eram furios pe Strickland şi indignat pe mine însumi pentru că îmi venea să rîd de figura absurdă a lui Stroeve.

— Dar soţia dumitale ce-a zis?

— Era plecată după cumpărături.

— Crezi că pe ea o va lăsa să intre?

 — Nu ştiu.

Mă uitai perplex la Stroeve. Stătea în fața mea ca un școlar pe care îl ceartă învățătorul.

— Vrei să te scap de Strickland. ? îl întrebai.

Tresări și obrazul său lucios se împurpură pînă-n albul ochilor.

— Nu. Cred că e mai bine să nu faci nimic.

Mă salută dînd din cap și plecă. Era evident că avea un motiv care îl determina să evite orice discuție. Nu știam ce să cred.

XXVIII

Peste o săptămînă se lămuri totul. Era pe la vreo 10 seara: luasem masa de unul singur la un restaurant și, întors în micul meu apartament, mă instalasem cu o carte în salonaș și citeam. Deodată auzii țîrîitul răgușit al clopoțelului de la intrare și, ieșind în coridor, deschisei ușa. Stroeve stătea în fața mea.

— Pot intra? întrebă el.

Prin întunericul de pe palier nu-l puteam vedea tocmai bine, dar mă izbi ceva neobișnuit în glasul său. Dacă n-aș fi știut că era antialcoolic, aș fi crezut că e beat. Îl condusei în salon și îi oferii un scaun.

— Mulțumesc lui Dumnezeu că te-am găsit! exclamă el.

— Ce s-a întîmplat? îl întrebai, uimit de vehemența sa.

Acum îl puteam vedea bine. De obicei arăta îngrijit, dar acum hainele îi atîrnau în dezordine. Eram convins că băuse și zîmbeam, gata să-l tachinez în legătură cu starea în care se găsea.

— Nu știam unde să mă duc, izbucni el. Am trecut mai devreme pe aici, dar nu erai acasă.

— Am luat masa tîrziu, răspunsei eu.

Îmi schimbasem părerea: nu alcoolul îl adusese în starea aceasta disperată. Fața lui, de obicei îmbujorată, era acoperită acum de niște pete ciudate și mîinile îi tremurau.

— S-a întîmplat ceva?

— M-a părăsit soția.

De-abia putu să pronunțe cuvintele. Fu scuturat de un suspin puternic și lacrimile începură să-i șiroiască pe obrazul rotund. Nu știam ce să spun. În primul moment mă gîndii că poate doamna Stroeve nu-i mai putuse suporta pasiunea pentru Strickland și exasperată de cinismul acestuia insistase să-l dea afară. O știam capabilă de mînie, cu toată blîndețea ei, și se putea foarte bine ca la refuzul lui Stroeve să fi părăsit atelierul jurînd că nu se mai întoarce niciodată. Bietul omuleț era atît de disperat, încît nu-mi mai venea de loc să zîmbec.

— Dragă amice, nu fii atît de amărît. Desigur că o să se întoarcă. Nu trebuie să iei prea în serios ce spune o femeie la furie.

— Nu înțelegi. S-a îndrăgostit de Strickland.

— Cum? Rămăsei încremenit, dar de îndată ce îmi dădui seama despre ce era vorba, ideea mi se păru absurdă.

— Cum poți să spui asemenea prostii? Doar nu vrei să spui că ești gelos din pricina lui Strickland? îmi venea să rîd. Știi prea bine că nu-l poate suferi.

— Nu înțelegi, gemu Stroeve.

— Ți s-au rătăcit mințile, replicai, pierzîndu-mi răbdarea. Hai să-ți dau un pahar de *whisky* și ai să te simți mai bine.

Îmi închipuiam că cine știe din ce pricini — și e uimitor cît de ingenioși sînt oamenii cînd e vorba să inventeze motive pentru a se tortura pe ei înșiși — lui Dirk i se năzărise că soția lui îl iubea pe Strickland. Cu talentul lui de-a călca în străchini, probabil că reușise s-o ofenseze, iar ea, poate ca să-l necăjească, și-a dat toată osteneala pentru a-i întări suspiciunile.

— Ascultă, zisei eu, hai să mergem împreună la atelier. Dacă te-ai purtat ca un tîmpit, trebuie să suporți consecințele. Blanche nu-mi face impresia unei femei care să păstreze supărarea.

— Cum aş putea să mă întorc la atelier? întrebă el cu glasul stins. Sînt acolo împreună. Le-am cedat lor atelierul.

— Prin urmare nu te-a părăsit soţia, ci dumneata ai părăsit-o pe ea.

— Pentru numele lui dumnezeu, nu-mi vorbi în felul acesta.

Totuşi nu-l puteam lua în serios. Nu credeam nimic din ce-mi povestise, dar vedeam că e realmente distrus.

— Ei bine, din moment ce-ai venit aici să-mi vorbeşti de toate astea, cred că ar fi mai bine să-mi povesteşti cum s-au petrecut lucrurile.

— Azi după-amiază n-am mai putut răbda. I-am spus lui Strickland că după părerea mea este îndeajuns de restabilit ca să se poată întoarce la el acasă, căci am nevoie şi eu de atelier.

— Nimeni altul decît Strickland n-ar fi avut nevoie să i se spună asta. Şi ce a răspuns?

— A rîs. Cunoşti şi dumneata felul lui de a rîde: nu ca şi cum s-ar amuza, ci parcă te-ar lua drept un prost. A răspuns că o să plece imediat şi a început să-şi adune lucrurile. Îţi aduci aminte că-i adusesem de la el de acasă cîteva lucruri, de care credeam că va avea nevoie. Îi ceru apoi soţiei mele o bucată de hîrtie şi nişte sfoară să şi le împacheteze.

Stroeve se opri, respirînd cu greutate, şi am crezut că o să leşine. Nu mă aşteptam de loc la ceea ce îmi povesti.

— Blanche era foarte palidă, dar i-a adus hîrtia şi sfoara. El nu spunea nimic. Îşi făcu pachetul, fluierînd o melodie, fără să ne bage în seamă nici pe unul, nici pe celălalt. În ochi îi juca o lucire ironică. Îmi simţeam inima ca de plumb. Mi-era teamă c-o să se întîmple ceva şi îmi părea rău că vorbisem. În cele din urmă Strickland îşi căută pălăria. Atunci Blanche îmi spuse: „Dirk, eu plec cu Strickland. Nu mai pot trăi cu tine“. Am încercat să vorbesc, dar nu puteam îngîna nici un cuvînt. Strickland nu spunea nimic, ci continua să fluiere ca şi cum toate acestea nu l-ar fi interesat.

Stroeve se opri din nou și își șterse fața de sudoare. Rămăsei împietrit. Acum îl credeam și eram consternat, dar îmi era peste putință să înțeleg.

Îmi povesti apoi cu glasul tremurînd și cu lacrimile curgîndu-i șiroaie de-a lungul obrazului cum se apropiase de Blanche, încercînd s-o cuprindă în brațe, dar ea se ferise și îl rugase să n-o atingă. O implorase să nu-l părăsească. Îi spuse cu cîtă patimă o iubește, îi reaminti de devotamentul lui infinit și de viața fericită pe care o duseseră împreună. Îi declară că nu era supărat pe ea și nu-i reproșa nimic.

La toate acestea îi răspunsese:

— Te rog, Dirk, lasă-mă să plec în liniște. Nu-ți dai seama că îl iubesc pe Strickland? Unde s-o duce el, am să mă duc și eu.

— Dar știi foarte bine că el n-o să te facă fericită. Pentru binele tău, nu pleca! Nici nu-ți dai seama ce te așteaptă!

— E vina ta. Tu ai insistat că-l aduci aici.

El se întoarse spre Strickland.

— Fie-ți milă de ea, îl imploră, nu o lăsa să comită această nebunie.

— Treaba ei ce face, răspunse Strickland. Nimeni n-o silește să vină cu mine.

— Hotărîrea mea e luată, spuse Blanche cu glasul stins.

Calmul jignitor al lui Strickland sfîrși prin a-l scoate din fire pe Stroeve. Apucat de o furie oarbă se repezi la el fără a-și mai da seama ce face. Strickland, luat pe neașteptate se clătină, dar în ciuda bolii era încă foarte puternic și într-o clipă Stroeve se pomeni lungit pe podea fără să știe prea bine ce se întîmplase.

— Mă, pitic caraghios! exclamă Strickland.

Stroeve se ridică în picioare. Observă că soția lui rămăsese nemișcată și faptul că se făcuse ridicol în ochii ei îl sili să se simtă și mai umilit. În timpul luptei își pierduse ochelarii și nu-i putu găsi imediat. Soția lui îi ridică de jos și-i întinse fără să spună o vorbă. Păru deodată să înțeleagă
 întreaga întindere a nenorocirii ce-l lovise, și

cu toate că își dădea seama că e din ce în ce mai ridicol izbucni în plîns, acoperindu-și fața cu mîinile. Cei doi se uitau la el fără un cuvînt și fără să facă vreo mișcare.

— Draga mea, cum poți fi atît de crudă? gemu el.

— N-am încotro, Dirk.

— Te-am adorat cum n-a mai fost adorată altă femeie. Dacă nu ți-a plăcut ceva în purtare mea de ce nu mi-ai spus, m-aș fi schimbat. Am făcut pentru tine tot ce mi-a stat în putință.

Blanche nu răspunse. Fața îi era ca de piatră și Dirk își dădu seama că vorbele lui o plictiseau. Ea își îmbrăcă haina și pălăria. Se îndreptă spre ușă și Stroeve pricepu că într-o clipă nu o va mai vedea. Se repezi la ea și, căzîndu-i în genunchi, îi apucă mîinile, fără să-i mai pese de demnitatea lui.

— Nu pleca, iubita mea. Nu pot trăi fără tine; am să mă omor. Dacă te-am ofensat cu ceva, te implor să mă ierți. Mai dă-mi o șansă. Am să mă străduiesc și mai mult să te fac fericită.

— Socală-te Dirk, te faci de rîs.

Se ridică cu greu, dar nici acum n-o lăsă să plece.

— Unde te duci? se grăbi s-o întrebe. Tu nu știi în ce hal este atelierul lui Strickland. Nu poți trăi acolo. Ar fi îngrozitor.

— Din moment ce mie nu-mi pasă, nu văd de ce să-ți pese ție.

Mai rămîi o clipă. Trebuie să-ți vorbesc. La urma urmei nu-mi poți refuza atîta lucru.

— La ce bun! Hotărîrea mea e luată și nimic din ce-mi vei spune nu mă mai poate face să mă răzgîndesc.

Stroeve simți că se sufocă și își duse mîna la inimă pentru a-i potoli bătăile dureroase.

— N-am să-ți cer să te răzgîndești, te rog doar să mă asculți o clipă. Este ultima rugăminte pe care ți-o mai fac. Nu mi-o poți refuza.

Femeia se opri și îl privi cu ochii ei gînditori care oglindeau acum atîta indiferență față de el. Se înapoie în atelier și se sprijini de masă.

— Te ascult.

Stroeve făcu un mare efort să se reculeagă.

— Încearcă să fii rezonabilă. Cu aer nu se poate trăi, și Strickland nu are un ban.

— Știu.

— Vei suferi cele mai crunte privațiuni. Doar știi de ce s-a restabilit atît de încet: era mort de foame.

— Am să cîștig eu în locul lui.

— În ce fel ?

— Nu știu. Am să găsesc un mijloc.

Un gînd înfiorător trecu prin mintea olandezului, care se cutremură.

— Trebuie să fii nebună. Ce s-a întîmplat cu tine?

Blanche ridică din umeri.

— Acum pot să plec?

— Mai așteaptă o clipă.

Își roti ochii obosiți de jur împrejurul atelierului, care îi fusese atît de drag pentru că prezența ei îi dăduse o notă de veselie și intimitate. Închise ochii o clipă, apoi o privi lung ca și cum ar fi vrut să-și întipărească pentru totdeauna în minte imaginea ei. Se ridică și își luă pălăria.

— Am să plec eu.

— Tu?

Femeia rămase înmărmurită. Nu înțelegea ce voia să spună.

— Nu pot să suport gîndul că vei trăi în mansarda aceea mizerabilă și murdară. La urma urmei asta este și căminul tău, tot așa cum este și al meu. Aici ai să te simți mai bine și ai să fii cruțată măcar de privațiunile cele mai grele.

Se duse apoi la sertarul în care își păstra banii și scoase cîteva bancnote.

— Aș vrea să-ți dau jumătate din ce am aici.

Puse bancnotele pe masă. Nici ea, nici Strickland nu rostiră nici un cuvînt.

Pe urmă își mai aduse aminte de ceva.

— Fii bună și împachetează-mi hainele și lasă-le la portar. Voi veni mîine să le iau. Încercă

 să zîmbească spunînd: Rămîi cu bine, draga mea.

Îţi sînt recunoscător pentru toată fericirea pe care mi-ai dat-o în trecut.

Ieşi din atelier şi închise uşa în urma lui.

Îl vedeam în imaginaţie pe Strickland aruncîndu-şi pălăria pe masă, aşezîndu-se şi aprinzîndu-şi o ţigară.

XXIX

Rămăsei cîteva clipe tăcut gîndindu-mă la ce-mi povestise Stroeve. Nu-i puteam suporta slăbiciunea şi el simţea că-l dezaprob.

— Doar ştii tot atît de bine ca şi mine cum trăia Strickland, zise el cu glasul tremurînd. Nu puteam s-o las să trăiască în asemenea condiţii; mi-era pur şi simplu peste putinţă.

— Asta e treaba dumitale, răspunsei eu.

— Dumneata ce-ai fi făcut în locul meu?

— Soţia dumitale era deplin conştientă de ce face. Dacă ar fi avut de suportat unele inconveniente, o privea personal.

— Da, dar vezi că dumneata n-o iubeşti.

— O mai iubeşti şi acum?

— Mai mult ca oricînd. Strickland nu-i omul care să poată face fericită o femeie. Legătura asta nu poate dura. Aş dori ca ea să ştie că nu o voi părăsi niciodată.

— Vrei să spui că eşti gata s-o reprimeşti.?

— N-aş ezita o clipă, pentru că atunci va avea mai multă nevoie de mine decît oricînd. Ar fi îngrozitor să n-aibă unde să se ducă atunci cînd va rămîne singură, umilită şi distrusă.

Stroeve nu părea să-i poarte pică. Îmi închipui că era normal să mă simt iritat de lipsa lui de mîndrie. Poate că ghicise la ce mă gîndeam, căci continuă:

— Nu mă puteam aştepta ca ea să mă iubească aşa cum am iubit-o eu. Eu sînt un bufon. Întotdeauna mi-am dat seama că nu sînt un bărbat de

care se pot îndrăgosti femeile. Nu-i pot reproşa faptul că s-a îndrăgostit de Strickland.

— În orice caz ai mai multă vanitate decît oricare dintre bărbaţii pe care i-am cunoscut vreodată.

— O iubesc mai mult decît pe mine însumi. După părerea mea, vanitatea nu intervine în dragoste decît atunci cînd te iubeşti mai mult pe tine însuţi. De altfel se întîmplă mereu ca un om însurat să se îndrăgostească de altă femeie; după ce-i trece, se întoarce la soţia lui, ea îl reprimeşte şi toată lumea găseşte asta foarte natural. De ce n-ar face şi femeile la fel?

— Sună destul de logic, răspunsei zîmbind, dar majoritatea bărbaţilor nu seamănă cu dumneata şi de aceea nu o pot accepta.

În timp ce vorbeam cu Stroeve îmi spărgeam capul să înţeleg cum se desfăşuraseră lucrurile într-un fel atît de neaşteptat. Nu-mi venea să cred că el nu bănuise nimic. Îmi adusei aminte de expresia ciudată pe care o surprinsesem în ochii doamnei Stroeve. Nu cumva explicaţia acelei priviri era tocmai faptul că începuse să-şi dea vag seama de un sentiment care se înfiripa în sufletul ei şi care o surprindea şi o alarma.

— N-ai bănuit niciodată pînă azi că între ei ar putea să existe ceva? întrebai eu.

Nu-mi răspunse imediat. Luă un creion de pe masă şi fără să-şi dea seama desenă un profil pe sugativă.

— Te rog să-mi spui dacă te supără întrebările mele, îi cerui.

— Îmi face bine să vorbesc. Ah, dacă ai cunoaşte chinul îngrozitor din sufletul meu. Azvîrli creionul pe masă. Da, ştiam de acum două săptămîni. Am ştiut chiar înaintea ei.

— De ce dracu nu l-ai trimis pe Strickland la plimbare?

— Pentru că nu-mi venea să cred. Era atît de puţin probabil. Ea nu putea să-l sufere. Era de necrezut. Gîndeam că e o simplă gelozie din partea mea. Vezi, eu am fost întotdeauna gelos, dar m-am străduit să-mi ascund acest sentiment.

Eram gelos pe toţi bărbaţii pe care ea îi cunoştea, chiar şi pe dumneata. Ştiam că nu mă iubeşte aşa cum o iubesc eu. Era de altfel foarte firesc, nu-i aşa? Dar îmi permitea s-o iubesc şi mie îmi era suficient pentru a mă simţi fericit. Ca să mă pedepsesc pentru bănuielile mele, pe care le găseam nedemne de mine, mă sileam să plec de acasă şi lipseam ore întregi lăsîndu-i singuri. Cînd mă întorceam, simţeam cum prezenţa mea era nedorită. Nu de Strickland, lui puţin îi păsa dacă eram de faţă sau nu, ci de Blanche. Se cutremura cînd mă apropiam s-o sărut. Cînd în sfîrşit bănuiala a devenit o certitudine, nu ştiam cum să procedez. Îmi închipuiam că or să rîdă de mine dacă le-aş face o scenă. Îmi spuneam că dacă tac din gură şi mă prefac că nu observ nimic, totul se va aranja. Mă hotărîsem că mă debarasez de Strickland încetişor şi fără ceartă. Of, de-ai şti cît de mult am suferit!

Apoi îmi povesti încă o dată cum îi spusese lui Strickland să plece. Alesese momentul cu grijă şi căutase să dea cuvintelor lui un ton cît se poate de natural, dar i-a fost peste putinţă să-şi stăpînească tremurul din glas şi îşi dădu seama că în vorbele pe care ar fi vrut să le pronunţe pe un ton vesel şi prietenesc se furişase amărăciunea geloziei. Nu se aşteptase ca Strickland să reacţioneze atît de prompt şi să înceapă de îndată pregătirile de plecare. Nu se aşteptase nici la hotărîrea soţiei sale de a-l urma pe Strickland. Îmi dădeam seama că acum dorea din toată inima să fi tăcut din gură. Ar fi preferat chinul geloziei chinului despărţirii.

— Vroiam să-l omor, dar n-am reuşit decît să mă fac de rîs.

Rămase mult timp tăcut, apoi spuse ceea ce ştiam că îl frămîntase tot timpul.

— De-aş fi tăcut, poate că totul s-ar fi îndreptat. Nu trebuia să fiu atît de nerăbdător. Biata fetiţă, la ce am împins-o!

Dădui din umeri fără să vorbesc. Nu simţeam nici urmă de compătimire pentru Blanche Stroeve, dar ştiam prea bine că n-aş putea decît să-l mîh-

nesc pe sărmanul Dirk spunîndu-i ceea ce gîndeam despre ea. Stroeve ajunsese la acea stare de epuizare care te face să vorbeşti fără să te mai poți opri. Relată din nou fiecare cuvînt rostit în timpul scenei. Ba îşi amintea un amănunt care-i scăpase mai înainte, ba formula cele ce ar fi trebuit să le spună în loc de ceea ce spusese şi apoi începu din nou să se plîngă de lipsa lui de perspicacitate. Regreta că făcuse cutare lucru şi îşi reproşa că omisese să-l facă pe celălalt. Timpul înainta din ce în ce şi pînă la urmă mă simțeam la fel de obosit ca și el.

— Ce-ai de gînd să faci acum? îl întrebai în cele din urmă.

— Ce pot să fac? Am să aștept pînă ce ea o să trimită după mine.

— De ce nu pleci pentru cîtva timp?

— Nu, nu, trebuie să fiu pe aproape cînd va avea nevoie de mine.

Pentru moment părea complet dezorientat. Nu-și făcuse nici un plan. Cînd îi propusei să se culce, îmi răspunse că nu poate dormi; voia să plece și să se plimbe pe străzi pînă în zori. Îmi dădui seama că în starea în care se afla nu putea fi lăsat singur. L-am convins să petreacă noaptea la mine și i-am cedat patul meu. În salon aveam un divan pe care puteam foarte bine să mă culc. Era atît de epuizat, încît nu mai putu rezista hotărîrii mele. Îi dădui o doză de veronal destul de mare pentru a-i asigura liniștea pe cîteva ore. Mă gîndeam că acesta era cel mai mare serviciu pe care i-l puteam face în situația de față.

XXX

Patul meu improvizat era suficient de incomod ca să mă împiedice să închid ochii, silindu-mă deci să revăd în gînd cele ce îmi povestise nenorocitul de olandez. Fapta doamnei Stroeve nu mă mira prea mult, o consideram rezultatul

unei atracții fizice. Nu cred că ea să-și fi iubit vreodată cu adevărat soțul. Ceea ce luasem drept dragoste nu fusese decît o replică feminină la alintări și confort, adică ceea ce trece drept dragoste în mințile marii majorități a femeilor. Este vorba de un sentiment pasiv care se poate revărsa asupra oricărui bărbat, așa cum vița se poate cățăra pe orice pom; iar înțelepciunea lumii recunoaște forța acestui sentiment, mai ales cînd îndeamnă o fată să se mărite cu bărbatul care o dorește, asigurînd-o că mai tîrziu va urma și dragostea. Este un simțămînt care îmbină satisfacția de a se simți în siguranță, orgoliul proprietății, plăcerea de a se ști dorită și mulțumirea de a avea un cămin; iar femeile atribuie o valoare spirituală acestei senzații numai dintr-o grațioasă vanitate. Toate acestea rămîn însă fără apărare în fața pasiunii. Bănuiesc că antipatia violentă pe care Blanche Stroeve o nutrea pentru Strickland avea într-însa chiar de la început un germene de atracție sexuală. Dar cine sînt eu, ca să încerc să dezleg tainele simțurilor, atît de încîlcite și de adînci? Poate că dragostea lui Stroeve o ațîța fără s-o satisfacă însă, iar pe Strickland îl ura pentru că simțea în el puterea de a-i oferi ceea ce-i lipsea. Cred că era foarte sinceră cînd se opunea cu atîta violență dorinței soțului ei de a-l aduce pe Strickland în atelier: se temea de el fără să știe de ce. Îmi aminteam cum prevăzuse dezastrul. Bănuiesc că oroarea pe care o resimțea față de el era numai reflexul ororii față de ea însăși pentru că încerca o atît de stranie tulburare. Înfățișarea lui era sălbatică și neobișnuită; privirile lui exprimau detașare iar gura, senzualitate; era înalt și puternic; îți dădea senzația unor patimi neîmblînzite. S-ar putea ca și Blanche să fi simțit în el elementul răscolitor care mă făcuse să mă gîndesc la făpturile sălbatice din era primitivă a omenirii, la întrupările materiei elementare. Dacă Strickland o impresionase în acest fel pe Blanche Stroeve, era inevitabil să simtă pentru el ori dragoste, ori ură. Și îl ura.

Îmi închipui că mai tîrziu zilnica intimitate cu bolnavul îi provocă o senzaţie ciudată. Îi simţea greutatea capului, cînd i-l ridica pentru a-l hrăni. După ce îl hrănea, îi ştergea gura senzuală şi barba roşie. Îi spăla braţele şi picioarele acoperite de păr des. Cînd îi ştergea mîinile, observa că în ciuda slăbiciunii, aceste mîini erau puternice şi vînoase. Avea degete lungi, degetele creatoare ale artistului, şi cine ştie ce gînduri tulburătoare se stîrneau în sufletul ei. Dormea foarte liniştit, nemişcat, de parcă ar fi fost mort; avea aerul unei sălbăticiuni din inima pădurii odihnindu-se în urma goanei după o pradă, iar ea se întreba ce fantezii îi populau visurile. Visa oare vreo nimfă alergînd prin pădure, urmărită cu înverşunare de un faun? Alerga, sprintenă şi deznădăjduită, dar faunul se apropia de ea din ce în ce mai mult, pînă cînd îi simţea respiraţia fierbinte dogorindu-i obrajii; şi iar fugea de el în tăcere, şi el tot în tăcere o urmărea, iar cînd în sfîrşit o prindea în braţele sale, oare ce anume o făcea să se înfioare: spaima sau extazul?

Blanche Stroeve căzuse în ghearele chinuitoare ale dorinţei. Poate că îl mai ura pe Strickland, dar trupul ei rîvnea după al lui şi tot ce constituise pînă atunci viaţa ei nu mai însemna nimic. Încetă de a mai fi o femeie complexă, gentilă şi susceptibilă, atentă şi nepăsătoare; nu mai era decît o Menadă: întruchipa dorinţa.

Dar poate că toate acestea sînt numai închipuiri; poate era pur şi simplu plictisită de soţul ei şi s-a dus la Strickland numai dintr-o curiozitate fără scrupul. S-ar putea să nu fi nutrit nici un sentiment deosebit pentru el şi să-i fi cedat aţîţată de apropierea în care trăiau, sau din lene, pentru ca pînă la urmă să se pomenească prinsă în laţul pe care ea însăşi şi-l întinsese, fără putere de a se elibera. Cum puteam eu ghici gîndurile şi emoţiile ce se zbăteau îndărătul frunţii aceleia senine şi a ochilor cenuşii şi calmi?

Cu toate că nu se poate afirma nimic cu certitudine cînd este vorba de făpturi atît de nestatornice cum sînt fiinţele omeneşti, totuşi pentru

purtarea doamnei Stroeve existau explicaţii care, oricum, păreau plauzibile. Pe Strickland însă nu-l puteam înţelege de loc. Oricît îmi frămîntam creierii, nu puteam să-mi explic fapta sa, atît de contrară concepţiei pe care mi-o formasem asupra lui. Nu mă mira că trădase încrederea prietenului său cu atîta lipsă de scrupule, şi nici faptul că nu şovăise o clipă să-şi satisfacă un capriciu cu preţul suferinţei altuia — ăsta era caracterul lui. Un om care nu concepea nici recunoştinţa, nici compătimirea. Emoţiile comune celorlalţi muritori pentru el pur şi simplu nu existau şi ar fi fost tot atît de absurd să-i reproşezi această lipsă, pe cît ar fi fost să-i reproşezi tigrului că e sălbatic şi crud. Ceea ce nu puteam înţelege era capriciul lui.

Nu-mi venea a crede că Strickland se îndrăgostise de Blanche Stroeve. Nu-l credeam în stare să iubească, pentru că dragostea este un sentiment complex, al cărui factor esenţial este duioşia; or, Strickland nu simţea duioşie nici pentru sine însuşi, nici pentru alţii. În dragoste există un sentiment de slăbiciune, o dorinţă de a proteja, un imbold de a face bine şi de a procura plăcere — o lipsă de egoism sau, în orice caz, un egoism bine ascuns. Dragostea conţine şi o oarecare timiditate. Nu-mi puteam imagina ca Strickland să posede vreuna din aceste însuşiri. Dragostea absoarbe; cel care iubeşte uită de el însuşi. Amantul cel mai lucid nu-şi poate imagina că dragostea lui va lua sfîrşit, deşi raţional e conştient de acest lucru; dragostea dă viaţă la ceea ce ştie că este o iluzie, dar cu toate astea, preţuieşte această iluzie mai mult decît realitatea. Dragostea înalţă omul, dar în acelaşi timp îl şi coboară. Omul încetează de a mai fi el însuşi. Nu mai este un individ, ci un obiect, un instrument al unui scop străin eului său. Dragostea nu este niciodată lipsită de sentimentalism, şi dintre toţi bărbaţii pe care îi cunoşteam, Strickland era cel mai puţin predispus unei astfel de slăbiciuni. Nu-mi venea să cred că omul acesta se va lăsa vreodată robit de o pasiune amoroasă şi că-i va suporta jugul. După părerea mea era capabil să-şi smulgă din

suflet, cu riscul unei suferințe cumplite care l-ar fi zdrobit și însîngerat, orice s-ar fi interpus între el și forța aceea neînțeleasă care îl mîna mereu nici el nu știa încotro.

Dacă am reușit să redau oarecum impresia complexă pe care Strickland o făcuse asupra mea, nu va părea exagerată afirmația că el era totodată prea mare și prea mic pentru dragoste.

Presupun însă că fiecare dintre noi își formează concepția despre pasiune după propriile sale simțiri și prin urmare aceasta diferă de la om la om. Un individ ca Strickland iubea pe măsura personalității lui și ar fi inutil să încerci a-i analiza emoțiile.

XXXI

A doua zi Stroeve plecă, deși stăruisem să rămînă. M-am oferit să-i aduc lucrurile de la atelier. Însă preferă să se ducă singur. Cred că spera ca cei doi să fi neglijat să i le strîngă, așa încît să aibă ocazia de a-și revedea soția și, eventual, de a o convinge să se reîntoarcă la el. Bagajele însă îl așteptau în camera portăresei, care îi spuse că Blanche era plecată. Nu cred că Dirk a putut rezista ispitei de a-i relata nenorocirile lui. Aflai că le debita tuturor cunoscuților în speranța de a stîrni compătimire, dar nu reuși să stîrnească decît batjocură.

Purtarea lui Stroeve era lipsită de demnitate. Într-o zi, cunoscînd ora la care soția lui își făcea cumpărăturile și nemaiputînd rezista imboldului de a o vedea, o pîndi în stradă. Cu toate că Blanche refuză să-i vorbească, el insistă s-o acosteze. Îi bîlbîi cuvinte de scuză pentru orice greșeală ar fi comis vreodată față de ea. Îi spuse că o iubește nebunește și o imploră să revină la el. Ea nu-i răspunse, ci întoarse capul și începu să meargă mai repede. Parcă-l vedeam cu picioarele lui scurte

 și groase, încercînd să țină pasul cu ea. Gîfîind

de atîta grabă, îi spuse cît este de nenorocit și o imploră să aibă milă de el. Îi promise că dacă îl va ierta, va face tot ce îi va cere. Îi oferi să o ia într-o călătorie și îi spuse că Strickland se va sătura curînd de ea. Eram indignat cînd mi-a relatat această scenă penibilă. Dovedise că-i lipsea și bunul simț și demnitatea. Nu omisese nimic din ceea ce ar fi putut-o face pe soția lui să-l disprețuiască. Nu există cruzime mai mare decît aceea a femeii față de bărbatul care o iubește și pentru care nu mai simte nimic; în această împrejurare femeia nu mai cunoaște nici bunăvoința, nici răbdarea, ci numai o mînie fără margini. Blanche Stroeve se opri și își lovi soțul în obraz cu toată puterea. Profită de consternarea lui ca să scape și urcă în goană scările atelierului. Nu scosese nici un cuvînt.

Cînd îmi povesti acest incident, Stroeve își duse mîna la obraz ca și cum mai simțea încă lovitura și în ochii lui se reflectau o durere care îți rupea inima și o uimire caraghioasă. Avea aerul unui școlar prea mult dojenit și, cu toată mila ce-o simțeam pentru el, de-abia îmi stăpîneam rîsul.

După aceea, începu să colinde zilnic strada pe unde trebuia să treacă Blanche pentru a-și face cumpărăturile și cînd o vedea venind se oprea la colț, pe celălalt trotuar. Nu mai îndrăznea să-i vorbească, dar căuta să-și concentreze în ochii lui rotunzi dorința fierbinte a inimii îndurerate. Își închipuia probabil că, văzîndu-i durerea, va fi mișcată. Dar ea nu trăda niciodată, nici prin cel mai mic semn, că l-ar fi observat. Nu se sinchisea nici măcar să-și schimbe ora tîrguielilor, ori drumul. Îmi închipui că îndărătul acestei indiferențe se ascundea o doză de cruzime. Poate că acest chin pe care îl pricinuia soțului ei îi dădea satisfacție. Mă întrebam de ce oare îl ura atîta?!

I-am cerut lui Stroeve să se poarte mai înțelept; lipsa lui de spirit mă exaspera.

— N-ai să izbutești nimic dacă ai să continui în felul acesta, îi spusei. Cred c-ai fi procedat

mai inteligent dacă îi dădeai cu bîta în cap. Nu te-ar mai fi disprețuit ca acum.

L-am sfătuit să se întoarcă pentru un timp în țara lui. Îmi vorbise deseori despre orășelul liniștit, pitit pe undeva prin nordul Olandei, unde părinții lui trăiau încă. Erau oameni săraci. Tatăl lui era dulgher; locuia într-o căsuță veche, curată și îngrijită, din cărămidă roșie, pe marginea unui canal cu apă leneșă. Străzile erau largi și pustii, căci orășelul începuse să moară încetul cu încetul, încă de acum două sute de ani, dar casele își păstraseră frumusețea impunătoare din timpurile bune. Negustori bogați, care-și trimiteau mărfurile în Indiile îndepărtate, trăiseră aici o viață liniștită și prosperă. Casele, în demna lor decadență, mai păstrau încă aroma trecutului plin de splendoare. Puteai să te plimbi de-a lungul canalului pînă ce ajungeai în inima întinselor pășuni verzi presărate cu mori de vînt, pășuni pe care pășteau alene vitele bălțate alb și negru. Credeam că în ambianța aceea populată de amintirile copilăriei, Dirk Stroeve își va uita nenorocirea. Dar nu voi să plece.

— Trebuie să mă aflu aici în clipa cînd va avea nevoie de mine, repeta el. Ar fi îngrozitor dacă i s-ar întîmpla vreo nenorocire și eu nu aș fi prin apropiere.

— Ce crezi că s-ar putea întîmpla?

— Nu știu, dar mi-e frică.

Ridicai din umeri.

Cu toată durerea sa, Stroeve rămăsese o ființă ridicolă. Poate că ar mai fi trezit oarecare compătimire dacă ar fi slăbit sau ar fi arătat sleit de puteri. Dar nici gînd. Era tot atît de rotofei ca și înainte, și obrajii lui bucălați și îmbujorați luceau ca două mere coapte. Se îngrijea foarte mult de persoana lui și continua să poarte și acum cu ifos vestonul cel negru și elegant și melonul care-i stătea cocoțat în vîrful capului. Cu toată nenorocirea ce-l lovise, pîntecul lui rotunjor nu slăbea deloc. Avea, mai mult ca oricînd, aerul unui prosper negustor ambulant. Păcat că uneori
 există atîta discordanță între înfățișarea unui

om și sufletul său. La Dirk Stroeve pasiunea lui Romeo clocotea în trupul lui Sir Toby Belch.[1] Avea o fire blîndă și generoasă și totuși făcea mereu numai gafe; poseda un real simț al frumosului, dar nu putea să creeze decît lucruri banale; avea o delicatețe sufletească înnăscută ce contrasta cu manierele sale necioplite. Dădea dovadă de mult tact cînd era vorba de interesele altora și n-avea cîtuși de puțin cînd era vorba de ale lui. Ce farsă crudă jucase natura cînd azvîrlise atîtea elemente contradictorii într-un biet om, lăsîndu-l apoi să înfrunte uluitoarea duritate a universului.

XXXII

Timp de cîteva săptămîni nu-l mai văzui pe Strickland. Îmi era silă de el și, dacă s-ar fi ivit prilejul, aș fi fost bucuros să i-o spun în față, dar mă gîndeam că nu face să-l caut pentru atîta lucru. Întotdeauna mă jenez să-mi arog o atitudine de indignare morală, care dă impresia de suficiență și e penibilă față de oricine posedă simțul umorului. Trebuie să fiu din cale afară de înfuriat ca să nu-mi pese că mă fac ridicol. Franchețea sardonică a lui Strickland mă făcea să evit orice atitudine care ar fi putut da impresia că pozez.

Trecînd însă într-o seară pe *Avenue de Clichy*, prin fața cafenelei frecventate de Strickland, pe care acum o evitam, m-am pomenit față-n față cu el. Era însoțit de Blanche Stroeve, și amîndoi se îndreptau spre colțul lui favorit.

— Unde dracu ai fost în ultimul timp? întrebă el. Credeam că ai plecat.

Cordialitatea aceasta îl arăta conștient de faptul că nu doream să-i mai vorbesc. Strickland nu era omul cu care merita să fii politicos.

---

[1] Personaj shakespearian din comedia *A douăsprezecea noapte*, ridicol ca înfățișare.

— Nu, am răspuns eu, n-am fost plecat.

— De ce n-ai mai dat pe aici?

— Mai sînt şi alte cafenele la Paris, unde să-ţi poţi pierde o oră liberă.

Blanche îmi întinse mîna şi-mi spuse bună seara. Nu ştiu de ce mă aşteptasem s-o găsesc oarecum schimbată. Purta aceeaşi rochie drăguţă de culoare cenuşie pe care o purtase atît de des şi care îi venea bine. Fruntea-i era tot atît de candidă şi ochii tot atît de senini ca în timpul cînd obişnuiam s-o văd ocupîndu-se de gospodărie în atelierul lui Dirk.

— Hai să jucăm o partidă de şah, propuse Strickland.

Nu ştiu cum se face că în acel moment nu-mi trecu prin minte nici un pretext de refuz. Îl urmai cam îmbufnat la masa lui obişnuită. După ce ne aşezarăm, Strickland ceru tabla şi piesele. Amîndoi aveau o atitudine atît de firească, încît ar fi fost absurd din partea mea să mă comport altfel. Doamna Stroeve urmărea jocul cu o expresie impenetrabilă. Era tăcută, dar aşa fusese întotdeauna. Mă uitai la gura ei, sperînd să descopăr vreo expresie care să-i trădeze sentimentele. Îi cercetai privirile, căutîndu-i în ochi vreo sclipire care să sugereze deznădejdea ori amărăciunea, şi fruntea ca să descopăr vreo cută care să indice o emoţie mai statornică. Faţa ei, însă, era ca o mască ce nu trăda nimic. Stătea nemişcată cu mîinile împreunate în poală. Din cele întîmplate ştiam că este o femeie capabilă de emoţii violente, dar lovitura nedreaptă pe care i-o dăduse lui Dirk, cel ce o iubise cu atîta devotament, dovedea un temperament impulsiv şi o cruzime îngrozitoare. Renunţase la adăpostul sigur oferit de ocrotirea soţului şi la bunăstarea confortabilă a unui cămin îmbelşugat pentru o aventură de care îşi dădea singură seama că nu putea fi decît hazardată. Această atitudine dovedea sete de inedit şi predispoziţie pentru o viaţă boemă, lucru care părea surprinzător, ţinînd seama de grija ei de casă şi de aptitudinile-i gospodăreşti.

Trebuie să fi avut un caracter complex și contrastul dintre pasiunile ei și înfățișarea-i modestă era dramatic.

Întîlnirea mă tulburase și imaginația mea lucra necontenit pe cînd încercam să mă concentrez asupra jocului. Căutam întotdeauna, cu tot dinadinsul, să-l bat pe Strickland, pentru că el era un jucător care-și disprețuia adversarul învins și aerul lui de triumf făcea ca înfrîngerea să fie mai greu de suportat. Pe de altă parte, cînd pierdea, accepta înfrîngerea cu voie bună. Cu alte cuvinte știa să piardă, dar nu știa să cîștige. De aici pot trage concluzii subtile cei care afirmă că un om nu-și dezvăluie nicăieri mai mult caracterul decît la joc.

După ce terminarăm partida, chemai chelnerul să plătesc consumațiile și plecai. Întîlnirea fusese interesantă. Nu se rostise nici un cuvînt care să-mi fi dat de gîndit, și orice presupuneri aș fi făcut, ar fi fost lipsite de temei. Eram intrigat. Nu puteam de loc să-mi închipui cum o duceau împreună. Aș fi dat mult să fi putut deveni invizibil, pentru a-i urmări în intimitatea atelierului și a-i auzi despre ce vorbesc. N-aveam nici cea mai vagă indicație pe care imaginația mea să poată broda.

XXXIII

După două sau trei zile, Stroeve veni la mine.

— Am auzit că te-ai întîlnit cu Blanche, zise el.

— Cum naiba ai aflat?

— Mi-a mărturisit cineva care te-a văzut cu ei la masă. De ce nu mi-ai spus?

— Mă temeam că te va mîhni.

— Ei și ce? Știi bine că mă interesează cel mai mic amănunt în legătură cu ea.

Așteptam să-mi pune întrebări.

— Cum arată?

— Absolut neschimbată.

— Pare fericită?

Ridicai din umeri.

— De unde vrei să ştiu? Eram într-o cafenea şi jucam şah; n-am avut ocazia să stau de vorbă cu ea.

— Bine, dar n-ai putut ghici după expresia feţei?

Dădui din cap. Nu puteam decît să-i repet că Blanche nu-şi trădase sentimentele prin nici un cuvînt şi prin nici un gest. Probabil cunoştea mai bine decît mine puterea ei de a se stăpîni. Dirk îşi frîngea mîinile agitat.

— Mi-e atît de frică... Sînt sigur că se va întîmpla ceva îngrozitor şi eu nu pot face nimic ca să împiedic acest lucru.

— Ce anume?

— Nu ştiu, gemu el, apucîndu-şi capul în mîini, prevăd o catastrofă îngrozitoare.

Stroeve fusese întotdeauna o natură emotivă, dar acum îşi ieşise din fire şi nu te mai puteai înţelege cu el. Mi se părea şi mie destul de probabil că în curînd Blanche va găsi de nesuportat viaţa alături de Strickland; dar unul din proverbele cele mai greşite este acela care spune: cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi. Experienţa vieţii ne arată că oamenii comit mereu lucruri care ar trebui să-i ducă la dezastru şi, totuşi, prin nu ştiu ce întîmplare, reuşesc să evite consecinţele nebuniei lor. În ziua cînd Blanche Stroeve se va certa cu Strickland, n-avea decît să-l părăsească, pentru că soţul ei o aştepta umil, gata să ierte şi să uite. Nu vedeam de ce ar fi meritat compătimirea mea.

— Vezi, dumneata n-o iubeşti, îmi repeta Stroeve.

— La urma urmei nimic nu dovedeşte că s-ar simţi nefericită. Se poate foarte bine să fi devenit o pereche obişnuită.

Stroeve mă privi cu ochi plini de tristeţe.

— Bineînţeles că dumitale nu-ţi pasa, dar pentru mine este grav, extrem de grav.

Regretam că îi dădusem impresia de enervare şi nepăsare.

 — Vrei să-mi faci un serviciu? mă întrebă el.

— Cu plăcere!

— Vrei să-i scrii Blanchei o scrisoare în locul meu?

— De ce nu-i scrii dumneata?

— I-am scris de nenumărate ori. Nu mă așteptam să-mi răspundă. Cred că nici nu-mi citește scrisorile.

— Uiți curiozitatea femeilor. Crezi că ar putea să reziste tentației de a le citi?

— Ar putea, la ale mele.

Îi aruncai o privire, dar el plecă ochii. Răspunsul lui mi se părea extraordinar de umilitor pentru el însuși. Își dădea seama că femeia nutrea față de el o indiferență atît de profundă, încît nu va simți nici cea mai mică emoție cînd îi va recunoaște scrisul.

— Crezi într-adevăr că se va mai întoarce vreodată la dumneata?

— Vreau să știe că poate conta pe mine în cazul cînd i s-ar întîmpla vreo nenorocire. Asta e ce te rog să-i scrii.

Am luat o coală de hîrtie.

— Ce anume vrei să-i scriu?

Iată cum suna scrisoarea:

Stimată doamnă Stroeve,

Dirk mă roagă să vă comunic că dacă se va întîmpla vreodată să aveți nevoie de el ar fi foarte fericit să vă poată fi de folos. Nu vă poartă nici cel mai mic resentiment în urma celor întîmplate. Iubirea lui a rămas neschimbată. Îl veți putea găsi oricînd la adresa următoare...

XXXIV

Cu toate că nici eu nu eram mai puțin convins decît Stroeve că povestea dintre Strickland și Blanche se va termina în chip dezastruos, nu mă așteptam totuși ca deznodămîntul să ia o formă atît de tragică.

Veni vara, cu o zăpușeală înăbușitoare; nici măcar noaptea nu se răcorea ca să-ți poți destinde nervii chinuiți. Străzile încinse de arșita de peste zi radiau noaptea căldura absorbită și trecătorii își tîrau obosiți picioarele. Pe Strickland nu-l mai văzusem de luni de zile. Fiind ocupat cu alte treburi, încetasem să mă mai gîndesc la el și la tot ce-l privea. Dirk începuse să mă plictisească cu tînguielile lui inutile și de aceea îl evitam.

Toată această afacere era sordidă și n-aveam de gînd să mă mai ocup de ea.

Într-o dimineață lucram, îmbrăcat în pijama; nu mă puteam concentra și gîndurile mi se-ndreptau spre plajele luminoase ale Britaniei răcorite de briza mării. Alături de mine se găsea ceașca goală în care portăreasa îmi adusese cafeaua cu lapte și o bucată de corn rămasă pe farfurie, din lipsă de poftă de mîncare. În camera de alături o auzeam pe portăreasă trebăluind, tocmai dădea drumul la apa din cadă. Deodată se auzi țîrîitul soneriei de la ușa de intrare și o lăsai pe ea să se ducă să deschidă. În clipa următoare vocea lui Stroeve întreba dacă sînt acasă. Fără să mă mișc de pe scaun, îi strigai să vină înăuntru. Intră grăbit și se îndreptă spse masa la care stăteam.

— S-a sinucis! exclamă răgușit.

— Ce vrei să spui? strigai cu înfiorat

Își mișcă buzele, ca și cînd ar fi vorbit, dar din gura lui nu ieșea nici un sunet. Bolborosea ca un idiot. Inima îmi zvîcnea în piept și nu știu de ce mă simții cuprins de furie.

— Pentru dumnezeu, omule, stăpînește-te! țipai la el. Despre ce naiba vorbești?

Făcea gesturi disperate, dar nu era în stare să articuleze nici un cuvînt. Părea să-și fi pierdut graiul. Nu știu ce mi-a venit, dar l-am apucat de umeri și l-am scuturat. Cînd îmi amintesc scena aceasta, mi-e necaz de purtarea mea caraghioasă. Probabil că lipsa de somn a ultimei nopți îmi zdruncinase nervii mai mult decît îmi închipuiam.

— Dă-mi voie să mă aşez, spuse el cu greutate.

I-am umplut un pahar cu apă minerală şi-i dădui să bea, ţinîndu-i-l la gură, ca unui copil. Sorbi o înghiţitură şi o parte i se vărsă pe pieptul cămăşii.

— Cine s-a sinucis?

Nu ştiu de ce mai întrebam, pentru că ştiam prea bine despre cine era vorba. Făcu un efort să se reculeagă.

— S-au certat aseară şi el a plecat.

— E moartă?

— Nu, au dus-o la spital.

— Atunci ce tot îndrugi, ţipai la el iritat. De ce spui că s-a sinucis?

— Nu te supăra pe mine. Nu pot să-ţi povestesc nimic dacă-mi vorbeşti în felul ăsta.

Strînsei pumnii, încercînd să-mi stăpînesc nervii. M-am străduit apoi să-i zîmbesc.

— Iartă-mă. Nu te grăbi. Povesteşte-mi aşa cum vrei.

Ochii lui rotunzi şi albaştri aveau o privire îngrozită. Lentilele groase ale ochelarilor îi diformau pupilele.

— Azi-dimineaţă, portăreasa a urcat să-i ducă o scrisoare; a sunat la uşă, dar nu i-a deschis nimeni. Dinăuntru se auzeau gemete. Uşa nefiind încuiată, a intrat. Blanche era întinsă pe pat şi se vedea că vomitase îngrozitor. Pe masă se afla o sticlă cu acid oxalic.

Stroeve îşi ascunse faţa în mîini şi se legănă dintr-o parte în alta gemînd.

— Era conştientă?

— Da. O, de-ai şti cît suferă! E insuportabil, insuportabil! exclamă el şi vocea-i deveni din ce în ce mai stridentă.

— Ce naiba te vaiţi atît, doar nu dumneata trebuie să suporţi chinurile, ci ea.

— Cum poţi fi atît de crud?

— Ce-ai făcut?

— Portăreasa a trimis după doctor şi după mine şi a anunţat poliţia. Îi dădusem douăzeci

de franci şi-i spusesem să mă cheme, în cazul cînd s-ar întîmpla ceva.

Se opri o clipă şi-mi dădui seama că-i venea foarte greu să-mi spună ceea ce urmă.

— Cînd am ajuns acolo, Blanche n-a vrut să-mi vorbească. A cerut celor din jur să mă dea afară. I-am jurat că am iertat-o, dar nu voia să mă asculte. A încercat să se dea cu capul de pereţi. Doctorul mi-a spus că trebuie s-o las în pace. Blanche repeta mereu: „daţi-l afară!“ Am ieşit din dormitor şi am aşteptat în atelier. Cînd a venit ambulanţa şi au ridicat-o pe targă, m-au trimis în bucătărie, să nu vadă că eram încă acolo.

Stroeve mă rugă să-l însoţesc la spital şi, în timp ce mă îmbrăcam, îmi spuse că reţinuse o rezervă pentru soţia lui, ca s-o scutească de promiscuitatea mizeră a sălii comune. Pe drum, îmi explică motivul pentru care ar avea nevoie de prezenţa mea: dacă ea va refuza să-l vadă, poate că va accepta să mă vadă pe mine. Mă rugă să-i repet c-o iubeşte mereu, că nu-i va face nici un reproş şi nu dorea decît s-o ajute, că nu-i pretinde nimic şi, după ce se va însănătoşi, va fi absolut liberă, căci nu va încerca s-o convingă să se reîntoarcă la el.

Ajunserăm la spital: o clădire înaltă şi tristă, care te înfiora numai cît o priveai. După ce furăm trimişi de la un funcţionar la altul şi după ce ne făcură să urcăm o serie de scări interminabile şi să trecem prin coridoare lungi şi pustii, îl găsirăm în cele din urmă pe doctorul de serviciu, care ne spuse că pacienta se găsea într-o stare prea gravă pentru a putea primi pe cineva. Doctorul era un om mititel şi bărbos, îmbrăcat într-un halat alb; vorbea răstit. Era evident că pentru el pacientul nu însemna decît un „caz“, iar rudele îngrijorate un inconvenient ce trebuia tratat cu fermitate. Afară de asta, cazul în speţă era pentru el ceva foarte obişnuit: o femeie cu istericale s-a otrăvit pentru că se certase cu amantul; aşa ceva se întîmpla des. La început crezu că Dirk ar fi cauza
 nenorocirii şi îl trată cu o bruscheţe inutilă. Cînd

îl lămurii că era soțul, dornic să ierte totul, doctorul îl măsură deodată cu o privire curioasă, cercetătoare, în care mi se păru că observ o nuanță de ironie. Stroeve avea într-adevăr capul unui soț predestinat să fie înșelat. Doctorul ridică ușor din umeri.

— Nu-i nici o primejdie imediată, răspunse el la întrebările noastre. Nu se știe cîtă otravă a luat. S-ar putea să se aleagă numai cu spaima. La femei, sinuciderea din dragoste e foarte frecventă, dar în general au grijă să nu reușească. În majoritatea cazurilor nu-i decît un gest menit să trezească mila sau spaima amantului.

În glasul doctorului suna un dispreț rece. Era evident că pentru el Blanche Stroeve nu însemna decît o cifră în plus în statistica încercărilor de sinucidere din orașul Paris în cursul anului curent. Era ocupat și nu avea timp de pierdut cu noi. Ne spuse că dacă venim a doua zi la o anumită oră și dacă Blanche se va simți mai bine, ar fi posibil ca soțul să o poată vizita.

XXXV

N-aș putea spune cum a trecut ziua aceea. Stroeve nu suporta să rămînă singur și eu m-am istovit cu eforturile depuse pentru a-i distrage gîndurile de la nenorocire. Îl luai cu mine la Luvru. Se prefăcea că se uită la tablouri, dar îmi dădeam seama că gîndurile i se îndreptau necontenit spre soție. L-am silit să mănînce ceva, și după masă l-am convins să se culce, dar nu putu să doarmă. Acceptă cu plăcere invitația de a rămîne cîteva zile în apartamentul meu. Îi dădui cărți să citească, dar după o pagină sau două, lăsa cartea jos și privea în gol cu ochii plini de tristețe. Seara jucarăm nenumărate partide de pichet și, ca să nu mă dezamăgească, se străduia cu curaj să pară interesat. La urmă, îi dădui un somnifer și căzu într-un somn neliniștit.

Cînd ajunserăm a doua zi la spital, ne întîmpină o soră de caritate. Ne spuse că Blanche se simte ceva mai bine și intră s-o întrebe dacă este dispusă să-și vadă soțul. Din camera bolnavei se auziră glasuri și după cîteva clipe sora se întoarse să ne spună că bolnava nu dorește să vadă pe nimeni. Prevenisem sora că dacă Blanche va refuza să-l vadă pe soțul ei, s-o întrebe dacă vrea să mă vadă pe mine, dar ea refuzase. Buzele lui Dirk tremurau.

— Nu îndrăznesc să insist, spuse sora. Se simte prea rău. Poate că peste o zi, două se va răzgîndi.

— Nu cumva ar dori să vadă pe altcineva? întrebă Dirk cu glasul atît de stins, încît era mai degrabă o șoaptă.

— Mi-a spus că nu dorește decît să fie lăsată în pace.

Mîinile lui Dirk făcură o mișcare ciudată, ca și cum n-ar fi avut nici o legătură cu trupul, ci ar fi trăit o viață a lor proprie.

— Te rog să-i spui că dacă este cineva pe care ar vrea să-l vadă, i-l voi aduce. Eu nu doresc decît să fie fericită.

Sora îl privi cu ochii ei calmi și blînzi, care văzuseră toată oroarea și durerea acestei lumi, dar care, inundați de viziunea unei lumi fără prihană, rămăseseră totuși senini.

— Îi voi spune cînd se va mai liniști.

Dirk, cu sufletul plin de compasiune, o rugă să-i transmită imediat propunerea lui.

— S-ar putea s-o însănătoșească. Te implor s-o întrebi chiar acum.

Sora intră din nou în cameră, cu un ușor zîmbet de compătimire. Auzirăm glasul ei domol și apoi o voce pe care nu o recunoscui răspunzînd:

— Nu, nu, nu!

Sora ieși din nou și clătină din cap.

— Ea a fost aceea care a vorbit? întrebai eu. Vocea îi suna atît de ciudat...

 — Se pare că acidul i-a ars coardele vocale.

Dirk scoase un strigăt de deznădejde. Îl rugai s-o ia înainte şi să mă aştepte jos la intrare, căci doream să schimb cîteva cuvinte cu sora de caritate.

Nu mă întrebă ce anume voiam să aflu, ci plecă fără să spună un cuvînt. Părea să-şi fi pierdut orice urmă de voinţă; era ca un copil ascultător.

— Nu ţi-a spus de ce a făcut acest lucru?

— Nu, nu vrea să vorbească. Stă întinsă pe spate şi ore întregi nu face nici o mişcare. Dar plînge într-una. Perna e leoarcă, fiindcă bolnava e prea slăbită ca să poată întrebuinţa batista şi lacrimile i se preling şiroaie pe obraji.

La auzul acestor cuvinte, simţii cum mi se strînge inima. În clipa aceea aş fi fost în stare să-l omor pe Strickland şi-mi dădui seama că-mi tremură glasul cînd îmi luai rămas bun de la sora de caritate.

Îl găsii pe Dirk aşteptîndu-mă pe scară. Părea că nu vede nimic şi nu-şi dădu seama de prezenţa mea pînă nu-i atinsei braţul. Mergeam tăcuţi unul lîngă altul. Încercam să-mi imaginez ce întîmplare o fi determinat-o pe fiinţa aceea nefericită să facă un pas atît de îngrozitor. Îmi închipuiam că Strickland aflase ce s-a întîmplat, desigur că îl vizitase cineva din partea poliţiei şi trebuise să dea vreo declaraţie. Nu ştiam pe unde se găseşte, dar bănuiam că s-a întors în mansarda aceea mizerabilă care-i servea drept atelier. Era ciudat că Blanche nu voia să-l vadă. Poate nu voia să trimită după el, deoarece ştia prea bine că va refuza să vină. Mă întrebam ce abis de cruzime trebuie să se fi deschis în faţa ochilor ei, dacă îngrozită, refuza să mai trăiască.

XXXVI

Urmă o săptămînă cumplită. Stroeve se ducea de două ori pe zi la spital să întrebe de soţia lui, ce refuza mereu să-l vadă. La început se întorcea

uşurat şi plin de speranţe, deoarece i se spunea că bolnava pare să meargă mai bine. Ulterior, însă, cînd revenea de la spital arăta deznădăjduit deoarece surveniseră complicaţiile de care doctorul se temuse tot timpul, și nu mai era nici o nădejde de scăpare. Sora de caritate se arăta compătimitoare faţă de deznădejdea lui, dar cuvintele ei nu puteau să-l consoleze. Sărmana Blanche zăcea și acum nemișcată refuzînd să vorbească, cu o privire concentrată de parcă aștepta sosirea morţii. Nu o mai putea duce decît o zi sau două și într-o seară cînd Stroeve ajunse foarte tîrziu la mine, ştiui că venise să-mi anunţe moartea ei. Era complet doborît, Își pierduse volubilitatea lui obișnuită. Se lăsă încet, pe canapea, sleit de puteri. Înţelesei că ar fi zadarnic să-i spun vorbe de mîngîiere și îl lăsai în pace să se odihnească.

Mă temeam să nu mă socotească nesimţitor dacă aș fi citit, așa că m-am așezat lîngă fereastră și mi-am fumat pipa, așteptînd să se hotărască el să vorbească.

— Ai fost prea bun cu mine, spuse în cele din urmă, toată lumea a fost foarte bună cu mine.

— Ei aș, zisei eu, puţin jenat.

— La spital mi-au spus să aștept. Mi-au dat un scaun și m-am așezat în faţa ușii. Cînd și-a pierdut cunoștinţa, mi-au dat voie să intru. Gura și bărbia îi erau arse de acid. Era îngrozitor să vezi pielea ei, atît de frumoasă, plină de răni. S-a stins liniștit și nu mi-am dat seama că e moartă pînă nu mi-a spus sora.

Era prea obosit ca să plîngă. Stătea întins pe spate, istovit, de parcă îl părăsise toată vlaga. Curînd observai că adormise. De o săptămînă încoace era primul somn neprovocat cu droguri. Natura, de obicei atît de crudă, se arată uneori şi binevoitoare. L-am acoperit și am micșorat lumina. Dimineaţa următoare cînd m-am trezit, dormea încă. Nu se clintise, iar ochelarii cu ramă de aur îi stăteau aşezaţi şi acum pe nas.

XXXVII

Împrejurările în care murise Blanche Stroeve prilejuiră tot felul de formalități penibile, dar pînă la urmă obținurăm autorizația de înmormîntare. Dirk și cu mine furăm singurii care urmarăm dricul pînă la cimitir. La dus făcurăm drumul la pas, dar la întoarcere venirăm în trapul cailor. În ochii mei, felul cum vizitiul dricului biciuia caii era respingător: părea că vrea să scape de mort cu un gest de nepăsare. Din cînd în cînd vedeam înaintea noastră dricul clătinîndu-se, iar vizitiul trăsurii în care ne aflam noi își îndemna caii ca să nu rămînă în urmă. Și eu simțeam în sinea mea dorința să uit cît mai repede de toată istoria. Această tragedie, care în realitate nu mă privea personal, începuse să mă plictisească și, pretextînd față de mine însumi că vreau să-l distrez pe Stroeve, începui să vorbesc ușurat despre alte subiecte.

— Nu crezi că ar fi mai bine să pleci pentru cîtva timp? îl întrebai. N-are nici un sens să mai rămîi acum la Paris.

Nu răspunse, dar continuai nemilos:

— Ți-ai făcut vreun plan pentru viitorul imediat?

— Nu.

— Trebuie să încerci să-ți refaci viața. De ce nu te duci în Italia și să te apuci de lucru?

Nici de astă dată nu răspunse, dar vizitiul îmi veni în ajutor. Încetinind pasul cailor, se aplecă și spuse ceva. Nu-l putui înțelege și scosei capul pe fereastra cupeului. Voia să știe unde doream să ne ducă. Îi spusei să aștepte o clipă.

— Cred că ar fi bine să iei masa cu mine. mă adresai lui Dirk. Am să-i spun să ne lase în *Place Pigalle*.

— Vreau să mă duc la atelier.

Ezitai o clipă.

— Să vin cu tine? îl întrebai apoi.

— Nu, aș prefera să fiu singur.

— Foarte bine.

I-am spus vizitiului unde să ne ducă și continuarăm drumul în tăcere. Dirk nu mai trecuse pe la atelier din dimineața funestă cînd Blanche fusese transportată la spital. Eram bucuros că nu dorește să-l însoțesc și, după ce-l lăsai în fața casei, îmi văzui ușurat de drum. Străzile Parisului îmi făceau din nou plăcere și priveam cu ochi zîmbitori lumea care forfotea în toate direcțiile. Era o zi calmă și însorită și simțeam în mine o dorință puternică de viață. Fără să vreau, gîndurile mi se îndepărtară de Stroeve și de nenorocirea lui. Voiam să gust viața.

XXXVIII

Nu l-am văzut pe Stroeve timp de aproape o săptămînă. Într-o seară, puțin după ora 7, veni să mă ia la masă. Purta doliu mare și, în jurul melonului, își înfășurase o panglică lată, neagră. Pînă și batista era tivită cu negru. Veșmintele lui de jale te făceau să crezi că-și pierduse într-o singură catastrofă toate neamurile din lume, pînă și verii prin alianță de al doilea grad.

Trupul lui rotofei și obrajii rotunzi și îmbujorați nu prea se potriveau cu ținuta de mare doliu. Mi se păru o cruzime din partea naturii ca și în extrema lui suferință să-i dea un aer de bufon.

Îmi spuse că s-a decis să plece, dar nu în Italia, cum îl sfătuisem, ci în Olanda.

— Plec mîine. Poate că asta este ultima dată cînd ne mai vedem.

Răspunsei cu cîteva cuvinte de circumstanță, pe care le primi cu un zîmbet șters.

— N-am mai fost acasă de cinci ani. Credeam că am uitat de toate. Mi se părea că m-am îndepărtat atît de mult de casa părintească, încît mă intimida gîndul întoarcerii, dar acum simt că este singurul meu refugiu.

Era zdrobit și îndurerat și gîndurile i se întorceau la duioșia mamei sale. Batjocura pe care o

îndurase atîţia ani părea să-l fi copleşit abia acum, iar ultima lovitură, trădarea soţiei, îi răpise acea elasticitate morală care îi îngăduise să suporte sarcasmul cu atîta voie bună. Acum nu mai putea rîde împreună cu cei care rîdeau de el: devenise un fel de paria.

Îmi povesti despre copilăria lui în căsuţa de cărămidă roşie şi de pasiunea mamei sale pentru ordine. Bucătăria ei era o minune de curăţenie. Toate stăteau la locul lor şi nicăieri nu puteai descoperi nici cea mai mică urmă de praf; în privinţa curăţeniei avea o adevărată manie. Parcă vedeam o bătrînică măruntă, cu obrajii rumeni ca două mere coapte, robotind de dimineaţa pînă seara, ani de-a rîndul, să-şi ţină casa lună. Tatăl era un om uscăţiv, cu mîinile noduroase, tăcut şi demn, după munca unei vieţi. Seara citea ziarul cu glas tare, în timp ce soţia şi fiica (măritată acum cu căpitanul unei şalupe de pescuit) stăteau aplecate asupra unui lucru de mînă, pentru a nu pierde nici o clipă din timpul lor preţios.

În orăşelul acela lăsat în urmă de înaintarea rapidă a civilizaţiei, nu se întîmpla niciodată nimic deosebit, şi anii se scurgeau unul după altul pînă cînd sosea moartea, ca un prieten, pentru a oferi odihnă celor care munciseră cu atîta sîrguinţă.

— Tata dorea să mă facă dulgher ca el, pentru că de cinci generaţii neamul nostru a avut această meserie din tată în fiu. Poate că asta înseamnă înţelepciunea vieţii: să calci pe urmele tatălui tău, fără a privi nici la dreapta, nici la stînga. Cînd eram copil, spuneam că am să mă însor cu fata curelarului care locuia alături de noi. Era o fetiţă cu ochi albaştri şi cu codiţe bălaie. Mi-ar fi ţinut casa ca un juvaer şi aş fi avut un fiu care să-mi continue meseria după moarte.

Stroeve oftă uşor şi tăcu. Gîndurile lui închipuiau viaţa pe care ar fi putut s-o ducă, şi siguranţa traiului pe care îl refuzase îi umplea sufletul de amărăciune.

— Omenirea este aspră şi nemiloasă. Venim pe lume fără să ştim de ce, şi plecăm, fără să ştim unde. Trebuie să fim foarte modeşti. Trebuie să

înțelegem frumusețea sfiiciunii. Trebuie să pășim tiptil prin viață, pentru ca destinul să nu ne observe și să căutăm dragostea celor simpli și ignoranți, căci ignoranța lor valorează mai mult decît toată știința noastră. Să rămînem tăcuți și mulțumiți în colțișorul nostru, supuși și blînzi. Iată care este înțelepciunea vieții.

Pentru mine, ceea ce spunea el nu era decît expresia sufletului său înfrînt și în sinea mea mă revoltam împotriva acestei resemnări. Dar găsii că e mai înțelept să nu-mi exprim părerea.

— Ce te-a îndemnat să te faci pictor? întrebai.

Ridică din umeri.

— S-a întîmplat să am îndemînare la desen și din cauza asta eram întotdeauna premiat la școală. Mama era foarte mîndră de acest talent și mi-a dăruit o cutie cu acuarele. Arăta schițele mele preotului, doctorului, judecătorului. Am fost trimis la Amsterdam să concurez pentru o bursă și am obținut-o. Sărăcuța de ea, era atît de mîndră; dar, deși i se rupea inima că trebuie să se despartă de mine, zîmbea ca să nu văd cît este de mîhnită. Era mulțumită că fiul ei va deveni artist. Au făcut sacrificii și au agonisit ca să am din ce trăi, iar cînd am expus primul tablou, au venit la Amsterdam să-l admire: tata, mama și soră-mea. Mama a plîns cînd l-a văzut. Ochii blînzi ai lui Dirk sclipeau. Astăzi, pe fiecare perete din vechea casă atîrnă cîte unul din tablourile mele, încadrat într-o ramă frumoasă, aurită.

Fața lui radia de mîndrie fericită. Mă gîndeam la scenele plate din tablourile lui, cu țăranii, chiparoșii și măslinii de un pitoresc ieftin. Cît de ciudate trebuie să pară în ramele lor pretențioase pe pereții căsuței țărănești!

— Biata mamă, credea că-mi face un minunat serviciu cînd m-a îndemnat să devin pictor, dar, în definitiv, poate că ar fi fost mai bine dacă s-ar fi îndeplinit dorința tatei și n-aș fi astăzi decît un dulgher cinstit.

— Ai fi în stare să-ți mai schimbi viața acum cînd știi ce-ți poate oferi arta? N-ai regreta toate desfătările pe care ți le-a procurat?

— Arta este lucrul cel mai măreț din lume, spuse el după un moment de cugetare. Apoi se uită la mine și îmi spuse cu șovăială în glas:

— Știai că m-am dus să-l văd pe Strickland?

— Ce-ai făcut?

Eram uluit. Nu mi-aș fi închipuit că mai putea răbda să-l vadă pe omul acela.

Stroeve schiță un zîmbet.

— Știi bine că eu nu prea am mîndrie.

— Ce vrei să spui?

Îmi povesti o întîmplare neobișnuită.

XXXIX

Cînd l-am părăsit atunci în fața casei după înmormîntarea sărmanei Blanche, Dirk intră abătut pe poartă. O dorință absurdă de a se tortura singur îl îndemna să intre în atelier, și totuși se temea de suferința care știa că-l așteaptă acolo. Se tîrî sus pe scări; avea impresia că picioarele nu vor să-l mai ducă. Zăbovi în fața ușii un răstimp îndelungat încercînd să-și adune curajul și să intre. Simțea că-i vine rău. Era cît pe-aci să coboare scările în fugă după mine și să mă roage să intru cu el în atelier, deoarece avea impresia că se află cineva în apartament. Își aduse aminte cît de des, după ce urcase în goană scările, se oprise pe palier pentru a-și trage răsuflarea, pe care și-o pierdea din nou, în mod absurd, din pricina nerăbdării de a o revedea pe Blanche. Revederea însemna de fiecare dată pentru el o desfătare inepuizabilă și, chiar dacă nu lipsise de acasă mai mult de o oră, încerca aceeași emoție, de parcă ar fi fost despărțiți o lună întreagă.

Deodată fu copleșit de senzația imposibilității, a irealității morții ei. Ceea ce se întîmplase nu putea fi decît un coșmar, un vis îngrozitor, desigur că îndată ce va deschide ușa o va vedea aplecată asupra mesei, în grațioasa atitudine a femeii din tabloul „Bénédicité“ de Chardin, care i se păruse

totdeauna atît de încîntător. Scoase în grabă cheia din buzunar, descuie ușa și intră.

Apartamentul nu părea de loc pustiu. Una din trăsăturile caracteristice pe care le apreciase atît de mult la soția lui fusese înclinația ei pentru ordine.

Propria lui educație îi dăduse o duioasă înțelegere a predilecției pentru ordine, și pornirea instinctivă a soției sale de a așeza fiecare lucrușor la locul cuvenit îi încălzea inima. Dormitorul arăta ca și cum l-ar fi părăsit cu o oră înainte. Periile erau orînduite cu grijă pe măsuța de toaletă, cîte una de fiecare parte a pieptenului. Cineva aranjase patul în care Blanche își petrecuse ultima noapte și cămașa ei era păturită și așezată pe pernă. Era cu neputință să vezi că nu se va mai întoarce niciodată în această cameră.

I se făcu sete și intră în bucătărie să bea apă. Și aici toate se aflau la locul lor. Pe o poliță stăteau farfuriile pe care le folosise la cină în seara cînd se certase cu Strickland. Fuseseră spălate cu grijă. Furculițele și cuțitele fuseseră aranjate în sertarul lor. Pe masă era o bucățică de brînză acoperită cu un capac de sticlă și într-o cutie de tablă, o rămășiță de pîine.

Avusese obiceiul să-și facă tîrguielile de pe o zi pe alta, cumpărînd numai strictul necesar, așa că nu rămînea nimic pe a doua zi. Din ancheta făcută de poliție, Stroeve știa că Strickland părăsise casa imediat după cină și faptul că Blanche avusese tăria să spele vasele ca de obicei îl îngrozi. Meticulozitatea ei dovedea și mai limpede cu cît sînge rece își premeditase sinuciderea. O asemenea stăpînire de sine era înfricoșătoare. Cutremurat de o spaimă subită, simți că i se înmoaie genunchii și e gata să se prăbușească.

Se întoarse în dormitor și se trînti pe pat. Începu s-o strige pe nume.

— Blanche, Blanche!

Gîndul la suferințele ei îi devenise insuportabil. Deodată i se năluci că o vede stînd în bucătăria care nu era mult mai încăpătoare decît un dulap,

 spălînd vasele, paharele și tacîmurile, lustruind

la iuţeală cuţitele şi aranjîndu-le toate la locul lor, curăţind chiuveta şi apoi agăţînd cîrpa la uscat — mai era şi acum acolo, o zdreanţă ruptă, cenuşie. Pe urmă, o văzu aruncînd o ultimă privire ca să controleze dacă totul e curat şi frumos, trăgîndu-şi în jos mînecile suflecate, dezbrăcîndu-şi şorţul — atîrna şi el pe un cuier în dosul uşii — luînd sticla cu acid oxalic şi trecînd cu ea în dormitor.

Această agonie de gînduri îl făcu să sară din pat şi să iasă din cameră. Trecu în atelier. Aici totul era cufundat în întuneric, căci draperiile fuseseră trase peste fereastra cea mare. Cu un gest grăbit le dădu la o parte, dar la vederea încăperii în care fusese atît de fericit, izbucni într-un hohot de plîns. Nici aici nu se schimbase nimic. Strickland era atît de indiferent la lucrurile din preajma lui încît trăise în atelierul altcuiva fără a-i fi dat în gînd să schimbe cel mai mic lucru. Atelierul reprezenta ideea lui Stroeve asupra mediului în care ar trebui să trăiască un artist; cu alte cuvinte, şi-l aranjase într-un mod voit artistic. Pe pereţi erau aşternute bucăţi de brocart vechi, iar pianul fusese acoperit cu o fîşie de mătase frumoasă, decolorată de vreme. Într-un colţ se afla o copie a ,,Venerei din Milo'' Ici, colo, se găsea cîte un scrin italienesc cu vase de Delft, şi din loc în loc cîte un basorelief. Într-o frumoasă ramă aurită era o copie a lui „Inocenţiu al X-lea“ de Velázquez, executată de Stroeve la Roma, iar de jur împrejur propriile lui tablouri, toate în splendide rame aurite şi aşezate în aşa fel, încît să producă un efect cît mai decorativ. Stroeve fusese întotdeauna mîndru de gustul său. Apreciase fără abatere atmosfera romantică a atelierului şi cu toate că vederea acestei încăperi fu pentru el ca un pumnal în inimă, fără să-şi dea seama schimbă poziţia unei măsuţe stil Ludovic al XV-lea, una dintre comorile lui. Deodată privirile îi fură atrase de o pînză aşezată cu faţa spre perete. Era mult mai mare decît acelea pe care le folosea el de obicei şi se întrebă ce-o fi căutînd acolo. Se apropie şi o întoarse spre el, ca să o poată privi. Tabloul

reprezenta un nud. Inima începu să-i bată cu putere, ghicind că trebuie să fie o lucrare de-a lui Strickland. Îl trînti înfuriat de perete — de ce l-o fi lăsat aici? Tabloul căzu pe duşumea cu faţa în jos. Nu putea să-l lase acolo în praf, indiferent al cui ar fi fost, aşa că îl ridică. Îl birui curiozitatea, şi dorind să-l examineze mai deaproape, îl aşeză pe şevalet. Se dădu înapoi cîţiva paşi să-l poată vedea mai bine.

Tresări. Tabloul reprezenta o femeie întinsă pe o canapea, cu o mînă sub cap, iar cu cealaltă de-a lungul trupului; un genunchi era ridicat, iar piciorul celălalt întins. Atitudinea clasică a nudului. Stroeve simţi că se învîrteşte casa cu el. Era Blanche. Scoase un strigăt răguşit, copleşit de durere, de gelozie şi mînie. Urlă, ca scos din minţi. Era prea mult, nu mai putea suporta. Aruncă priviri sălbatice de jur împrejur, căutînd ceva cu care să sfîrtece tabloul, să-l sfîşie în bucăţi ca să nu vieţuiască un minut mai mult. Nu găsi la îndemînă nimic cu care să-şi atingă scopul şi începu să cotrobăiască prin ustensilele de pictură, dar nici aici nu găsi nimic; îl cuprinsese o furie clocotitoare. În sfîrşit dădu de un cuţit mare de paletă şi se repezi la el cu un strigăt de triumf. Îl apucă de parcă ar fi fost un stilet şi se năpusti asupra tabloului.

Pe cînd îmi povestea scena, Stroeve retrăi, cu aceeaşi intensitate, momentul cînd avusese loc incidentul. Puse mîna pe un cuţit care se afla pe masă între noi doi şi îl agită în aer. Îşi ridică braţul ca şi cum ar fi vrut să lovească şi apoi, deschizînd mîna, îl lăsă să cadă jos cu un zăngănit. Se uită la mine cu un zîmbet timid, dar nu mai spuse nimic.

— Zi mai departe!

— Nu ştiu ce s-a întîmplat cu mine. Eram gata să sfîşii tabloul şi ridicasem braţul să-l lovesc, cînd deodată mi se păru că îl văd.

— Că vezi, ce anume?

— Tabloul. Era o capodoperă. Nu m-am putut atinge de el. Mi-era frică.

Stroeve tăcu din nou și se uită fix la mine cu gura deschisă şi cu ochii albaştri şi rotunzi ieşiţi din orbite.

— Era un tablou extraordinar, minunat. Am fost cuprins de veneraţie. Era cît pe aci să comit o crimă îngrozitoare. Făcui un pas să-l văd mai bine și am izbit cuţitul cu piciorul. M-am cutremurat.

Împărtășeam realmente ceva din emoţiile pe care le trăise el, atunci. Eram impresionat în chip straniu; mă simţeam parcă transportat pe neașteptate într-o lume în care valorile erau răsturnate. Priveam nedumerit, ca un drumeţ rătăcit prin meleaguri pe unde reacţiile omului faţă de lucrurile familiare sînt cu totul altele decît cele pe care le cunoscuse el pînă atunci. Stroeve încercă să-mi vorbească despre tablou, dar o făcea incoerent, așa că trebui să ghicesc ceea ce voia să spună. Strickland rupsese lanţurile ce-l zăgăzuiseră pînă atunci. Se găsise nu „pe sine însuși", după cum vine vorba, ci își descoperise un suflet nou, cu puteri nebănuite. Nu era numai simplificarea îndrăzneaţă a desenului, cea care denota o personalitate atît de bogată și de deosebită; nu era numai coloritul, cu toate că pictase carnaţia cu o senzualitate care avea în ea ceva de-a dreptul miraculos; nu era numai materialitatea care îţi dădea impresia că simţi într-adevăr greutatea trupului, ci, mai presus de toate, o spiritualitate nouă și tulburătoare ce îndruma imaginaţia spre căi nebănuite și sugera spaţii vagi, imense, albite doar de lumina eternă a stelelor, în care spiritul complet descătușat se aventurează cu sfială pentru a dezvălui mistere noi.

Dacă am devenit retoric, aceasta se datorește faptului că și Stroeve era la fel. (Se știe doar că oamenii în momente de autentică emoţie se exprimă fără să vrea în termeni de melodramă.) Stroeve încerca să redea un sentiment pe care nu-l mai simţise niciodată și de aceea nu ştia cum să-l zugrăvească în cuvinte obișnuite. Era ca un mistic care încearcă să descrie inefabilul.

Din tot ce spunea reieșea însă clar că oamenii vorbesc cu ușurinţă despre „frumuseţe" şi, nepose-

dînd simțul cuvintelor, întrebuințează acest termen fără discernămînt, bagatelizîndu-l. Întrucît este întrebuințat în legătură cu nenumărate obiecte triviale, adevărata lui semnificație și-a pierdut demnitatea. Oamenii întrebuințează cuvîntul „frumos“ în legătură cu un cîine, o rochie sau o predică, dar cînd sînt puși față în față cu „frumosul“ cel adevărat, nu-l pot recunoaște. Falsa emfază în care încearcă să-și învăluie gîndurile găunoase le tocește sensibilitatea. Întocmai ca șarlatanul care ajunge să simuleze forța spirituală pe care cîndva a simțit-o, tot astfel își pierd și ei forța receptivă de care au abuzat. Dar aragostea și înțelegerea pe care Stroeve, incorigibilul bufon, le avea pentru frumos, erau la fel de cinstite și de sincere ca și sufletul său. Frumosul însemna pentru el ceea ce dumnezeu înseamnă pentru omul credincios, și cînd se găsea față-n față cu el, i se făcea teamă.

— Ce i-ai spus lui Strickland cînd l-ai văzut?

— L-am rugat să vină cu mine în Olanda.

Am rămas consternat, uitîndu-mă la el cu o mirare stupidă.

— Amîndoi am iubit-o pe Blanche. În casa mamei mele ar fi fost loc suficient și pentru el. Cred că tovărășia unor oameni săraci și simpli ar fi făcut bine sufletului său. Ar fi putut învăța de la ei ceva de mare folos pentru dînsul.

— Ce a răspuns?

— A zîmbit ușor. Îmi închipui că mă socotea tare prost. Mi-a spus că „a pus nadă pentru altă mreană“. Aș fi dorit ca Strickland să fi întrebuințat o altă frază pentru a-și exprima refuzul. Mi-a dăruit tabloul Blanchei.

Mă întrebam de ce-o fi făcut Strickland acest gest, dar mă abținui de la orice comentariu și cîtva timp păstrarăm amîndoi tăcerea.

— Ce-ai făcut cu toate lucrurile dumitale? îl întrebai în cele din urmă.

— Am chemat pe cineva care mi-a oferit o sumă frumoasă și le-a luat pe toate grămadă. Pînzele le iau cu mine acasă. Afară de ele, nu mai posed nimic

 pe lume decît un geamantan cu haine și cîteva cărți.

— Sînt mulțumit că te întorci acasă, i-am spus. Simțeam că singura lui posibilitate era să rupă complet cu trecutul. Speram că durerea care acum i se părea de neîndurat se va potoli cu timpul și uitarea milostivă îl va ajuta să reia de la capăt calvarul vieții. Era încă tînăr și peste cîțiva ani va privi în urmă la toate suferințele de acum cu o duioasă melancolie. Mai curînd sau mai tîrziu se va căsători cu vreo olandeză de treabă, și sînt sigur că va fi fericit. Îmi venea să zîmbesc gîndindu-mă la nenumăratele tablouri proaste pe care le va mai picta pînă la sfîrșitul vieții. A doua zi îl condusei la gară și luă trenul spre Amsterdam.

XL

Toată luna următoare, fiind ocupat cu propriile mele treburi, nu am mai întîlnit pe nimeni care să fi avut vreo legătură cu această jalnică întîmplare, așa că nu m-am mai gîndit la ea. Dar într-o bună zi, pe cînd umblam prin oraș după treburi, trecui pe lîngă Strickland. Vederea lui îmi redeșteptă toată oroarea pe care doream s-o uit și încercai o senzație de subită repulsie față de cel care era pricina a tot ce se întîmplase. Dădui din cap, căci ar fi fost o copilărie să-i întorc spatele, și trecui repede înainte, dar după o clipă am simțit că cineva îmi pune mîna pe umăr.

— Pari foarte grăbit, îl auzii adresîndu-mi-se, pe un ton prietenos.

Era caracteristic pentru el să se poarte amabil cu cineva care arăta în mod vădit că nu vrea să mai aibă de-a face cu dînsul și din răceala cu care îl salutasem trebuie să fi înțeles acest lucru.

— Da, sînt, îi răspunsei eu scurt.

— Te însoțesc.

— De ce?

— Pentru plăcerea companiei dumitale.

Nu răspunsei nimic și-l lăsai să meargă în tăcere alături de mine.

Parcurserăm astfel vreo două-trei sute de metri. Începeam să mă simt cam ridicol. În sfîrșit trecurăm prin fața unei librării și mă gîndii că n-ar strica să intru să cumpăr niște hîrtie. Era o scuză bună pentru a scăpa de el.

— Eu intru aici, îi spusei, la revedere.

— Te aștept afară.

Ridicai din umeri și intrai în magazin. M-am gîndit însă pe urmă că hîrtia franțuzească e de proastă calitate și că din moment ce intenția mea nu se realizase, nu era cazul să mă împovărez cu o marfă de care nu aveam nevoie. Cerui deci negustorului ceva ce eram sigur că nu are și peste cîteva clipe am ieșit din nou în stradă.

— Ai găsit ce-ți trebuia? întrebă el.

— Nu.

Ne continuarăm drumul în tăcere, și cînd ajunserăm la o piață unde se întîlneau mai multe străzi, mă oprii la marginea trotuarului și-l întrebai:

— Încotro ți-e drumul?

— Acolo unde mergi și dumneata, răspunse el zîmbind.

— Eu mă duc acasă.

— Te însoțesc și eu ca să fumez o pipă cu dumneata.

— Ai putea să aștepți să te invit, replicai pe un ton rece.

— Aș aștepta dacă aș crede că am vreo șansă s-o faci.

— Vezi zidul acela din fața dumitale? întrebai arătînd cu mîna.

— Îl văd.

— În cazul acesta mi-aș fi închipuit că vezi tot atît de limpede că nu doresc tovărășia dumitale.

— Mărturisesc că aveam o vagă bănuială.

Nu-mi putui reține un rîs pe sub mustață. Unul dintre defectele mele este că nu pot să port pică unui om care mă face să rîd. M-am stăpînit însă imediat.

— Ești un om detestabil. Cel mai scîrbos animal pe care am avut nenorocirea să-l întîlnesc vreodată. De ce cauți societatea cuiva care te urăște și te

 disprețuiește?

— La naiba, crezi că-mi pasă ce gîndeşti despre mine, băiete?

— Dă-o dracului, replicai cu violenţă, căci începeam să cred că motivul pe care îl invocam nu prea era onorabil. Nu vreau să te mai văd.

— Ţi-e teamă că am să te corup?

Tonul cu care îmi puse această întrebare mă făcu să mă simt ridicol. Bănuiam că mă priveşte cu un zîmbet sarcastic.

— Probabil că ai nevoie de bani, remarcai cu insolenţă.

— Aş fi un mare tîmpit dacă mi-aş închipui că pot ciupi ceva de la dumneata.

— Grozav trebuie să fi decăzut dacă ai ajuns să linguşeşti.

Strickland rînji.

— N-am să-ţi fiu niciodată cu adevărat nesuferit, atîta timp cît îţi dau ocazia să plasezi cîte o replică spirituală.

Trebuii să-mi muşc buzele ca să nu izbucnesc în rîs. Cuvintele lui conţineau un adevăr puţin plăcut, căci un alt defect al caracterului meu este că-mi place tovărăşia oamenilor — oricît de depravaţi ar fi ei — care-mi oferă prilejul să-mi desfăşor posibilităţile de a fi spiritual. Începeam să constat că trebuia să fac un efort pentru a-mi menţine aversiunea faţă de Strickland. Recunoşteam slăbiciunea mea morală, îmi dădeam seama că dezaprobarea mea era cam forţată şi eram sigur că dacă eu simţeam acest lucru, instinctul lui ager îl descoperise de asemenea. Probabil că în sinea lui îşi bătea joc de mine. Îl lăsai deci pe el să aibă ultimul cuvînt şi îmi căutai refugiu într-o tăcere dispreţuitoare.

XLI

Ajunserăm în faţa casei unde locuiam. Nu voiam să-l poftesc să intre şi urcai scara fără să spun nici un cuvînt.

El mă urmă și intră după mine în apartament. Pînă acum nu fusese niciodată la mine și cu toate astea nu se sinchisi să arunce măcar o privire asupra camerei pe care o aranjasem cu multă trudă ca să aibă un aspect plăcut. Pe masă era o cutie cu tutun și, scoțîndu-și pipa, și-o umplu. Apoi se așeză pe singurul scaun fără brațe și, proptindu-l de perete, îl făcu să stea în echilibru pe picioarele din spate.

— Dacă ai de gînd să te instalezi ca la dumneata acasă, nu văd ce ce nu te-ai așeza într-un fotoliu? îi spusei enervat.

— De ce te îngrijești de confortul meu?

— Nu mă îngrijesc decît de propriul meu confort, răspunsei eu. Mă jenează cînd văd pe cineva cocoțat pe un scaun incomod.

Rîse, dar nu se mișcă de pe scaun. Continuă să fumeze în tăcere, fără să-i mai pese de mine. Părea complet cufundat în gînduri. Mă întrebam de ce-o fi venit la mine.

Atîta timp cît rutina îndelungată nu i-a tocit încă sensibilitatea, scriitorul este mereu pus în încurcătură de instinctul său care îl îndeamnă să scormonească ciudățeniile naturii omenești. Onestitatea îl silește să admită că indignarea pe care o resimte în fața anumitor fapte condamnabile nu este nici pe departe atît de puternică pe cît e dorința de a afla motivul care le-a determinat. Fascinația pe care o simte creatorul față de logica și perfecțiunea ticălosului creat de el constituie un ultragiu adus legilor și ordinei. Presupun că Shakespeare l-a creat pe Iago cu un entuziasm pe care nu l-a resimțit nici pe departe cînd, împletind razele lunii cu fantezia sa, a imaginat-o pe Desdemona.

Nutream în sufletul meu o oroare autentică față de Strickland, dar, în același timp, o curiozitate detașată de a-i descoperi resorturile intime. Firea lui mă intriga și doream să aflu cum privește el tragedia pe care o dezlănțuise în viața unor oameni ce-i arătaseră atîta bunătate. Înfipsei bisturiul cu curaj:

— Stroeve mi-a spus că nudul soţiei lui a fost cea mai bună operă pe care ai realizat-o vreodată.

Strickland îşi scoase luleaua din gură şi ochii i se luminară de un zîmbet.

— M-am distrat grozav pictînd-o.

— De ce i l-ai dăruit?

— Îl terminasem. Nu mai prezenta nici un interes pentru mine.

— Ştii că Stroeve era cît pe-aci să-l distrugă?

— Nu era chiar atît de bun.

Tăcu vreo două clipe, apoi îşi scoase iarăşi luleaua din gură şi zîmbi, spunînd:

— Ştiai că omuleţul a venit să mă vadă?

— Nu te-a mişcat ceea ce ţi-a spus?

— Nu. Mi s-a părut tîmpit şi sentimental.

— Probabil uitaseşi că i-ai distrus viaţa.

Îşi trecu îngîndurat mîna prin barbă.

— E un pictor foarte prost.

— Dar e un om foarte cumsecade!

— Şi un excelent bucătar, adăugă el batjocoritor.

Nesimţirea lui era inumană şi în indignarea mea lăsai la o parte orice politeţe:

— Aş vrea să ştiu, din simplă curiozitate, dacă ai simţit vreo umbră de remuşcare pentru moartea Blanchei Stroeve.

Îi observai cu atenţie figura, să văd dacă îşi schimbă expresia, dar rămase impasibilă.

— Nu văd de ce aş avea, răspunse el.

— Atunci dă-mi voie să-ţi expun situaţia. Erai pe moarte şi Dirk Stroeve te-a luat în casa lui. Te-a îngrijit ca o mamă. Şi-a sacrificat timpul, banii şi confortul pentru dumneata. Te-a smuls din ghearele morţii.

Strickland ridică din umeri.

— Acestui omuleţ absurd îi place să se omoare pentru alţii. Asta-i viaţa lui.

— Chiar admiţînd că nu-i datorai nici o recunoştinţă, erai oare obligat să-i furi nevasta? Înainte de venirea dumitale erau fericiţi. Nu puteai să-i laşi în pace?

— Ce te face să crezi că erau fericiţi?

— Era doar evident.

— Ești surprinzător! Îți închipui oare că femeia aceea i-a putut vreodată ierta ceea ce a făcut pentru ea?

— Ce vrei să spui?

— Nu știi de ce s-a însurat cu ea?

Clătinai din cap.

— Era guvernantă în familia unui prinț italian și a fost sedusă de fiul prințului. Credea că tînărul o va lua de soție, dar părinții lui au zvîrlit-o în stradă. Era însărcinată și a încercat să se sinucidă. Stroeve a dat de ea și a luat-o de nevastă.

— Fapta asta e tipică pentru el. N-am mai întîlnit niciodată un om cu o inimă atît de generoasă. Mă întrebam de multe ori cum de s-au căsătorit acești doi oameni, atît de nepotriviți, dar tocmai o astfel de explicație nu mi-a trecut niciodată prin gînd. Probabil că acesta era motivul dragostei atît de neobișnuite pe care o purta Dirk soției sale și care avea în ea ceva mai profund decît pasiunea. Îmi aminteam de bănuiala mea că rezerva ei ar ascunde ceva de care nu-mi puteam da seama, dar acum vedeam în ea altceva decît dorința de a acoperi un secret rușinos. Calmul ei era ca liniștea lugubră ce plutește asupra unei insule devastate de uragan. Veselia ei era veselia deznădejdii.

Strickland îmi întrerupse reflecțiile cu o observație al cărei cinism mă surprinse:

— O femeie poate să ierte unui bărbat răul pe care i-l face, dar nu-i poate ierta niciodată sacrificiile făcute de dragul ei.

— În cazul acesta dumneata poți fi fără grijă că n-ai să riști niciodată să te urască vreo femeie pe care ai cunoscut-o, ripostai eu.

Zîmbi ușor și răspunse:

— Ești gata oricînd să-ți sacrifici principiile de dragul unei replici spirituale.

— Ce s-a întîmplat cu copilul?

— S-a născut mort la trei-patru luni după căsătorie.

Ajunsei la întrebarea care mă intrigase îndeosebi.

— Vrei să-mi spui ce te-a făcut să te legi de
 Blanche Stroeve?

Zăbovi un timp atîtde lung pînă să-mi răspundă, încît era cît pe-aci să repet întrebarea.

— Nu ştiu nici eu, spuse în cele din urmă. Nu mă putea suferi şi tocmai asta mă amuza.

— Înţeleg.

Deodată se înfurie.

— La naiba, o doream.

Se reculese imediat şi se uită la mine zîmbind.

— La început era îngrozită.

— I-ai mărturisit?

— Nu era nevoie să-i mai spun, ştia singură. Niciodată nu i-am spus o vorbă. Se temea de mine. Pînă la urmă am avut-o.

În felul în care povestea aceste lucruri era ceva ce sugera în mod extraordinar violenţa dorinţei. Găseam că e oribil şi mă descumpănea. Viaţa lui era distanţată într-un mod ciudat de lucrurile materiale, însă trupul se răzbuna uneori în mod înspăimîntător asupra spiritului său. Atunci satirul din el îl subjuga şi-l lăsa pradă instinctelor ce-l posedau cu toată vigoarea forţelor primitive ale naturii. Obsesia era deplină, în sufletul său nu-şi mai găseau loc nici prudenţa, nici recunoştinţa.

— Dar de ce ai vrut s-o iei cu dumneata? întrebai eu.

— N-am vrut, răspunse el încruntîndu-se. Cînd a spus că vrea să vină cu mine, am rămas aproape la fel de surprins ca şi Stroeve. I-am spus că imediat ce mă voi sătura de ea, va trebui să plece şi mi-a răspuns că-şi asumă riscul.

Făcu o mică pauză şi apoi continuă.

— Avea un corp minunat şi voiam să pictez un nud. Îndată ce am terminat tabloul, modelul nu m-a mai interesat.

— Şi ea te iubea din tot sufletul.

Sări în picioare şi începu să străbată mica încăpere în lung şi-n lat.

— N-am nevoie de dragoste. N-am timp de aşa ceva. Dragostea-i o slăbiciune. Sînt bărbat şi cîteodată îmi trebuie o femeie. După ce mi-am satisfăcut pofta sînt gata să mă ocup de alte lucruri. Nu-mi pot stăpîni dorinţele, dar le urăsc;

îmi încătușează spiritul. De-abia aştept să vină timpul cînd voi fi scăpat de orice pornire trupească și mă voi putea dedica fără stavilă operei mele. Femeile au atribuit dragostei o importanță ridicolă, pentru că nu sînt bune de altceva și vor să ne convingă că amorul este totul în viață. În realitate nu-i decît o parte neînsemnată. Înțeleg pofta sexuală; asta-i ceva normal și sănătos. Dragostea însă este o boală Pretențiile femeilor de a fi camarade, asociate și tovarășe de preocupări ale bărbatului mă irită.

Niciodată nu-l mai auzisem pe Strickland vorbind atît de mult dintr-o dată. Perora cu pasiunea indignării. Dar nici de astă dată și nici în altă parte a acestei povestiri nu am pretenția să-i redau exact cuvintele. Vocabularul lui era foarte redus și nu se pricepea să construiască fraze, așa că trebuiai să reconstitui ceea ce voia să spună din interjecții, din expresia figurii, din gesturi sau din fraze banale.

— Dumneata ar fi trebuit să trăiești pe vremea sclavagismului, cînd femeile ca și sclavii erau bunuri ale stăpînului.

— Sînt un bărbat complet normal și atîta tot.

La auzul acestei afirmații, făcută cu atîta seriozitate, nu mă putui opri să nu rîd. El însă continuă să se plimbe prin cameră ca un leu în cușcă, încercînd să traducă în cuvinte ceea ce simțea și-i venea atît de greu să exprime în mod coerent.

— Cînd o femeie te iubește, nu e satisfăcută pînă nu-ți stăpînește și sufletul; pentru că e o ființă slabă, simte nevoia să domine și nimic altceva nu o mulțumește. Femeia are minte puțină și abstractul o indignează pentru că nu-i în stare să-l priceapă. Pe ea o preocupă lucrurile materiale, iar idealul o face geloasă. Sufletul bărbatului călătorește prin cele mai îndepărtate regiuni ale universului și ea caută să-l întemnițeze în cercul preocupărilor ei meschine. Îți amintești pe soția mea? Pe Blanche am observat-o încercînd rînd pe rînd toate strategemele pe care le întrebuința

 și Amy. Cu o răbdare infinită se pregătise să mă

atragă în cursă și să mă încătușeze. Voia să mă coboare la nivelul ei. Nu ținea la mine, dorea numai să-i aparțin. Era gata să facă pentru mine tot ce-i posibil, afară doar de singurul lucru pe care îl doream: să mă lase în pace.

Tăcui cîtva timp, apoi îl întrebai:

— Ce te-așteptai să facă Blanche după ce ai părăsit-o?

— Putea să se-ntoarcă la Stroeve, care de-abia aștepta s-o reprimească, răspunse el iritat.

— Ești inuman. E la fel de inutil să-ți vorbesc despre aceste lucruri, cum ar fi să descriu unui orb din naștere culorile.

Se opri în fața fotoliului meu și privi spre mine cu o expresie în care citeam o mirare disprețuitoare.

— Vrei să spui că îți pasă dacă Blanche este moartă sau vie?

Cugetai un moment asupra acestei întrebări, pentru că voiam să răspund cu toată sinceritatea, în orice caz față de propriul meu suflet.

— Faptul că pe mine moartea ei mă lasă mai mult sau mai puțin rece ar putea fi luat ca o lipsă de compătimire din partea mea. Viața ar fi putut să-i ofere însă mai mult. Mi se pare îngrozitor că i-a fost răpită într-un mod atît de crud și mi-e rușine că în realitate lucrul ăsta mă lasă indiferent.

— N-ai curajul propriilor dumitale convingeri. Viața n-are nici o valoare. Blanche Stroeve nu s-a sinucis pentru că am părăsit-o eu, ci fiindcă era o femeie nesăbuită și dezechilibrată. Dar găsesc că am vorbit destul despre ea; era o persoană complet lipsită de importanță. Vino să-ți arăt tablourile mele.

Mi se adresă pe un ton de parcă aș fi fost un copil pe care-l iei la plimbare ca să-i treacă supărarea. Eram într-adevăr supărat, dar nu atît pe el, cît pe mine însumi. Mă gîndeam la viața fericită pe care Stroeve și soția sa o duseseră în atelierul lor plăcut din Montmartre, la simplicitatea, gentilețea și ospitalitatea lor. Mi se părea crud că totul fusese sfărîmat de un destin necru-

țător, dar lucrul cel mai crud era faptul că în fond această întîmplare nu avea mare importanță. Viața mergea înainte și nimeni nu pierduse nimic în urma acestei nenorociri. Mă gîndeam că Dirk, care era capabil mai degrabă de puternice reacții emotive decît de sentimente profunde, va uita curînd, iar viața Blanchei, începută cine știe cu ce visuri și speranțe strălucite, putea tot atît de bine să nu fi fost trăită niciodată. Totul părea inutil și van.

Strickland își luase pălăria și stătea în picioare privindu-mă.

— Hai, vii?

— De ce ții neapărat să fii în relații cu mine? îl întrebai. Știi bine că te urăsc și te disprețuiesc.

Rîse amuzat.

— Singurul lucru care îți displace la mine este că nu dau nici o ceapă degerată pe ceea ce gîndești despre persoana mea.

Simțeam că mă cuprinde o mînie subită și că mi se înroșesc obrajii. Era imposibil să-l faci pe acest om să înțeleagă că egoismul lui brutal te-ar putea revolta. Aș fi vrut să-i străpung armura de completă indiferență. Îmi dădeam seama că în fond rostise adevărul. Poate că, în mod inconștient, măsurăm influența ce-o avem asupra celor din jur prin respectul lor față de părerea noastră despre ei. De aceea urîm oamenii asupra cărora nu avem nici o influență, căci indiferența lor constituie lovitura cea mai dureroasă care poate fi adusă orgoliului omenesc.

— Este oare posibil ca un om să desconsidere cu desăvîrșire pe semenii săi? întrebai eu, adresîndu-mă însă mai mult mie decît lui Strickland. În existența noastră, depindem de alții. Ar fi absurd să-ncerci să trăiești numai pentru tine și prin tine însuți. Mai curînd sau mai tîrziu ai să fii bolnav, obosit, bătrîn, și atunci ai să te tîrăști înapoi în mijlocul semenilor. N-ai să te simți rușinat cînd în inima dumitale se va trezi dorința de confort și compătimire? Încerci imposibilul. Mai devreme sau mai tîrziu omul din

dumneata va tînji după legăturile fireşti ale umanităţii.

— Vino să-mi vezi tablourile.

— Te-ai gîndit vreodată la moarte?

— La ce bun? Mie nu-mi pasă de ea.

Mă uitai fix la el. Stătea nemişcat în faţa mea cu o privire batjocoritoare. Dar timp de o clipă, am avut viziunea unui spirit avîntat şi chinuit, care aspiră la ceva mai înalt decît ar concepe vreo fiinţă încătuşată de nevoile cărnii. În acea clipă am întrezărit avîntul acestei minţi către inefabil. M-am uitat la omul din faţa mea, în hainele lui uzate, cu nasul mare şi ochi strălucitori, cu barba lui roşie şi părul vîlvoi şi m-a cuprins o senzaţie stranie.

— Hai să mergem să-ţi văd tablourile, spusei eu.

XLII

Nu înţelegeam de ce Strickland se oferise pe neaşteptate să-mi arate tablourile lui, dar m-am bucurat de acest prilej. Artistul se dezvăluie pe sine în operă. De multe ori, omul nu-ţi arată decît suprafaţa pe care doreşte el ca lumea s-o accepte. şi nu poţi decît să-i intuieşti adevărata natură din mici gesturi inconştiente, din expresii fugare ce-i străfulgeră chipul fără ca el să-şi dea seama. Uneori oamenii perfecţionează într-atît masca pe care şi-au ales-o, încît pînă la urmă devin realmente ceea ce vor să pară. Dar în cartea scrisă de el sau în tabloul pe care l-a creat, omul real se dezvăluie pe sine fără apărare. Afectarea n-ar face decît să-i dea pe faţă deşertăciunea spirituală. Şipca vopsită pentru a imita fierul rămîne tot şipcă. Nici o simulare a originalităţii nu poate ascunde o minte vulgară. Nici un creator nu poate produce o operă, cît de neînsemnată, fără să dezvăluie unui ochi pătrunzător cele mai profunde taine ale sufletului său. Trebuie să re-

cunosc că mă simţeam puţin cam emoţionat în timp ce urcam scara interminabilă a casei unde locuia Strickland. Mi se părea că mă aflu în pragul unei aventuri surprinzătoare. Mă uitai curios prin cameră, care mi se păru şi mai mică şi mai sărăcăcioasă decît mi-o aminteam. Mă întrebam ce-ar zice oare acei artişti, prieteni ai mei, care pretindeau ateliere vaste şi jurau că nu pot lucra decît atunci cînd toate condiţiunile sînt peplacul lor?

— Cred că e mai bine să stai aici, spuse Strickland, arătîndu-mi un loc de unde probabil îşi închipuia că voi putea vedea în lumina cea mai avantajoasă pînzele pe care urma să mi le arate.

— Presupun că nu doreşti să ţi le comentez.

— Nu, la naiba, vreau să-ţi ţii gura.

Aşeză un tablou pe şevalet şi mă lăsă să-l examinez vreo două minute, apoi îl dădu jos şi puse altul în locul lui. Cred că mi-a arătat vreo treizeci de pînze: rezultatul ultimelor şase ani, în timpul cărora se ţinuse de pictură. Nu vînduse nici un tablou. Pînzele erau de diferite dimensiuni: cele mai mici reprezentau naturi moarte, şi cele mai mari, peisaje. Erau şi vreo şase portrete.

— Astea sînt toate, spuse el în cele din urmă.

Aş dori să pot afirma că am recunoscut imediat frumuseţea şi marea lor originalitate. Astăzi, după ce am revăzut multe dintre ele, iar celelalte îmi sînt bine cunoscute din reproduceri, mă minunez că la prima vedere am rămas profund dezamăgit. N-am simţit nimic din înfiorarea aceea pe care ţi-o transmite arta. Impresia pe care mi-au făcut-o tablourile lui Strickland era confuză şi am să-mi reproşez toată viaţa faptul că nu mi-a dat în gînd să cumpăr vreunul dintre ele. Am pierdut o ocazie minunată. Cele mai multe dintre aceste tablouri au ajuns în sălile muzeelor, iar restul fac parte din comorile unor colecţionari bogaţi. Încerc să-mi găsesc singur scuze. Cred că am gust artistic, dar mi-e teamă că sînt lipsit de originalitate. Cunoştinţele mele în domeniul picturii sînt reduse şi de aceea urmez drumul trasat de
 altii. Pe timpul acela aveam cea mai mare admi-

rație pentru impresioniști și jinduiam să posed un Sisley sau un Degas, iar pentru Manet aveam un adevărat cult. Tabloul său *Olympia* mi se părea cea mai de seamă pictură din epoca modernă iar *Dejunul pe iarbă* mă mișca adînc... În ochii mei aceste două lucrări constituiau ultimul cuvînt în pictură.

Nu voi descrie tablourile pe care mi le-a arătat Strickland, pentru că descrierea unui tablou este întotdeauna plictisitoare și, afară de asta, pînzele lui sînt bine cunoscute de toți cei care se interesează de pictură. Astăzi, cînd influența lui asupra picturii moderne este covîrșitoare, cînd atîția alții au explorat țărmurile descoperite de el, mintea mi-ar fi mai bine pregătită să-i înțeleg tablourile, chiar dacă le-aș vedea pentru prima dată; dar nu trebuie uitat că pe vremea aceea nu mai văzusem ceva asemănător. În primul rînd, m-a nedumerit aparenta stîngăcie a tehnicii sale. Obișnuit cu desenul marilor maeștri din trecut, și convins că Ingres este cel mai de seamă desenator al timpurilor recente, mi s-a părut că Strickland desenează foarte prost. Nu știam nimic despre simplificarea spre care tindea el. Îmi amintesc o natură moartă reprezentînd o farfurie cu portocale, care mă iritase pentru că farfuria nu era rotundă, iar portocalele asimetrice. Portretele erau ceva mai mari decît mărimea naturală, ceea ce le făcea să pară neîndemînatice, și în ochii mei chipurile aveau aerul unor caricaturi. Erau pictate într-un fel cu totul neobișnuit pentru mine. Peisajele mă nedumereau încă mai mult. Două sau trei reprezentau pădurea Fontainebleau, iar altele, diverse străzi din Paris; îmi făceau impresia că fuseseră pictate de un birjar beat. Eram complet dezorientat. Culorile mi se păreau prea crude. Îmi trecu prin minte că toată această pictură nu era decît o farsă prodigioasă și de neînțeles. Astăzi, amintindu-mi de toate acestea, perspicacitatea lui Stroeve mă impresionează mai mult ca oricînd. El și-a dat seama din primul moment că aveam de-a face cu o revoluție în

artă și a recunoscut chiar de la început geniul pe care astăzi îl acceptă toată lumea.

Dar cu toate că aceste tablouri mă zăpăciseră și mă dezorientaseră, în același timp mă impresionaseră, totuși. Chiar eu, în ignoranța mea colosală, simțeam că am în fața mea o adevărată forță, care încearcă să se exprime. Eram surexcitat și interesat. Simțeam că aceste tablouri aveau să-mi spună ceva, ceva ce era foarte important pentru mine să aflu, dar nu puteam înțelege ce anume. Mi se păreau urîte, dar îmi sugerau — fără să mi-l dezvăluie însă — un secret de o semnificație deosebită. Mă iritau într-un mod ciudat, dîndu-mi o emoție pe care nu o puteam analiza și comunicîndu-mi ceva ce nu se putea exprima prin cuvinte. Bănuiesc că Strickland avea o vagă viziune asupra semnificației ideale a lucrurilor materiale. Această viziune era atît de neobișnuită, încît nu o putea sugera decît prin simboluri echivoce, stîngace. Părea să fi găsit în nemărginirea universului o formă nouă pe care încerca, zbuciumat și lipsit de îndemînare, s-o reproducă. Vedeam în fața mea strădania unei minți torturate de dorința de a se descătușa, exprimîndu-se pe sine însăși.

Mă întorsei spre el.

— Mă întreb dacă nu cumva ți-ai ales un medium greșit.

— Ce dracu vrei să spui?

— Cred că vrei să exprimi ceva, nu prea îmi dau seama ce anume, și nu știu dacă pictura este mijlocul cel mai indicat pentru a exprima acest lucru.

Mă înșelasem cînd mi-am închipuit că, văzîndu-i tablourile, voi reuși să găsesc o cheie pentru caracterul ciudat al acestui om. Opera nu făcea decît să-mi sporească uimirea pe care mi-o inspira artistul. Eram mai nedumerit ca oricînd. Singurul fapt care mi se părea clar — și s-ar putea ca și acesta să fie imaginar — era că el se lupta înverșunat pentru a se elibera din ghearele unei forțe care-l stăpînea. Nu puteam însă bănui care era această forță și nici mijlocul prin care urma să se elibereze.

Am rămas cu impresia finală a unui efort colosal de a exprima o anumită stare sufletească și bănuiam că tocmai în acest efort trebuia căutată explicația totalei mele perplexități. Era evident că formele și culorile aveau pentru Strickland o semnificație specifică. Îl mîna o necesitate inexorabilă de a comunica ceva ce simțea, și crea forma și culoarea numai cu acest scop. Nu ezita să simplifice sau să deformeze, dacă prin aceasta putea să se apropie de acel element necunoscut pe care îl căuta. Faptele nu contau pentru el, sub vălmășagul de incidente neesențiale, căuta numai acel ceva ce avea importanță. Îți făcea impresia că omul acesta ar fi devenit conștient de esența universului și ar fi simțit nevoia s-o exprime. Cu toate că tablourile lui mă zăpăceau și mă intrigau, simțeam totuși emoția care clocotea în ele, și nu știu de ce fui copleșit de compătimire — ultimul simțămînt de care m-aș fi crezut vreodată capabil în ceea ce-l privea pe Strickland.

— Cred că acum știu de ce ai cedat sentimentelor dumitale pentru Blanche Stroeve, zisei eu.

— De ce?

— Cred că te-a părăsit curajul. Slăbiciunea trupului s-a transmis și sufletului dumitale. Nu știu ce dor nemărginit te stăpînește și te împinge pe un drum singuratic și primejdios. La capătul lui, însă, este un liman unde nădăjduiești să te poți în sfîrșit elibera de demonul care te chinuie. Întruchipezi eternul pelerin spre un lăcaș, care poate că nici nu există. Nu știu spre ce Nirvana impenetrabilă năzuiești. Oare dumneata însuți te înțelegi? Poate cauți „adevărul“, „libertatea“, și pentru o clipă ai crezut că dragostea îți va aduce eliberarea. Cred că sufletul dumitale ostenit a căutat odihna în brațele unei femei și, cînd nu a aflat-o, a simțit ură pentru acea femeie. Nu-ți era milă de ea, căci nu ți-e milă nici de dumneata însuți. Ai omorît-o de frică, pentru că tremurai încă de teama primejdiei de care de-abia scăpaseși.

Zîmbi cu răceală, trecîndu-și mîna prin barbă.

— Sărmanul meu prieten, ești nemaipomenit de sentimental.

După o săptămînă am aflat întîmplător că Strickland plecase la Marsilia. Nu l-am mai revăzut niciodată.

XLIII

Cînd mă gîndesc la cele întîmplate, îmi dau seama cît de inconsistent trebuie să pară tot ce-am scris despre Charles Strickland. Am relatat unele fapte care mi-au ajuns la cunoștință, dar care rămîn obscure pentru că nu cunosc motivele ce le-au determinat. Cel mai ciudat dintre ele, hotărîrea lui Strickland de a deveni pictor, pare arbitrar. Nu cunosc rațiunea acestei hotărîri, care trebuie căutată în circumstanțele vieții lui. Din conversațiile avute cu el n-am putut spicui nimic în această direcție. Dacă aș scrie un roman, în loc să relatez strict faptele pe care le cunosc, în legătură cu personalitatea aceasta atît de ciudată, aș fi inventat multe rațiuni menite să explice subita lui hotărîre de a-și schimba radical felul de viață. Probabil că aș fi motivat-o printr-o vocație puternică sădită din copilărie și zdrobită de voința tatălui, ori sacrificată nevoii de a-și cîștiga existența. L-aș fi descris ca pe un răzvrătit împotriva îngrădirilor vieții și înfățișînd ciocnirea aspră dintre pasiunea lui pentru artă și datoria față de societate, poate aș fi reușit să stîrnesc simpatia cititorilor pentru el. În felul acesta aș fi făcut din eroul meu o figură mai impozantă; aș fi văzut poate în el un nou Prometeu. Poate că aș fi avut prilejul să creez o versiune modernă a eroului care,pentru binele omenirii, se expune torturii damnaților. E un subiect veșnic înduioșător.

Pe de altă parte, aș fi putut găsi mobilul acțiunilor lui în influența vieții conjugale. Această problemă s-ar fi putut soluționa în diferite chi-

puri. De pildă, puteam arăta că talentul său latent s-a trezit în urma relaţiilor cu pictorii şi scriitorii pe care îi cunoştea soţia lui; sau că incompatibilitatea cu viaţa casnică l-a mînat pe căile introspecţiei; ori poate că o dragoste să fi aţîţat vîlvătaia focului, care pînă atunci mocnise domol în sufletul său. În cazul acesta, şi pe doamna Strickland ar fi trebuit s-o descriu cu totul altfel. Lăsînd la o parte adevărul, aş fi arătat-o ca pe o femeie cicălitoare şi plicticoasă, sau ca pe o gospodină lipsită de orice aspiraţii spirituale. Căsnicia lui Strickland ar fi trebuit prezentată ca un supliciu, din care unica salvare ar fi fost evadarea. Aş fi scos în evidenţă răbdarea lui faţă de această soţie cu care nu se potrivea şi compătimirea ce-l împiedica să scuture jugul apăsător. În orice caz aş fi eliminat copiii. Poate că povestirea ar fi avut mai mult efect dacă îl puneam pe Strickland în contact cu vreun pictor bătrîn, care din pricina sărăciei sau orbit de succesele băneşti îşi trădase geniul tinereţii sale şi, ghicind în discipol posibilităţile pe care el le ratase, l-a îndemnat să abandoneze totul şi să se supună divinei tiranii a artei. Cred că aş fi strecurat o nuanţă de ironie în descrierea acestui renumit pictor bătrîn, bogat şi onorat, hotărît a încerca să trăiască prin altul viaţa pe care el nu a avut curajul s-o urmeze, deşi o socotea mai demnă.

Faptele sînt însă mult mai banale. Strickland, un tînăr de-abia ieşit din şcoală, intră într-o agenţie de schimb, fără cel mai mic sentiment de dezgust. Pînă cînd se căsătoreşte, duce viaţa obişnuită a tinerilor din mediul său, jucînd inofensiv la bursă şi riscînd cîte un pol sau doi la Derby sau la concursul anual de canotaj între Oxford şi Cambridge. Bănuiesc că în timpul liber făcea şi puţin box. Citea revista *Punch* şi ziarul *Sporting-Times* şi se ducea la balurile din cartierul Hampstead.

Este lipsit de importanţă faptul că un timp lung l-am pierdut din vedere. Au fost ani mono-

toni în care s-a străduit să-și însușească măiestria într-o artă dificilă, și nu cred că expedientele la care a recurs pentru a-și cîștiga banii necesari traiului de toate zilele au vreo semnificație. O descriere a acestora n-ar însemna decît înșirarea întîmplărilor prin care au trecut alții și care nu cred să fi avut vreo înrîurire asupra firii eroului meu. Îmi închipui că experiențele pe care le acumulase ar putea constitui un material bogat pentru un roman picant asupra Parisului modern, dar el a rămas izolat și, judecînd după discuțiile purtate cu dînsul, în decursul acestor ani nu a intervenit nimic în stare să-i fi lăsat vreo impresie deosebită. Poate că atunci cînd a ajuns la Paris era prea bătrîn pentru a mai fi receptiv la mirajul orașului în care trăia. Oricît ar părea de paradoxal, în ochii mei Strickland era nu numai un om practic, dar mai ales un tip cu picioarele pe pămînt. Presupun că viața lui în această epocă a fost romantică, dar cu siguranță că el nu a sesizat acest romantism. Ca să-ți dai seama de romantismul vieții trebuie să ai ceva din calitățile unui actor, pentru ca, detașîndu-te de tine însuți, să-ți poți observa propriile reacții cu interes, dar în același timp cu obiectivitate. Nimeni însă nu era atît de unilateral construit ca Strickland și n-am văzut alt om atît de puțin conștient de sine. Din nefericire nu vă pot descrie procesul treptat prin care și-a însușit măiestria artei lui, pînă la punctul maxim pe care l-a atins. Dacă aș descrie cum nu se descuraja în fața insuccesului, cum, printr-un efort necontenit al voinței, ținea piept disperării, înfruntînd cu încăpățînare acel dușman al artistului care e îndoiala de sine, sînt sigur că aș stîrni simpatia cititorului pentru o personalitate care, îmi dau seama, trebuie să fi apărut extrem de puțin atrăgătoare. N-am însă nici un punct de reper. Niciodată nu l-am văzut pe Strickland pictînd și nici nu cred ca altcineva să fi avut ocazia să-l vadă, căci el nu-și divulga secretul strădaniilor. Dacă în singurătatea atelierului s-a luptat disperat cu toți demonii, n-a lăsat pe nimeni să-i ghicească chinurile.

Trecînd la legătura dintre el și Blanche Stroeve sînt exasperat de cunoașterea trunchiată a faptelor de care dispun. Pentru a da coerență povestirii ar trebui să vă descriu evoluția acestei uniri tragice, dar nu știu nimic din ce s-a întîmplat între ei în timpul celor trei luni cît au trăit împreună. Nu știu nici cum se înțelegeau, nici despre ce-și vorbeau. În definitiv ziua are douăzeci și patru de ore, iar culmi de pasiune nu pot fi atinse decît la rare intervale. Nu reușesc decît să-mi imaginez cum își petreceau restul timpului. Cît era lumină și Blanche putea rezista să pozeze nemișcată, îmi închipui că el picta. Probabil că o irita să-l vadă cufundat în lucru. Nu exista pentru el ca amantă, ci numai ca model. Veneau pe urmă ceasurile nesfîrșite în care trăiau tăcuți unul alături de celălalt. Ceasurile acestea probabil că o înspăimîntau. Cînd Strickland îmi sugerase că, cedîndu-i, Blanche se răzbunase pe Dirk Stroeve, care-i venise în ajutor într-un moment de extremă deznădejde, îmi stîrnise o serie de bănuieli obscure. Sper că afirmația lui nu era întemeiată, mi s-ar părea un lucru prea îngrozitor. Dar cine ar putea pătrunde ascunzișurile inimii omenești? Cu siguranță că nu aceia care se așteaptă să găsească într-însa numai sentimente cuviincioase și emoții cuminți. Cînd Blanche a observat că, în ciuda clipelor de pasiune, Strickland rămînea sufletește detașat, probabil se simțise dezamăgită, și chiar în acele momente și-a dat seama, probabil, că el nu o privea ca pe o făptură umană, ci ca pe un instrument de plăcere. Strickland rămăsese un străin și Blanche încerca să-l lege de ea cu tot felul de artificii patetice. Încercă să-l seducă prin confort și nu vedea că acest confort nu însemna nimic pentru el. Își dădea toată osteneala să-i prepare mîncărurile care îi plăceau și nu-și dădea seama că lui nu-i pasă ce mănîncă. Îi era frică să-l lase singur și-l urmărea cu mici atenții, iar cînd pornirile lui erau adormite, căuta să i le ațîțe, pentru că cel puțin atunci avea iluzia că-l stăpînește. Poate judecata îi spunea că lanțurile pe care i le

făurea nu făceau decît să-i trezească instinctul de distrugere, așa cum geamul incasabil stîrnește dorința degetelor de a-l sparge cu o piatră. Dar inima ei, incapabilă să raționeze, o împingea înainte pe un drum care știa că-i va fi fatal. Trebuie să fi fost foarte nefericită. Orbirea dragostei însă o făcea să ia drept adevăr ceea ce-ar fi dorit ea să fie adevărat, iar iubirea ei era atît de mare, încît i se părea imposibil să nu trezească și în sufletul lui un sentiment asemănător.

Studiul pe care l-am făcut asupra caracterului lui Strickland suferă însă de o lacună mai mare decît ignoranța mea în ce privește faptele legate de el. Am scris despre legăturile lui erotice pentru că erau evidente și izbitoare; totuşi nu au constituit decît o parte neînsemnată a vieții sale. Pare ironic cînd te gîndești ce influență tragică au avut femeile asupra vieții altor artiști. Viața adevărată a lui Strickland a constat în visuri şi în muncă fără preget.

Aici apare lipsa de concordanță dintre un roman și viața reală. În general dragostea nu înseamnă pentru bărbați decît un episod, care își găsește locul printre celelalte preocupări cotidiene, iar accentul exagerat care i se atribuie în romane îi conferă o importanță ce nu corespunde de loc vieții. Există puțini bărbați pentru care dragostea înseamnă tot ce poate fi mai important pe lume, iar aceștia nu sînt prea interesanți, ba sînt disprețuiți chiar și de femei, cu toate că pentru ele dragostea are o importanță supremă. Femeile se simt măgulite în fața acestui gen de bărbați, dar îi privesc ca pe niște ființe inferioare.

De obicei bărbații mai au și alte preocupări care îi distrag, chiar în timpul scurtelor intervale cît sînt îndrăgostiți. Ei își concentrează atenția asupra ocupației pe baza căreia își cîștigă existența, sînt absorbiți de sport sau se interesează de artă. În majoritatea cazurilor, bărbații își izolează fiecare dintre activități în cîte un compartiment separat, astfel încît se pot preocupa de una din ele, excluzînd temporar pe toate celelalte și se simt iritați cînd se produc încălcări, căci ei posedă

facultatea de-a se concentra asupra interesului celui mai imediat. Ca amanţi, diferenţa între bărbaţi şi femei constă în aceea că femeile pot iubi cît e ziua de mare, iar bărbaţii numai la oarecari intervale.

Pasiunea simţurilor a ocupat un loc foarte redus în viaţa lui Strickland. Pentru el, această pornire era lipsită de importanţă, ba chiar îl irita. Sufletul lui năzuia spre altceva. Avea pasiuni violente şi uneori pornirile trupeşti îl înlănţuiau, tîrîndu-l în orgii desfrînate, dar ura aceste instincte, care îl făceau să-şi piardă stăpînirea de sine. Îmi închipui chiar că îşi ura şi inevitabila parteneră de desfrîu. Cînd să regăsea mai tîrziu, se cutremura de scîrbă la vederea femeii pe care o avusese. Gîndurile lui se înălţau apoi senine către sfere eterice, iar faţă de femeie nutrea aceeaşi oroare pe care probabil o simte fluturele superb smălţuit în zborul său triumfal deasupra corolelor florale, faţă de crisalida scîrboasă din care a ieşit. Arta îţi trezeşte aceeaşi emoţie pe care o încerci la vederea unei femei frumoase, a golfului Neapole sub luna portocalie, sau a *Coborîrii în mormînt* de Tiţian.

Este posibil ca Strickland să fi urît satisfacţia simţurilor care i se părea brutală în comparaţie cu satisfacţia creaţiei artistice. Chiar şi mie îmi pare ciudat să afirm despre un om că a fost un mare idealist după ce l-am descris ca fiind crud, egoist, brutal şi senzual — şi totuşi acesta este adevărul.

Omul acesta ducea o viaţă mai grea decît a unui meşteşugar şi muncea mai mult. Era indiferent faţă de acele lucruri cu care alţii îşi fac viaţa mai plăcută şi mai frumoasă. Banii nu-l interesau şi nici faima. Nu i se pot aduce laude că ar fi rezistat ispitei de a accepta vreunul dintre acele compromisuri, căruia oricare dintre noi i-ar fi cedat, din simplul motiv că el nu cunoştea astfel de ispite şi nici nu i-ar fi trecut prin gînd că atare compromisuri ar fi posibile. Trăia la Paris mai izolat decît un anahoret în deşertul

Tebaidei. Semenilor săi nu le cerea altceva decît să-l lase în pace. Era sincer în aspirația către idealul său, pentru că era gata să sacrifice nu numai propria sa viață — asta o pot face mulți — dar și pe a altora. Avea o viziune.

Strickland a fost un om odios , dar cred că a fost şi un om mare.

XLIV

Se acordă o anumită importanță părerilor pe care le au pictorii despre artă și cred că acesta este momentul potrivit ca să aștern pe hîrtie ceea ce ştiu în legătură cu opinia lui Strickland despre marii pictori ai trecutului. Mă tem însă că foarte puțin din ceea ce cunosc eu merită să fie menționat. Strickland nu avea îndemînarea conversației și nici darul de a-și exprima gîndurile în fraze pe care cel ce îl asculta să le fi putut reține. Nu era spiritual, dar dacă am reușit în oarecare măsură să reproduc felul lui de a se exprima, se poate constata că avea un umor sardonic. Riposta lui era brutală. Spunea adevărul fără înconjur, ceea ce te făcea uneori să rîzi, dar meritul unui astfel de umor constă în faptul că este neobișnuit; dacă l-ar practica toată lumea n-ar mai fi amuzant.

N-aș putea spune că Strickland era o mare inligență, iar părerile lui asupra picturii nu ieșeau cu nimic din comun. Niciodată nu l-am auzit vorbind despre pictori ale căror lucrări aveau o oarecare analogie cu ale lui, ca de pildă Cézanne sau Van Gogh, și mă îndoiesc ca el să fi văzut vreodată tablourile lor. Impresioniștii nu-l interesau prea mult. Admira tehnica lor, dar cred că interpretarea o găsea banală. Cînd Stroeve începuse într-o zi o lungă dizertație despre măiestria lui Monet, el remarcă: „Îl prefer pe Winterhalter".
 Cred însă că a spus acest lucru numai ca să-l

irite pe Stroeve, iar dacă asta i-a fost intenția, și-a atins cu siguranță scopul.

Îmi pare rău că nu pot reproduce vreo extravaganță în opinia lui despre marii maeștri din trecut. Existau atîtea lucruri ciudate în caracterul acestui om, încît găsesc că imaginea lui ar fi mai completă dacă ar fi avut păreri injurioase. Simt nevoia să-i atribui teorii fantastice relativ la precedesorii săi, dar trebuie să mărturisesc, nu fără oarecare deziluzie, că gîndea despre ei aproape la fel ca toată lumea. Pe El Greco cred că nu-l cunoștea, dar avea o mare admirație pentru Velázquez, cu toate că acesta îl cam irita. Chardin îl încînta și rămînea extaziat în fața lui Rembrandt. O dată, mi-a descris impresia pe care i-o făcea Rembrandt într-un limbaj atît de vulgar, încît nu-l pot reproduce. Singurul pictor pe care nu te-ai fi așteptat să-l admire și care totuși îl interesa era Brueghel cel bătrîn. Pe atunci știam prea puțin despre acest pictor, iar Strickland era incapabil să mi-l explice. Țin minte ce-a spus despre el, deoarece cuvintele lui erau departe de a mă satisface.

— Îmi place. Sînt sigur că pictura a fost un chin pentru el.

Cînd mai tîrziu am văzut la Viena mai multe picturi de Pieter Brueghel, mi-am dat seama ce anume atrăsese atenția lui Strickland. Și acest pictor avusese o viziune specifică asupra lumii. Cu această ocazie am făcut însemnări din belșug cu intenția să scriu ceva despre el, dar mi-am pierdut notațiile și nu mi-a mai rămas decît amintirea unei emoții. Aveam impresia că acest pictor își vedea semenii în mod grotesc și era supărat pe ei tocmai pentru că erau grotești. Pentru el, viața era un haos de întîmplări caraghioase și sordide; un subiect care se preta la rîs. Să rîdă de viață, însă, îl întrista. Brueghel mi-a făcut impresia unui om care încearcă să-și exprime prin anumite mijloace emoții ce-ar fi fost ușor de exprimat pe calea altor mijloace și poate că Strickland, fiind oarecum conștient de acest fapt, s-a

simţit atras de el. Poate că amîndoi se străduiau să exprime în pictură idei care ar fi fost mult mai uşor de exprimat în literatură.

În această epocă Strickland trebuie să fi avut vreo 47 de ani.

XLV

După cum am mai spus, n-aş fi scris niciodată cartea de faţă dacă întîmplarea nu m-ar fi mînat tocmai în Tahiti. Aici s-a pripăşit Strickland după îndelungile lui peregrinări şi aici a pictat tablourile care au adus faimă numelui său. Presupun că nici un artist nu reuşeşte să-şi realizeze pe de-a-ntregul visul care-l obsedează, iar Strickland, continuu hărţuit de lupta cu dificultăţile tehnice, reuşise poate mai puţin decît alţii să exprime viziunea spiritului său. În Tahiti, însă, împrejurările i-au fost prielnice şi în acea ambianţă a găsit elementele necesare pentru ca inspiraţia sa să capete grai; de aceea ultimele tablouri ne dau cel puţin o idee asupra căutărilor sale. Ele oferă imaginaţiei ceva nou şi neobişnuit, ca şi cum în acea ţară depărtată, căutările sale febrile au izbutit în sfîrşit să se materializeze. Ca să întrebuinţez o frază banală: aici s-a găsit el pe sine însuşi.

Ar fi părut firesc ca vizita mea în această insulă îndepărtată să-mi fi redeşteptat de îndată interesul pentru Strickland, dar lucrarea care mă adusese aici mă preocupa într-atît, încît nu mă mai puteam gîndi la altceva, aşa că de-abia la cîteva zile după sosire îmi adusei aminte că exista o legătură între el şi locul unde mă aflam. În definitiv nu-l mai văzusem pe acest om de cincisprezece ani şi se împliniseră nouă de la moartea lui. Cred însă că farmecul insulei m-ar fi făcut să uit şi lucruri de o importanţă mai imediată; la o săptămînă după sosirea mea aici încă îmi venea greu să reintru în făgaşul vieţii mele obiş-

nuite. Îmi amintesc că în dimineaţa următoare sosirii m-am trezit devreme şi, cînd am ieşit pe terasa hotelului, am constatat că nimeni nu se deşteptase încă. Am trecut pe la bucătărie, dar era încuiată, şi afară, pe o bancă, dormea un băiat indigen. Prin urmare, o bucată de timp nu putea fi nici pomeneală de micul dejun, aşa că o pornii agale spre ţărm. Chinezii îşi făceau de lucru prin prăvăliile lor. Cerul păstrase încă paloarea zorilor şi deasupra lagunei plutea o linişte fantomatică. La o depărtare de vreo zece mile, insula Murea se înălţa stîncoasă ca o fortăreaţă a sfîntului Graal, pecetluindu-şi tainele.

Nu-mi venea să cred ochilor. Zilele scurse de cînd plecasem din Wellington mi se păreau extraordinare şi neobişnuite. Wellington-ul este ordonat, îngrijit şi englezesc: îţi aminteşte de oricare port de pe coasta de sud a Angliei. După ce am părăsit acest oraş, marea a fost furtunoasă trei zile de-a rîndul şi nori grei goneau pe cer. Apoi vîntul s-a potolit şi marea a devenit calmă şi albastră. Pacificul este mai pustiu decît alte mări, întinderile lui par mai vaste şi cea mai neînsemnată călătorie în larg are ceva din emoţia unei aventuri. Aerul pe care-l respiri pare un elixir ce te pregăteşte pentru neprevăzut. Nici unui muritor nu i-a fost dat să contemple o imagine mai apropiată de tărîmurile de aur ale fanteziei decît apariţia insulei Tahiti. Murea, insula ei soră, se înălţa misterioasă din pustiul mării, în toată splendoarea ei stîncoasă, ca un miraj făurit de o baghetă magică. Cu profilul ei crenelat, ar putea fi un Montserrat [1] al Pacificului şi te face să te gîndeşti că acolo cavalerii polinesieni vor fi păzind prin rituri stranii mistere a căror cunoaştere nu e îngăduită muritorului de rînd. Frumuseţea acestei insule ţi se dezvăluie treptat şi, pe măsură ce te apropii, îi poţi desluşi, din ce în ce mai limpede, splendoarea culmilor. Cînd va-

[1] Masiv muntos în Spania, renumit pentru culmile şi colţurile sale dantelate, ferăstruite de ape, care adăpostesc mănăstri greu accesibile.

porul îi defilează pe la poale, o simți cum își adună tainele și rămîne sumbră și impenetrabilă închistîndu-se într-o duritate de stîncă. Nu te-ar mira dacă, apropiindu-te să cauți un loc de acostare în recif, insula s-ar face deodată nevăzută și n-ai mai avea în fața ochilor decît întinderea albastră și pustie a Pacificului.

Tahiti este o insulă înaltă și verde, brăzdată de cute adînci, în ale căror profunzimi misterioase bănuiești prezența unor văi line, umplute de murmurul pîraielor reci. Îți dai seama că prin acele adîncuri umbroase viața își continuă ritmul din timpuri străvechi, după legi străvechi. Dar pînă și aci simți că și-au făcut cuib tristețea și spaima: impresia e fugară însă și menită a te face să guști cu atît mai din plin plăcerea. Este întocmai ca licărirea de amărăciune pe care o surprinzi în privirile unui bufon, cînd o întreagă societate veselă rîde de ghidușiile lui: buzele îi zîmbesc și giumbușlucurile lui sînt mai hazlii, dar, văzîndu-i pe ceilalți uniți prin veselie, el își simte și mai mult singurătatea. Tahiti îți surîde și este prietenoasă: e ca o femeie splendidă care își risipește în mod grațios farmecul și frumusețea. Nimic nu poate fi comparat cu impresia de mulțumire pe care ți-o dă intrarea în portul Papeete. Goeletele ancorate la țărm sînt cochete și zvelte, orășelul presărat de-a lungul golfului apare alb și îngrijit, iar *flamboyanții* [1] se profilează stacojii pe cerul albastru, și culoarea lor e ca un strigăt de pasiune. Respiră senzualitatea cu o violență neînfrînată, care-ți taie răsuflarea. Mulțimea se-nghesuie pe chei, cînd vaporul trage la mal, gesticulează și glumește, veselă, gălăgioasă și binevoitoare. E ca o mare de fețe cafenii. Îți face impresia unui val de culori, profilat pe albastrul incandescent al cerului. Totul se desfășoară într-o mare forfotă: descărcarea bagajelor, revizia vamală; și toată lumea pare că îți zîmbește. Este foarte cald. Culorile te orbesc.

---

[1] Numele popular al unor arbori tropicali cu flori roșii.

XLVI

Puţin după sosirea mea la Tahiti, am făcut cunoştinţă cu căpitanul Nichols. Într-o dimineaţă, cînd îmi luam micul dejun pe terasa hotelului, veni şi se prezentă. Aflase că mă interesam de Charles Strickland şi mă anunţă că venise să-mi vorbească despre el. În Tahiti, zvonurile se răspîndesc tot atît de iute ca în orice sat din Anglia şi fusese suficient să întreb o dată sau de două ori dacă se ştia ceva despre tablouri aparţinînd lui Strickland, pentru ca toată lumea să afle. Îl întrebai pe noul-venit dacă a mîncat.

— Da, îmi răspunse, obişnuiesc să-mi iau cafeaua devreme, dar n-aş avea nimic împotriva unui păhărel cu *whisky*.

Chemai chinezul care servea la masă.

— Nu ţi se pare că-i prea devreme? întrebă căpitanul.

— Asta te priveşte pe dumneata şi ficatul dumitale, îi răspunsei.

— De fapt sînt un abstinent, zise el, turnîndu-şi mai bine de o jumătate de pahar de *whisky*.

Cînd zîmbea, i se vedeau dinţii rupţi şi îngălbeniţi. Era foarte slab, de statură mijlocie, cu părul cărunt tuns scurt şi o mustaţă sinilie şi ţepoasă. Era neras de cîteva zile şi obrazul ars de soare îi era brăzdat de cute adînci. Doi ochi mici şi albaştri, cu o privire surprinzător de vicleană, care îmi urmăreau ageri cea mai mică mişcare, îi dădeau aerul unei puşlamale desăvîrşite. Pentru moment, se arătă extraordinar de cordial şi prietenos. Era îmbrăcat într-un costum jerpelit de culoare kaki şi mîinile-i parcă tînjeau după un spălat zdravăn.

— L-am cunoscut bine pe Strickland, începu el, după ce aprinse ţigara pe care i-o oferisem şi se lăsă pe spătarul scaunului, şi mulţumită mie a venit în aceste insule.

— Unde l-ai întîlnit? întrebai eu.

— La Marsilia.

— Ce făceai acolo?

Îmi surîse insinuant.

— Împuşcam francul.

Înfăţişarea noului meu prieten sugera că şi acum se afla în aceeaşi situaţie. Mă pregăteam să cultiv o cunoştinţă plăcută. Tovărăşia aventurierilor fără căpătîi este destul de interesantă pentru a te despăgubi de micile sacrificii pe care le suporţi. Sînt oameni prietenoşi şi conversaţia lor e agreabilă; nu obişnuiesc să-şi dea aere şi oferta unui păhărel este cheia care-ţi deschide inimile lor. Ca să i cunoşti în intimitate, nu e nevoie să faci eforturi prea mari şi, pentru a le cîştiga nu numai încrederea, ba chiar şi recunoştinţa, este suficient să fii doar atent la istorisirile lor. Acest soi de oameni consideră conversaţia drept cea mai mare plăcere a vieţii şi în general sînt buni povestitori. Lacunele experienţei lor sînt plăcut completate de fertilitatea imaginaţiei. Deşi n-ai putea spune că sînt lipsiţi de viclenie, respectă totuşi legea într-o oarecare măsură, mai ales cînd e susţinută de forţă. Este riscant să joci pocher cu ei, dar ingeniozitatea lor adaugă o atracţie specială celui mai distractiv joc din lume. În timpul cît am stat în Tahiti, am ajuns să-l cunosc foarte bine pe căpitanul Nichols şi am cîştigat mult de pe urma acestei cunoştinţe. Nu găsesc că ţigările şi *whisky*-ul consumate în contul meu echivalează cu distracţia pe care mi-a procurat-o societatea lui. Refuza întotdeauna *cocktail*-urile fiind aproape „abstinent", iar cei cîţiva dolari tapaţi mi-i ceruse cu un asemenea aer de condescendenţă, încît părea că-mi face o favoare mutîndu-i din buzunarul meu într-al său. Îi sînt îndatorat şi de aceea mi-ar părea rău să-l expediez în cîteva rînduri de tipar, dar conştiinţa mea insistă să mă concentrez numai asupra figurii centrale a acestei povestiri.

Nu ştiu pentru ce motiv căpitanul Nichols a

 părăsit prima dată Anglia. Era o chestiune despre

care nu vorbea, şi cu oamenii de felul lui, o întrebare directă înseamnă o lipsă de discreţie. Făcea aluzii la o pacoste nemeritată şi fără îndoială că se considera victima unei nedreptăţi. Fantezia mea închipuia diverse forme de fraudă şi violenţă, dar, înţelegător, mă declaram de acord cu el cînd se plîngea de blestematul formalism al autorităţilor din bătrîna patrie. Îmi făcea însă plăcere să constat că toate neplăcerile îndurate în ţara lui natală nu-i slăbiseră elanul patriotic. Declara adeseori că „Anglia este cea mai grozavă ţară din lume, domnule“ şi manifesta o vie superioritate faţă de americani, coloniali, spanioli, olandezi şi kanaci.

Nu cred însă că era fericit. Suferea de dispepsie şi adeseori l-am văzut sugînd pastile de pepsină. Dimineaţa nu avea poftă de mîncare. Dar nu cred că această meteahnă să fi fost suficientă pentru a-i micşora buna dispoziţie. Avea un motiv mai puternic pentru a fi nemulţumit de viaţă. Cu opt ani în urmă făcuse imprudenţa să-şi ia o nevastă. Există unii bărbaţi pe care o providenţă miloasă i-a predestinat să ducă viaţă de celibatari şi care, din încăpăţînare sau în urma unor împrejurări pe care nu le-au putut ocoli, calcă această lege providenţială. Nu există om mai demn de compătimire decît celibatarul însurat, iar căpitanul Nichols era unul dintre aceştia. Am cunoscut-o şi pe soţia lui. Bănuiesc că avea vreo 28 de ani, dar nu sînt sigur, căci era una dintre acele femei a căror vîrstă nu se poate preciza niciodată: nu cred să fi arătat altfel la 20 de ani, şi nu avea să pară mai bătrînă nici la 40. Făcea impresia unei femei ţepene. Avea o faţă urîtă, cu buzele ţepene, pielea îi era ţeapănă pe oase, zîmbetul ţeapăn, pieptănătura ţeapănă, îmbrăcămintea ţeapănă. Rochia de dril alb avea acelaşi efect de parcă ar fi fost croită din crep negru. Nu înţelegeam de ce căpitanul Nichols se însurase cu ea şi, o dată însurat, de ce n-o părăsise. Poate că încercase de mai multe ori să facă acest pas şi poate că melancolia lui îşi trăgea obîrşia din faptul că nu reuşise niciodată să scape de ea. Oricît de departe

s-ar fi dus și în orice colț retras al lumii s-ar fi ascuns, sînt sigur că doamna Nichols, inexorabilă ca destinul și implacabilă precum conștiința, l-ar fi descoperit imediat. Așa cum cauza nu poate scăpa de efect, nici Nichols nu putea să scape de nevasta lui.

Pușlamaua, ca artistul și, poate, ca omul de lume, nu alcătuiește o categorie anume. Nu-l jenează nepăsarea vagabondului, dar nu-l descumpănește nici trufia prințului. Doamna Nichols însă făcea parte din acea pătură socială care în timpul din urmă a început să-și ridice glasul, numită mica burghezie. Tatăl ei era de fapt polițist și sînt sigur că era un polițist capabil. Nu cunosc explicația puterii pe care doamna Nichols o exercita asupra căpitanului, dar nu cred că ar fi putut să fie dragostea. N-am auzit-o niciodată vorbind, dar s-ar putea ca în intimitate să fi avut o conversație copioasă. În orice caz, căpitanul Nichols se temea de ea ca de moarte. Uneori, cînd stăteam amîndoi de vorbă pe terasa hotelului, parcă presimțea că soția lui trebuie să se afle prin apropiere. Nu-l chema și nici nu dădea vreun semn că ar fi conștientă de prezența lui: doar se plimba în sus și în jos prin fața hotelului . Atunci o neliniște ciudată îl cuprindea pe căpitan și, scoțîndu-și ceasul, îl privea, oftînd:

— Trebuie să plec!

Nici glumele, nici *whisky*-ul nu-l mai puteau reține în astfel de ocazii. Cu toate acestea era un om care înfruntase neclintit uragane și taifunuri și n-ar fi ezitat o clipă să lupte singur împotriva unei duzini de oameni neînarmați, fără nici un alt ajutor decît un revolver. Cîteodată doamna Nichols trimitea după el pe fiică-sa, o fetiță palidă și tristă de vreo 7 ani.

— Te cheamă mama, spunea cu un glas tînguitor.

— Foarte bine, dragă, răspundea căpitanul. Se ridica imediat de la masă și pleca împreună cu fata.

XLVII

Am încercat să leg între ele amănuntele pe care mi le-a povestit căpitanul Nichols despre Strickland şi încerc să vi le reproduc acum cît mai ordonat. Se cunoscuseră spre sfîrşitul iernii care a urmat după ultima mea întîlnire cu Strickland la Paris. Cum a petrecut cele cîteva luni de la plecarea din Paris nu ştiu, dar îmi închipui că a dus-o foarte greu, deoarece căpitanul Nichols l-a întîlnit într-un azil de noapte. În timpul acela se declarase o grevă la Marsilia, şi Strickland, care îşi epuizase toate resursele, constatase probabil că îi era imposibil să cîştige şi mica sumă de care avea nevoie pentru a-şi duce zilele.

Azilul era o clădire mare de piatră, unde săracii şi vagabonzii puteau găsi un pat pe timp de o săptămînă, cu condiţia să aibă actele în regulă şi să reuşească să-i convingă pe călugării deserviciu că sînt muncitori. În mijlocul mulţimii care aştepta să se deschidă porţile, Nichols îl remarcă pe Strickland, datorită staturii lui înalte şi înfăţişării neobişnuite. Toată lumea aştepta resemnată, unii plimbîndu-se de ici-colo, alţii rezemaţi de perete sau aşezaţi pe bordura trotuarului, cu picioarele în rigolă. Cînd începură să intre, pe rînd, în biroul de primire, Nichols îl auzi pe călugărul care controla actele, adresîndu-i-se lui Strickland în limba engleză. Nu avu însă ocazia să-i vorbească, pentru că de îndată ce intrară în sala comună, apăru un alt călugăr cu o *Biblie* enormă în braţe şi, urcîndu-se pe estrada situată în capătul sălii, începu să le citească litaniile, pe care aceşti nenorociţi proscrişi trebuiau să le înghită ca preţ al găzduirii. Fură repartizaţi în dormitoare deosebite. A doua zi la ora 5 dimineaţa, Nichols, deşteptat de un călugăr vînjos, se spălă, îşi făcu patul şi se duse să-l caute pe Strickland, dar acesta dispăruse. După ce rătăci pe străzi timp de o oră pe un ger cumplit, căpitanul se îndreaptă spre *Place Victor Gélu*, unde era locul de întîlnire al marinarilor.

Acolo îl zări din nou pe Strickland, dormitînd rezemat de piedestalul unei statui. Îi dădu un ghiont să-l trezească și-i spuse:

— Hai să mîncăm ceva.

— Du-te dracului! răspunse Strickland.

Recunoscui imediat vocabularul limitat al prietenului meu, așa că eram gata să-l consider pe căpitanul Nichols drept un martor demn de crezare.

— Lefter? întrebă căpitanul.

— Hai sictir! se răsti Strickland.

— Vino cu mine, îți fac rost de ceva mîncare.

După o clipă de ezitare, Strickland se ridică în picioare și se duseră împreună la „*Bouchée de pain*"[1], unde flămînzii primeau o bucată de pîine pe care trebuiau s-o mănînce pe loc, fiind interzis s-o ia cu ei. De aici plecară la „*Cuillère de soupe*"[2], unde timp de o săptămînă, la orele 11 și la 4 după amiază, puteai obține o strachină de supă subțire și sărată. Cele două clădiri erau așezate la mare distanță una de alta, pentru ca numai cei care mor de foame să fie tentați să le folosească. Astfel dejunară Strickland și căpitanul Nichols și de aici începu ciudata lor tovărășie.

Trebuie să fi petrecut vreo patru luni împreună la Marsilia. Viața lor era lipsită de orice aventură, dacă prin aventură înțelegem incidente palpitante și neprevăzute, pentru că își petreceau zilele străduindu-se să cîștige un ban, care să le asigure un pat peste noapte și o brumă de mîncare pentru a-și astîmpăra foamea. Aș fi vrut să vă pot reproduce imaginile plastice și sugestive pe care mi le evocau povestirile pline de vioiciune ale căpitanului Nichols. Relatările despre descoperirile făcute de ei în mahalalele din port ar fi oferit destul material pentru o carte umoristică, iar din descrierile diferitelor personaje cu care s-au întîlnit, un observator atent ar fi putut extrage material pentru alcătuirea unei enciclopedii a vagabonzilor. Trebuie să mă mulțumesc însă numai

---

[1] „Îmbucătură de pîine". (În limba franceză.)
[2] „Lingură de supă". (În limba franceză.)

cu cîteva paragrafe. Din povestirile acestea am desprins impresia unei vieți intense și brutale, sălbatice, colorate și zbuciumate. Față de aceasta, Marsilia pe care o cunoșteam eu, veselă și însorită, cu hotelurile ei confortabile și restaurantele pline de oameni înstăriți, părea banală și searbădă. Invidiam oamenii care văzuseră cu ochii lor aspectele descrise de căpitanul Nichols.

Cînd porțile azilului de noapte se închiseră definitiv pentru ei, Strickland și căpitanul Nichols căutară ospitalitatea lui *„Tough Bill"* [1]. Acesta era proprietarul unei pensiuni pentru marinari, un colos de mulatru cu pumnul cît un mai, care oferea marinarilor șomeri hrană și adăpost pînă cînd le găsea un vas care să-i ia pe bord. Locuiră la el o lună de zile, dormind împreună cu alți doisprezece suedezi, negri, brazilieni, pe dușumelele celor două camere goale pe care Bill le punea la dispoziție locatarilor săi. În fiecare zi îi căra după el în *Place Victor Gélu*, unde veneau căpitani de vase în căutare de oameni. Mulatrul era căsătorit cu o americană obeză și șleampătă, ajunsă în această situație cine știe prin ce proces de degradare și în fiecare dimineață locatarii trebuiau s-o ajute, cu rîndul, la treburile casei. Căpitanul rămase impresionat de șiretenia lui Strickland, care reușise să scape de corvoadă, grație faptului că se apucase să facă portretul lui Tough Bill. Acesta nu numai că îi plăti pînza, culorile și pensulele, dar îi mai dădu pe deasupra și o jumătate de kilogram de tutun de contrabandă. S-ar putea ca tabloul să mai împodobească și astăzi salonul căsuței dărăpănate din apropiere de *Quai de la Joliette* și presupun că s-ar putea obține pe el o mie cinci sute de lire sterline. Strickland plănuia să se îmbarce pe un vapor cu destinația Australia sau Noua Zeelandă și de aici să treacă în Samoa sau Tahiti. Nu știu de unde îi venise ideea să plece spre mările sudice, dar îmi aduc aminte că fusese întotdeauna obsedat de imaginea unei insule însorite și pline de verdeață, înconjurate de o

[1] „Bill cel vînjos".

mare mai albastră decît cele din latitudinile nordice. Bănuiesc că se cramponase de căpitanul Nichols pentru că acesta cunoştea mările sudice şi chiar căpitanul îl convinsese că în Tahiti s-ar simţi mai bine.

— Înţelegi? Tahiti este o posesiune franceză, îmi explică el, şi francezii nu sînt atît de formalişti ca englezii noştri.

Cred că am înţeles punctul lui de vedere.

Strickland n-avea acte, dar asta nu putea fi un motiv care să-l pună în încurcătură pe Tough Bill cînd era vorba să cîştige un ban (leafa pe care o primea un marinar pentru prima lună pe bord îi revenea lui). De aceea, îi dădu lui Strickland actele unui fochist englez, care murise în mod provindenţial la el în pensiune. Dar atît căpitanul Nichols, cît şi Strickland ţineau să plece spre Orient şi din întîmplare singurele ocazii de-a obţine un angajament se ofereau numai pe vasele cu destinaţia spre Vest. Strickland refuză de două ori să se angajeze pe vase care plecau spre America şi o dată pe un vas carbonifer care se îndrepta spre Newcastle. Tough Bill nu putea să vadă cu ochi buni o încăpăţînare care însemna pagubă pentru el şi, după ultimul refuz al lui Strickland, fără multă vorbă îi dădu afară pe amîndoi. Acum erau din nou în stradă.

Mîncarea la pensiunea lui Tough Bill lăsa mult de dorit şi de obicei te ridicai de la masă aproape la fel de lihnit cum te aşezai, dar după cîteva zile cei doi prieteni avură motive serioase s-o regrete. De astă dată făcură cunoştinţă cu foamea. „*Cuillère de soupe*" şi azilul le închiseră porţile şi singura lor resursă era acum bucata de pîine de la „*Bouchée de pain*". De dormit, dormeau pe unde apucau. Uneori într-un vagon de marfă gol, garat pe o linie laterală în apropierea gării, altă dată în vreun camion de pe lîngă un antrepozit. Era însă grozav de frig şi după un ceas, două, de somn zbuciumat porneau din nou pe străzi. Cel mai mult sufereau din cauza lipsei de tutun, fără de care Nichols nu putea trăi. Îşi luase obiceiul să umble dimineaţa pe

„Can o' Beer"[1], strîngînd mucurile de țigarete și de țigări de foi, pe care le aruncaseră chefliii în timpul nopții.

— Am fumat în luleaua mea și amestecuri mai proaste de tutun, zise el, ridicînd din umeri cu un aer de filozof, în timp ce luă două țigări de foi din cutia pe care i-o întinsei, vîrîndu-și una în buzunar și aprinzînd-o pe cealaltă.

Din cînd în cînd, reușeau să cîștige ceva bani. Cînd intra vreun pachebot în port, Nichols, care se pusese bine cu controlorul portului, reușea să procure pentru amîndoi cîte o muncă de hamalîc. Dacă era un vapor englez , se furișau la proră și echipajul le făcea rost de cîte o masă consistentă. Riscau să fie descoperiți de către unul din ofițerii vasului și alungați de pe vapor cu un picior în spate, care să le accelereze trecerea pe pasarelă.

— În fond un picior în spate e inofensiv cînd ești cu burta plină, spunea căpitanul Nichols, și în ce mă privește nu-l iau niciodată în nume de rău. La urma urmei, un ofițer de bord trebuie să respecte disciplina.

Mi-l imaginam pe căpitanul Nichols venind de-a berbeleacul în josul unei pasarele înguste, urmărit de piciorul ridicat al unui ofițer mînios, dar apreciind în același timp, ca un bun englez, spiritul de disciplină care însuflețea Marina Comercială britanică.

Deseori găseau munci ocazionale în piața de pește. O dată cîștigară cîte un franc fiecare, încărcînd în vagoane nenumărate lăzi de portocale îngrămădite pe chei. Într-o zi dădu norocul peste ei: unul dintre armatori obținu un contract pentru a vopsi un vapor de comerț care sosise din Madagascar, ocolind Capul Bunei Speranțe, și cei doi prieteni petrecură cîteva zile cocoțați pe o scîndură proțăpită pe marginea vaporului, vopsindu-i corpul ruginit. Îmi închipui că pe Strickland, cu umorul său sardonic, îl distra si-

[1] În limba engleză: „ Cană cu bere", numele dat promenadei *„Canebière"* de către marinarii englezi și americani.

tuaţia. Îl întrebai pe Nichols cum se comportase Strickland în faţa acestor privaţiuni.

— Nu l-am auzit niciodată plîngîndu-se, îmi răspunse el. Uneori se mai îmbufna, dar cînd se-ntîmpla să nu mîncăm o zi întreagă şi să n-avem nici un ban pentru a ne plăti un culcuş, era vesel ca un greier.

Faptul nu mă surprinse de loc. Strickland era tocmai specimenul care să se poată ridica deasupra unor împrejurări ce ar fi descurajat majoritatea oamenilor, dar n-aş putea spune dacă această atitudine se datora echilibrului sau dezechilibrului său sufletesc.

„*Chink's Head*“ [1] era numele pe care vagabonzii din port îl dăduseră unui han nenorocit din apropierea străzii Bouterie, ţinut de un chinez chior, unde pentru treizeci de bani puteai să dormi într-un pat de scînduri, iar pentru cincisprezece bani, pe duşumea. Aici se împrieteniră cu alţii, care se găseau în aceeaşi situaţie disperată ca şi ei, iar în nopţile geroase, cînd n-aveau o leţcaie în buzunar, erau bucuroşi să poată împrumuta suma necesară pentru un culcuş de la unul care avusese bafta să cîştige un franc stingher în cursul zilei. Vagabonzii nu erau zgîrciţi şi cel care avea un ban nu pregeta să-l împartă cu ceilalţi. Erau veniţi din toate părţile lumii, dar asta nu-i împiedica să fie buni camarazi, căci se simţeau cu toţii cetăţeni ai unei ţări ale cărei hotare le cuprindea pe toate — ţara Cocagne [2], unde cîinii umblă cu covrigi în coadă.

— Totuşi cînd cineva îl înfuria, Strickland devenea un tip periculos, continuă Nichols gînditor. Într-o zi ne-am întîlnit în *Place Victor Gélu* cu Tough Bill şi acesta i-a cerut înapoi actele pe care i le dăduse.

— Dacă ai nevoie de ele, vino să ţi le iei! spuse Charlie.

Tough Bill era un tip puternic, dar nu prea îi conveni mutra lui Charlie, aşa că începu să-l

---

[1] „Capul Chinezului“.

[2] Ţară imaginară a abundenţei şi a lipsei de griji.

înjure. Îi spuse tot ce-i veni la gură şi, crede-mă, cînd Tough Bill începea să-njure, merita să-i asculţi repertoriul. Ei bine, Charlie s-a stăpînit cîtva timp, dar pe urmă a făcut un pas înainte şi a rostit doar atît: „Şterge-o, porc afurisit". Mare lucru nu i-a spus, dar felul în care a spus-o a fost de ajuns. Tough Bill n-a mai scos nici o vorbă, s-a îngălbenit ca ceara şi a şters-o, ca şi cum şi-ar fi amintit brusc de o întîlnire.

În relatarea căpitanului Nichols, Strickland nu s-a exprimat chiar cu vorbele pe care le-am întrebuinţat eu, dar avînd în vedere că această carte a fost scrisă ca să fie citită în sînul familiei, am socotit că e mai bine să renunţ la reproducerea fidelă a cuvintelor sale şi să le înlocuiesc prin expresii obişnuite în cercul familial.

Tough Bill nu era om să înghită o umilinţă de la un simplu marinar. Autoritatea lui depindea de prestigiul pe care-l avea. Cîte unul sau altul dintre marinarii care locuiau la el le comunicară celor doi că Bill jurase să-i facă de petrecanie lui Strickland.

Într-o seară, Nichols şi Strickland se aflau într-o tavernă din strada Bouterie, o stradă îngustă cu căsuţe fără etaj, compuse dintr-o singură cameră, întocmai ca barăcile dintr-un bîlci aglomerat sau cuştile animalelor la circ. În uşa fiecărei căsuţe stă cîte o femeie. Unele stau rezemate de uşă, fredonînd un cîntec sau chemînd trecătorii cu voce răguşită, altele citesc indiferente. Un amestec de franţuzoaice, italience, spaniole, japoneze şi metise; unele grase, altele slabe, dar la fiecare, sub fardul gros al obrajilor, sub cărbunele de sprîncene ori rujul de buze, se disting zbîrciturile vîrstei şi stigmatul desfrîului. Unele sînt îmbrăcate doar într-un combinezon negru şi în ciorapi de culoarea pielii, altele cu părul încreţit şi vopsit blond sînt îmbrăcate ca nişte fetiţe, în rochii foarte scurte de muselină. Prin uşa deschisă se vede podeaua de cărămidă roşie, un pat mare de lemn şi, pe o masă de brad, o cană şi un lighean. Pe stradă, forfotă de lume împes-

trițată: marinari hinduși de pe un vapor P&O [1], nordici cu părul bălai din echipajul unei corăbii suedeze cu pînze, marinari de pe un vas de război japonez, mateloți englezi, spanioli, cîțiva tipi simpatici de pe un crucișător francez, negri de pe un vas de comerț american. În timpul zilei, strada este dezgustătoare, dar noaptea, luminată numai de lămpile din cocioabele mici, are o frumusețe sinistră. Hidoasa lascivitate ce plutește aici este oribilă și copleșitoare și totuși în atmosfera acestei străzi există ceva care te obsedează și te tulbură. Simți prezența unei forțe elementare, care te respinge și te fascinează în același timp. Aici dispar convențiile lumii civilizate și oamenii sînt puși față în față cu cea mai sumbră realitate, într-o atmosferă intensă și tragică totodată.

În taverna unde intraseră Strickland și Nichols un pian mecanic cînta cu mult zgomot muzică de dans. De-a lungul pereților erau mese ticsite de lume: ici vreo șase marinari, beți morți, colo un grup de soldați, iar la mijloc dansau cîteva perechi înghesuite. Marinari bărboși și arși de soare, cu mîinile mari și aspre, strîngeau în brațe cîte o femeie îmbrăcată numai în combinezon. Din cînd în cînd se ridicau cîte doi marinari și dansau împreună. Domnea o larmă asurzitoare, în care se contopeau cîntecul, strigătul și rîsul mulțimii, și atunci cînd unul dintre bărbați săruta fata care i se cocoțase pe genunchi, marinarii englezi începeau să fluiere, făcînd să crească și mai mult zarva generală. Aerul era greu de praful ridicat de ghetele grosolane ale marinarilor și înecat de fum. Căldură sufocantă. În dosul barului, ședea o femeie care-și alăpta copilul. Chelnerul, un tînăr mărunțel cu fața turtită și pistruiată, alerga în toate părțile purtînd o tavă încărcată cu pahare de bere.

După scurt timp apăru și Tough Bill, însoțit de doi negri uriași. Se vedea cît colo că era pe

[1] *Peninsular and Orient Company*, societate engleză de navigație.

trei sferturi beat și că-i ardea de gîlceavă. Se lovi de o masă la care stăteau trei soldați și răsturnă un pahar cu bere. Urmă un schimb violent de cuvinte și proprietarul tavernei veni spre Tough Bill și-i ceru să părăsească localul. Era un om bine legat, care nu obișnuia să suporte toanele clienților, și Bill șovăi. Patronul se avea bine cu poliția și de aceea nu-i prea venea să-l atace, așa că, trăgînd o înjurătură, făcu stînga-mprejur. Deodată îl zări pe Strickland și se îndreptă spre el cu pași greoi. Nu spuse nici un cuvînt, dar își strînse saliva în gură și-o scuipă drept în fața lui Strickland. Acesta puse mîna pe paharul de bere și i-l zvîrli în cap. Cît ai clipi, dansatorii încremeniră și un moment se făcu o liniște ca de mormînt, dar cînd Tough Bill se aruncă asupra lui Strickland, toți cei de față fură apucați de frigurile luptei și, cît ai zice pește, începură să se-ncaiere de-a valma. Mesele fură răsturnate, paharele se sparseră pe dușumea. Se iscă un zgomot infernal. Femeile se ascunseră în spatele barului sau alergară spre ușă. Trecătorii de pe stradă dădură buzna înăuntru. Se auzeau înjurături în toate limbile, urlete și răbufneala loviturilor. În mijlocul sălii, vreo duzină de bărbați purtau o luptă crîncenă. Pe neașteptate poliția se năpusti înăuntru și cei care erau în stare să se miște o luară la fugă. Cînd taverna rămase aproape goală, Tough Bill zăcea lungit pe podea, cu o rană adîncă la cap. Căpitanul Nichols ieși în stradă, trăgîndu-l pe Strickland după el; acesta era cu hainele făcute ferfeniță și o rană de la braț îi sîngera. Nichols primise o lovitură în nas și fața-i era plină de sînge.

— Te sfătuiesc s-o ștergi din Marsilia înainte ca Tough Bill să iasă din spital, îi spuse el lui Strickland, după ce ajunseră la „*Chink's Head*" și se curățau.

— Asta-i mai tare ca luptele de cocoși, răspunse Strickland și parcă-i vedeam surîsul sardonic.

Căpitanul Nichols era îngrijorat, căci cunoștea setea de răzbunare a lui Tough Bill. Strickland

îl învinsese de două ori, şi mulatrul cînd era treaz era un adversar periculos. Nu se va grăbi de loc, ci îşi va alege cu viclenie momentul potrivit şi într-o noapte Strickland va primi o lovitură de cuţit în spate, iar peste o zi sau două, cadavrul unui vagabond necunoscut va fi pescuit din apele murdare ale portului. În seara următoare Nichols se duse la casa lui Tough Bill, să culeagă informaţii. Mulatrul era tot la spital, dar nevastă-sa, care fusese să-l vadă, îi spuse că Bill jurase pe toţi sfinţii că-l va omorî pe Strickland de cum va ieşi din spital.

Trecu o săptămînă.

— Eu am fost întotdeauna de părere că dacă loveşti un om, să-l loveşti tare, spuse căpitanul Nichols, cel puţin ai răgaz să vezi cum stau lucrurile şi să te gîndeşti la ce-ţi mai rămîne de făcut.

Strickland avu noroc. Un vapor cu destinaţia Australia trimise la căminul marinarilor după un fochist, care să-l înlocuiască pe unul apucat de *delirium tremens*, ce se aruncase peste bord în faţa Gibraltarului.

— Şterge-o repede pînă-n port, băiete, şi semnează contractul, îl sfătui Nichols pe Strickland. Noroc că ai acte.

Strickland plecă imediat şi de-atunci căpitanul Nichols nu l-a mai văzut. Vasul staţionase în port doar şase ore şi, pe înserate, căpitanul văzu cum se destramă în zare fumul din coşurile vaporului, care brăzda marea iernatică în drum spre Orient.

Am încercat să descriu cît am putut mai bine toate aceste episoade, pentru că-mi place contrastul dintre ele şi viaţa pe care ştiam că o dusese Strickland la Londra, cînd se ocupa de titluri şi acţiuni. Îmi dau seama însă că Nichols era un mincinos neruşinat şi îndrăznesc să cred că toată povestea lui nu conţine nici un cuvînt adevărat. Nu m-aş mira de loc dacă aş afla că în viaţa lui nu l-a văzut pe Strickland şi nu cunoaşte Marsilia decît din paginile unei cărţi.

Aveam intenția să-mi termin cartea aici. Inițial îmi făcusem planul să încep povestirea cu ultimii ani din viața lui Strickland, petrecuți în Tahiti, și cu descrierea morții lui îngrozitoare, ca apoi să revin la amintirile despre începutul carierei sale. Acest plan al meu nu era rezultatul unui simplu capriciu, ci al dorinței de-a încheia cartea cu imaginea unui Strickland avîntîndu-și sufletul singuratic, luminat de viziuni stranii, spre acea insulă necunoscută care îi înfierbîntase imaginația. Îmi plăcea portretul acestui om, care pleacă spre o lume nouă, la vîrsta de 47 de ani, vîrstă la care majoritatea oamenilor sînt instalați confortabil în făgașul vieții de toate zilele. Mi-l închipuiam navigînd pe marea cenușie înspumată de valurile biciuite de mistral, privind cum se mistuie în depărtare coastele Franței, pe care îi era dat să nu o mai revadă niciodată, și-l găseam brav și curajos. Doream să-mi termin cartea cu un licăr de speranță, scoțînd în evidență spiritul neînfrînt al omului.

N-am reușit însă în acest procedeu, pentru că povestirea nu mergea de loc și după vreo două încercări zadarnice a trebuit să renunț. M-am apucat deci să povestesc lucrurile de la început, în felul obișnuit, și m-am convins că nu puteam relata amănuntele din viața lui Strickland decît în ordinea în care le-am aflat.

Din păcate amănuntele ce-mi stau la dispoziție sînt fragmentare. Mă găsesc în situația unui biolog care dintr-un singur os trebuie să reconstituie nu numai înfățișarea unui animal dispărut de secole, dar și obiceiurile lui. Strickland n-a făcut o impresie deosebită oamenilor cu care a venit în contact în Tahiti. În ochii lor, nu era decît un aventurier fără căpătîi, veșnic la strîmtoare, deosebindu-se de ceilalți numai prin faptul că picta tablouri, care tuturor li se păreau absurde. Abia la cîțiva ani după moartea lui, cînd au venit agenții negustorilor din Paris și Berlin să caute ce tablouri s-ar

mai găsi eventual pe insulă, și-au dat seama că printre ei trăise un om de seamă. Își aduseră aminte că pentru o nimica toată ar fi putut cumpăra pînze care astăzi valorau sume mari și nu-și puteau ierta că pierduseră o astfel de ocazie. În oraș trăia un negustor cu numele de Cohen, care intrase în posesia unui tablou de-al lui Strickland într-un fel neobișnuit. Cohen era un francez, bătrîn și mărunțel, cu ochi blînzi și zîmbet prietenos, jumătate negustor, jumătate marinar. Avea o corabie cu pînze cu care naviga curajos printre grupurile de insule Paumotas și Marquesas, unde transporta felurite mărfuri și aducea în schimb copra, sidef și perle. M-am dus la el deoarece aflasem că avea o perlă mare, neagră, și ar fi fost dispus s-o vîndă ieftin. Văzînd că cerea totuși o sumă prea mare pentru resursele mele, începui să vorbesc cu el despre Strickland, căci îl cunoscuse foarte bine.

— Vezi dumneata, pe mine mă interesa fiindcă era pictor, îmi spuse el, iar aici în arhipelag nu prea se-ntîmplă să vină mulți pictori, dar îmi era milă de el că picta atît de prost. Eu i-am dat prima slujbă. Aveam o plantație în peninsulă și căutam un supraveghetor alb. Cu indigenii nu faci nici o treabă, dacă nu pui un alb să stea de capul lor. I-am spus: „Vei avea timp îndeajuns să pictezi și poți cîștiga și ceva parale". Știam că moare de foame, dar, cu toate acestea, i-am oferit o leafă bună.

— Nu cred să fi fost un supraveghetor prea capabil, replicai eu zîmbind.

— Am fost foarte indulgent cu el, căci artiștii mi-au fost întotdeauna simpatici. Dar a stat numai cîteva luni. După ce a strîns destui bani ca să-și poată cumpăra pînze și culori, m-a părăsit. Locurile astea puseseră stăpînire pe el și nu dorea decît să plece în junglă. Totuși continuam să-l văd din cînd în cînd. Apărea în Papeete o dată la cîteva luni și rămînea cîtva timp, pînă ce reușea să facă rost de bani de la careva, ca apoi să dispară din nou. Într-una din aceste
 vizite a nimerit la mine și m-a rugat să-i împru-

mut două sute de franci. Arăta de parcă n-ar mai fi mîncat de o săptămînă, așa că nu m-a lăsat inima să-l refuz. Bineînțeles, nu mă așteptam să mai văd banii înapoi. Ei bine, după un an, a venit din nou la mine aducîndu-mi un tablou. N-a spus nimic, nici o vorbă despre banii pe care mi-i datora, ci doar atît: „Iată un peisaj după plantația dumitale, pe care l-am pictat pentru dumneata". Mă uitai la tablou, dar n-am știut ce să spun și bineînțeles că i-am mulțumit. După ce-a plecat i l-am arătat nevestei.

— Cum era tabloul? întrebai eu.

— Nu mă întreba! N-am înțeles nimic din el. Nu mai văzusem așa ceva în viața mea. „Ce facem cu el?" am întrebat-o pe soția mea. „Nu-l putem agăța în casă, răspunse ea, că o să rîdă lumea de noi." L-a luat, deci, și l-a urcat în pod, împreună cu tot felul de vechituri, pentru că nevasta mea nu aruncă niciodată nimic. Asta e mania ei. Pe urmă, ia închipuiește-ți dumneata, cu puțin timp înainte de izbucnirea războiului fratele meu mi-a scris de la Paris: „Știi ceva despre un pictor englez care a trăit în Tahiti? Se pare că a fost un geniu și tablourile lui se vînd cu prețuri foarte mari. Vezi dacă poți să pui mîna pe vreun tablou de-al lui și trimite-mi-l. Putem face o afacere bună." Așa că i-am spus nevestei: „Ce s-a întîmplat cu tabloul pe care mi l-a dat Strickland? O mai fi în pod?" „Fără îndoială", mi-a răspuns. „Știi bine că eu nu arunc niciodată nimic, asta-i mania mea." Ne urcarăm în pod și acolo, în mijlocul a tot felul de vechituri, adunate în decursul celor treizeci de ani de cînd locuiam în casa asta, era tabloul. L-am cercetat din nou și am zis: „Cine-ar fi crezut că supraveghetorul plantației mele căruia i-am împrumutat două sute de franci, să fi fost un geniu? Tu înțelegi ceva din tabloul ăsta?" „Nu, răspunse ea, nu seamănă de loc cu plantația și n-am văzut în viața mea palmieri cu frunze albastre. Dar la Paris, lumea e cam sucită și poate că fratele tău o să reușească să scoată pe el cei două sute de franci pe care i-ai împrumutat lui Strickland." L-am împachetat și l-am trimis

fratelui meu. După cîtva timp mă pomenesc cu o scrisoare de la el. Ce crezi că scria? „Am primit tabloul și, recunosc, am crezut că vrei să faci o glumă proastă pe socoteala mea. Eu n-aş fi dat pe el nici costul timbrelor poştale. Mi-era aproape frică să-l mai arăt domnului care îmi propusese afacerea. Închipuiește-ți cît am rămas de surprins cînd a spus că e o capodoperă și mi-a oferit pe el treizeci de mii de franci! Cred că ar fi dat și mai mult, dar atît de mult m-a surprins oferta lui, încît mi-am pierdut capul și am acceptat înainte de-a fi avut timp să reflectez."

Apoi domnul Cohen adăugă cu haz:

— Aş fi dat mult ca bietul Strickland să fi fost încă în viață. Mă întreb ce-ar fi spus cînd i-aș fi dat douăzeci și nouă de mii opt sute de franci pe tabloul lui?

XLIX

Locuiam la „*Hôtel de la Fleur*", unde proprietăreasa, doamna Johnson, îmi istorisi trista poveste a unei ocazii pierdute. După moartea lui Strickland, o parte din lucrurile lui au fost vîndute la licitație în piața din Papeete. Printre altele se vindea și o sobă americană pe care dorea s-o cumpere, așa că se dusese și ea la licitație și cumpărase soba cu douăzeci și șapte de franci.

— Se vindeau și vreo duzină de tablouri, îmi povesti ea, dar erau fără ramă și nimeni nu le voia. Unele au ajuns pînă la zece franci, dar majoritatea s-au vîndut cu cinci sau șase franci. Închipuiește-ți, dacă le cumpăram atunci, aş fi fost astăzi o femeie bogată.

Cred totuși că Tiaré Johnson n-ar fi fost niciodată bogată, pentru că banii îi fugeau printre degete. Era fiica unei indigene și a unui englez, care fusese căpitan de vapor și se stabilise în Tahiti. Cînd am cunoscut-o, avea 50 de ani, dar

 părea mai bătrînă. Era o femeie de proporții

enorme, înaltă și obeză, care ar fi reușit poate să pară impunătoare, dacă figura ei blajină ar fi putut exprima și altceva decît bunătate. Avea brațele ca niște pulpe de berbec și sînii ca două verze enorme. Fața ei lată și cărnoasă îți dădea impresia unei nudități aproape indecente și gușile revărsate se suprapuneau una peste alta. Nici nu știu cîte erau. Se confundau, voluminoase, în enormitatea pieptului. De obicei se îmbrăca într-un halat larg de culoare roz și pe cap purta o pălărie mare de paie, pe care n-o scotea de dimineață pînă seara. Cînd își desfăcea părul, ceea ce se întîmpla destul de des pentru că era mîndră de el, i se revărsa pe umeri lung, negru și buclat, iar ochii își păstraseră vioiciunea și tinerețea. Avea rîsul cel mai molipsitor pe care l-am auzit vreodată: pornea din gîtlej un hohot înfundat, creștea din ce în ce mai puternic, pînă i se cutremura tot trupul ei enorm. Trei lucruri îi plăceau mai mult ca orice: o glumă pipărată, un păhărel de vin și un bărbat voinic. Consider ca un privilegiu faptul că am cunoscut-o.

Era cea mai bună bucătărească din Tahiti și-i plăcea grozav mîncarea aleasă. De dimineața pînă seara o vedeai la bucătărie, așezată pe un scăunel, înconjurată de un bucătar chinez și de două-trei servitoare indigene, dînd ordine, vorbind prietenește cu cine se nimerea și gustînd mîncărurile savuroase pe care le inventa. Cînd voia să cinstească un prieten, pregătea mîncarea cu mîna ei. Ospitalitatea era pasiunea ei și nu exista om pe toată insula care să fi rămas flămînd cît timp la „*Hôtel de la Fleur*“ se mai găsea ceva de mîncare. Niciodată nu dăduse afară din hotel vreun locatar pentru că nu-și putuse achita nota. Întotdeauna spera că va plăti îndată ce va avea posibilitatea. Existase un locatar ajuns la mare ananghie și pe care îl găzduise și îl hrănise luni de zile gratuit. Cînd chinezul, proprietarul spălătoriei, refuză să-i mai lucreze fără plată, îi trimise rufele la spălat împreună cu ale ei, pretinzînd că nu-l poate lăsa pe nenorocit să umble cu cămașa murdară. Pentru că era bărbat, și băr-

baţii trebuie să fumeze, îi mai dădea şi un franc pe zi de ţigări. Îl trata cu aceeaşi politeţe ca pe locatarii care îşi plăteau nota o dată pe săptămînă.

Vîrsta şi obezitatea o făcuseră inaptă pentru dragoste dar cu atît mai mult o interesau aventurile amoroase ale altora. În ochii ei actul sexual constituia o preocupare firească atît pentru bărbaţi, cît şi pentru femei şi era întotdeauna gata să dea un sfat sau o pildă din vasta ei experienţă.

— N-aveam nici 15 ani cînd tata a descoperit că am un amant, povestea ea. Era un băiat chipeş, secund pe vasul *Tropic Bird*.

Oftă uşor. Se zice că în general femeile îşi amintesc cu drag de primul lor amant, dar poate că uneori nici nu-l mai ţin minte.

— Tata era om cu judecată.

— Şi ce-a făcut? întrebai eu.

— Mi-a tras o mamă de bătaie şi pe urmă m-a măritat cu căpitanul Johnson. Nu mi-a părut rău, că şi el era bărbat frumos, deşi mai în vîrstă.

Tiaré — tatăl ei îi dăduse numele după floarea aceea albă şi parfumată despre care se spune că de-o miroşi o dată, pe orice meleaguri ai rătăci, mireasma ei te va atrage îndărăt la Tahiti — Tiaré îşi aducea foarte bine aminte de Strickland.

— Obişnuia să vină din cînd în cînd la Papeete şi-l vedeam umblînd prin oraş. Îmi era milă de el fiindcă îl vedeam atît de slab şi nu avea niciodată bani. Cînd auzeam că e în oraş, trimiteam imediat un băiat după el să-l cheme la mine la masă. O dată sau de două ori i-am găsit şi cîte o slujbă, dar nu putea sta mai mult timp într-un loc, că după scurtă vreme îl apuca dorul de junglă şi într-o bună zi dispărea.

Strickland a ajuns în Tahiti cam la şase luni după plecarea din Marsilia. Se angajase pe o corabie cu pînze care făcea cursa de la Auckland la San Francisco şi sosise în insulă cu o cutie de culori, un şevalet şi o duzină de pînze. Avea cîteva lire în buzunar, căci găsise de lucru la Sidney, aşa că şi-a închiriat o cămăruţă în casa unui indigen,
 la marginea oraşului. Cred că din clipa cînd a ajuns

în Tahiti s-a simţit acasă. Tiaré îmi povestea că îi spusese o dată:

— Tocmai frecam scîndurile punţii cînd un tip exclamă lîngă mine: „În fine, iat-o!“, şi cînd am ridicat privirile am văzut contururile insulei. Mi-am dat seama imediat că acesta e locul pe care l-am căutat toată viaţa şi cu cît ne apropiam, cu atît mi se părea că-l recunosc. Uneori, cînd hoinăresc prin insulă, mi se pare că totul mi-e cunoscut şi aş putea să jur că am mai trăit o dată aici.

— Aşa-i apucă uneori, spunea Tiaré, am cunoscut oameni care debarcaseră numai pentru cîteva ceasuri pînă cînd se încărca vaporul, şi care n-au mai părăsit insula niciodată. Şi am văzut alţii, care veniseră aici angajaţi de vreo firmă pe un an de zile şi care blestemau tot timpul insula. Cînd plecau, se jurau pe toţi sfinţii că mai bine se spînzură decît să se mai întoarcă vreodată, dar după şase luni îi vedeam debarcînd din nou, şi declarînd că nu mai pot trăi în altă parte

L

De multe ori mă gîndesc că există oameni care se nasc în locul unde nu trebuiau să se nască. Întîmplarea i-a aruncat undeva în lume, dar ei păstrează mereu nostalgia unui cămin necunoscut. Se simt străini în locul unde au văzut lumina zilei şi cărările umbroase cunoscute din copilărie sau străzile animate pe care s-au jucat nu înseamnă pentru ei decît un nume fără însemnătate. Îşi pot petrece toată viaţa simţindu-se străini în mijlocul celor de un neam cu ei şi indiferenţi faţă de singurile privelişti pe care le-au cunoscut vreodată. Uneori omul nimereşte într-un loc căruia simte, în mod misterios, că-i aparţine. Acesta este locul pe care-l caută de mult, aici va poposi în inima unor peisaje pe care nu le-a văzut niciodată şi al unor oameni pe care nu i-a cunoscut niciodată,

dar care i se par cunoscuți dintotdeauna. Aici și-a găsit în sfîrșit liniștea.

I-am istorisit lui Tiaré povestea unui medic, pe care l-am cunoscut la spitalul St. Thomas din Londra. Era un evreu cu numele Abraham, tînăr, blond și cam grăsuț, un om timid și fără pretenții, dar extraordinar de talentat. Intrase la spital cu o bursă și în timpul celor cinci ani de studii luase premiile tuturor concursurilor la care putuse participa. Capacitatea lui excepțională era recunoscută de toți. După ce și-a terminat externatul și internatul a fost numit titular în corpul medical al spitalului și astfel cariera îi era asigurată. În măsura în care se poate prevedea soarta unui om, era sigur că va ajunge la cele mai înalte culmi ale profesiei, unde îl așteptau onoruri și bogății. Înainte de a-și lua postul în primire, voi să plece în vacanță și, cum nu avea bani, se angajă medic pe bordul unui vapor comercial care naviga spre Orientul mijlociu. De fapt, vasul nu avea prevăzut postul de doctor, dar unul dintre medicii primari ai spitalului îl cunoștea pe directorul societății de navigație, așa că Abraham fu angajat în mod excepțional.

Peste cîteva săptămîni, direcția spitalului primi de la el o scrisoare prin care își anunța demisia din postul atît de rîvnit în care fusese numit. Știrea a creat adîncă uimire și imediat au început să circule tot felul de zvonuri fantastice. Ori de cîte ori un om face un lucru neașteptat, semenii lui îi atribuie motivele cele mai josnice. Dar cum se găsi imediat un altul să ocupe postul lui Abraham, acesta fu dat uitării. A dispărut și nu s-a mai auzit nimic despre el.

La vreo zece ani după aceea, într-o dimineață, aflîndu-mă pe bordul unui vapor care intra în portul Alexandria, am fost rugat să mă aliniez împreună cu ceilalți pasageri pentru vizita medicală ce se efectua înainte de debarcare. Doctorul era un om gras, îmbrăcat în niște haine jerpelite, și cînd își scoase pălăria, observai că era complet chel. Mi se păru cunoscut și deodată îmi amintii de el.

 — Abraham! exclamai eu.

Se întoarse spre mine cu un aer mirat, dar mă recunoscu pe dată și îmi strînse mîna. După ce schimbarăm cîteva cuvinte exprimîndu-ne reciproc surprinderea, auzind că aveam de gînd să petrec o noapte la Alexandria, mă invită să iau masa cu el la clubul englez. Cînd ne-am revăzut, i-am spus că sînt foarte mirat să-l găsesc în orașul acela. Postul pe care îl ocupa era extrem de modest și înfățișarea lui dovedea că nu cîștigă prea bine. Atunci mi-a povestit ce se întîmplase. Cînd a plecat în excursie pe Mediterana, era ferm decis să se întoarcă la Londra, în postul ce-l aștepta la spitalul St. Thomas. Într-o dimineață, vasul pe care se afla intră în rada portului Alexandria. De pe bord a privit orașul, cu casele albe scăldate în lumina soarelui și mulțimea de pe chei: indigeni, în gabardine jerpelite, negri veniți din Sudan, mulțimea zgomotoasă de greci și italieni, turci solemni cu fesuri pe cap, și deasupra, cerul albastru învăpăiat de strălucirea soarelui. În clipa aceea i s-a întîmplat ceva inexplicabil. „A fost ca o lovitură de trăsnet“, spunea el, iar apoi, nemulțumit de această comparație, adăuga: „a fost ca o revelație“. O clipă simți o strîngere de inimă și deodată fu invadat de o imensă bucurie, de un sentiment minunat de libertate. Încerca senzația că ajunsese, în sfîrșit, acasă. Fără să mai stea pe gînduri s-a hotărît într-o străfulgerare să-și petreacă restul vieții în Alexandria. A părăsit vaporul fără nici o dificultate și în douăzeci și patru de ore era debarcat cu toate bagajele.

— Căpitanul vasului trebuie să fi crezut că ai înnebunit cu totul, zisei eu.

— Nu-mi păsa ce gîndește lumea despre mine. Nu eu făcusem acest pas, ci mă lăsasem mînat de o forță lăuntrică mai puternică decît mine. Mă gîndeam să trag la un mic hotel grecesc, și uitîndu-mă împrejur simțeam că voi ști să-l găsesc. Închipuie-ți, m-am dus de-a dreptul la hotel și, cînd am ajuns în fața lui, l-am recunoscut numaidecît.

— Mai fuseseși la Alexandria înainte de asta?

— Nu, pentru prima oară în viață ieșeam din Anglia.

Curînd intră în serviciul statului unde se găsea și acum.

— N-ai regretat niciodată ce-ai făcut?

— Niciodată, nici măcar o clipă. Cîștig exact cît îmi trebuie ca să pot trăi și mă simt mulțumit. Nu doresc altceva decît să-mi continui viața în felul acesta pînă cînd mi-o suna ceasul. Am dus o viață minunată.

A doua zi am plecat din Alexandria și am uitat de Abraham, pînă într-o seară, acum cîtva timp, cînd am luat masa la un alt medic, vechi prieten, Alec Carmichael, care se afla în Anglia, într-o scurtă permisie. Îl întîlnisem pe stradă și îl felicitasem pentru titlul nobiliar ce-i fusese conferit, drept recompensă pentru serviciile eminente aduse pe front. Ne-am înțeles să petrecem o seară împreună în amintirea vremurilor trecute. Am acceptat să iau masa la el acasă și am convenit să nu mai invite pe nimeni, ca să putem sta de vorbă în tihnă. Avea o casă frumoasă, veche, în strada Queen Anne și, fiind un om de gust, o mobilase admirabil. Pe pereții sufrageriei am văzut un tablou minunat de Bellotto și două pînze de Zoffany pentru care l-am invidiat. Cînd soția lui, o femeie înaltă și fermecătoare, într-o rochie de *lame* auriu, ne-a lăsat singuri, am făcut, rîzînd, o aluzie la situația lui de acum în raport cu cea din vremea cînd eram amîndoi studenți la medicină. Pe vremea aceea, ni se părea că facem o extravaganță cînd luam masa într-un mic restaurant italian de mîna a treia din Westminster Bridge. Astăzi, Alec Carmichael face parte din conducerea a șase spitale londoneze. Îmi închipui că venitul lui anual se ridică la cel puțin zece mii de lire și titlul de noblețe conferit acum era cu siguranță numai începutul onorurilor de care va avea parte în carieră.

— Mi-a mers destul de bine, zise el, și cînd te gîndești că datorez totul unei întîmplări norocoase.

— Ce vrei să spui?

— Uite, îți mai aduci aminte de Abraham? Era un băiat de mare viitor. Cînd eram studenți, mă

bătea pe toată linia. A luat toate bursele și premiile la care concuram și eu. Alături de el nu reușeam niciodată să fiu decît al doilea. Dacă ar fi continuat, azi ar fi fost el în locul pe care-l ocup eu acum. Omul acesta era un geniu în domeniul chirurgiei și nimeni nu se putea măsura cu el. Cînd a fost numit în corpul medical al spitalului St. Thomas, eu nu mai aveam nici o șansă să intru vreodată acolo. Aș fi fost nevoit să practic medicina generală și cred că știi cît de greu e pentru un chirurg să iasă de pe făgașul lui. Dar Abraham a renunțat la post și l-am obținut eu, iar această împrejurare favorabilă mi-a oferit prilejul să fac carieră.

— Presupun că ai dreptate.

— Am avut pur și simplu noroc. Bănuiesc că lui Abraham îi lipsea o doagă. Nenorocitul s-a dat la fund. Are o slujbă de nimica toată la Alexandria — medic la stat sau așa ceva. Am auzit că trăiește cu o grecoaică bătrînă și urîtă, și are cu ea o droaie de copii scrofuloși. Adevărul e că nu-i deajuns să fii deștept: ceea ce contează e caracterul, iar Abraham era lipsit de caracter.

Caracter? Eu aș fi crezut că-ți trebuie extraordinar de mult caracter ca, după ce-ai cugetat numai o jumătate de oră, să te hotărăști și să renunți la o carieră strălucită deoarece ai înțeles că un alt fel de viață are un sens mai adînc pentru tine. Și-ți trebuie încă mai mult caracter să nu regreți niciodată pasul subit pe care l-ai făcut. N-am spus însă nimic și Alec Carmichael continuă gînditor:

— Bineînțeles că ar fi ipocrizie din partea mea să pretind că regret ceea ce-a făcut Abraham, căci, în fond, a fost în avantajul meu.

Trase mulțumit din țigara de foi „Corona“ pe care o fuma și adăugă:

— Dacă n-aș fi direct interesat, aș regreta această pierdere pentru știință. Mi se pare îngrozitor ca un om să-și distrugă astfel viața.

Mă întrebam dacă Abraham își distrusese într-adevăr viața. Înseamnă oare să-ți distrugi viața cînd faci ceea ce te atrage și trăiești într-o lume

în care te simţi bine şi cu sufletul împăcat? Şi înseamnă oare o viaţă izbutită faptul de-a fi chirurg renumit cu zece mii de lire pe an şi nevastă frumoasă? Îmi închipui că totul depinde de semnificaţia pe care o dai vieţii, de tributul pe care-l plăteşti societăţii şi de cerinţele pe care le recunoşti eului individual. Dar şi de data aceasta am tăcut, căci cine sînt eu, ca să pot contrazice un om cu titlu de nobleţe?

LI

Cînd i-am povestit această întîmplare, Tiaré mi-a lăudat prudenţa. Cîtva timp continuarăm să lucrăm în tăcere — curăţam împreună mazăre — dar ochii ei, mereu la pîndă pentru a urmări ce se petrece în bucătărie, surprinseră o greşeală a bucătarului chinez, care îi stîrni violenta dezaprobare. Se repezi la el cu o ploaie de înjurături, iar chinezul nu se lăsă mai prejos, apărîndu-se, aşa că se iscă o ceartă foarte vie. Vorbeau în limba kanacilor, din care eu nu învăţasem decît vreo şase cuvinte, şi era o hărmălaie de parcă s-ar fi apropiat sfîrşitul lumii. Curînd însă pacea fu restabilită; Tiaré îi oferi chinezului o ţigară şi amîndoi începură să fumeze liniştiţi.

— Ştii că eu i-am găsit nevastă? zise Tiaré, rupînd tăcerea cu un surîs care i se întinse pe întreaga figură.

— Bucătarului?

— Nu, lui Strickland.

— Dar mai avea o nevastă!

— Aşa spunea şi el, însă eu i-am răspuns că aceea se află în Anglia, iar Anglia este la celălalt capăt al pămîntului.

— Foarte adevărat! răspunsei eu.

— Venea la Papeete o dată la două-trei luni, cînd avea nevoie de culori, tutun sau bani şi-l vedeam rătăcind pe străzi ca un cîine fără stăpîn.

 Mi-era milă de el. Aveam la mine o fată cu nu-

mele Ata, care mi-era puțin rudă și pe care, după moartea părinților ei, am luat-o să deretice prin camere. Strickland obișnuia să vină din cînd în cînd pe aici să mănînce pe săturate, sau să joace șah cu unul dintre locatari. Am băgat de seamă că fata se uita lung la el cînd îl vedea și am întrebat-o dacă îi place. Mi-a răspuns că-l place destul de mult. Știi cum sînt fetele pe aici, întotdeauna gata să se-ncurce cu un alb.

— Era indigenă?

— Da, n-avea în vine nici un strop din sîngele rasei albe. În sfîrșit, după ce-am vorbit cu ea, l-am chemat pe Strickland la mine și i-am spus: „Strickland, cred că a sosit momentul să te așezi. Nu se cade ca un om la vîrsta dumitale să aibă de-a face cu femeile din port, căci sînt niște stricate și ai să ajungi rău dacă te-ncurci cu ele. Parale n-ai și nu ești în stare să păstrezi o slujbă mai mult de o lună-două. De altfel nimeni nu te-ar mai angaja. Spui tu că oricînd poți trăi în junglă cu ce indigenă vrei și femeile sînt fericite să te aibă, dar asta nu-i treabă cu socoteală. Ei bine, ascultă ce-ți spun eu.

Tiaré amesteca în conversația ei franceza și engleza, vorbind ambele limbi cu aceeași ușurință. Le pronunța cu un accent cîntat, care te făcea să gîndești că așa ar grăi o pasăre, dacă ar putea vorbi englezește.

— Ce-ai zice să te însori cu Ata? E o fată bună și n-are decît 17 ani. Pînă acum nu s-a încurcat cu fitecine cum fac celelalte fete. Cu un căpitan de vapor sau cu un secund, da, dar de vreo haimana nu s-a lăsat atinsă niciodată. *Elle se respecte, vois-tu?* [1] Ofițerul de administrație de pe vasul Oahu mi-a spus ultima dată cînd a trecut pe aici că n-a întîlnit o fată mai drăguță în tot arhipelagul. A sosit și pentru ea timpul să se statornicească. Afară de asta, căpitanilor și secunzilor le place să mai schimbe din cînd în cînd, și de aceea n-am obiceiul să țin fetele din casă prea mult timp. Are și o bucată de pămînt pe lîngă Taravae, chiar în fața peninsulei, și cu prețul la care se vinde

[1] Se respectă, știi. (În limba franceză.)

acum copra ați putea trăi destul de bine. Are şi o căsuță acolo și ai avea timp cît poftești să te ții de pictură. Ce părere ai?

Tiaré făcu o pauză ca să respire.

— Atunci mi-a povestit despre nevasta lui din Anglia, dar i-am răspuns: „Dragă Strickland, toți bărbații au cîte o nevastă pe undeva, de aceea și vin aici în arhipelag. Ata este o fată înțelegătoare și nu pretinde nici o ceremonie în fața primarului. Este protestantă și, înțelegi, ei nu privesc lucrurile astea în felul catolicilor."

— Dar Ata ce părere are? întrebă Strickland.

— Se pare că are un *béguin*[1] pentru tine. N-ar avea nimic împotrivă, dacă tu ești de acord. S-o chem?

— A rîs în felul lui caraghios și zeflemisitor şi am chemat fata. Ştia, ștrengărița, despre ce vorbeam, căci o observasem cu coada ochiului cum trăgea cu urechea, în timp ce pretindea că-mi calcă o bluză, pe care mi-o spălase. Veni spre noi rîzînd, dar văzui că era puțin intimidată, iar Strickland se uită la ea fără să spună o vorbă.

— Era frumușică? întrebai eu.

— Nu era urîtă. Dar probabil că ai văzut-o în tablourile lui Strickland. A pictat-o în fel și chip: uneori cu un *pareo*, alteori cu nimic pe ea. Da, era destul de frumușică. Ştia să și gătească, căci o învățasem chiar eu. Văzînd că Strickland mai stă să se gîndească, spusei: „A avut o leafă bună la mine și a făcut economii. A mai primit din cînd în cînd cîte ceva de la căpitanii și secunzii pe care i-a cunoscut, așa că fata a strîns cîteva sute de franci." El își trecu mîna prin barba sa roșie și zîmbi:

— Ce zici, Ata, ți-ar plăcea să mă ai de bărbat?

Fata nu răspunse nimic, dar începu să chicotească.

— Doar ți-am spus, dragul meu, că fata are o slăbiciune pentru tine.

— Dar eu am să te bat, zise Strickland, uitîndu-se la ea.

[1] Slăbiciune. (În limba franceză.)

— Dacă nu m-ai bate, cum aș ști că mă iubești? răspunse fata.

Tiaré își întrerupse povestirea și după un timp se întoarse spre mine și-mi spuse îngîndurată:

— Primul meu soț, căpitanul Johnson, mă bătea zdravăn. Așa bărbat mai zic și eu! Era un om chipeș, avea un metru și nouăzeci și cînd se îmbăta nu-l mai puteam stăpîni. Zile întregi umblam plină de vînătăi din creștet pînă-n tălpi. Of, ce-am mai plîns cînd a murit! Credeam că n-o să-mi treacă niciodată mîhnirea. Abia după ce m-am măritat cu George Rainey am înțeles ce om pierdusem. Nu poți cunoaște un bărbat pînă n-ai trăit cu el. Nici un om nu m-a decepționat mai tare decît George Rainey. Și el era bărbat voinic și arătos. Aproape la fel de înalt ca și căpitanul Johnson și părea la fel de zdravăn, dar totul era numai la exterior, că nu se îmbăta și n-a ridicat o dată mîna să mă lovească. Ai fi zis că era un misionar. Făceam dragoste cu ofițerii de pe toate vapoarele care acostau în insulă, dar George Rainey nu observa niciodată nimic. Pînă la urmă m-am dezgustat de el și am divorțat. La ce-mi folosea un asemenea bărbat? E îngrozitor cum se poartă unii bărbați cu femeile.

Compătimind-o pe Tiaré, afirmai cu simpatie că bărbații păcălesc întotdeauna femeile și o rugai să continue povestea despre Strickland.

— Ascultă, Strickland, i-am spus, nu e nici o grabă. Îți las timp să te mai gîndești. Ata are o cameră drăguță în dependințe. N-ai decît să trăiești cu ea o lună de zile și să vezi cum îți place. Poți lua masa aici la noi. Dacă după o lună te decizi să te însori cu ea, o să plecați pur și simplu împreună și o să vă instalați pe proprietatea ei.

Strickland a acceptat propunerea, așa că mînca la noi, și Ata se ocupa mai departe de treburile casei. Am învățat-o să prepare cîteva feluri de mîncare care-i plăceau lui. În acest timp, Strickland nu prea picta. Se ducea să se plimbe pe dealuri și se scălda în rîu. Uneori se așeza în fața casei și se uita la lagună, iar pe înserat cobora pe țărm și privea spre Murea. Îi plăcea să pescuiască

pe recif sau să hoinărească prin port și să stea de vorbă cu indigenii. Era om cumsecade și liniștit. În fiecare seară, după cină, se ducea cu Ata. Vedeam că tînjește să se întoarcă în junglă și la sfîrșitul lunii l-am întrebat ce are de gînd să facă. Mi-a răspuns că dacă Ata vrea să plece, se duce împreună cu ea. Le-am oferit deci o masă de nuntă și am preparat bucatele cu mîna mea. Le-am făcut o supă de mazăre, homar *à la portugaise*, un *curry*[1] și o salată de nucă de cocos — n-ai gustat niciodată salată de nucă de cosos așa cum o prepar eu? Trebuie să-ți fac una înainte de plecare, iar la urmă le-am servit înghețată. Am băut șampanie pe săturate și pe urmă lichioruri. Îmi pusesem în gînd să fac totul cum se cuvine. Pe urmă am dansat cu toții în salon. Pe vremea aceea nu eram așa de grasă și mi-a plăcut întotdeauna să dansez.

La „*Hôtel de la Fleur*" salonul consta într-o încăpere mică, unde se afla o pianină. Mobila era de mahon și scaunele, capitonate cu catifea imprimată, stăteau drăguț aranjate de-a lungul pereților. Pe cîteva măsuțe rotunde se aflau albume cu fotografii, iar pe pereți atîrnau fotografii mărite de-ale lui Tiaré și a primului ei soț, căpitanul Johnson. Cît am stat la ea, cu toate că era grasă și bătrînă, se întîmpla cîteodată să dăm covorul de Bruxelles la o parte, să chemăm fetele de serviciu și vreo doi prieteni de-ai lui Tiaré și să dansăm după muzica unui gramofon răgușit. Dinspre terasă adia o briză parfumată de miresmele grele ale florilor tiaré și pe cerul senin scînteia constelația „crucea sudului".

Tiaré zîmbi nostalgic, amintindu-și de veselia vremurilor apuse.

— Petrecerea a ținut pînă la 3 dimineața, și cînd ne-am dus la culcare, nimeni nu se putea ține tocmai bine pe picioare. Celor doi le-am dat brișca mea să-i ducă pînă unde se termină șoseaua, căci de-acolo mai aveau drum lung de făcut pe jos. Proprietatea Atei era departe, într-o vîlcea de

---

[1] Pilaf cu gust foarte ardeiat, obișnuit în țările tropicale.

munte. Au plecat în zori, și băiatul pe care îl trimisesem să-i conducă s-a întors abia în zori. Da, așa a fost cu nunta lui Strickland.

LII

Îmi închipui că cei trei ani care au urmat au fost cei mai fericiți din viața lui Strickland. Casa Atei era la o depărtare de opt kilometri de șoseaua care înconjura insula, iar ca să ajungi de la șosea pînă la căsuță, urmai o potecă șerpuită, umbrită de frunzișul bogat al pomilor tropicali. Era o cabană din bîrne nespoite, compusă din două odăițe și cu un mic șopron alături, care servea de bucătărie. Singura lor mobilă era un balansoar așezat afară pe terasă și rogojinile pe care dormeau. Bananii, cu frunzele lor mari, sfîrtecate ca veșmintele zdrențuite ale unei împărătese ce și-a pierdut tronul, se întindeau pînă aproape de casă. Chiar în spatele cabanei creștea un păr tropical și de jur împrejur, toată întinderea era acoperită de cocotierii din care rezultau veniturile proprietății. Tatăl Atei plantase de jur împrejur arbuști de croton, care creșteau într-o risipă de culori vii și scînteietoare, împrejmuind locul cu o masă de flăcări. În fața casei creștea un mangotier și la marginea poienii se ridicau doi copaci flamboyanți gemeni, sfidînd cu florile lor stacojii galbenul auriu al palmierilor.

Strickland trăia din ceea ce producea pămîntul, iar la Papeete nu mai venea decît rareori. Nu departe de casă, curgea un pîrîu în care se scălda. Uneori în apele pîrîului venea cîte un banc de pești și atunci indigenii se adunau cu zarvă mare la pescuit, străpungînd cu sulițele peștii mari care goneau speriați la vale, în drumul lor spre mare. Cîteodată Strickland se ducea să pescuiască printre stîncile de lîngă țărm și se întorcea cu un coș plin de peștișori multicolori, pe care Ata îi prăjea în ulei de cocos, sau cu vreun homar. Alteori Ata pre-

para o mîncare gustoasă din crabii de uscat, de care te împiedicai la fiecare pas. Sus pe coasta muntelui creșteau portocali sălbatici și din cînd în cînd Ata pleca într-acolo, însoțită de două-trei indigene și se întorcea încărcată cu fructele delicioase și dulci, de culoare verzuie. Cînd nucile de cocos erau îndeajuns de coapte pentru a fi recoltate, veneau verii ei (ca toți indigenii, Ata avea o droaie de neamuri) și se cățărau cu o iuțeală uimitoare în vîrful palmierilor pentru a scutura nucile coapte. După aceea le despicau și le puneau la soare să se usuce. O dată uscate, scoteau copra și o băgau în saci, pe care femeile îi cărau la negustorul din satul de lîngă lagună, luînd în schimb orez, săpun, conserve de carne și ceva bani. Uneori se făcea cîte o petrecere prin vecinătate și se tăia un porc. Veneau cu toții, mîncau pînă se îmbolnăveau, dansau și cîntau imnuri.

Casa era însă departe de sat și tahitienii sînt comozi. Le place să călătorească și să bîrfească, dar nu să umble pe jos, așa că săptămîni întregi Strickland și Ata trăiau singuri. El picta și citea, iar serile, cînd se întuneca, ședeau împreună pe terasă fumînd și privind în noapte.

După cîtva timp Ata născu un copil și bătrîna venită s-o ajute la naștere rămase cu ei. Peste puțin veni nepoata bătrînei ca să stea cu bunică-sa, iar într-o zi mai apăru și un tînăr, cine știe de unde sau a cui rudă o fi fost, și se instală și el acolo; trăiau cu toții împreună în felul nepăsător al indigenilor.

LIII

— *Tenez, voilà le capitaine Brunnot!*[1] exclamă Tiaré într-o zi, cînd tocmai mă ocupam să leg tot ce-mi istorisise ea despre Strickland.

[1] Iată-l pe căpitanul Brunnot! (În limba franceză.)

— L-a cunoscut bine pe Strickland, a fost și la el acasă.

Văzui un francez de vîrstă mijlocie, cu o barbă mare, neagră, presărată cu fire argintii, o față bronzată și ochi mari, vioi. Era îmbrăcat într-un costum foarte corect de doc alb. Îl zărisem în timpul dejunului și Ah Lin, băiatul chinez care servea la masă, îmi spusese că debarcase chiar în ziua aceea, venind din insulele Paumotu. Tiaré mă prezentă, și el îmi întinse cartea lui de vizită, de o mărime neobișnuită, pe care era tipărit: *„René Brunnot, Capitaine au long Cours“*[1]. Stăteam pe o mică terasă din fața bucătăriei și Tiaré croia o rochie pentru una dintre fetele din casă. Căpitanul se așeză lîngă noi.

— Da, l-am cunoscut bine pe Strickland, spuse el, îmi place foarte mult să joc șah și el era întotdeauna dispus să facă o partidă. Eu vin la Tahiti de trei-patru ori pe an în interes de serviciu și cînd Strickland se găsea în Papeete, venea pe aici și jucam împreună șah. După ce s-a însurat — căpitanul Brunnot zîmbi și ridică din umeri — în fine, vreau să spun după ce a plecat să trăiască împreună cu fata pe care i-a dat-o Tiaré, m-a rugat să vin să-l vizitez. Am fost printre invitați la masa lui de nuntă. Se uită la Tiaré și amîndoi pufniră în rîs. După aceea n-a mai dat decît rareori prin Papeete. După vreun an, a trebuit să mă deplasez în partea aceea a insulei, am uitat pentru ce treburi, și după ce le-am isprăvit mi-am spus: *„Voyons*, de ce nu m-aș duce să-l văd pe bietul Strickland?“ Am întrebat cîțiva indigeni dacă știu ceva despre el și am aflat că locuia numai la cinci kilometri de unde mă aflam eu, așa că m-am dus.

N-am să uit niciodată impresia pe care mi-a făcut-o această vizită. Eu locuiesc pe un atol, o insulă joasă, care nu-i altceva decît o fîșie de pămînt în jurul unei lagune, și a cărei frumusețe constă în farmecul cerului și al mării, în coloritul divers al apelor lagunei și în siluetele grațioase

---

[1] René Brunnot, Căpitan de cursă lungă. (În limba franceză.)

ale palmierilor. Dar locul unde trăia Strickland era un adevărat rai pe pămînt. Ah, nu știu cum v-aș putea descrie farmecul acestui colțișor ascuns, depărtat de restul lumii, sub bolta albastră, în mijlocul unei vegetații luxuriante. Era o feerie de culori scăldate de aerul parfumat și răcoros. Nu există cuvinte în stare să descrie acel paradis. Și aici trăia Strickland, indiferent față de restul lumii și uitat de ea. Îmi închipui că în ochii unui european totul ar fi părut surprinzător de primitiv. Căsuța era dărăpănată și nu prea curată. Cînd m-am apropiat, am văzut trei sau patru indigeni întinși pe terasă. Știți doar cît de mult le place să se adune toți la un loc. Printre ei era un tînăr îmbrăcat numai în *pareo*, care fuma o țigară.

Pareo este o fîșie lungă de pînză, de culoare roșie sau albastră, imprimată cu un desen alb, care se poartă înfășurată în jurul șoldurilor și ajunge pînă la genunchi.

— O fată de vreo 15 ani împletea frunze de pandanus ca să facă o pălărie, și o femeie bătrînă stătea chircită pe vine și trăgea dintr-o lulea. Apoi o văzui pe Ata. Alăpta un copil nou născut și la picioarele ei se juca altul, mai mărișor, în pielea goală. Cînd m-a zărit, a strigat după Strickland și acesta a ieșit în prag. Și el purta doar un *pareo*. Era o figură remarcabilă, cu barba lui roșcată, cu părul încîlcit și pieptul mare și păros. Picioarele îi erau bătătorite și zgîriate, așa că-mi dădui seama că umbla totdeauna desculț. Devenise mai indigen decît înșiși indigenii. Părea că se bucură de vizita mea și-i spuse Atei să taie un pui pentru masă. Mă luă în casă pentru a-mi arăta tabloul la care tocmai lucra. Într-un colț al camerei era așternutul și mai spre mijloc, un șevalet pe care se afla pînza. Pentru că-l compătimeam, cumpărasem vreo două tablouri de-ale lui pe sume mici și mai trimisesem cîteva unor prieteni din Franța. Le cumpărasem din milă, dar după ce m-am obișnuit cu ele, au început să-mi placă. Le găseam chiar un farmec deosebit. Toată lumea mă credea nebun, dar se dovedește acum că am avut dreptate. Am fost primul lui admirator în arhipelag.

Se întoarse spre Tiaré cu un surîs malițios, la care ea izbucni în lamentații și ne povesti din nou cum, cu ocazia vînzării lucrurilor lui Strickland, neglijase tablourile, dar cumpărase în schimb o sobă americană cu douăzeci și șapte de dolari.

— Mai păstrezi tablourile? îl întrebai pe căpitanul Brunnot.

— Da, le voi păstra pînă cînd fetița mea va ajunge la vîrsta măritișului și atunci le voi vinde. Vor fi zestrea ei.

Apoi continuă să ne povestească despre vizita lui la Strickland.

— N-am să uit niciodată seara pe care am petrecut-o la el. Intenționasem să stau numai o oră, dar el insistă să petrec noaptea în căsuța lui. Am ezitat, pentru că, trebuie să recunosc, rogojinile pe care urma să dorm nu mă tentau de loc, dar apoi am ridicat din umeri resemnat. În fond dormisem săptămîni de-a rîndul sub cerul liber, pe un pat mai tare decît acesta, în timpul cît mi-am clădit casa pe mica mea insulă. Singurul adăpost mi-au fost tufișurile sălbatice. Cît despre insecte, pielea mi-era suficient de tăbăcită ca să nu-mi pese de mușcăturile lor.

În timpul cît Ata pregătea cina, am coborît amîndoi la rîu să ne scăldăm, iar după ce-am mîncat, ne-am așezat pe terasă, ne-am aprins țigările și am stat de vorbă. Tînărul indigen avea o armonică și începu să cînte melodii de varieteu, care fuseseră la modă cu doisprezece ani în urmă. Păreau curios de deplasate în noaptea aceea tropicală, la mii de kilometri depărtare de civilizație. L-am întrebat pe Strickland dacă nu-l irită promiscuitatea în care trăia. „Nu, mi-a răspuns el, îmi place să am modelele la îndemînă.“ După cîtva timp indigenii începură să caște zgomotos și se duseră la culcare, așa că rămăsei singur cu el. Mi-e imposibil să vă descriu adîncurile de tăcere ale nopții ce ne înconjura. Pe insula mea din Paumotu nu domnește niciodată o liniște atît de absolută în timpul nopții. Dinspre apă vine freamătul miliardelor de vietăți, a tot felul de

crustacee mărunte, ce mișună fără încetare, şi foşnetul crabilor pe uscat. Din cînd în cînd, se aude lipăitul unui pește în apele lagunei şi uneori un plescăit pripit şi zgomotos, provocat de rechinul cafeniu, care goneşte spre adăpost toţi peştii mai mici. Şi pe lîngă asta, veşnic ca și timpul, mugetul surd al valurilor ce se sparg de stîncă. Aici însă, nu se auzea nici cel mai mic zgomit și aerul era îmbălsămat de parfumul florilor albe ale nopţii. Era o noapte atît de minunată, încît îţi simţeai trupul gata să-şi ia zborul, să se topească în imaterialitatea aerului, iar moartea nu mai părea decît un prieten iubit.

Tiaré oftă.

— Ah, de-aş mai avea 15 ani!

În aceeași clipă, zări o pisică încercînd să fure crevetele dintr-o farfurie de pe masa din bucătărie. Cu un gest îndemînatic și o ploaie de înjurături zvîrli o carte după hoaţa care o zbughi.

— L-am întrebat dacă se simte fericit alături de Ata, continuă căpitanul Brunnot. „Femeia asta mă lasă în pace“, mi-a răspuns Strickland, „îmi face de mîncare și-și vede de copii. Face tot ce-i spun. Îmi dă ceea ce îi cer eu unei femei.“

— Şi nu regreţi niciodată Europa? Nu tînjești cîteodată după luminile străzilor din Paris și Londra, după societatea prietenilor dumitale, a oamenilor de seama dumitale, *que sais-je* [1], după teatre și ziare și zgomotul autobuzelor pe pavajul pietruit?

Tăcu multă vreme, apoi îmi răspunse:

— Aici rămîn pînă la moarte.

— Dar nu te simţi niciodată singur și nu te plictisești?

Rîse pe înfundate.

— *Mon pauvre ami* [2], se cunoaște că nu știi ce înseamnă să fii artist.

Căpitanul Brunnot se întoarse spre mine cu un zîmbet cald, iar în ochii săi negri și blajini licări duioșia.

---

[1] Mai ştiu eu? (În limba franceză.)

[2] Sărmanul meu prieten. (În limba franceză.)

— Era nedrept cu mine, pentru că şi eu ştiu ce înseamnă să visezi. Şi eu am viziuni: în felul meu sînt şi eu un artist.

Rămaserăm tăcuţi cîtva timp. Tiaré scoase cîteva ţigări din buzunarul ei încăpător, ne întinse cîte una şi o bucată de timp fumarăm liniştiţi. În cele din urmă rupse tăcerea, adresîndu-se căpitanului:

— Dat fiind că *ce monsieur*[1] se interesează de Strickland, de ce nu-l duci la doctorul Coutras? I-ar putea povesti despre boala şi moartea lui.

— *Volontiers*[2] răspunse căpitanul uitîndu-se la mine. I-am mulţumit, iar el adăugă privind ceasul: E trecut de 6. Îl putem găsi acasă, dacă ţii să mergem acum.

M-am ridicat fără multe ifose şi pornirăm pe drumul care ducea spre casa doctorului, afară din oraş. Cum însă „*Hôtel de la Fleur*" era situat chiar la marginea oraşului, în scurt timp ne-am aflat în plin cîmp. Drumul larg, umbrit de arbori de piper, trecea printre plantaţii de cocotieri şi de vanilie. Printre frunzele palmierilor, păsările „pirat" ţipau ascuţit. Ajunserăm la un pod de piatră, care traversa un rîu nu prea adînc şi ne oprirăm cîtva timp să privim copiii indigeni care se scăldau. Zburdau prin apă ţipînd şi rîzînd, iar trupurile lor ude şi cafenii luceau în lumina soarelui.

LIV

Pe drum, am cugetat asupra unui lucru ciudat care se impusese atenţiei mele în urma informaţiilor culese în ultimul timp cu privire la Strickland. În această insulă îndepărtată, el nu trezise ura aceea cu care era privit în ţara sa, ci mai degrabă compătimire, iar extravaganţele lui erau

[1] Acest domn. (În limba franceză.)
[2] Cu plăcere! (În limba franceză.)

acceptate cu îngăduință. În ochii indigenilor și europenilor din insulă, nu era decît un tip excentric și-l acceptau ca atare, căci erau obișnuiți cu oameni de felul acesta. Lumea este plină de indivizi ciudați, care fac lucruri ciudate și poate că locuitorii insulei își dădeau seama că omul nu este ceea ce ar vrea să fie, ci ceea ce trebuie să fie. În Anglia și Franța Strickland era ca un șurub pătrat băgat cu forța într-o piuliță rotundă, dar aici în insulă, piulițele erau de toate felurile și orice șurub se potrivea. Nu cred ca Strickland să se fi purtat aici cu mai multă amabilitate, sau să fi fost mai puțin egoist și brutal, dar împrejurările erau altele. Dacă și-ar fi petrecut toată viața în acest mediu, ar fi trecut drept un om ca toți ceilalți, nici mai bun, nici mai rău. Aici i s-a acordat simpatie, sentiment la care nu se aștepta și nici nu-l dorea din partea celor din neamul lui.

Am încercat să-i explic căpitanului Brunnot mirarea care m-a cuprins în fața acestei constatări. După ce-a stat puțin pe gînduri, mi-a răspuns:

— În ceea ce mă privește, nu e de mirare că-l simpatizam, pentru că în fond, cu toate că nu ne dădeam seama, urmăream amîndoi același ideal.

— Și care, mă rog, putea fi acest ideal urmărit de doi oameni atît de deosebiți unul de altul, ca dumneata și Strickland? întrebai zîmbind

— Frumosul!

— Un ideal măreț, murmurai.

— Știi doar că oamenii pot fi atît de obsedați de dragoste încît devin surzi și orbi la tot ce-i înconjoară. Sînt tot atît de puțin stăpîni pe faptele lor ca și sclavii legați cu lanțuri de galere. Pasiunea care-l ținea încătușat pe Strickland nu era mai puțin tiranică decît dragostea.

— Cît de ciudat mi se pare să te aud spunînd acest lucru, răspunsei eu, de mult aveam și eu convingerea că era posedat de un demon.

— Obsesia lui Strickland era pasiunea de a crea frumosul. Nu-i dădea pace, îl gonea mereu dintr-un loc într-altul. Era un etern pelerin, mînat de o nostalgie devoratoare și demonul din-

 tr-însul s-a dovedit necruțător. Există oameni a

căror dorință de adevăr este atît de mare, încît pentru a-l atinge sînt gata să distrugă chiar temeliile lumii în care trăiesc. Un astfel de om era și Strickland, numai că în cazul lui frumosul lua locul adevărului. De aceea nu puteam simți pentru el decît o profundă compătimire.

— Și afirmația aceasta mi se pare ciudată. Un om căruia Strickland îi făcuse cîndva mult rău mi-a spus de asemenea că simte o mare milă pentru el.

După un moment de tăcere am adăugat:

— Stau și mă gîndesc dacă nu cumva ai găsit explicația unui caracter care pentru mine a fost întotdeauna inexplicabil. Cum ai nimerit-o?

Brunnot mă privi cu un surîs pe buze:

— Nu ți-am spus că în felul meu sînt și eu un artist? Mi-am dat seama că și în mine trăia aceeași dorință care-l anima pe el. Strickland se exprima prin mediul picturii, pe cînd mediul meu de exprimare a fost însăși viața.

Apoi îmi istorisi o poveste pe care trebuie s-o repet, deoarece pe de o parte completează, prin contrast, imaginea ce mi-o făcusem despre Strickland, iar pe de altă parte e frumoasă prin ea însăși.

Căpitanul Brunnot era breton și fusese ofițer în marina de război franceză. Cînd s-a căsătorit, a demisionat din marină și s-a instalat pe o mică proprietate pe care o avea în apropiere de Quimper, pentru a-și trăi în liniște restul zilelor. Falimentul unei bănci l-a lăsat pe neașteptate fără un ban. Nici el, nici soția lui nu erau dispuși să ducă o viață de sărăcie într-o țară unde se bucuraseră de considerația lumii, așa că s-au decis să-și caute norocul în mările sudice, pe care căpitanul le cunoștea din timpul cînd fusese în marină. Cîteva luni a stat la Papeete ca să-și întocmească un plan și să capete mai multă experiență și apoi, cu bani împrumutați de la un prieten din Franța, a cumpărat o insulă din grupul Paumotu. Insula era un cerc de pămînt în jurul unei lagune adînci, nelocuit și acoperit de hățișuri și guavi sălbatici. Într-o bună zi, a debarcat acolo cu

soția lui, o femeie întreprinzătoare, și împreună cu cîțiva indigeni s-au apucat să-și clădească o casă și să defrișeze terenul pentru a planta palmieri de cocos. Acestea s-au întîmplat cu douăzeci de ani în urmă, iar astăzi, ceea ce fusese o insulă pustie devenise o grădină fermecătoare.

— La început părea o sarcină grea și nesigură, dar amîndoi am muncit fără preget. În fiecare zi, mă sculam în zori: desțeleneam pămîntul, sădeam și lucram la ridicarea casei, iar seara cădeam istovit în așternut și dormeam buștean pînă dimineața. Soția mea lucra tot atît de greu ca și mine. Pe urmă ni s-au născut doi copii, întîi un băiat și apoi o fată. Tot ce știu copiii au învățat de la mine și de la soția mea. Am comandat un pian din Franța și nevasta i-a învățat muzica și limba engleză, iar eu i-am învățat latina, matematica și istoria. Copiii mei știu să conducă o corabie la fel de bine ca indigenii și cunosc totul în legătură cu pămîntul pe care trăim. Plantația a prosperat, iar pe reciful lagunei se găsesc stridii. Am venit acum la Tahiti să cumpăr o goeletă. Pot scoate destule stridii, încît să-mi renteze pescuitul și cine știe dacă nu găsesc și perle. Am creat ceva, acolo unde nu era nimic. Am creat și eu frumosul. O, dumneata nu-ți poți închipui ce-nseamnă pentru mine să privesc arborii aceia înalți și sănătoși, știind că fiecare dintre ei a fost sădit de mîna mea.

— Dă-mi voie să-ți pun aceeași întrebare pe care i-ai pus-o lui Strickland. N-ai regretat niciodată Franța și casa părintească din Bretania?

— Într-o zi, cînd fata se va mărita și băiatul va fi capabil să mă înlocuiască pe insulă, ne vom întoarce acasă pentru a ne sfîrși liniștiți zilele în casa bătrînească unde m-am născut.

— Vei avea în urma dumitale amintirea unei vieți fericite.

— Desigur, viața de pe insula mea nu e prea senzațională și sîntem foarte departe de restul lumii — închipuiește-ți, îmi trebuie patru zile ca să ajung la Tahiti ! Dar sîntem fericiți. Nu le este
 dat multor oameni să realizeze ceea ce și-au pus

în gînd să facă. Viața pe care o ducem este simplă și curată. Nu avem nici o ambiție și singura noastră mîndrie este aceea pe care o simțim cînd contemplăm opera mîinilor noastre. Nu putem fi atinși de răutatea lumii și nici atacați de invidia ei. Ah, *mon cher monsieur*[1], oamenii vorbesc de binecuvîntarea muncii, dar pentru cei mai mulți aceasta nu e decît o frază goală; pentru mine însă are cea mai profundă semnificație. Sînt un om fericit.

— Am convingerea că meriți să fii fericit, îi răspunsei.

— Aș dori să pot crede acest lucru. Nu știu prin ce am meritat să am o soție, care mi-a fost în același timp prietenă, tovarășă de muncă, o amantă perfectă și o mamă admirabilă pentru copiii noștri.

Mă gîndii cîtva timp la viața pe care căpitanul mă făcuse s-o întrezăresc cu ochii imaginației.

— Este evident că pentru a duce cu succes o astfel de existență, aveați amîndoi nevoie de o voință de fier și de un caracter ferm.

După aceea ajunserăm la casa doctorului Coutras.

LV

Doctorul Coutras era un francez bătrîn, înalt de statură și extrem de voluminos. Trupul său avea forma unui uriaș ou de rață și ochii albaștri, vioi și blînzi, i se opreau din cînd în cînd mulțumiți asupra pîntecelui enorm. Fața îi era îmbujorată și părul alb, Era unul dintre acei oameni care-ți sînt simpatici de la prima vedere. Camera în care ne primi ar fi putut să fie salonul unei case dintr-un orășel de provincie din Franța, și cele cîteva obiecte de artă polineziană ce se aflau aci păreau nelalocul lor. Îmi strînse mîna cu putere

[1] Dragă domnule. (În limba franceză.)

și se uită prietenos la mine. Privirea sa nu era însă lipsită de perspicacitate. Cînd dădu mîna cu căpitanul Brunnot, se interesă politicos de *Madame et les enfants*[1]. Timp de cîteva minute conversația noastră se limită la cîteva fraze de politețe și cîteva bîrfeli în legătură cu insula, precum și la perspectivele recoltei de copra și vanilie. În sfîrșit am ajuns la obiectul vizitei mele.

Voi reda cu propriile mele cuvinte ceea ce mi-a povestit doctorul Coutras, deoarece nu pot spera să fiu în stare a reproduce limbajul lui însuflețit. Avea o voce sonoră de bas, care se potrivea de minune cu statura-i masivă, și un puternic simț al dramaticului. Felul lui de a se exprima îți dădea impresia că ceea ce îți povestea e o piesă de teatru și, desigur, mai interesantă decît majoritatea pieselor.

S-a întîmplat ca într-o zi, doctorul Coutras să fie chemat la Taravao pentru a consulta o bătrînă șefă de trib, care era bolnavă. Ne-a făcut o descriere sugestivă a acelei femei, bătrînă și obeză, întinsă în patul ei enorm, fumînd țigară după țigară, înconjurată de o mulțime de supuși cu pielea de culoare închisă. După consultație, a fost poftit într-o altă încăpere, unde i s-a servit masa: pește crud, banane prăjite, pui — *que sais-je*[2] — masa tipică a indigenilor. În timp ce mînca, văzu o fetiță care plîngea din pricină că servitorii n-o lăsau să ajungă pînă la el. N-a dat nici o importanță incidentului, dar cînd a ieșit din casă și tocmai se pregătea să se urce în șaretă, a văzut-o din nou, stînd la o mică depărtare și uitîndu-se la el cu un aer deznădăjduit și cu fața scăldată în lacrimi. A întrebat pe unul dintre servitori ce-i cu ea și a aflat că fetița coborîse dinspre dealuri pentru a-l ruga să vină la un alb, care era bolnav. I se spusese că doctorul nu putea fi deranjat. A chemat-o și a întrebat-o ce dorește. Fetița i-a răspuns că este trimisă de Ata, aceea care fusese la *„Hôtel de la Fleur“*, ca să-i spună că „Roșco-

[1] Doamna și copiii. (În limba franceză.)
[2] Mai știu eu ce. (În limba franceză.)

vanul" e bolnav. Apoi i-a vîrît doctorului în mînă un petic mototolit de ziar, şi cînd acesta l-a despăturit, a dat de o bancnotă de o sută de franci.

— Cine e „Roşcovanul"? a întrebat pe unul dintre indigenii adunaţi în jurul său.

I s-a răspuns că aşa era poreclit pictorul englez care trăia cu Ata într-o vale situată la vreo şapte kilometri mai la deal. După descrierea indigenului, doctorul îşi dădu seama că era vorba de Strickland. Drumul pînă acolo trebuia însă făcut pe jos, ceea ce nu era posibil pentru el şi pentru acest motiv servitorii goniseră fetiţa.

— Recunosc, spuse doctorul, întorcîndu-se spre mine, că am stat o clipă la îndoială. Nu mă atrăgea de loc să fac paisprezece kilometri pe jos şi-mi dădeam seama că, dacă mă duceam, va fi imposibil să mă mai întorc la Papeete în aceeaşi noapte. Afară de asta. Strickland nu-mi era simpatic. Îl consideram un trîntor şi un derbedeu care prefera să trăiască cu o indigenă în loc să-şi cîştige existenţa muncind, ca noi toţi. *Mon Dieu*, cum era să ştiu că într-o zi omenirea va ajunge la concluzia că a fost un geniu? Am întrebat-o pe fetiţă dacă Strickland se simţea prea rău ca să vină la mine. Am întrebat-o ce credea că are. Nu voia să răspundă Am stăruit, cam iritat poate, dar ea plecă ochii şi începu să plîngă. Am ridicat din umeri; în definitiv era datoria mea să mă duc, aşa că, teribil de furios, spusei fetiţei să-mi arate drumul.

Probabil că doctorul se găsea în aceeaşi dispoziţie cînd a sosit la destinaţie, leoarcă de sudoare şi însetat. Ata îl aştepta şi veni să-l întîmpine.

— Înainte de-a vedea pe oricine ar fi, dă-mi ceva de băut, că altfel mor de sete, strigă el. *Pour l'amour de Dieu*[1], dă-mi repede o nucă de cocos!

Ata chemă un băiat care veni în goană, se căţără cu repeziciune într-un palmier şi aruncă îndată jos o nucă coaptă. Ata o găuri şi doctorul bău îndelung laptele răcoritor. Apoi îşi răsuci o ţigară şi se simţi mai bine dispus.

[1] Pentru numele lui Dumnezeu. (În limba franceză.)

— Halde, unde-i „Roșcovanul?" întrebă el.

— E în casă, pictează. Nu i-am spus c-o să veniți. Poftiți înăuntru să-l vedeți.

— Dar de ce se plînge? Dacă se simte destul de bine ca să poată picta, cred că ar fi fost în stare să vină și la Taravao, să mă scutească de drumul ăsta afurisit. Presupun că timpul meu e tot atît de prețios ca și al lui.

Ata nu spuse nimic, dar îl urmă spre casă, împreună cu băiatul. Fetița care îl adusese pe doctor era pe terasă lîngă o femeie bătrînă, așezată pe jos cu spatele proptit de perete și răsucind țigări indigene. Ata îi arătă ușa. Doctorul, iritat de purtarea lor ciudată, intră în casă și-l găsi pe Strickland curățindu-și paleta. Pe șevalet se afla un tablou. Strickland, îmbrăcat numai în *pareo*, stătea cu spatele spre ușă, dar auzind zgomotul ghetelor, se întoarse și aruncă doctorului o privire contrariată. Era surprins să-l vadă și totodată indignat că e deranjat. Doctorul tresări violent și rămase încremenit, uitîndu-se la el cu ochii holbați. Nu se așteptase la ceea ce vedea și fu cuprins de groază.

— Intră fără fasoane, zise Strickland, cu ce te pot servi?

Doctorul își veni în fire, dar trebui să facă un mare efort ca să-și regăsească vocea. Enervarea lui dispăruse și făcuse loc, *eh bien, oui, je ne le nie pas*[1], unei nemărginite mile.

— Sînt doctorul Coutras. Am fost la Taravao să o consult pe șefa tribului și Ata a trimis după mine ca să vin să te văd.

— E o tîmpită. În ultimul timp am avut niște junghiuri și dureri, și puțină temperatură, dar asta nu înseamnă nimic, totul o să treacă. Aveam de gînd să trimit după chinină, cînd s-o duce cineva la Papeete.

— Privește-te în oglindă!

Strickland îi aruncă o privire și zîmbi, apoi se apropie de o mică oglindă ieftină într-un cadru de lemn atîrnat de perete.

[1] Ei bine da, nu neg acest lucru (În limba franceză.)

— Ei, ce-i?

— Nu vezi o schimbare neobişnuită la fața dumitale? Nu observi o îngroșare a trăsăturilor și un aspect — cum să-l descriu? — în cărțile de medicină aceasta se numește „față de leu“. *Mon pauvre ami*, trebuie să te previn că ești atins de o boală îngrozitoare.

— Eu?

— Privește-te bine în oglindă și ai să constați că ai înfățișarea tipică a leprosului.

— Glumeşti ! răspunse Strickland.

— Aş dori din tot sufletul să nu fie decît o glumă !

— Vrei să spui că sînt bolnav de lepră?

— Din nenorocire nu mai încape nici o îndoială.

Doctorul Coutras pronunțase sentința de moarte a multor oameni, dar de fiecare dată cînd o făcea, se simțea copleșit de groază. Își dădea seama de ura nemăsurată pe care trebuia s-o simtă bolnavul condamnat cînd se compara cu doctorul, care era atît de sănătos și avea privilegiul de neprețuit al vieții. Strickland îl privi în tăcere. Pe fața lui, desfigurată de teribila boală, nu se reflecta nici o emoție.

— Ei știu? întrebă el, făcînd un gest spre cei care stăteau pe terasă într-o tăcere neobişnuită şi inexplicabilă.

— Indigenii cunosc foarte bine simptomele, răspunse doctorul, dar s-au temut să-ți spună.

Strickland se duse la ușă și privi afară. Probabil că pe fața lui se zugrăvise o expresie îngrozitoare, căci toți izbucniră în țipete și văicăreli. Se văitau și plîngeau, dar Strickland nu spuse nimic. După ce se uită o clipă la ei, se întoarse din nou în cameră.

— Cît timp crezi că mai am de trăit?

— Cine știe? Uneori boala durează douăzeci de ani. E o binecuvîntare cînd evoluează mai repede.

Strickland se apropie de șevalet și se uită gînditor la tabloul la care lucrase.

— Ai făcut un drum lung. Se cade ca aducătorul unor știri importante să fie recompensat. Ia tabloul ăsta. În momentul de față nu înseamnă nimic pentru dumneata, dar s-ar putea ca într-o zi să-ți pară bine că l-ai luat.

Doctorul Coutras protestă, spunînd că nu era nevoie să fie răsplătit pentru drumul său — îi și înapoiase Atei suta de franci — dar Strickland insistă să primească tabloul. Apoi ieșiră amîndoi pe terasă. Indigenii plîngeau în hohote.

— Liniștește-te, femeie! Ștergeți lacrimile! spuse Strickland, adresîndu-se Atei. Nu e nimic grav. Te voi părăsi curînd.

— N-au să te ia de lîngă mine! țipă Ata.

Pe vremea aceea nu existau încă măsuri rigide în arhipelag pentru internarea leproșilor, și cei care doreau erau lăsați liberi.

— Am să mă duc sus în munți, zise Strickland.

Atunci Ata se ridică și veni în fața lui spunînd:

— Ceilalți n-au decît să plece dacă vor, dar eu nu te părăsesc. Ești bărbatul meu și sînt femeia ta. Dacă mă părăsești, am să mă spînzur de copacul din spatele casei. Ți-o jur în fața lui Dumnezeu!

Felul în care vorbea avea ceva impunător. Nu mai era fata indigenă supusă și blîndă, ci o femeie dîrză. Arăta complet transformată.

— De ce să stai cu mine? Te poți întoarce la Papeete și ai să găsești alt bărbat alb. Bătrîna o să aibă grijă de copiii tăi și Tiaré va fi mulțumită să te întorci la dînsa.

— Ești bărbatul meu și sînt femeia ta. Acolo unde te duci tu, mă duc și eu!

Pentru o clipă tăria lui Strickland fu zguduită, și din ochi i se furișă cîte o lacrimă care se prelinse încet, de-a lungul obrajilor. Apoi îi apăru pe buze surîsul lui obișnuit, sarcastic.

— Femeile sînt niște animale ciudate, îi spuse doctorului Coutras, poți să le tratezi ca pe niște cîini și să le bați pînă te doare brațul, tot or să te iubească. Apoi adăugă, ridicînd din umeri: Una dintre cele mai absurde iluzii ale creștinismului este aceea că ele ar avea un suflet.

— Ce i-ai spus doctorului? întrebă Ata bănuitoare. Nu cumva vrei să pleci?

— Biată copilă! dacă îţi face plăcere, atunci rămîn.

Ata se aruncă în genunchi în faţa lui şi cuprinzîndu-i picioarele cu braţele i le sărută. Strickland se uită la doctorul Coutras şi zîmbi uşor.

— Pînă la urmă tot te acaparează şi eşti fără apărare în mîinile lor. Albe sau cafenii, toate sînt la fel.

Doctorul îşi dădu seama că faţă de un asemenea dezastru ar fi fost absurd să spună cuvinte de consolare şi-şi luă rămas bun. Strickland porunci băiatului Tané să-l conducă pînă în sat.

Doctorul Coutras făcu o pauză, apoi mi se adresă:

— Omul acesta nu-mi plăcea, ţi-am spus că nu-mi era de loc simpatic, dar în timp ce coboram încet poteca spre Taravao, simţeam fără să vreau admiraţie pentru curajul stoic care îi dădea puterea să îndure cea mai îngrozitoare nenorocire, poate, din cîte există pe lume. Cînd m-am despărţit de Tané, i-am spus că voi trimite un medicament care ar putea fi de folos, dar nu aveam speranţe că Strickland va consimţi să-l ia şi încă mai puţine că, dacă-l lua, îi va ajuta la ceva. I-am mai spus băiatului să-i comunice Atei că voi veni oricînd va trimite după mine. Viaţa este crudă şi uneori natura se amuză într-un chip înfricoşător torturîndu-şi copiii. Mă întorsei cu inima îndurerată spre casa mea confortabilă din Papeete.

Cîtva timp, nici unul dintre noi nu vorbi un cuvînt. În sfîrşit doctorul continuă:

— Ata n-a trimis însă după mine şi întîmplător nici eu n-am mai avut multă vreme drum spre partea aceea a insulei. Nu aveam nici o ştire despre Strickland. O dată sau de două ori am auzit că Ata fusese la Papeete să cumpere materiale de pictură, dar eu n-am văzut-o. Trecură doi ani pînă mă dusei din nou la Taravao, de astă dată tot pentru a o vedea pe bătrîna şefă de trib. I-am întrebat dacă au auzit ceva despre Strickland. Acum toată lumea ştia că era bolnav de

lepră. Tané plecase primul din casă și puțin mai tîrziu bătrîna cu nepoata ei. Strickland și Ata fură lăsați singuri cu copiii lor. Nimeni nu se mai apropia de plantație, căci, după cum știți, indigenii sînt îngroziți de această boală, și odinioară, cînd descopereau un lepros, îl omorau. Cîteodată, cînd băieții din sat se jucau pe dealuri, îl zăreau de departe pe omul alb cu barba mare, roșie, rătăcind încoace și încolo, și fugeau înspăimîntați. Din cînd în cînd, Ata cobora noaptea în sat și trezea negustorul să-i vîndă diversele lucruri de care avea nevoie. Știa bine că indigenii o priveau cu aceeași aversiune îngrozită ca și pe Strickland, și de aceea se ferea din calea lor. Într-o zi, cîteva femei, aventurîndu-se mai aproape de plantație ca de obicei, o văzură pe Ata spălînd rufe în apa rîului și începură să zvîrle cu pietre în ea. Negustorul din sat fu însărcinat să-i comunice Atei că, dacă mai spală rufele în rîu, vor veni să-i dea foc casei.

— Ce brute! exclamai eu.

— *Mais non, mon cher monsieur*[1], oamenii sînt întotdeauna la fel. Frica îi face să devină fiare!... M-am hotărît atunci să-l văd pe Strickland și, după ce am terminat cu bătrîna căpetenie, am rugat-o să-mi dea un băiat să-mi arate drumul. Nimeni n-a vrut să mă însoțească însă, așa că am fost nevoit să plec singur la drum.

Cînd ajunse la plantație, doctorul simți o strîngere de inimă și, cu toate că era înfierbîntat de urcuș, începu să tremure. În aer plutea o ostilitate care-l făcu să șovăie. Avea impresia că forțe invizibile îi taie drumul și mîini nevăzute îi trag îndărăt. În jurul lui totul era pustiu. Nimeni nu se apropia să culeagă nucile de cocos, care putrezeau pe jos. Stufărișul începuse să năpădească plantația și era evident că foarte curînd pădurea tropicală va pune iarăși stăpînire pe acest petic de pămînt, care-i fusese smuls cu atîta trudă. Avea senzația că aci era lăcașul durerii. Apropiindu-se de casă, îl nedumeri tăcerea lugubră ce

[1] Ba nu, scumpul meu domn. (În limba franceză.)

domnea peste tot și în primul moment crezu că e părăsită. Deodată o zări pe Ata. Era chircită pe vine în șopronul care servea de bucătărie și păzea o oală cu mîncare. Alături de ea, un băiețaș se juca liniștit în țărînă. Ata nu zîmbi cînd îl văzu pe doctor.

— Am venit să-l văd pe Strickland, zise el.

— Mă duc să-i spun.

Se îndreptă spre casă, urcă cele cîteva trepte ale terasei și intră. Doctorul Coutras o urmă, dar se opri afară, dînd ascultare unui gest al ei. Cînd se deschise ușa, îl lovi mirosul dulce-înecăcios, care face atît de dezgustătoare vecinătatea leproșilor. O auzi pe Ata spunînd ceva și apoi răspunsul lui Strickland, dar nu-i recunoscu glasul. Devenise răgușit și aproape stins. Doctorul ridică din sprîncene. Însemna că boala atacase coardele vocale. Ata apăru din nou.

— Nu vrea să vă vadă. Trebuie să plecați.

Stărui, dar ea nu-l lăsă să treacă. Doctorul Coutras ridică din umeri și după ce stătu o clipă pe gînduri, se întoarse să plece. Ata îl însoți și își dete seama că și femeia voia să scape de el.

— N-aș putea face nimic pentru voi? o întrebă el.

— Ați putea să-i trimiteți ceva culori, răspunse ea, nu dorește nimic altceva.

— Mai poate picta?

— S-a apucat să picteze pereții casei.

— Biată copilă, ce viață îngrozitoare duci!

De astă dată femeia zîmbi, și în ochii ei se reflecta o dragoste supraomenească, uluitoare. Era adînc impresionat. Nu știa ce să spună.

— Este bărbatul meu, exclamă ea.

— Unde ți-e celălalt copil? Cînd am fost aici ultima dată erau doi.

— Da, dar acela a murit. L-am îngropat sub mangotier.

După o bucată de drum, Ata îi spuse că trebuie să se întoarcă înapoi. Doctorul bănui că îi era teamă să nu dea ochi cu oamenii din sat. Îi spuse din nou că dacă va avea nevoie de el, era de ajuns să trimită să-l cheme și va veni îndată.

LVI

Mai trecură doi ani, poate chiar trei, căci la Tahiti scurgerea timpului e imperceptibilă și nu-i ușor să-i ții socoteala. Într-o bună zi, doctorul Coutras primi știrea că Strickland e pe moarte. Ata aținuse calea căruței care ducea poșta la Papeete și imploră vizitiul să-l anunțe imediat pe doctor. Dar Coutras era plecat și nu primi vestea decît seara. Fiind tîrziu, era imposibil să mai plece, așa că porni de-abia a doua zi, îndată după răsăritul soarelui. Ajunse la Taravao și de acolo făcu pentru ultima dată marșul de șapte kilometri pînă la căsuța Atei. Poteca era înțelenită și se cunoștea că nu mai fusese bătută de ani de zile, așa că drumul nu era ușor de găsit. Uneori fu nevoit s-o ia de-a lungul rîului, altă dată trebuia să-și croiască drum prin tufișuri dese și țepoase; adesea era obligat să se cațăre peste stînci, pentru a evita cuiburile de bărzăuni din ramurile copacilor, care atîrnau deasupra capului. De jur împrejur domnea o liniște profundă. Respiră ușurat cînd ajunse în sfîrșit la căsuța nespoită, care acum arăta părăsită și murdară. Dar și aici plutea aceeași tăcere de nesuportat. Se apropie și, la vederea lui, un băiețel care se juca nepăsător în soare, tresări și o rupse la fugă: pentru el orice străin era un dușman. Coutras simțea că băiețelul îl pîndea bănuitor de după copac. Ușa era larg deschisă. Strigă, dar văzînd că nu răspunde nimeni, intră. Bătu la o ușă, dar nici acum nu-i răspunse nimeni. Puse mîna pe clanță și o deschise. Valul de duhoare care îl izbi îi produse o greață oribilă. Își puse batista la nas și se forță să intre. Odaia era în penumbră și după lumina orbitoare de afară îi trebui cîtva timp pînă să poată desluși ceva. Apoi tresări: nu mai știa unde se găsește. I se părea că a intrat într-o lume magică. Avea impresia vagă a unui codru virgin și a unor oameni goi ce se plimbau pe sub copaci. Își dădu seama că pereții erau pictați.

— Dumnezeule, sper că n-am făcut vreo insolaţie, murmură el.

Un zgomot uşor îi atrase atenţia şi o văzu pe Ata întinsă pe jos, plîngînd în tăcere.

— Ata! strigă el, Ata!

Femeia nu-l băgă în seamă. Un nou val de duhoare groaznică veni spre el şi era gata să leşine, aşa că-şi aprinse o ţigară. Ochii i se obişnuiră cu penumbra şi privind din nou la pereţii pictaţi simţi o senzaţie copleşitoare. Nu se pricepea de loc la pictură, dar ceea ce vedea în faţa lui îl impresiona extraordinar. Din podea şi pînă în tavan, pereţii erau acoperiţi de o compoziţie stranie, executată cu migală. Totul era de o misterioasă frumuseţe de nedescris. Îi tăia respiraţia. Se simţi cuprins de o emoţie pe care n-o putea pricepe şi nici analiza. Încercă spaima şi incantaţia omului care ar asista la crearea unei lumi. Era o lucrare colosală, în care clocoteau senzualitatea şi pasiunea; totuşi exista în ea şi ceva înspăimîntător, ceva care îi făcea frică. Era opera unui om ce scormonise adîncurile ascunse ale naturii şi descoperise acolo taine minunate şi totodată înfricoşătoare; opera unui om ce aflase mistere a căror dezvăluire de către un muritor însemna o profanare. Avea într-însa ceva primitiv şi fantastic, ceva neomenesc. Îţi amintea în mod vag de magia neagră. Era splendid şi obscen.

— *Mon Dieu*, asta înseamnă geniu.

Cuvintele îi scăpară de pe buze fără să-şi dea seama că a vorbit.

Privirile îi căzură pe aşternutul de rogojini dintr-un colţ al camerei şi, apropiindu-se, văzu ceva oribil, mutilat, hidos, care fusese Strickland. Era mort. Doctorul Coutras făcu un efort de voinţă să se aplece asupra acestei orori. Tresări violent şi un fior de groază îi strînse inima, căci simţi pe cineva stînd în spatele lui. Era Ata pe care n-o auzise ridicîndu-se şi care acum stătea nemişcată alături, uitîndu-se la ce se uita şi el.

— Dumnezeule, în ce hal de nervi sînt! exclamă doctorul. M-ai speriat îngrozitor.

Examină din nou acel sărman obiect neînsuflețit care fusese un om și după o clipă se întoarse îngrozit spre Ata.

— Dar era orb!

— Da, era orb de aproape un an.

LVII

În clipa asta apariția doamnei Coutras, care se întorcea de la o vizită, întrerupse povestirea doctorului. Doamna intră în cameră ca o navă cu toate pînzele desfășurate, o femeie impunătoare, înaltă și corpolentă, cu bustul mare. Obezitatea și-o strînsese în mod alarmant într-un corset cu balene. Avea un nas îndrăzneț și încovoiat și trei bărbii. Se ținea foarte dreaptă. Nu cedase nici o clipă farmecului moleșitor al tropicelor, ci, dimpotrivă, era mai activă, mai mondenă și mai energică decît ar fi putut bănui cineva dintr-o zonă cu climă temperată. După toate aparențele avea o limbuție copioasă, căci pe dată începu să reverse asupră-ne un torent de anecdote și comentarii, făcînd conversația noastră de mai înainte să pară ireală și depărtată.

După cîtva timp doctorul Coutras se întoarse spre mine:

— Mai am și acum în biroul meu tabloul pe care mi l-a dat Strickland. Nu vrei să-l vezi?

— Cu plăcere.

Ne ridicarăm și mă conduse pe terasa ce înconjura casa. Ne oprirăm să admirăm bogăția de flori, ale căror culori vii umpleau grădina de veselie.

— Multă vreme m-a urmărit decorul extraordinar cu care Strickland acoperise pereții casei sale, reluă doctorul, pierdut în gînduri.

Și eu mă gîndeam la același lucru. Mi se părea că în ultima-i operă Strickland reușise în sfîrșit să se exprime pe sine pe de-a-ntregul. Lucrînd în tăcere, conștient că era ultimul lui prilej de a se manifesta, îmi închipuiam că dăruise în această

creaţie tot ce aflase despre viaţă şi tot ce bănuia că i-ar mai putea ascunde. Îmi imaginam că prin această realizare îşi găsise în sfîrşit liniştea. Demonul care-l stăpînea fusese izgonit şi o dată cu terminarea operei, pentru care întreaga-i viaţă nu însemnase decît o pregătire dureroasă, pacea coborîse în sufletul său singuratic şi torturat. Acum era pregătit să moară, îşi realizase scopul urmărit.

— Ce reprezenta această operă? întrebai eu.

— Nici eu nu prea ştiu. Era stranie şi fantastică. Viziunea începuturilor lumii, grădina raiului, Adam şi Eva, *que sais-je*? Un imn al frumuseţii formelor omeneşti, a bărbatului şi a femeii, şi un elogiu al Naturii, sublime, nepăsătoare, încîntătoare şi crude. Îţi dădea senzaţia teribilă a infinitului în spaţiu şi a eternului în timp. De cînd i-am văzut creaţi de Strickland, arborii care mă înconjoară, palmierii, smochinii indieni, flamboyanţii şi perii aligator mi se par schimbaţi ca şi cum ar avea un duh al lor şi un mister pe care sînt veşnic pe punctul de a-l descifra, şi veşnic îmi scapă. Coloritul lor era cel pe care îl cunoşteam şi totuşi părea deosebit, pentru că avea o semnificaţie proprie. Apoi oamenii aceia goi, bărbaţi şi femei, care arătau ca orice muritor şi păreau totuşi că aparţin altei lumi. Simţeai în făptura lor ceva din lutul din care au fost plămădiţi, dar în acelaşi timp aveau în ei şi un suflu divin. Vedeai omul în goliciunea instinctelor sale primitive şi te cutremurai , căci te vedeai pe tine însuţi.

Doctorul Coutras ridică din umeri şi zîmbi.

— Ai să rîzi de mine. Sînt un burtă-verde, un om grosolan şi obez, un fel de Falstaff căruia nu-i şade bine să devină liric. Mă fac de rîs. Dar n-am mai văzut vreo pictură care să mă fi emoţionat atît de profund. Ba da! Am încercat aceeaşi emoţie atunci cînd am vizitat Capela Sixtină la Roma. Şi acolo am simţit o admiraţie plină de respect faţă de măreţia omului care a pictat bolta acestei capele. Şi acolo era genialitatea prodigioasă şi copleşitoare, care mă făcea

să mă simt mic și neînsemnat. Dar pentru măreția lui Michelangelo eram mai dinainte pregătit, pe cînd acum, nimic nu mă pregătise pentru surpriza acestei opere de pe pereții unei cocioabe indigene, departe de civilizație, într-o vîlcea de munte deasupra satului Taravao. Afară de asta, Michelangelo este normal și sănătos; operele sale mărețe îți inspiră seninătatea sublimului, pe cînd în picturile lui Strickland, cu toată frumusețea lor, simțeai ceva adînc răscolitor. N-aș putea spune ce anume, dar era ceva ce mă neliniștea. Îmi dădea aceeași senzație pe care o încerci uneori cînd te afli în vecinătatea unei încăperi pustii, despre care știi bine că e nelocuită, dar în care, fără să-ți dai seama de ce, ai impresia înfricoșătoare că s-ar mișca cineva. Te dojenești singur, îți spui că neliniștea ta izvorăște dintr-o stare nervoasă — și totuși , totuși... Curînd nu mai ești în stare să reziști teroarei care pune stăpînire pe tine și te zbați neputincios în ghearele unei orori nevăzute. Trebuie să-ți mărturisesc că n-am simțit un regret prea mare cînd am aflat că această stranie capodoperă a fost distrusă.

— Distrusă?! exclamai eu.

— *Mais oui*, n-ai știut?

— De unde era să știu? E adevărat că nu mai auzisem nimic despre lucrare, dar credeam că a căzut poate în mîinile unui colecționar. Nici acum nu există încă o listă completă a tablourilor lui Strickland.

— După ce-a orbit, obișnuia să stea ore întregi în acele două camere pe care le decorase, privindu-și opera cu ochii lui lipsiți de lumină și văzînd poate mai mult decît văzuse vreodată în viața lui. Ata mi-a povestit că nu s-a plîns niciodată de soartă și nici nu și-a pierdut vreodată curajul. Pînă la sfîrșit mintea i-a rămas calmă și lucidă. Dar i-a cerut Atei să-i făgăduiască în mod solemn că după ce îl va înmormînta va da foc casei și nu va pleca de lîngă ea pînă nu va fi ars din temelii și nu va mai rămîne nici urmă din ea. Nu ți-am spus că i-am săpat groapa chiar eu, cu mîna mea,
 pentru că nici un indigen nu voia să se apropie

de casa infectată. Ata și cu mine l-am îngropat sub mangotier, învelit în trei bucăți de *pareo*, cusute una de alta.

Am păstrat un timp tăcerea, pentru că mă gîndeam la ceva. Apoi am spus:

— Va să zică a rămas același pînă la sfîrșit.

— Înțelegi? Trebuie să-ți mai spun că am socotit de datoria mea să încerc s-o fac pe Ata să schimbe această hotărîre.

— În ciuda celor ce mi-ai spus adineauri?

— Da. Îmi dădeam seama că este opera unui geniu și socoteam că n-avem dreptul să privăm omenirea de ea. Dar Ata n-a vrut să m-asculte. Făgăduise. N-am vrut să asist la această faptă barbară, așa că am aflat abia mai tîrziu cele întîmplate. A turnat parafină pe podelele uscate și pe rogojinile de pandanus și le-a dat foc. Peste scurt timp nu mai rămăsese decît un maldăr de cenușă, în care dispăruse o grandioasă capodoperă.

— Cred că Strickland știa că este o capodoperă. Realizase ceea ce dorise și prin aceasta viața lui își atinsese țelul. Crease o lume și a știut că această creație este bună. Apoi, mîndru și disprețuitor, a distrus-o.

— Haide să-ți arăt tabloul, zise doctorul Coutras, mergînd înainte.

— Ce s-a întîmplat cu Ata și copilul?

— S-au dus în insulele Marquesas, unde Ata avea rude. Am auzit că băiatul lucrează pe una din goeletele lui Cameron și seamănă foarte mult cu tatăl său.

La ușa de pe terasă care răspundea în camera de consultații, doctorul se opri zîmbind.

— Tabloul reprezintă o natură moartă, niște fructe. Probabil îl vei găsi nepotrivit pentru camera de consultații a unui medic, dar soția mea nu vrea să-l țină în salon, pentru că ar fi de-a dreptul obscen.

— O natură moartă care reprezintă fructe?! exclamai mirat.

Intrarăm în odaie și privirile îmi căzură imediat asupra tabloului, pe care îl examinai îndelung.

Era o grămadă de mango, banane, portocale şi nu mai ştiu ce; la prima vedere tabloul părea destul de inofensiv. Într-o expoziţie postimpresionistă, putea fi luat de cineva drept un excelent, dar nu prea remarcabil, exemplar al acestei şcoli; mai tîrziu, însă, dacă i-ar fi venit din nou în minte, s-ar fi mirat singur. Nu cred că ar fi putut vreodată să-l uite de tot.

Culorile erau atît de stranii, încît ar fi imposibil să descrii emoţia tulburătoare pe care ţi-o pricinuiau. Vedeai tonuri închise de albastru, opace ca o cupă delicat tăiată din lapis lazuli şi totuşi cu un lustru vibrant care sugera freamătul unei vieţi misterioase, nuanţe de roşu purpuriu, oribile ca o carne crudă, putredă, dar iradiind o patimă senzuală ce-ţi evoca vagi amintiri despre Imperiul roman pe timpul lui Heliogabal[1]; apoi nuanţe de roşu stacojiu, stridente ca boabele de ilice, care te făceau să te gîndeşti la Crăciunul din Anglia, la zăpadă, voie bună şi voioşia copiilor... ca apoi acest roşu strident să devină ca prin magie din ce în ce mai dulce, pînă se topea în frăgezimea culorii pieptului de porumbel. Vedeai tonuri de un galben profund ce se stingeau cu o pasiune morbidă într-un verde gingaş ca aroma primăverii şi cristalin ca apele sclipitoare ale unui izvor de munte. Cine ar putea spune ce fantezie torturată născocise aceste fructe? Aparţineau unei polineziene grădini a Hesperidelor. Păreau în mod ciudat să aibă o viaţă a lor proprie, ca şi cum ar fi fost create într-o epocă din trecutul nebulos al lumii, cînd lucrurile încă nu luaseră forma lor definitivă. Erau peste măsură de luxuriante şi grele de parfumuri tropicale. Păreau să fie însufleţite de o sumbră pasiune proprie. Erau fructe vrăjite şi dacă le-ai fi gustat, în faţa ta s-ar fi putut deschide porţile unor tainice palate de pe tărîmul imaginaţiei, unde ţi s-ar fi dezvăluit cine ştie ce mistere ale sufle-

---

[1] *Heliogabal* sau *Elagabal* (204 — 222), împărat roman cunoscut sub numele de Marcus Aurelius Antoninus. Scurta sa domnie, care a durat doar patru ani, a reprezentat o culme a desfrîului şi senzualităţii.

tului. Păreau lugubre, încărcate de primejdii neașteptate, iar omul care le mînca putea fi prefăcut în fiară sau în zeu. Tot ce era sănătos și normal în firea omenească, tot ce făcea parte din viața firească și din bucuriile simple ale oamenilor de toate zilele se cutremura în fața lor, și totuși aceste fructe exercitau o atracție înspăimîntătoare, pentru că întocmai ca fructele Arborelui Cunoștinței, al Binelui și al Răului îți deschideau îngrozitoarele perspective ale necunoscutului.

În cele din urmă mi-am îndreptat privirile în altă parte. Mi-am dat seama că Strickland își luase secretul cu el în mormînt.

— *Voyons, René, mon ami*[1], răsună glasul vesel al doamnei Coutras, ce faceți acolo de atîta timp? Au sosit aperitivele. Întreabă-l pe domnul dacă nu vrea să ia un păhărel de Quinquina Dubonnet.

— *Volontiers, madame*[2], răspunsei ieșind pe terasă.

Vraja fusese destrămată.

LVIII

Sosi momentul să plec din Tahiti. Conform plăcutului obicei al tahitienilor, toți locuitorii insulei cu care avusesem de-a face mi-au oferit daruri: coșulețe împletite din foi de palmier, rogojini de pandanus și evantaie. Tiaré mi-a dăruit trei perle mici și trei borcane cu jeleu de guave [3], preparat cu mîinile ei grăsuțe. Cînd sirena vaporului poștal, care făcea escală de douăzeci și patru de ore la Papeete, în drum de la Wellington spre San Francisco, începu să fluiere pentru a avertiza pasagerii că e timpul să se îmbarce, Tiaré mă strînse la pieptul ei enorm, dîndu-mi impresia că mă

---

[1] Ei bine, René dragă. (În limba franceză.)

[2] Cu plăcere, doamnă. (În limba franceză.

[3] Fruct tropical.

cufund în talazurile mării, și-și lipi buzele roșii de gura mea; ochii îi erau înlăcrimați. M-am simțit năpădit de o oarecare melancolie, pe cînd vaporul ieșea încet din lagună, căutîndu-și cu băgare de seamă drumul prin deschizătura recifului și îndreptîndu-se apoi spre largul mării. Vîntul mai aducea încă miresmele plăcute dinspre țărm. Insula Tahiti este atît de depărtată, încît îmi dădeam seama că nu o voi mai revedea niciodată. Se încheiase un capitol din viața mea și mă simțeam cu un pas mai aproape de inevitabila moarte.

Cu o lună mai tîrziu mă aflam din nou la Londra. După ce-am aranjat unele treburi urgente care mă preocupau, i-am scris doamnei Strickland, socotind că poate ar dori să afle ceva despre cei din urmă ani de viață ai soțului ei. Ultima dată o văzusem cu mult timp înainte de război, așa că eram nevoit să-i caut adresa în cartea de telefon. Mi-a fixat o întîlnire și în ziua respectivă m-am dus s-o văd în căsuța cochetă în care locuia acum, pe dealul Campden. La această epocă doamna Strickland avea aproape șaizeci de ani, dar se ținea bine și nimeni nu i-ar fi dat mai mult de cincizeci. Fața ei slabă și nu prea ridată făcea parte dintre acele chipuri care rămîn plăcute și la bătrînețe, încît îți dădea impresia că în tinerețe ar fi fost mult mai frumoasă decît fusese în realitate. Părul ei de-abia încărunțit era aranjat cu gust, și rochia neagră era croită după ultima modă. Îmi aminteam că sora ei, doamna McAndrew, care nu supraviețuise decît vreo trei ani soțului ei, îi lăsase doamnei Strickland o moștenire. Judecînd după aspectul casei și înfățișarea cochetă a servitoarei venită să-mi deschidă ușa, bănuiam că suma moștenită era suficient de mare pentru a asigura văduvei lui Strickland o viață confortabilă.

Cînd am intrat în salon, am constatat că doamna Strickland avea un oaspete și cînd aflai cine era, mi-am dat seama că fusesem intenționat poftit, o dată cu el. Străinul era un american,

domnul Van Busche Taylor și doamna Strickland îmi dădu cîteva informații asupra lui, cerîndu-i scuze cu un surîs fermecător.

— Noi englezii sîntem grozav de ignoranți, așa că te rog să mă ierți că sînt nevoită să dau unele explicații. Apoi, întorcîndu-se spre mine, continuă: Domnul Van Busche Taylor este un distins critic american. Dacă nu i-ai citit cartea, înseamnă că ți-ai neglijat educația în mod rușinos și trebuie să repari numaidecît această omisiune. Acum scrie ceva despre bietul Charlie și a venit să mă întrebe dacă n-aș putea să-i dau o mînă de ajutor.

Domnul Van Busche Taylor era un om foarte slab, cu un cap mare, complet pleșuv, osos și lucios; sub bolta imensă a craniului fața lui gălbuie, și adînc ridată, părea foarte mică. Era un om liniștit și excesiv de politicos. Vorbea cu accentul celor din Noua Anglie și în comportarea sa era o răceală lipsită de viață, care mă făcea să mă întreb de ce oare acest om se ocupa tocmai de Charles Strickland.

Mă amuzase felul duios în care doamna Strickland menționase numele soțului ei, și în timp ce se întreținea cu americanul, cercetai camera în care ne aflam. Doamna Strickland ținuse pas cu vremea. Duse erau tapetele Morris și cretoanele severe, dispărute și gravurile Arundel[1], care împodobiseră pereții salonului ei din Ashley Gardens; în salonul de acum, străluceau culori fantastice și mă întrebam dacă își dădea oare seama că această varietate de nuanțe impusă de moda actuală se datora viselor unui pictor sărac, care trăise într-o insulă din mările sudice? Fără să vrea, îmi răspunse la întrebare.

— Ce perne minunate aveți! admiră domnul Van Busche Taylor.

— Vă plac? Știți că sînt de Bakst.

---

[1] *Thomas Howard Arundel* (1580—1646), mareșal englez, celebru pentru colecțiile sale de capodopere din antichitate. Din însărcinarea sa, renumitul gravor german Hollar a reprodus principalele piese ale colecției.

Şi totuşi, pe pereţi erau reproduceri colorate după cîteva dintre cele mai bune tablouri ale lui Strickland, publicate de un editor din Berlin.

— Te uiţi la tablouri, zise ea, urmărindu-mi privirea. Bineînţeles, originalele depăşesc mijloacele mele, dar este o consolare să le am măcar pe acestea. Mi le-a trimis chiar editorul şi pentru mine constituie o mare mîngîiere.

— Cred că trebuie să vă ţină o tovărăşie foarte plăcută, remarcă domnul Van Busche Taylor.

— Da, sînt extraordinar de decorative.

— Vedeţi, aceasta este una dintre cele mai profunde convingeri ale mele: marea artă este întotdeauna decorativă, spuse criticul.

Privirile lor erau aţintite asupra unui tablou care reprezenta o femeie goală alăptînd un copilaş, iar alături de ea, în genunchi, o fetiţă care întindea o floare spre pruncul impasibil, şi, plecată asupra lor, o babă zbîrcită şi slabă. Era versiunea lui Strickland asupra „Sfintei Familii". Bănuiam că modelele acestui tablou fuseseră cei din casa lui, din apropierea satului Taravao, iar femeia şi copilul erau Ata şi primul lor fiu. Mă întrebam: oare doamna Strickland bănuia adevărul?

Conversaţia continuă, şi mă miram de tactul cu care domnul Van Busche Taylor evita orice subiect care ar fi putut-o jigni cîtuşi de puţin şi de ingeniozitatea cu care doamna Strickland ,fără să pronunţe un singur cuvînt neadevărat, îi dădea să înţeleagă că relaţiile dintre ea şi soţul ei fuseseră întotdeauna perfecte. În sfîrşit, americanul se ridică să plece. Dînd mîna cu doamna Strickland, ţinu o scurtă cuvîntare de mulţumire, foarte frumoasă, dar poate prea ticluită, şi apoi îşi luă rămas bun.

— Sper că nu te-a plictisit, mi se adresă doamna Strickland, după ce închise uşa în urma vizitatorului, bineînţeles că uneori aceste vizite sînt o pacoste, dar găsesc că este de datoria mea să dau oamenilor orice informaţie despre Charlie. Cînd ai fost soţia unui geniu, porţi o anumită responsabilitate.

Mă privea cu ochii ei care rămăseseră tot atît de candizi și simpatici ca și acum mai bine de douăzeci de ani. Mă întrebam dacă nu cumva își bate joc de mine.

— Presupun că ați lichidat biroul de copiat acte? o întrebai.

— Sigur că da, răspunse ea pe un ton indiferent. Mă ocupam de această afacere mai mult dintr-un capriciu decît din vreun motiv serios. Copiii m-au îndemnat să-l vînd, socotind că mă obosesc peste măsură.

Deci doamna Strickland uitase că a fost cîndva nevoită să muncească pentru a-și cîștiga existența, lucru degradant în ochii ei. Avea adevăratul instinct al femeii „distinse“, și anume că nu se cuvenea să trăiască decît din munca altora.

— Sînt și ei aici, continuă ea, credeam că ar dori să afle ce ai de povestit despre tatăl lor. Îți aduci aminte de Robert, nu-i așa? Mă bucur să-ți pot spune că a fost propus pentru „crucea militară“.

Se duse la ușă și-i chemă. Intră un tînăr înalt în uniformă kaki cu guler de preot, frumos, dar cam greoi. Ochii lui erau însă tot atît de sinceri ca și ai copilului de altădată. Pe urma lui intră și soră-sa. Cred că avea aceeași vîrstă pe care o avusese doamna Strickland cînd am cunoscut-o pentru prima dată și semăna foarte mult cu ea. Și fiica îți făcea impresia că în adolescență trebuie să fi fost mai frumoasă decît fusese în realitate.

— Îmi închipui că nu-i mai recunoști de loc, spuse doamna Strickland, zîmbind cu mîndrie. Fiica mea este acum doamna Ronaldson. Soțul ei e maior de artilerie.

Îmi amintii că totdeauna nutrisem convingerea că se va mărita cu un militar. Era inevitabil. Avea toate aerele unei soții de ofițer. Era politicoasă și amabilă, dar își ascundea cu greu certitudinea intimă că e plămădită din cu totul alt aluat decît ceilalți muritori. Robert era un tînăr deschis și vesel.

— E o întîmplare norocoasă că mă găsesc la Londra tocmai în momentul întoarcerii dumitale, zise el, n-am decît trei zile de permisie.

— De-abia așteaptă să se întoarcă, întări doamna Strickland.

— Ei bine, nu mi-e rușine să mărturisesc că mă distrez grozav pe front. Mi-am făcut o mulțime de prieteni buni. E o viață grozavă. Bineînțeles, războiul e teribil, nimic de zis, dar nu se poate nega că scoate la suprafață cele mai bune calități ale omului.

Le-am povestit tot ce știam despre viața lui Charles Strickland în Tahiti. Am socotit că nu-i necesar să spun ceva despre Ata și fiul ei, dar afară de asta, am relatat toate amănuntele cît se poate de fidel. După ce le-am istorisit despre moartea lui îngrozitoare, m-am oprit. Timp de un minut sau două au tăcut cu toții. Apoi Robert Strickland și-a aprins o țigară.

— Morile domnului macină încet, dar foarte mărunt, zise el puțin cam solemn.

Doamna Strickland și fiica ei plecară ochii cu o expresie de pietate care indica, desigur, convingerile lor că era vorba de un citat din *Sfînta Scriptură*. În realitate cred că și Robert Strickland avea aceeași impresie. Nu știu ce m-a făcut să mă gîndesc deodată la celălalt fiu al lui Strickland, copilul Atei. Auzisem că ar fi un tînăr vesel și plin de viață. Mi-l închipuiam pe bordul goeletei pe care lucra, îmbrăcat numai într-un pantalon de doc, iar pe înserate, cînd vasul plutea împins de o briză ușoară și marinarii se adunau pe punte, în timp ce căpitanul și intendentul își fumau luleaua, tolăniți în șezlonguri, îl vedeam dansînd împreună cu un alt tînăr un dans sălbatic, după muzica unei armonici. Deasupra lor se așternea bolta senină și stelele, iar de jur împrejur, deșertul Oceanului Pacific.

Era cît pe aci să rostesc un citat din *Biblie*, dar tăcui, știind bine că preoților li se pare o profanare cînd un laic braconează pe teritoriul lor.

Unchiul meu Henry, care timp de douăzeci de ani fusese vicar la Whistable, avea obiceiul să spună în astfel de ocazii că și diavolul poate oricînd să citeze din *Sfînta Scriptură* pentru a-și îndeplini scopul. Unchiul meu își amintea și de timpurile cînd pentru un singur shilling puteai să cumperi treisprezece indigeni de viță regală.

ILUSTRAŢII

Păzitorul de porci

Femei din Tahiti

Cap de femeie
din Tahiti

Regina din Aareois

Calul alb

Ești geloasă

În Tahiti

Ce sîntem. De unde venim. Unde mergem. (Detaliu)

Apărut 1971. Coli de tipar 9. Planşe tipar înalt 4
C.Z. pentru bibliotecile mari 84—31. C.Z. pentru bibliotecile mici 84—31.

Lucrare executată sub comanda nr. 353 la Intreprinderea poligrafică „Tiparul" str. Fabrica de Chibrituri nr. 9—11, Bucureşti — Republica Socialistă România

ipt

Lei 7,75

Biblioteca de artă

55

Biografii, Memorii, Eseuri

luna şi doi bani jumate

Pictura sa, deşi grea de sens, nu este niciodată literatură şi, deşi obsedată de plastică, nu este niciodată decorativă. Niciodată n-a pierdut din vedere bivalenţa, plastică şi expresivă, pe care trebuie s-o aibă opera de artă. A realizat-o prin mijloace care au la el totdeauna un dublu scop : emoţionează ochiul prin armonia lor şi totodată zguduie sufletul prin semnificaţia cu care sînt încărcate.

RENÉ HUYGHE